

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE TİLAVET EDİLEN MUSHAFTAKİ BAZI VAKF
İŞARETLERİNİN DİĞER MUSHAFLARLA MUKAYESELİ
TAHLİLİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. ABDURRAHMAN ATEŞ

HAZIRLAYAN
ENES YARIZ

MALATYA-2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE TİLAVET EDİLEN MUSHAFTAKİ
BAZI VAKF İŞARETLERİNİN DİĞER
MUSHAFLARLA MUKAYESELİ TAHLİLİ**
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. ABDURRAHMAN ATEŞ

HAZIRLAYAN
ENES YARIZ

Jürimiz 29, 01, 2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu doktora tezini (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

imzası

1. Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ (Danışman)
2. Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU
3. Prof. Dr. Mustafa ARSLAN
4. Prof. Dr. Mehmet Faik YILMAZ
5. Doç. Dr. Mehmet YOLCU

İNönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Unvan Ad Soyad
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ danışmanlığında hazırladığım “*Türkiye’de Tilâvet Edilen Mushaf’taki Bazı Vakf İşaretlerinin Diğer mushaflarla Mukayeseli Tahlili*” başlıklı bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını onurumla doğrularım.

Enes YARIZ

Malatya 2018

ÖNSÖZ

Okunması, anlaşılması ve insanlara yol göstermesi amacıyla indirilen Kur'an, Allah'ın insanlığa hitabıdır. Murad-ı ilâhînin daha doğru tespit edilmesi için Kur'an üzerinde yapılan çalışmalar, nüzulünden günümüze kesintisiz devam etmiştir. Bu çalışmalardan bir kısmı doğrudan âyetlerin anlamı ile ilgili olan vakf ve ibtidâ alanında yapılmıştır. Kur'an okunurken nereden ibtidâ edileceği, hangi kelime üzerinde ve ne şekilde vakf yapılacağı üzerinde durulmuş, dolayısıyla Kur'an ilimleri arasında *Vakf ve İbtidâ* adıyla bir ilim ortaya çıkmıştır.

Vakf ve İbtidâ ilmi, Kur'an ilimleri arasında büyük bir öneme haiz olup kıraat, tefsir, fıkıh, Arap dili vb. ilimlerle sıkı bir bağı bulunmaktadır. Bu nedenle vakf ve ibtidâ ilmi ilk dönemden günümüze her daim önemsenmiş ve alanla ilgili pek çok kitap telif edilmiştir.

Sirâcuddîn Ebû Abdullah (Ebû Tâhîr) Muhammed b. Tayfûr el-Gaznevî es-Secâvendî'nin (560/1165) "el-Vakf ve'l-İbtidâ" adlı eseri, konuyla ilgili elimize ulaşan en önemli eserlerden biridir. Secâvendî'nin öncesinde ve sonrasında konuyla ilgili pek çok eser telif edilmiş olmasına rağmen İslâm ülkelerindeki mushafların birçoğunda, genelde Secâvendî'nin oluşturduğu kavramlar ve kullandığı semboller kullanılmıştır. Söz konusu ülkelerde Secâvendî'nin görüşlerinin yanı sıra diğer vakf ve ibtidâ âlimlerinin görüşlerine de müracaat edilerek mushaftaki vakf yerleri ve işaretleri oluşturulmuşken, ülkemizde Secâvendî'nin oluşturduğu vakf yerleri ve işaretleri kanaatimizce etraflıca tahlile tabi tutulmadan mushaflara yansıtılmıştır.

Bilindiği üzere *vakf ve ibtidâ* yerlerinin ve işaretlerinin belirlenmesi içtihadî bir konudur. Bu nedenle söz konusu yerler ve işaretler belirlenirken âyetlerin anlamında bazı problemlerin olması muhtemeldir. Bu çalışmada söz konusu problemlere ve muhtemel çözüm önerilerine işaret edilmiştir.

Çalışma, giriş ve sonuç kısımları dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; vakf ve ibtidâ kavramlarının lügat ve ıstılah anlamları üzerinde durularak Kur'an'ı tilâvet esnasındaki önemine değinilmiştir. İkinci bölümde; Secâvendî'nin hayatı ve ilmi kişiliği ile ilgili gerekli bilgi kaleme alındıktan sonra, oluşturduğu vakf kavramları ve işaretleri zikredilerek onlara yüklenen anlamlar üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, âyetlerin sonunda vakf meselesi irdelendikten sonra tercihe

gidilmiştir. Ardından Türkiye’de tilâvet edilen mushaf tetkik edilerek, uygun olmadığı kanaati hâsıl olan vakf yerleri ve işaretleri tespit edilmiştir. Sonra, ilgili vakf yerleri ve işaretleri Türkiye’de tilâvet edilen mushaflara kaynaklık eden Secâvendî’nin *el-Vakf ve l-İbtidâ* eserine müracaat edilerek gerekçesi tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra diğer vakf ve ibtidâ âlimlerinin söz konusu vakf yerleri ile ilgili görüşleri zikredilmekle beraber tefsir ve Türkçe meâllere de müracaat edilerek tahlili yapılmış, alternatif vakf yerine yahut alâmetine işaret edilmiştir. Son olarak okuyucunun, irdelenen vakf yeri ve alâmetini Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflardaki vakf yerleri ve işaretleriyle mukayese edebilme imkânı sağlaması açısından o mushaflardaki vakf yeri ve işareti zikredilmiştir.

Çalışmamızın her aşamasında değerli vakitlerini ayırarak yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ’e teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamızı okuyarak önerileriyle katkılar sunan tez izleme jüri üyeleri Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU’na, Prof. Dr. Mustafa ARSLAN’a, bu süreçte emekleri geçen arkadaşlarıma ve desteklerini her an gördüğüm aileme en içten şükranlarımı sunarım.

Enes YARIZ

Malatya / 2018

ÖZET

Kur'an, gerek Ebû Bekir (ra.) döneminde yazıldığında, gerekse Osman (ra.) döneminde nüshalar halinde çoğaltıldığında, nâzil oluş şekli korunarak hiçbir ilave yapılmamıştır. Ancak zamanla duyulan ihtiyaç üzerine önce harekeler, sonra birbirine benzeyen harflerin ayırt edilmesi için nokta/noktalar konulmuştur. Hicri dördüncü asırdan itibaren bazı mushaflarda bazı vakf yerlerine bir takım alâmetler konulmaya başlanmış, onuncu asırdan sonra da bu durum yaygınlık kazanmıştır. Ancak vakf yerleri ve işaretlerinin belirlenmesi ictihâdî bir konu olduğundan tartışmalara açık olması kaçınılmazdır. Nitekim İslâm ülkelerinde basımı yapılan mushaflardaki vakf yerleri ve işaretleri arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Ülkemizde tilâvet edilen mushaflarda da birçok vakf yeri ve işareti hem diğer İslâm ülkelerindeki mushaflarla farklılık arz etmekte hem de birbirine benzer yerlerdeki vakf yerleri/işaretleri ile çeliştiği görülmektedir. Bazen âyetin anlaşılmasında problem oluşmadığı halde (ﻯ) alâmeti konulmuş, bazen de vasl edilmesi durumunda âyetin anlaşılmasında problem oluşmadığı halde (ﻡ) alâmeti konulmuştur. Bazen muânaka alâmetine gerek yokken konulmuş, bazen de muânaka alâmeti konulması uygun olduğu halde konulmamıştır. Bazı yerlerde ise vakf edildiğinde ortaya çıkan mana ile tefsir kaynaklarında ve meallerde âyet için yapılan yorumun uyum arz etmediği görülmektedir. İşte bu çalışmada söz konusu problemler ve çelişkiler örneklerle açıklanmıştır.

Çalışmada vakf ve ibtidâ kavramının lügat ve terim anlamları, vakf kavramları ve işaretleri, vakf ve ibtidâ ilminin başlangıç tarihi, Kur'an'ı yorumlamadaki etkisi ve alanla ilgili eserler üzerinde durulmuştur. Sonra Türkiye'de tilâvet edilen mushaftaki vakf yerleri için asıl kaynak kabul edildiğinden Secâvendî, vakf ve ibtidâdaki metodu ve konuyla ilgili eseri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak Türkiye'de tilâvet edilen mushafta uygun olmadığı kanaatine varılan vakf yerleri ve işaretleri belirlenerek kritiği yapılmış ve alternatif vakf yerine/alâmetine işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: el-Vakf ve'l-İbtidâ, el-Vasl, el-Kat', es-Sekt, Secâvendî, Secâvendler

ABSTRACT

The Qur'an, both Abu Bakr and the Osman period, was preserved in its original form when reproduced, and no additions were made, but the points were added after the movements were first needed. From the fourth century onwards, various signs have begun to be put on some stops in the mushaf. This situation became widespread after the tenth century. But it is inevitable signs of stopping places and determination to be open to debate due to the mentioned places and stop signs is a matter of jurisprudence. As a matter of fact, there are differences between the stand places and signs in the mushafs which are published in different Islamic countries. Many stops and signs in our country are different from those of other Islamic countries. That's to say, it seems that they are in contradiction with places and signs in places similar to each other. Sometimes the sign (ﻻ) is put in the case that there is no problem in understanding the verse. Sometimes, even the verse is united, the sign (ﻻ) is put on when the verse is not understood. Sometimes, when it is not necessary, a sign is inserted, sometimes the sign is not inserted. In some places, it seems that the interpretation for the verse in the sources of tafsir and the meaning that arises when it stops is not compatible. In this work, such differences and contradictions are explained with examples.

Dictionary and terminology meanings of stops and starts concept in work, stoping concepts and signs, starting date of stop application, effect of interpretation of Qur'an and works related to this field are emphasized. Later, the information about Secawandi and his work was given in this work.

Because he and his work are considered as the main source for the read mushaf stop locations in Turkey. In addition, information about the method of stop and start of Secawandi was also given. As a conclusion, identified placeses and stop signs to be read in accordance with the mushaf was reached. İmcompatible stoping placeses and sings that have been read in mushaf in Turkey have been idintified. A critics have been made on those stoping placeses and signs. It has been focused on those stoping placeses and sings in this work.

Keywords: al-Waqf ve'l-İbtida, el-Vasl, el-Qat', es-Seqt, Secawandi, Secawands

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN METODU	5
3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE SINIRLARI	6
4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE ZORLUKLARI.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKF VE İBTİDÂ'NIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ, VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN TARİHİ VE ÖNEMİ

1.1. VAKF VE İBTİDÂ'NIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	9
1.1.1. VAKF VE VAKF İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	9
1.1.2. İBTİDÂ	12
1.1.3. VAKFIN NEDENLERİ	13
1.1.3.1. İnsanın Fitratından Kaynaklanan Vakflar.....	13
1.1.3.2. Dilin Doğasından Kaynaklanan Vakflar.....	13
1.1.3.3. Özel Durumdan Kaynaklanan Vakflar	13
1.1.4. VAKFIN KISIMLARI	14
1.1.4.1. Vakf-ı Beyân	15
1.1.4.2. Vakf-ı Cibrîl/Vakf-ı Nebî.....	15
1.1.4.3. Vakf-ı Gufrân.....	16
1.1.4.4. Vakf-ı Muânaka/Vakf-ı Murâkaba	17
1.1.5. VAKF İSTİLAHLARI VE İŞARETLERİ	17
1.1.5.1. (م) alâmeti.....	18
1.1.5.2. (ط) alâmeti:	20
1.1.5.3. (ج) alâmeti:.....	21
1.1.5.4. (ص) alâmeti:	21
1.1.5.5. (ن) alâmeti:	22
1.1.5.6. (قف) alâmeti:	23

1.1.5.7. (ﻻ) alâmeti:.....	24
1.1.5.8. (ﻻ) alâmeti:.....	27
1.1.5.9. (ﻻ) Muânaka alâmeti:.....	28
1.1.5.10. (ﻻ) alâmeti:.....	29
1.1.5.11. (ﻻ) alâmeti:.....	29
1.2. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN TARİHİ VE ÖNEMİ.....	31
1.2.1. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN TARİHİ VE ÖNEMİ.....	31
1.2.2. VAKF VE İBTİDÂNIN KUR'AN TEFSİRİNE ETKİSİ.....	35
1.2.3. VAKF VE İBTİDÂ İLE İLGİLİ ESERLER VE MÜELLİFLERİ.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

SECÂVENDÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE VAKF KAVRAMLARI

2. 1. SECÂVENDÎ'NİN HAYATI.....	44
2. 2. SECÂVENDÎ'NİN İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	44
2. 3. SECÂVENDÎ'NİN <i>EL-VAKF VE'L-İBTİDÂ</i> ADLI KİTABI VE KİTABINDAKİ METODU ...	46
2. 4. SECÂVENDÎ'NİN VAKF KAVRAMLARI VE VAKF İŞARETLERİ.....	48
2. 4. 1. el-Vakfu'l-Lâzım.....	48
2. 4. 2. el-Vakfu'l-Mutlak.....	50
2. 4. 3. el-Vakfu'l-Câiz.....	51
2. 4. 4. el-Vakfu'l-Mucevvezu livechin.....	52
2. 4. 5. el-Vakfu'l-Murahhasu Lizarûra.....	53
2. 4. 6. Mâ-lâ Yecûzu'l-Vakfu Aleyhi.....	54
2.5. SECÂVENDÎ'NİN VAKF KAVRAMLARI VE İŞARETLERİ İLE TÜRKİYE'DE TİLÂVET EDİLEN MUSHAF TAKİ VAKF KAVRAMLARI VE İŞARETLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME	58
2.6. ÂYET SONUNDA VAKF MESELESİ.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TİLÂVET EDİLEN MUSHAF TAKİ BAZI VAKF İŞARETLERİNİN TAHLİLİ

3. TÜRKİYE'DE TİLÂVET EDİLEN MUSHAF TA UYGUN OLMADIĞI DÜŞÜNÜLEN BAZI VAKF İŞARETLERİ.....	67
3.1. Fâtiha Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	67
3.2. Bakara Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	71
3.3. Âl-i İmrân Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	93

3.4. Nisâ Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	106
3.5. Mâide Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	112
3.6. En'âm Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	120
3.7. Â'râf Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	122
3.8. Tevbe Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	128
3.9. Yûnus Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	130
3.10. Hûd Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	135
3.11. Yûsuf Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	137
3.12. Râ'd Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	142
3.13. Nahl Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	145
3.14. İsrâ Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	146
3.15. Kehf Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	148
3.16. Meryem Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	157
3.17. Enbiyâ Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	163
3.18. Mu'minûn Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	166
3.19. Nûr Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	168
3.20. Furkân Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	170
3.21. Şuarâ Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	174
3.22. Nemi Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	176
3.23. Kasas Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	178
3.24. Ankebût Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	182
3.25. Ahzâb Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	184
3.26. Sebe Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	188
3.27. Yâsin Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	190
3.28. Sâd Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	194
3.29. Zumer Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	198
3.30. Mu'min Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	202
3.31. Fussilet Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	208
3.32. Zuhruf Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	213
3.33. Duhân Sûresindeki Vakf İşaretleri.....	215

3.34. Câsiye Sûresindeki Vakf İşaretleri	219
3.35. Muhammed Sûresindeki Vakf İşaretleri	220
3.36. Necm Sûresindeki Vakf İşaretleri	225
3.37. Rahmân Sûresindeki Vakf İşaretleri	228
3.38. Vâkıa Sûresindeki Vakf İşaretleri	229
3.39. Hadîd Sûresindeki Vakf İşaretleri	230
3.40. Talâk Sûresindeki Vakf İşaretleri	233
3.41. Tahrîm Sûresindeki Vakf İşaretleri	235
3.42. Kalem Sûresindeki Vakf İşaretleri	239
3.43. Muzzemmil Sûresindeki Vakf İşaretleri	242
3.44. Muddessir Sûresindeki Vakf İşaretleri	244
3.45. Kadr Sûresindeki Vakf İşaretleri	246
3.46. Mesed Sûresindeki Vakf İşaretleri	249
SONUÇ	252
KAYNAKÇA	255
EK: TAHLİL EDİLEN VAKF YERLERİ VE İŞARETLERİNİN TÜRKİYE, MEDİNE, ŞAM VE KAİRİNE'DE BASIMI YAPILAN MUSHAFLARDAKİ KARŞILAŞTIRMALI TABLOSU	263

KISALTMALAR

- (as.) : Aleyhi's-Selâm
b. : İbn/Bint
Bkz. : Bakınız
cc. : Celle celâluhu
çev. : Çeviri
Der. : Dergisi
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
Fak. : Fakültesi
h. : Hicri
(ra.) : Radiyallahu anhu/Rahmetullahi aleyhi
s. : Sayfa
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
ts. : Tarihsiz
Yay. : Yayınları, Yayınevi, Yayıncılık
Yy. : Yayın yeri yok
İst. : İstanbul

GİRİŞ

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

İnsan, yaratılışı gereği nefes alıp vermeye ihtiyaç duyan bir varlık olduğu için tek nefeste okumalarını bitirmesi mümkün olmadığından okumaları esnasında okumasını kesme zorunluluğu vardır. Ancak okuyuşu kesmenin belli kurallar ve ilkeler çerçevesinde olması gerekmektedir. Aksi halde okunan metin ya anlaşılamayacak ya da yanlış anlaşılacaktır. İşte bu nedenle mushaflarda harekeleme ve noktalamanın yanı sıra vakf yerleri de belirtilerek onlara uygun işaretler konulmuştur.

Diğer Kur'an ilimlerinin yanı sıra vakf ve ibtidâ ilmi de, sahabe ve onlardan sonra gelenler tarafından önemsenmiş, sözlü olarak tâlim edilmiştir. Konuyla ilgili telifler ise hicri ikinci asırdan başlayarak günümüze dek devam etmiş, bu süreçte birçok eser kaleme alınmıştır. Bu alanda şöhret bulanlardan biri de Sirâcuddîn Ebû Abdillah (Ebû Tâhir) Muhammed b. Tayfûr el-Gaznevî es-Secâvendî'dir. Nitekim Secâvendî'den önce ve sonra alanla ilgili pek çok eser telif edilmiş olmasına rağmen birçok İslâm ülkesindeki mushaflarda onun oluşturduğu kavramlar ve kullandığı semboller genelde kullanılmıştır. Ancak söz konusu vakf yerleri ve işaretlerinin belirlenmesi icthâdî bir mesele olduğundan tartışmalar da beraberinde getirmiştir. Diğer İslâm ülkeleri, Secâvendî'nin yanı sıra diğer vakf ve ibtidâ âlimlerinin belirlediği vakf yerlerini ve işaretlerini irdelemek sûretiyle mushaflarda kullanmışken, ülkemizde, onun belirlediği vakf yerleri ve işaretleri ciddi bir tahlile tabi tutulmadan mushaflara yansıtılmıştır. Nitekim bu çalışmada başvuru yapılan Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflardaki vakf yerleri ve işaretleri arasında az sayıda farklılıklar bulunmakta olup bu farklılıklar genelde birbiriyle çelişmezken, ülkemizde tilâvet edilen mushaflardaki birçok vakf yeri ve işaretinin onlarla çelişecek şekilde farklılaştığı görülmektedir. Şöyle ki ülkemizde tilâvet edilen mushaflarda bazı yerlerde (ﻯ) alâmeti konularak vakfın sakıncalı olduğu ifade edilmişken, söz konusu ülkelerdeki mushaflarda ilgili yerlerde herhangi bir alâmet konulmamış ya da vakfın câiz olduğuna işaret eden alâmetlerden biri konulmuştur. Bazı yerlerde (ﻡ) alâmeti konularak vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmişken, söz konusu mushaflarda aynı yerlere herhangi bir alâmet konulmamış ya da vaslın câiz olduğunu ifade eden alâmetlerden biri konulmuştur.

Ayrıca ülkemizde tilâvet edilen mushafı gereğil tilâvet ederken gereğil dinlerken bazı vakf yerleri ve işaretleri dikkat çekmektedir. Şöyle ki vakfin câiz görüldüğü bazı yerlerde vakf edildiğinde oluşan mana ile tefsir kaynaklarında ve Türkçe meâllerde âyet için verilen mananın uyum arz etmediğı görülmektedir. Bazı yerlerde (ﻥ) alâmeti konularak vakfin sakıncalı olduğı ifade edilmişken benzer ifadelerin olduğı diğler yerlerde herhangi bir alâmet konulmamış ya da vakfin câiz olduğunu ifade eden alâmetlerden biri konulmuştur. Bazı yerlerde (ﻡ) alâmeti konularak vakfin lâzımî olduğına işaret edilmişken benzer ifadelerin olduğı diğler yerlerde herhangi bir alâmet konulmamış ya da vakfin câiz olduğunu ifade eden alâmetlerden biri konulmuştur. Bazen vakf edilmesi durumunda âyetin anlaşılmasında problem oluşmadığı halde vakfin sakıncalı olduğunu ifade eden alâmet konulmuş, bazen gereğil olmadığı halde muânaka alâmeti konulmuş, bazen uygun olmasına rağmen konulmamıştır. Bazı yerlerde ise birbiriyle uyum arz etmeyen birden fazla vakf işareti konulmuştur. Yapılan incelemeler neticesinde alanla ilgili kapsayıcı bir çalışmanın yapılmadığı sonucuna ulaşıldı. Dolayısıyla ülkemizde tilâvet edilen mushaftaki bazı vakf yerleri ve işaretlerinin yeniden kritiğinin yapılmasının elzem olduğı kanaatine varıldı.

Vakf ve ibtidâ ilminin Kur'an ilimleri arasında büyük bir önemi vardır. Zira yapılan bir konuşmanın ya da okunan bir metnin doğru şekilde anlaşılması onsuz mümkün değildir. Peygamber (as.), normal bir konuşmada dahi uygunsuz şekilde sözü kesmez, sözün kesilmesine müsaade etmezdi. Âdî b. Hâtim et-Tâî şöyle demiştir: “Peygamber (as.)’ın huzuruna iki adam geldi. Onlardan biri şahâdet getirdikten sonra; “kim, Allah’a ve Resulüne itaat ederse doğru yolu bulur ve kim de isyan ederse...” diyerek sözünü kesti. Peygamber (as.) sözün bu şekilde kesilmesine sinirlenerek şöyle dedi: “Yerine otur. Ne kötü bir konuşmacısın sen! “Kim, Allah ve Resulüne itaat ederse doğru yolu bulur. dedikten sonra susman” yahut “kim Allah’a ve Rasûlüne isyan ederse yoldan sapar.” şeklinde sözünü tamamlaman gereğildi.”¹

¹ Bkz. Ebû Dâvud, Suleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî, *Avnu’l-Ma’bûd, fi Suneni Ebî Dâvud*, “Kitâbu’l-Vitr”, 22; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. B. Hilâl eş-Şeybânî, *Musned’u Ahmed*, Muessetu Kurtuba, Kahire, ts. IV, 256; et-Tahâvî, Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdu’l-Melik b. Seleme el-Ezdî, *Şerhu Muşkili’l-Âsâr*, (tahkik) Şuayb el-Arnâvut, Muessetu’r-Risâle, 1994, VII, 371; Nahhâs, Ebû Câ’fer, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, (tahkik) Ahmed Hitâp el-Ömer, Matbaatu’l-Ânî, Bağdat, 1389/h, s. 88; Uşmûnî, Ahmed b. Muhammed b. Abdülkerîm, *Menâru’l-Hudâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, Mektebetu ve Matbaatu Mustafâ el-Bâbî ve Evlâduh, Mısır, 1973, s. 6; (Diğler hadis kaynaklarında geçen benzer bir rivâyette ise adamın; مَنْ يُطِيعَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشِدَ. وَمَنْ يَعْصِهِمَا فَقَدْ غَوَى “Kim Allah’a ve Resulüne itaat ederse doğru yolu bulur. Kim ikisine isyan ederse yoldan sapar.” dediğı rivâyet edilmiştir. Peygamber (as.)’ın bu ifadeye sinirlenmesinin

Ebû Bekir (ra.), pazarda önünde bazı eşyalar bulunan bir bedeviye; “Bunları satıyor musun?” diye sorduğunda, bedevî; *لَا عَمَّاكَ اللَّهُ* diyerek cevap vermiş, Ebû Bekir (ra.) ise adama; “sözünü bu şekilde vasletme! *لَا* dedikten sonra dur. Sonra *عَمَّاكَ اللَّهُ* de!” demiştir.² Zira bedevî, “Allah sana afiyet versin” demek sûretiyle niyazda bulunmak isterken, “Allah sana afiyet vermesin.” anlamına gelecek şekilde bedduada bulunmuştur.

Yukarıda zikredilen rivâyetlerden normal bir konuşmadaki yersiz duruşların dahi ne denli vahim sonuçlara neden olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu Allah kelâmı Kur’an olunca durumun daha önem arz edeceği aşîkârdır. Nitekim Ebû Hureyre (ra.)’ın rivâyet ettiği bir hadiste Peygamber (as.): “Kur’an, yedi harf üzerine inmiştir. Dilediğinizle okumanızda herhangi bir beis yoktur. Ancak rahmeti azap, azabı ise rahmetle sonlandırmayın.”³ buyurmuştur. Bu nedenledir ki ilk Müslümanlar, Kur’an’ın anlamlarını tâlimle birlikte nerede vakf, nerede ibtidâ etmeleri gerektiğini de öğreniyorlardı. Abdullah b. Ömer (ra.) konunun önemine dair şöyle demiştir: “Kur’ân’ın nüzûlünden önce içimizde imanın varlığını hissederek yaşıyorduk. Resûlullah (as.)’a vahiy geldiğinde sizin bugün Kur’ân’ı tâlim ettiğiniz gibi bizler tâlimle birlikte vakf edilmesi gereken yerleri de öğreniyorduk. Ancak günümüzde bazılarına imandan önce Kur’ân’ın verildiği görülmektedir. Kur’ân’ın emir ve yasaklarından haberi olmadan, üzerinde vakf edilmesi gereken yerleri bilmeden, onu okuduklarına şahit olmaktayız.”⁴

sebebi ise *مَا* zamirinin hem Allah hem de Peygamber için kullanılmasıdır. Zira hadisin devamında Peygamber (as.); *بئس الخطيب أنت قل: وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ عَصَى* “Ne kötü bir konuşmacısın sen! Bilakis, kim Allah’a ve Resulüne isyan ederse yoldan *sapar*.” *de.*” demiştir. Bkz. Müslim, b. Haccâc, *Sahihu Müslim*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 1996. Kitâbu’l-Cum’a, 48; en-Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdurrahmân, *Sunenu’n-Nesâî*, Mektebetu Matbûâtü’l-İslâmiyye, Haleb, 1986, “Kitâbu’n-Nikâh”, 41; İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed İbn Ebî Hâtim et-Temîmî el-Bestî, *Sahihu İbn Hibbân*, (Tahkik) Şuayb el-Arnâvût, Muessetu’r-Risâle, Beyrut, 1993. VII, 37; el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali b. Musa el-Husrevcirdî el-Hurasânî, *Sunenu’l-Kubrâ*, (tahkik) Muhammed Abdulkâdir Atâ, Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut, ts. I, 86;

² Bkz. el-Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve’t-Tebyîn*, (tahkik) Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu’l-Hancî, Kahire, 1998, I, 261. Yapılan araştırmalar sonucunda başka bir kitapta söz konusu rivâyete rastlanmadı. Konuyla ilgili önem arz ettiğinden zikretmeyi uygun bulduk.

³ Ebû Dâvud, *Avnu’l-Ma’bûd, fi Suneni Ebî Dâvud*, “Kitâbu’l-Vitr”, 22; Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu’l-Beyân fi Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmeyye, Beyrut, 1992. I, 46; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 6.

⁴ İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşer*, (tahkik) Ali Muhammed ed-Dib’a’, Dâru’l-Fikr, ts. I, 225. es-Suyûtî, Celâluddîn, *el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, Mektebetu’n-Nezzâr Mustafa el-Bâz, Riyad, 1996. I, 284; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 5.

İbnu'l- Cezerî (833/1429) ise konuyla ilgili şunları söylemiştir: “Hocalarımız bizlere Kur’an’ı tâlim ederken vakf yerlerine parmakları ile işaret ederek üzerinde durmamızı isterlerdi. Bu, onların da hocalarından öğrendikleri bir gelenektir.”⁵

Yukarıdaki rivâyetlerden tarih boyunca vakf ve ibtidâ ilminin önemsendiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla günümüzde olduğu gibi geçmişte de Müslümanların Kur’an dili Arapçaya tam anlamıyla vakıf olmamaları ve Kur’an eğitimindeki yetersizlikleri, alanda uzman kişilerin konuyla ilgili çalışmalar yapmasına ihtiyaç duymuştur. Kesin tarihi bilinmemekle birlikte söz konusu çalışmaların hicri onuncu asırdan itibaren mushaflara yansıtılmış olduğu söylenebilir.⁶ Kur’an okuyucusunun, (özellikle alanda yeterliliği olmayanların) ilgili işaretlere riâyet ederek tilâvet etmesi elzemdir. Zira Kur’an’ın doğru şekilde anlamlandırılması, vakf ve ibtidânın uygun yerlerde ve doğru şekilde yapılmasıyla ancak mümkündür. Aksi halde tilâvet edilen âyet ya anlamsız kalacak ya da âyette kastedilen anlamın dışında uygun olmayan bir mana oluşacaktır.

Ancak söz konusu vakf yerleri ve işaretlerinin belirlenmesi tefsir mahiyetinde olduğundan, bunların irdelenmesi, daha uygun olanın belirlenmesi yönünde çaba sarfedilmesi gerekmektedir. Yapılan bu çalışmanın, bu anlamda önemli olduğu kanaatinde olmakla birlikte alanda yapılacak çalışmaların ortak akıl ürünü olması, yeniden belirlenecek vakf yerlerinin ve işaretlerinin daha isabetli olmasını sağlayacağı açıktır. Bu nedenle DİB tarafından oluşturulacak alanda uzman bir komisyonun Secâvendî’nin⁷ yanı sıra diğer vakf ve ibtidâ âlimlerinin görüşlerine ve tefsir

⁵ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşer*, I, 225.

⁶ Bkz. Mehdi Dehîm, *Mefâhîmi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ Abre Merâhili't-Târihiyye*, II, Uluslararası Kıraat Sempozyumu, İstanbul, 2017. (Ancak birebir yapılan görüşmede alanda uzman olan Gânim Kaddûrî, hicri dördüncü asırdaki bazı Mushaflarda vakf edilmesi gereken yerlere (قف) alâmetinin konulmuş olduğunu söyledi.)

⁷ Bu çalışmada üzerinde durulan bazı örneklerde de görüldüğü üzere yapılan karşılaştırmalar sonucunda Secâvendî’nin vakf yeri ile ilgili görüşünün yanlış yansıtıldığı kanaatinde olduğumuz bazı yerler tespit edildi. Ayrıca az sayıda da olsa Secâvendî’nin koyduğu vakf işaretleri ile DİB’nin denetiminde basını yapılan mushaflardaki vakf yerleri ve işaretleri arasında farklılıklar görüldü. Mesela: *“Bize gelecekleri gün (gerçekleri) ne iyi işitip ne iyi görecekler! Ama zalimler bugün apaçık bir sapıklık içindedirler.”* âyetinde *يَوْمَ يَأْتُونَكَ* cümlesi üzerine Secâvendî (ط) alâmetini koymuş, Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda ise (ج) alâmeti konulmuştur. Yine sonrasında gelen *وَأَنْذَرْتَهُمْ يَوْمَ الْحَشْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ* *“Onları, gaflat içinde bulunup iman etmezlerken işin bitirileceği o pişmanlık günüyle uyar.”* (Meryem, 19/38-39) âyetinde, Secâvendî *إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ* cümlesinin üzerine herhangi bir alâmet koymamış, Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda ise vakfın caiz olduğuna işaret eden (ج) alâmeti konulmuştur. Bkz. Secâvendî,

kaynaklarına müracaat ederek vakf yerlerinin ve işaretlerinin yeniden belirlenmesi bir zarurettir.

2. ARAŞTIRMANIN METODU

Çalışmada sosyal bilimler alanında yaygın olan literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, çalışma Türkiye’de tilâvet edilen mushaflardaki bazı vakf yerlerini ve işaretlerini konu edindiğinden, öncelikle vakf ve ibtidâ kavramlarının lügat ve terim anlamları ile ilgili lügat, kıraat, vakf ve ibtidâ, tecvîd vb. kitaplara müracaat edilmiştir. Türkiye’de tilâvet edilen mushaflara kaynaklık etmesi sebebiyle Secâvendî’nin konuyla ilgili eserlerine ve Secâvendî hakkında yazılanlara müracaat edilerek Secâvendî, hayatı, ilmi kişiliği ve vakf ve ibtidâdaki metodu hakkında bilgi verilmiştir. Secâvendî’nin *el-Vakf ve l-İbtidâ* kitabı esas alınarak⁸ irdelenecek vakf yerleri ve onlara ait işaretler asıl kaynağından incelenmiştir. Daha sonra konuyla ilgili İbnu’l-Enbârî, (328/939) Nahhas, (338/950) Dâni, (444/1052) ve Uşmûnî’nin,⁹ eserlerinin yanı sıra alanla ilgili kitap ve makale türünden vakf ve ibtidâ ile ilgili çalışmalara başvurulmuştur. Ayrıca tabakât, tefsir, Kur’anla ilgili telif edilen i’râb, tecvîd kitapları ve daha pek çok çalışma incelenerek vakf yerleri ve işaretlerinin doğru tespit edilmesine çalışılmıştır.

Çalışmada önceden tespit edilen vakf yerleri ve işaretleri, Fâtiha sûresinden başlanarak sûre ve âyet sırasına riâyet edilerek tek tek ele alındı. Ele alınan vakf yerinin bulunduğu âyetin Arapça metnine ve meâline yer verilmiştir. Âyetlerin meâlleri için *DİB*’in *Kur’ân-ı Kerîm Meâli* referans alınsa da zaman zaman Diyanet Vakfı meâline yer verildi.

Muhammed b. Tayfûr, Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, (tahkik) Muhsin Hâşim Dervîş, Dâru’l-Menâhic, 2001, s. 274.

⁸ Secâvendî’nin *İlelu’l-Vukûf ve Vukûfu’l-Kur’ân* adında iki kitabı daha bulunmaktadır. *İlelu’l-Vukûf* adlı kitap, Muhsin Hâşim Dervîş tarafından doktora çalışması olarak tahkik edilmiş ve yayımlanmıştır. *Vukûfu’l-Kur’ân* adlı kitap ise yapılan araştırmalar sonucunda İran Milli Kütüphanesi Yazmaeser Arşivi Bölümünde 662 no ile kayıtlı olduğu tespit edildi. Her üç kitap farklı isimlerde olmasına rağmen yapılan karşılaştırmalar neticesinde aynı içeriğe sahip olduğu görüldü. Dolayısıyla bu çalışmada sadece *el-Vakf ve l-İbtidâ* kitabı temel alındı.

⁹ Uşmûnî’nin hicri 11. asırda vefat ettiği söylenmiş, net bir tarih verilmemiştir. Bkz. *Menâru’l-Hudâ* (Tahkik) Muhammed b. İd eş-Şa’bânî, Dâru’s-Sahâbe, Tanta, 2008, s. 11.

Ayrıca çalışmada irdelenen vakf yerleri ve işaretleri mukayese edilebilmesi açısından müracaat edilen Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflardaki söz konusu vakf yerleri ve işaretleri sadece zikredilmekle yetinildi. Zira genel olarak tarafımızdan önerilen vakf yeri yahut işareti ile uyum arz ettiği görüldü.

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE SINIRLARI

Alanla ilgili Türkçe eserlerin ve çalışmaların sınırlı olması sebebiyle daha çok Arapça kaynaklardan yararlanılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde kavram çalışmalarına başvurulacaktır. Bu bölümde Lügat ile ilgili kaynaklardan İbnu’l-Fâris’in *Mu’cemu Mekâyisi ’l-Lûğa*’sı, el-Ezherî’nin *Tehzîbu ’l-Luğa*’sı, Cevherî’nin *es-Sihâh fi ’l-Luga*’sı, Râğıb el-İsfahânî’nin *el-Müfredât fi Garîbi ’l-Kur’ân*’ı, İbn Manzûr’un *Lisânu ’l-Arab*’ı, el-Feyyûmî’nin *el-Misbâhu ’l-Munîr*’i, Fîrûzâbâdî’nin *el-Kâmusu ’l-Muhît*’i, Zebîdî’nin *Şerhu ’l-Kâmûs*’u, gibi eserlere başvurulacaktır. Ulûmu’l Kur’an ile ilgili kaynaklardan Zerkeşî’nin *el-Burhân fi Ulûmi ’l-Kur’ân*’ı, Suyûtî’nin *el-İtkân fi Ulûmi ’l-Kur’ân*’ı, Cezerî’nin, *en-Neşr fi ’l-Kirâati ’l-Aşer*’i Zürkânî’nin *Menâhilu ’l-İrfân fi Ulûmi ’l-Kur’ân*’ı, İbn Muhammed Nasrallah Farac’ın *el-Vakf ve Vazâifuhu inde ’n-Nahviyyîn ve ’l-Kurrâ*’sı, Nihat Temel’in *Kur’an Kiraatinde Vakf ve İbtidâ*’sı, Ramazan Pakdil’in *Tâlim Tecvîd ve Kiraat*’ı, İsmail Karaçam’ın, *Kur’an’ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* gibi eserlerden yararlanılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Secâvendî’nin, *el-Vakf ve ’l-İbtidâ*’sı ve *İlelu ’l-Vukûf*’u, Zehebî’nin *Târihu ’l-İslâm*’ı, Safedî’nin *el-Vâfi bi ’l-Vefeyât*’ı, İbnu’l-Cezerî’nin *Gâyetu ’n-Nihâye*’si, Dâvûdî’nin *Tabakâtu ’l-Mufessirîn*’i, Suyûtî’nin *Tabakâtu ’l-Mufessirîn*’i, Nihat Temel’in *Kur’an Kiraatinde Vakf ve İbtidâ*’sı, Ramazan Pakdil’in *Tâlim Tecvîd ve Kiraat*’ı, İsmail Karaçam’ın *Kur’an’ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* gibi eserlerden yararlanılacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise irdelenecek vakf yerleri ve işaretlerinin gerekçesi bizzat kaynağından tespit edilmesi açısından öncelikle Türkiye’de tilâvet edilen mushaflara kaynaklık eden Secâvendî’nin alanla ilgili *el-Vakf ve ’l-İbtidâ* kitabına müracaat edilecektir. Ayrıca vakf ve ibtidâ eserlerinden İbnu’l-Enbârî’nin *İdâhu ’l-Vakfi ve ’l-İbtidâ*’sı Nahhâs’ın *el-Kat’ ve ’l-İ’tinâf*’ı, Dâni’nin *el-Muktefâ fi ’l-Vakfi ve ’l-İbtidâ*’sı, Uşmûnî’nin *Menâru ’l-Hudâ*’sına müracaat edilecektir. Tefsir kaynaklarından

İbn Ebî Hâtim'in tefsîri, el-Ferrâ'nın *Maâni'l-Kur'ân*'i, Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân*'i, Nîsâbûrî'nin *Bâhiru'l-Burhân*'i, Mâverdî'nin *en-Nuketu ve'l-Uyûn*'u, Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ı, Râzî'nin *Mefâtihu'l-Gayb*'i, Kurtubî'nin *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'ân*'i, Nesefî'nin *Medâriku't-Tenzil*'i, Beyzâvî'nin *Envâru't-Tenzil*'i, Ebû Hayyân'ın *Bahru'l-Muhît*'i, Semerkandî'nin *Bahru'l-Ulûm*'u, İbnu'l-Cevzî'nin *Zâdu'l-Mesîr*'i, İbn Kesîr'in *Tefsîru'l-Kur'ân'i'l-Azîm*'i, Semîn el-Halebî'nin *ed-Durru'l-Mesûn*'u, el-Hâzin'in *Lubâbu't-Te'vîl*'i, Saâlibî'nin *el-Cevâhiri'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân*'i, Suyûtî'nin *ed-Durru'l-Mensûr*'u, Şevkânî'nin *Fethu'l-Kadîr*'i ve *Tefsîru'l-Celâleyn* gibi kaynaklara başvurulacaktır. İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerden Zeccâc'ın, *Maâni'l Kur'ân ve İ'râbuhû*, Mekkî b. Ebî Tâlib'in *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'ân*'i, Bâkûlî'nin, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*'ı, Harrât'ın, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'ân*'ı, Muhyiddîn Dervîş'in *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, Sâfî'nin *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân*'i, gibi eserlerden yararlanılacaktır. Ayrıca Zeki Duman'ın *Secâvendlerde Üç Fâhiş Hata* adlı makalesi ve konuyla alakalı çalışmalar incelenecektir.

Türkçe meallerden genel olarak Diyanet, Elmalılı, Ö. N. Bilmen, H. B. Çantay, Diyanet Vakfı, S. Ateş ve M. Esed'in meallerinden istifade edilecektir. Son olarak Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflara müracaat edilecektir.¹⁰

Çalışmada ayrıca Gânim Kaddûrî, Hafız Osman ŞAHİN vb. alanda uzman kişilerle görüşülerek bilgi alışverişinde bulunuldu.

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE ZORLUKLARI

Çalışmada, vakf ve ibtidâ eserlerinden sadece Secâvendî'nin, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*'sı, İbnu'l-Enbârî'nin *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*'sı Nahhâs'ın *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*'ı, Dâni'nin *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*'sı, Uşmûnî'nin *Menâru'l-Hudâ*'sına müracaat edilecektir. Secâvendî'nin konuyla ilgili *İlelu'l-Vukûf ve Vukûfu'l-Kur'ân* adlı eserlerine başvurulmayacaktır. Zira yapılan karşılaştırmalar neticesinde isimleri farklı olmasına rağmen her üç kitabın aynı içeriğe sahip olduğu görüldü. Âyetlerin sonunda vakf konusu bir başlık altında ele alındığından âyetlerin sonundaki vakf işaretleri çalışmaya dâhil edilmeyecektir. Dolayısıyla sadece âyetlerin sonu dışındaki uygun olmadığı kanaati hâsıl olan vakf yerleri ve işaretleri ele alınacaktır.

¹⁰ Söz konusu Mushafların seçilmesi, o ülkelerdeki Mushafların Hafs kıraatine göre oluşturulmasının yanı sıra o Mushaflarda genel anlamda Secâvendî'nin vakf kavramlarının ve sembollerinin kullanması sebebiyledir.

İrdelenen vakf yerleri ve işaretlerinin diğere mushaflarla da mukayese edilebilmesi açısından Medine Şam ve Kahire mushaflarındaki vakf yerleri ve işaretleri zikredilmekle yetinilecektir.

Her ne kadar Türkiye’de vakf ve ibtidâ ile ilgili bazı sınırlı çalışmalar yapılmış olsa da Türkiye’de tilavet edilen mushaflardaki vakf yerleri ve işaretlerinin tahlili ile ilgili kapsamlı eleştirel bir çalışmanın yapılmamış olması, alanla ilgili çalışmanın zorluklarından görülmektedir. Birçok vakf yerinin ve işaretinin benzer olması açıklama, sonuçlandırma ve gerekçelendirmede ifadelerin tekrar edilme zorunluluğu da konunun ayrıca zorlukları arasında görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKF VE İBTİDÂ'NİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ, VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN TARİHİ VE ÖNEMİ

1.1. VAKF VE İBTİDÂ'NİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.1. VAKF VE VAKF İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Lügatte *vakf*¹¹; وَقَفَّ, يَقِفُ sülâsî fiilinden mastar olup, وَقَفْتُ وَوَقُفْتُ “bir duruşla durdum” cümlesinde *durmak* anlamında lâzımî (geçişsiz), وَقَفُّهُمْ أَنَّهُمْ مَسْئُولُونَ “Durdurun/tutuklayın onları. Çünkü onlar sorguya çekileceklerdir.”¹² âyetinde, “durdurmak” anlamında müteaddî (geçişli) olarak gelmiştir.¹³ وَقَفَّ kelimesi بِالْمَكَانِ şeklindeki bir cümlede “mekânda durdu” yahut “ayakta durdu/bekledi” anlamında جَلَسَ بِالْمَكَانِ “mekânda oturdu” ifadesinin karşıtı olarak gelmiştir. وَقَفَّ, يَقِفُ fiilinden türeyen الْمَوْقِفُ kelimesi ise, “durulan yer” anlamında ismi-mekândır.¹⁴ Nahivcilere göre ise vakf; “kelimenin, sonrasında gelen kelimedenden ayrılması”dır.¹⁵ Türkçede de kullanılan vakıf (وَقْفٌ) kelimesi, fıkıh literatüründe; “hayır amacıyla bir şeyin insanların istifadesine sunulması” anlamındadır.¹⁶

Kur'an'da, وَقَفَّ kelimesi dört yerde geçmekte olup, durdurmak ve tutuklamak manalarında kullanılmıştır. Bu âyetler şunlardır:

¹¹ Vakf ve vasl kavramları genelde bir arada zikredilmekle birlikte daha çok vakf kavramı üzerinde durulmaktadır. Vasl ise vakf edilmesi câiz olmayan yerler başlığı altında zikredilmektedir. Bu sebeple Secâvendî, vakf türlerini beş kategoride, altıncı kısım olan “Mâ-lâ-Yecûzu'l-Vakfu Aleyhi” kısmını ise vasl kategorisinde değerlendirmiştir. Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 104.

¹² Saffat, 37/24.

¹³ İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cem Mekâyisi'l-Luğa*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1991. VI, 135; el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzibu'l-Luğa*, Dâru's-Sâdik, Kahire, ts. III, 282; Râğîb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, Dımaşk, 1997. s. 881; İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 1994. IX, 359; el-Feyyûmî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, *el-Misbâhu'l-Munîr fî Garîbi Şerhi'l-Kebîr*, Matbaatu'l-Ânî, Bağdat, 1398/h. II, 669; Zebîdî, Muhibbuddîn Ebî Feyz es-Seyyid Muhammed Murtazâ, *Şerhu'l-Kâmûs el-Musemmâ Tâcu'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Fikr, ts. XXIV, 468.

¹⁴ İbn Fâris, *Mu'cem Mekâyisi'l-Luğa*, VI, 135; Dâni, *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 47; el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, II, 669.

¹⁵ Farac, Muhammed Nasrallah, *el-Vakf ve Vazâifuhu inde'n-Nahviyyîn ve'l-Kurrâ*, Maclisu'n-Neşri'l-İlmî, Câmiatu'l-Kuveyt, 2001. s. 13.

¹⁶ İbn Fâris, *Mu'cem Mekâyisi'l-Luğa*, VI, 135; el-Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, III, 282; el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, II, 669.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْقُلُوبُ أَلْفًا مِّنَ النَّارِ “Onları ateşin karşısında durdurulacakları zaman bir görsen!”¹⁷ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْقُلُوبُ أَلْفًا مِّنَ النَّارِ “Onları, Rabblerini huzuruna çıkarılıp (hesap alanında) durdurulacakları zaman bir görsen!”¹⁸ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ “Zalimleri, Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman bir görsen!”¹⁹ وَقَفُّوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ “Ve onları durdurun/tutuklayın, çünkü onlar sorguya çekileceklerdir.”²⁰

Istılâhi anlamda ise *vakf* iki kısımdır. Birincisi, üzerinde durulan kelimenin keyfiyeti ile alakalı olup, kelimenin son harfinin kıraat âlimlerince nasıl telaffuz edildiğini ve üzerinde nasıl durulduğunu ele almaktadır. İkincisi ise cümlenin yüklemine belirlenmesi ve anlamlandırılması ile alakalıdır.²¹ Bu çalışmada üzerinde nasıl vakf edileceği hususu üzerinde durulmayacak, nerede vakf edileceği hususu ele alınacaktır. Bu anlamdaki vakfı İbnu'l-Cezerî; *الْوَقْفُ: عِبَارَةٌ عَنِ الْقَطْعِ الصَّوْتِ عَلَى الْكَلِمَةِ زَمَانًا يَنْتَفَشُ فِيهِ عَادَةٌ بِنِيَّةِ اسْتِنْبَافِ الْقِرَاءَةِ.* “vakf: okumaya tekrar başlamak niyetiyle nefes alacak kadar kelime üzerinde bir müddet sesi kesmektir.”²² demiştir. Zerkeşî, (794/1392) “kastedilen anlamın tamamlanması için Kur’an okuyucusunun, tilâveti esnasında tesbit ettiği yerlerde durmasıdır.”²³ demiştir. Dâni ise; “Anlamın tamamlanması için kıraat imamlarının, kıraatin nasıl eda edileceğini ve nerede durulması gerektiğini bildiren bir ilimdir.”²⁴ şeklinde tanımlamıştır.

Yukarıda zikredilen tanımlardan hareketle Türkçedeki *noktanın* mürâdifi olduğu anlaşılan vakf, Türkçede olduğu gibi anlamla ilişkili olup, anlamın tamamlanmasıyla cümle sonunda gelmektedir. Ancak şu var ki Kur’an âyetlerinin ve cümlelerinin uzunluğu, okuyucuyu uygun vakf yerine ulaşmadan durmak zorunda bırakabilmektedir. Bu nedenle Kur’an tilâvetindeki vakf sadece cümle sonunda olmayıp, okuyucunun kıraatini kesmek zorunda kaldığı her yerde olabilmektedir. Bu durumda üzerinde vakf

¹⁷ En’âm, 6/27.

¹⁸ En’âm, 6/30.

¹⁹ Sebe, 34/31.

²⁰ Saffat, 37/24.

²¹ Bkz. İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşer*, I, 224; (Bu anlamdaki vakf, ikiye ayrılmaktadır. Birincisi, Kur’an okuyucusunun kıraatini kestiği yerlerdir. İkincisi ise üzerinde vakf edilmemiş olsa bile anlamın tamamlandığı yerlerdir.) Bkz. Ebû Yahya Zekeriyya el-Ensârî, *el-Maksad li Telhisi mâ fi'l-Murşid*, Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1973. s. 4.

²² İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşer*, I, 241; Ayrıca bkz. Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 8.

²³ Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur’ân*, (tahkik) Yûsuf Abdurrahman Maraşlı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1994. I, 450.

²⁴ Dâni, Ebû Amr Said el-Endulûsî, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, (tahkik) Yûsuf Abdurrahman Maraşlı, Muessetu'r-Risâle, 1404/h. s. 48.

etmek zorunda kaldığı kelimedenden yahut öncesindeki uygun bir yerden ibtidâ edilmesi gerekmektedir.

Kıraat ilmi literatüründe “vakf” manasında başka kavramlarda kullanılmaktadır. Bunlar:

1.1.1. Kat’

İlk dönem âlimleri, *كَطْع* *kat’* kelimesini da *vakf* anlamında kullanmışken daha sonra gelen âlimler, *kat’*ı sadece tilâveti sonlandırma anlamında kullanmışlardır.²⁵ Buna göre vakf, âyetin herhangi bir yerinde yapılabiliyor iken *kat’*, sadece âyetlerin sonunda yapılabilmektedir. Zira sahabe (ra.), Kur’an tilâveti esnasında âyeti yarıda kesmeyi hoş görmemişlerdir.²⁶ Dolayısıyla *kat’*, “Kur’ân okuyucusunun, kendi arzusuyla tilâvetini sonlandırması”²⁷ olarak tarif edilmiştir.

1.1.2. Sekt

Sekt lügatte konuşmama, iki nağme arasını nefes almadan ayırma anlamlarında kullanıldığı gibi konuşmanın zıddı olarak sözü kesme manasında da kullanılmaktadır.²⁸

İstilahta ise; “Kur’an tilâvetinde iki harfin yahut kelimenin arasında nefes almadan vakf’tan daha kısa bir süre sesi kesmek”tir.²⁹ Sektenin müddeti konusunda kıraat imamları farklı görüşler arzetmişlerdir. Ancak sürat bakımından kıraat tarzları olan tahkik, tertil ve hadr okuyuşlarından her birine göre bu sürenin değişmesiyle birlikte vakf müddetinden daha az olması gerektiği hususunda görüş birliğine varılmıştır.³⁰

²⁵ el-Ezherî, *Tehzîbu’l-Luğa*, III, 282; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşer*, I, 239; Tahânevî, Muhammed b. Ali, *el-Keşşâf’u Istilâhâti’l-Funûn*, Âlemu’l-Kutub, Beyrut, 1989. I, 959; Çetin, Abdurrahman, “Vakf” *DİA*. XLII, 461-463.

²⁶ İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşer*, I, 239.

²⁷ Bkz. Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 8.

²⁸ el-İsfahânî, *el-Mufredât fi Garibi’l Kur’ân*, s. 530.

²⁹ Bkz. el-Ezherî, *Tehzîbu’l-Luğa*, III, 282; Zemahşerî, Ebu’l-Kasım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf, an Hakâiku’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvîl fi Vucûhi’t-Te’vîl*, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, ts. I, 959; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşer*, I, 239; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 8; Çetin, Abdurrahman, “Vakf” *DİA*. XLII, 461-463.

³⁰ Bkz. İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşer*, I, 239; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 8.

1.1.2. İBTİDÂ

İbtidâ lügatte; *بَدَأَ*, *بَدَأَ* sülâsî fiilinden türemiş olup bir şeyin ilk defa yapılması, bir şeyin diğerinden önce yapılması, bir işe başlanması anlamlarında kullanılmaktadır.³¹ Kıraat ıstılahında ise Kur'an okunmaya başlanması yahut Kur'an'ı tilâvetinde vakftan sonra tilâvete devam edilmesine denmektedir.³² Buna göre *ibtidâ* vakfin zıddı olarak kullanılmaktadır.

Vakfa olduğu gibi *ibtidâda* da uygun olan/uygun olmayan yerler vardır. Bu nedenle Kur'an'ın tilâveti esnasında anlam bütünlüğüne riâyet edilerek uygun yerden tilâvete başlanması gerekir. Zira vakf bazen zorunlu olarak yapılırken *ibtidâ* daima ihtiyârî olmaktadır.³³

Yukarıda zikredilen tanımlardan yola çıkarak *Vakf ve İbtidâ*: “Kur'an okuyucusunun nerede durması ya da durmaması, nereden okumaya başlaması yahut başlamaması gerektiği bilgisini öğreten bir ilimdir.” şeklinde tanımlanabilir.

İbtidâ kelimesine yakın anlamda olan kavramlar da vardır. Bunlar *isti'nâf* ve *i'tinâf* kelimeleridir. *إِسْتِنَافٌ* (*isti'nâf*): *أَنَفَ* fiilinden istifâl vezninde mastardır. Kök fiilin Türkçedeki karşılığı burun olup bir şeyin ucu anlamındadır. Az da olsa aynı anlamda *إِئْتِنَافٌ* (*i'tinâf*) kelimesi de kullanılmaktadır. Bunların hepsi; “bir şeye başlama, bir işi ilk defa yapma, başlanılan şeye ara verilmesi halinde yeniden ona dönme” anlamlarına gelmektedir.³⁴ Lügat anlamları göz önünde bulundurulduğunda bu kavramlar *ibtidâ* ile aynı anlamda kullanılıyor olmalarına rağmen ıstılâhî yönüyle farklılık arz etmektedir. Zira *ibtidâ*, daha çok Kur'an tilâvetine ilk başlamayı ifade edip, bu anlamıyla kat'ın zıddı olarak kullanılmaktenken, *isti'nâf*, tilâvet esnasında herhangi bir sebepten ötürü durulduğunda, anlama riâyet edilerek sonra gelen cümleden yahut

³¹ İbn-i Fâris, *Mu'cem Mekâyisi'l-Luğa*, I, 212; el-Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, IV, 486; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 26; Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1987. I, 42; Çetin, Abdurrahman, “Vakf” *DİA*. İst. 2012, XLII, 461-463.

³² İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşer*, I, 255; Çetin, Abdurrahman, “Vakf” *DİA*. XLII, 461-463.

³³ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 13.

³⁴ İbn Fâris, *Mu'cem Mekâyisi'l-Luğa*, I, 212; Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hamed, *es-Sihâh fi'l-Luğah*, (tahkik) Ahmed Abdulgafûr Atar, Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987. VI, 128; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 26; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XXIII, 47; Çetin, Abdurrahman, “Vakf” *DİA*. XLII, 461-463.

öncesinde uygun bir yerden okumaya başlanması anlamında vakfın zıddı olarak kullanılmaktadır.

1.1.3. VAKFIN NEDENLERİ

Kur'an okuyucusu, bir nefeste Kur'an'ın hepsini okuyamadığı gibi bir oturuşta okuması da neredeyse imkânsız olmakla birlikte zaten tavsiye de edilmemektedir. Bu nedenle Kur'an okuyucusu, istediği yerden tilâvete başlama, istediği yerde de sonlandırma özgürlüğüne sahiptir. Ancak şu var ki vakfın ve ibtidânın, âyetin kastedtiği anlamın dışında farklı anlamlara sebebiyet vermemesi, Kur'an'ın anlam bütünlüğünü bozmaması gerekir. Dolayısıyla Kur'an okuyucusu, aşağıda değineceğimiz gerekçelerle vakf yapmaktadır/yapabilmektedir.

1.1.3.1. İnsanın Fıtratından Kaynaklanan Vakflar

Kur'an okuyucusunun tilâveti esnasında nefes alması, dinlenmeye ihtiyaç duyması ve tilâvetini engelleyecek hapşırma, esneme, unutma vb. hallerin oluşması bu tür vakflardandır.

1.1.3.2. Dilin Doğasından Kaynaklanan Vakflar

Bütün dillerde lafızlar ya da cümleler birbirinden ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra konuşmacı yahut okuyucu, belli anlamlar ve farklı duygular ortaya çıkarmak isteyebilir. Bu tür vakflar her dilin doğasında bulunduğundan bunlara dilin doğasından kaynaklanan vakflar denmektedir.

1.1.3.3. Özel Durumdan Kaynaklanan Vakflar

Belli bir metin için farklı rivâyetlerin zikredilmesi (örneğin Kur'an tilâvetinde farklı kıraatlerin bir arada okunması durumunda yapılan vakflar) veya Kur'an talebesinin bilgisini ve becerisini sınama ya da konuşmanın/okumanın sonlandırılması sebebiyle yapılan vakflardır. Bunlar, nahivcilerin belirtmiş oldukları nedenlerdir.³⁵

Kıraat âlimleri ise vakfın gerekçelerini nahivcilerden farklı olarak dört kategoride değerlendirmiş olup bunlar:

³⁵ Farac, *el-Vakf ve Vazâifuhü İnde'n-Nahviyyîn ve'l-Kurrâ*, s. 15.

İhtiyârî Vakf: Kur'an okuyucusunun, herhangi bir sebep olmadan kendi isteğiyle uygun yerde vakf etmesine denir. *Izdirârî vakf*: Nefes darlığı veya âyetin devamını hatırlayamama vb. sebeplerle Kur'an okuyucusunun vakf etmesine denir. *İhtibârî vakf*: Kur'an okuyucusunun bilgisini ve maharetini sınaama amacıyla yapılan vakflara denir. *İntizârî vakf*: Kur'an okuyucusunun, farklı kıraatleri bir arada okuması sebebiyle yaptığı vakflara denir.³⁶

1.1.4. VAKFIN KISIMLARI

Öncesiyle bağlantılı olup olmaması açısından vakfın beşe ayrıldığı söylenmiştir. Üzerinde vakf edilen kelimedden sonra gelen cümle, hem lafız hem mana açısından öncesine bağlı değil ise buna *el-vakfu't-tâm* denir. Üzerinde vakf edilen kelimedden sonra gelen cümle, hem lafız hem mana açısından öncesine bağlı ise buna *el-vakfu'l-kabih* denir. Üzerinde vakf edilen kelimedden sonra gelen cümle, mana açısından öncesine bağlı olup, lafız açısından bağlı değilse buna *el-vakfu'l-kâfi* denir. Üzerinde vakf edilen kelimedden sonra gelen cümle, lafız açısından öncesine bağlı olup, mana açısından bağlı değilse buna *el-vakfu'l-hasen* denir. Anlam ve lafız açısından bir kıraate veya i'râba göre öncesine bağlı, başka bir kıraate veya i'râba göre bağlı değilse buna *el-vakfu'l-mucevvez'u livechin* denir. Bunun hükmü ise söz konusu kıraate veya i'râba göre değişkenlik arz edebilmektedir.³⁷

Alanla ilgili bazı kitaplarda yukarıda zikredilen kapsamlı tasnifler dışında Kur'an'ın tümüne şamil olmayan dar kapsamlı bazı vakf ıstılahlarından söz edilmiştir. Bunlar; *vakf-ı beyân*, *vakf-ı Cibrîl/vakf-ı nebî*, *vakf-ı gufrân* ve *vakf-ı muânakadır*.³⁸ Bu vakf şekillerinin anlamları ve örnekleri şu şekildedir.

³⁶ Farac, *el-Vakf ve Vazâifuhu inde'n-Nahviyyin ve'l-Kurrâ*, s. 15.

³⁷ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşer*, I, 255; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 9-10.

³⁸ Mulhis, Muhammed Saîd Muhammed Ali, *Ahkâm'u Tecvidi'l-Kur'ân*, Aksa Yay. Umman, 1989. s. 96-97; Kayhan, Veli, *Vakf ve İbtidâ İlmi ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, C. Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, X/2. 2006, 293-336; Karaçam, İsmail, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, İst. 2002. s. 338; Pakdil, Ramazan, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İst. 2014. s. 257; Temel, Nihat, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, M. Ü. İlahiyat Vakfı Yay. İst. 2014, s. 76-79.

1.1.4.1. Vakf-ı Beyân

Vakf-ı beyân; okuyucuya anlam açısından karmaşık gelen âyetin anlaşılmasını kolaylaştırmak, ondaki bir inceliği açığa çıkarmak amacıyla yapılan vakflara denir.³⁹ Mesela: لَتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا “Allah’a ve Peygamberine inanacaksınız, ona yardım edersiniz, ona saygı gösterirsiniz ve sabah akşam onu tesbih edersiniz diye (Peygamber’i gönderdik.)”⁴⁰ âyetindeki وَتُوَقِّرُوهُ cümlesindeki zamir, Peygamber (as.)’a, daha sonra gelen وَتُسَبِّحُوهُ cümlesindeki zamir ise Allah’a dönmektedir. Dolayısıyla وَتُوَقِّرُوهُ cümlesi üzerinde vakf edilecek olursa, âyetin doğru şekilde anlaşılması kolaylaşacağı için buna; *vakf-ı beyân* denmiştir. Yine قَالَ لَا تَثْرِبَ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ “Yûsuf dedi ki: "Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir.”⁴¹ âyetinde, söz konusu günde Allah’ın onları bağışlayacağı değil, onların kınanmayacağı anlatılmıştır. Dolayısıyla الْيَوْمَ kelimesi üzerinde vakf edilmesi, âyetin doğru anlaşılmasını kolaylaştıracağı için burada yapılan vakfa, *vakf-ı beyân* denmiştir.⁴²

1.1.4.2. Vakf-ı Cibrîl/Vakf-ı Nebî

Vakf-ı Cibrîl/Vakf-ı Nebî; Cebrail (as.)’ın, Peygamber (as.)’a Kur’an’ı vahyi esnasında bazı yerlerde vakf ederek okuduğu söylenmiştir. Bu vakf yerlerine *vakf-ı Cibrîl* yahut *vakf-ı Nebî* denmiştir. Bazıları ise *vakf-ı münzel* yahut *vakfu’s-sünne* şeklinde isimlendirmişlerdir.⁴³ Bazı tecvit kitaplarında bu anlamda on yedi vakf yeri

³⁹ Kayhan, *Vakf ve İbtidâ İlmi ve Kur’an Tefsirindeki Yeri*, s. 319; Karaçam, *Kur’an’ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 338; Temel, *Kur’an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 84; Pakdil, *Tâlim Tecvid ve Kıraat*, s. 257.

⁴⁰ Fetih, 48/9.

⁴¹ Yûsuf, 12/92.

⁴² Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVI, 247; Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes’ûd b. Muhammed Ferrâ, *Meâlimu’t-Tenzîl*, (tahkik) Abdurrezzâk el-Mehdî, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1420/h, II, 512; İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Medine, 1993, IV, 408; Suyûtî, Celâleddîn b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *ed-Durru’l-Mensûr*, (tahkik) Merkezu Hicr li’l-Buhûs, Dâru Hicr, Kahire, 2003, VIII, 199.

⁴³ Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah, *Keşfu’z-Zunûn an Esâmi’l-Kutubi ve’l-Funûn*, Muessetu Târihi’t-Türk, Ankara, 2014, II, 2025; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 18-19-27; Temel, *Kur’an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, s. 83; Pakdil, *Tâlim Tecvid ve Kıraat*, 258-259; Karaçam, *Kur’an’ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 337.

olduğu geçmektedir.⁴⁴ Ancak alanla ilgili temel kaynaklarda yapılan araştırmalarda söz konusu vakf türüyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmadı.⁴⁵

1.1.4.3. Vakf-ı Gufrân

Vakf-ı gufrân; Peygamber (as.)'ın tilâveti esnasında dua maksadıyla vakf ettiği yerler olduğu söylenmiştir. Bazı tecvit kitaplarında bu anlamda Kur'an'da on vakf olduğu geçmektedir.⁴⁶ Ancak alanla ilgili temel kaynaklarda yapılan araştırmalarda bu vakf türüyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.⁴⁷

⁴⁴ İlgili vakf yerleri için bkz. *Herkesin yöneldiği bir yön vardır. Haydi, hep hayırlara koşun, yarışın!* (Bakara, 2/148) *قُلْ صَدَقَ اللَّهُ* “De ki: Allah, doğru söylemiştir.” (Âli İmrân, 3/195) *فَانْتَبِهُوا الْخَيْرَاتِ* “Öyle ise iyiliklerde yarışın.” (Mâide, 6/48) *مَا لَيْسَ* “İşte Allah, böyle misaller verir.” (Râ'd, 13/17) *فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ* “Derhal (adamlarını) topladı ve (onlara) bağırdı.” (Naziât, 79/23) *لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ* “Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır.” (Kadr, 97/3) *مَنْ كَلَّمَ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ* “O gecede, Rablerinin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail), her iş için iner dururlar.” (Kadr, 97/4) *إِنَّكَ أَنْزَلْتَ الْمَلَائِكَةَ وَالرُّوحَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ* “İçlerinden bir adama: İnsanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele, diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu?” (Yûnus, 10/2) *وَلَا يَخْرُجُكَ قَوْلُهُمْ* “(Resûlüm) Onların (inkârcuların) sözleri seni üzmesin.” (Yûnus, 10/65) *وَلَقَدْ تَعَلَّمْنَا أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ* “O gecede, Rablerinin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail), her iş için iner dururlar.” (Kadr, 97/4) *وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ* “Lokman, oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma!” (Lokmân, 31/13) *وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ* “İnkâr edenlerin cehennem ehli olduklarına dair Rabbinin sözü böylece gerçekleşti.” (Mu'min, 40/6) Yukarıda zikredilen cümlelerin sonunda Peygamber (as.)'ın vakf ederek tilavet ettiği söylenmiştir. Zaruret olmadığı halde söz konusu yerlerde vakf ederek Peygamber (as.)'ın tilavet etmesi, Cebrail (as.)'ın Ona bu şekilde okuması sebebiyle olduğu söylenmiştir. Bkz. Uşmûnî, *Menâru'l-Huda*, s. 8; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 202; İsmail Sâdık Abdurrahîm, *el-Vakfu'l-Memnu' fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I, 36; Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 82.

⁴⁵ Ayrıca *لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ* ve *قُلْ صَدَقَ اللَّهُ* âyetlerinin sonundaki vakfın da bu kategoride değerlendirilmiş olması kanaatimizce uygun değildir. Zira Cibrîl (as.), Peygamber (as.)'a Kur'a'nı vahyi esnasında bütün âyetlerin sonunda vakf ederek okur, Peygamber (as.) da o şekilde okurdu. (Bkz. Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Serve, *Câmi'ü't-Tirmizî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts. “Kitâbu Fadâilu'l-Kur'ân”, 22; Bkz. Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 12; İsmail Sâdık Abdurrahîm, *el-Vakfu'l-Memnu' fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I, 35; Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 82.) Dolayısıyla sadece yukarıda zikredilen âyetlerin sonunun bu kategoride değerlendirilmiş olması uygun görülmemektedir.

⁴⁶ Söz konusu vakf yerleri tecvit kitaplarında şu şekilde sıralanmıştır: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى* *إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ* “Ey inananlar! Yahudi ve hristiyanları dost edinmeyin.” (Maide, 5/51) *أُولَئِكَ*

1.1.4.4. Vakf-ı Muânaka/Vakf-ı Murâkaba

Vakf-ı muânaka, yanyana bulunan iki vakf yerinde aynı anda vakf edilmesi durumunda mananın müşkillik arz ettiği yerler için kullanılmıştır. Bu vakf yerlerinde aynı anda vakf edilmesi câiz değildir. Dolayısıyla birinci vakf yerinde vakf edilecek olursa diğeri vasl edilmeli, birinci vakf yeri vasl edildiğinde ise diğeri vakf edilmelidir.⁴⁸ Mushaflarda bu tür yerler (ة) şeklinde üç nokta konularak belirtilmiştir. Bu vakf türüyle ilgili örnekler vakf ıstılahları ve işaretleri başlığı altında verilecektir.

1.1.5. VAKF İSTILAHLARI VE İŞARETLERİ

Kıraat imamları vakf çeşitlerini farklı kategorilerde farklı isimlerle zikretmişlerdir. Bazıları vakfi; *tâm* ve *kabîh* olarak iki; bazıları, *tâm*, *câiz* ve *kabîh* olmak üzere üç; bazıları, *tâm*, *kâfi*, *sâlih* ve *metrûk* olarak dört; bazıları; *tâm* ve *benzeri*, *nâkis* ve *benzeri*, *hasen* ve *benzeri*, *kabîh* ve *benzeri* şeklinde sekize ayırmıştır. Secâvendî ise; *lâzım*, *mutlak*, *câiz*, *el-mucevvez'u livechin*, *el-murahhas'u lizarûra* ve *mâlâ yecûzu'l-vakf'u aleyhi* şeklinde altı kategoride değerlendirmiştir.⁴⁹ Farklı taksimatın yapılmasına ve ıstılahın konulmuş olmasına rağmen söz konusu ıstılahlar

“Sâde işitmesi olanlar da'vete icabet eder.” (En`âm, 6/36) أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا “Öyle ya, mü'min olan fasık olan gibi olur mu?” (Secde, 32/18) لَا يَسْتَوُونَ “Onlar müsavi olmazlar.” (Secde, 32/18) وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا عَلَىٰ الْغَيْبِ “Onların yaptıklarını ve bıraktıkları eserlerini yazarız.” (Yâsîn, 36/12) مَا قَدَّمُوا وَأَنَارَهُمْ “Yazık o kullara!” (Yâsîn, 36/10) وَأَنَّا مِنَّا مِنَّا وَمِنْ مَرْقَدِنَا “Şöyle derler: “Vay başımıza gelene! Kim bizi diriltip mezarımızdan çıkardı?” (Yâsîn, 36/52) وَأَنَّا غَابِدُونَ “Ve bana kulluk edin” (Yâsîn, 36/61) أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ “Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi?” (Yâsîn, 36/81) أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَاتٍ وَيَقْبِضْنَ “Üstlerinde kanat çırparak uçan kuşlara bakmazlar mı?” (Mulk, 67/19) Bkz. Kayhan, *Vakf ve İbtidâ İlmi ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s. 319; Pakdil, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, S. 257; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 337; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn, II*, 2025; Temel, *Kur'an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*, 82.

⁴⁷ Türkiye'de yapılan bazı çalışmalarda *vakf-ı gufrân* şöyle tarif edilmiştir; “Dua ve niyaz maksadıyla Peygamber (as.)'ın yapmış olduğu vakflardır. Buralarda vakf edene mağfiret ümit edilir.” (Bkz. Pakdil, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, s. 257; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 337; Temel, *Kur'an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*, 82) Ancak söz konusu vakf türüne verilen örneklerde dua ve niyâz yoktur.

⁴⁸ Tayyar, Musâid b. Süleymân Nâsır, *Vukûfu'l-Kur'an*, Mecmau'l-Melik Fehd lit-Tibâati ve'n-Neşr, Medine, 1431/h. s. 342; Pakdil, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, s. 256; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 336; Çetin, Abdurrahman, *Kur'an Okuma Esasları*, EminYayıncıları, Bursa, 2010. s. 271.

⁴⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 102; İbnu'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Beşşâr, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, (tahkik) Muhyiddîn Abdurrahmân Ramazân, Matbûâtü Mecmau'l-Lugatu'l-Arabiyye, Dımaşk, 1971. s. 149; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 10.

arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Zira birinin *el-vakfu't-tâm* dediğine, diğeri *el-vakfu'l-lâzım* demiştir. Birinin *el-vakfu'l-kâfi* dediğine, diğeri *el-vakfu'l-hasen* demiştir. Birinin *el-vakfu'l-kabih* dediğine, diğeri *mâlâ yecûzu'l-vakfu aleyhi* demiştir.

Her vakf türünü bir harf sembolü ile gösterme Secâvendî ile yaygınlık kazanmıştır. Daha sonra başka vakf ve ibtidâ âlimlerinin de bu sembollere ilaveler yapmasıyla şu an mushaflarda kullanılan semboller oluşmuştur.⁵⁰ Secâvendî ile bu işaretler yaygınlık kazandığı için ülkemizde bu işaretlere *Secâvendler* denilmiş olup bunlar şu şekildedir: م، ط، ج، ص، ز، ق، لا، قف، ز، ص، ج، ط، م harfleri ve (*) şeklindeki muânaka alâmeti olup, anlamları aşağıda verilmiştir.⁵¹

1.1.5.1. (م) alâmeti

(م) alâmeti, vakfın lâzımî (gerekli) olduğunu ifade etmektedir. Konulduğu yerlerde vakfın yapılmaması durumunda mananın yanlış anlaşılacağı söylenmiştir.⁵² Ancak söz konusu lâzımîlik (gereklilik) şer'î anlamda olmayıp ıstılâhi anlamdadır.⁵³ Mesela: تِلْكَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضُهُمْ دَرَجَاتٍ الرَّسُلُ فَصَلُّنَا *"İşte peygamberler! Biz, onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. İçlerinden, Allah'ın konuştukları vardır. Bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir."*⁵⁴ Âyetinde, Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda عَلَى بَعْضٍ üzerine (م) alâmeti konularak üzerinde vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. Çünkü âyet Allah'ın, Mûsa (as.) ile konuşması sebebiyle onun diğer Peygamberlerden üstün kılındığını anlatmaktadır. Söz konusu yer vasl edilecek olursa

⁵⁰ Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 271.

⁵¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminde geçen çoğu Mushafların sonunda كَيْفِيَّةُ السَّجَاوُنِدِ الْوَاقِعِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ başlığı altında söz konusu işaretler anlamlarıyla birlikte açıklanmıştır.

⁵² Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminde geçen çoğu Mushafların sonundaki كَيْفِيَّةُ السَّجَاوُنِدِ الْوَاقِعِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ bölümünden alıntıdır. Ayrıca bkz. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 273; Pakdil, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, s. 254; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 333; Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 76.

⁵³ Şer'î anlamda olmaması, Kur'an okuyucusunun ilgili yerleri vasl etmesi durumunda günaha girmeyeceğini ifade etmektedir. Bu durumun tam tersi olan vakfın sakıncalı görüldüğü yerler için İbnu'l-Enbârî şöyle demiştir: "Kur'an okuyucusu لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا "Allah; (şunu) diyenlerin sözünü elbette duydu." cümlesi üzerinde vakf eder, sonra إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ "Şüphesiz, Allah fakirdir, biz zenginiz."⁵³ cümlesinden ibtidâ ederse ona herhangi bir günah yoktur. Zira Yahudiler hakkında Allah'ın hikâye ettiğini tilâvet etmiştir." Bkz. Zekeriyya el-Ensârî, Ebû Yahya *el-Maksad li Telhisi mâ fi'l-Murşid*, s. 5.

⁵⁴ Bakara, 2/253.

Mûsa'nın, (as.) peygamberlerden bazılarının kendisine üstün kılındığı Peygamberlerden biri olduğu anlaşılacaktır.⁵⁵

Mesela: فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نَكْرًا ۖ خَشَعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ “O halde sen de onlardan yüz çevir. Onlar, o davetçinin (İsrafil'in benzeri görülmemiş) bilinmedik (korkunç) bir şeye çağırdığı gün, gözleri düşmüş bir halde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar.”⁵⁶ âyetinde, فَتَوَلَّ عَنْهُمْ cümlesi sonuna (م) alâmeti konulmuştur. Zira âyet için yukarıda verilen meâlden de anlaşıldığı üzere Peygamber (as.)'ın bu dünya hayatında müşriklerden yüz çevirmesi istenmiştir. Fakat söz konusu yer vasl edilecek olursa âyet, davetçinin bilinmedik (korkunç) bir şeye çağırdığı kıyamet gününde Peygamber (as.)'ın müşriklerden yüz çevirmesini istediği şeklinde anlaşılacaktır. Hâlbuki âyet, dünya hayatında Peygamber (as.)'ın müşriklerden yüz çevirmesini istemektedir.⁵⁷

Yine إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا “Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün güç Allah'ındır.”⁵⁸ âyetinde وَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ cümlesi sonuna (م) alâmeti konulmuştur. Fakat lâzımî vakfa riâyet edilmeyip cümle vasl edilecek olursa إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ifadesi, inkârcılara ait olduğu anlaşılabilir. Bu durumda âyetin meâli; “Onların (inkârcıların); “Bütün güç Allah'ındır.” demeleri seni üzmesin.” şeklinde olacaktır. Ancak bu ifade inkârcılara ait olmadığı gibi, böylesi bir ifadenin Peygamber (as.)'ı üzmesi de söz konusu olamaz. Bu tür yerlerdeki vakfı, bazıları lâzım, bazıları vacip, bazıları ise tâm olarak adlandırmıştır.⁵⁹

⁵⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 147.

⁵⁶ Kamer, 54/6-7.

⁵⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 422. Ayrıca bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 573; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV, 322; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 433; İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlip el-Endulûsî, *el-Muharreru'l-Vecîz fi Tefsîri Kitâbi'l-Azîz*, (tahkik) Abdu's-Selâm Muhammed eş-Şâfi, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993. V, 193; Râzî, Fahreddîn, Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru İhyâi't-Turâsu'l-Arabî, Beyrut, ts. I, 4266; Ebû Hayyân el-Endulûsî, *Bahrû'l-Muhît*, (tahkik) Sıdkî Muhammed Cemîl, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1420/h. II, 627; Neseî, Ebu'l-Berakât Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzil*, (tahkik) Mervân Muhammed eş-Şiâr, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, ts. IV, 159. Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. İbrâhîm, *Bahrû'l-Ulûm*, (tahkik) Mahmûd Matarcî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts. III, 148; (Bazı Türkçe meâllerde söz konusu alâmete riâyet edilmediğinden âyetin meâli, “çağıranın görülmemiş bir şeye çağırdığı gün, sen de onlardan yüz çevir.” şeklinde verilmiştir. Bkz. Diyanet Vakfı Meâli; A. Uğur Meâli)

⁵⁸ Yûnus, 10/65.

⁵⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 34.

1.1.5.2. (ط) alâmeti:

(ط) alâmeti, vakfin lâzımî ve caiz vakfin söz konusu olmadığı mutlak şekilde vakfa işaret etmektedir.⁶⁰ (ط) alâmetine bu şekilde bir anlamın yüklenmiş olması, (ط) alâmetinin vakfin evla olduğunu ifade ettiği şeklinde anlaşılmaktadır. Mesela Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda: *فَمَا لَكُمْ فِي الْمُتَافِقِينَ فِتْنَةٍ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَمَا لَهُ سَبِيلًا* “Size ne oluyor da münafiklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Allah, onları yaptıkları işlerden dolayı baş aşağı ederek eski konumlarına (küfre) döndürmüştür. Allah’ın saptırıldığını yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa, sen onun için asla bir çıkış yolu bulamazsın.”⁶¹ âyetinde وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ (ط) alâmeti konulmuştur. Çünkü söz konusu cümleler üzerinde vakf, sonra gelen cümlelerden ise ibtidâ edilmesi hoş görülmüştür. Zira birinci cümleden sonra istifham, ikincisinden sonra ise şart cümlesi gelmiştir.⁶²

Mesela: *شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ* “Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin!” diye Nûh’a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrâhim’e, Mûsâ’ya ve İsâ’ya emrettiğini size de din kıldı. Fakat senin kendilerini çağırduğın şey (İslâm dini), Allah’a ortak koşanlara ağır geldi. Allah, ona dilediğini seçer. İçtenlikle kendine yönelenleri de ona ulaştırır.”⁶³ âyetinde, أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ (ط) alâmeti konulmuştur. Zira söz konusu cümleler arasında anlam ve lafız ilişkisi bulunmadığından üzerinde vakf edilmesi hoş görülmüştür.⁶⁴

⁶⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminde geçen çoğu Mushafların sonundaki كَيْفِيَّةَ الْمَجَاوِزِ الْوَاقِعِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ bölümünden alınıdır. Ayrıca bkz. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 273; Pakdil, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, s. 254; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 333; Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 77.

⁶¹ Nisâ, 4/88.

⁶² Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 175.

⁶³ Şûrâ, 42/13.

⁶⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 384.

1.1.5.3. (ج) alâmeti:

(ج) alâmeti, hem vakfin hem vaslın câiz olmasıyla birlikte vakfin evlâ olduğuna işaret etmektedir.⁶⁵ Mesela: *وَأِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّيْ جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خٰلِيفَةًۦۭۭۭ قَالُوْۤا اَتَجْعَلُ فِيْهَا مِّنْ يُفْسِدُۭۭۭۤ اِنَّهَا فِيْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَۗۤ* “*Hani, Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökcek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler.*⁶⁶ âyetinde *وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ* cümlesi sonuna (ج) alâmeti konulmuştur. Çünkü *قَالُوْۤا اَتَجْعَلُ فِيْهَا مِّنْ يُفْسِدُۭۭۭۤ* istifham cümlesi sona erdiği için üzerinde vakf câizdir. Ancak daha sonra gelen *وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ* cümlesi öncesine hal yapılabildiği için cümlenin vasl edilmesi de câizdir.⁶⁷

Yine *“Onlar gelip geçmiş bir ümrettir. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz.”*⁶⁸ âyetinde *وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ* cümlesi sonuna (ج) alâmeti konulmuştur. Çünkü cümle tamamlanmış, sonra gelen cümle ise anlam açısından öncekinden farklı olduğu için vakf câizdir. Ayrıca öncesine atfedildiği için vasl edilmesi de câizdir.

Yine *“Babalarınız ve oğullarınızdan, hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz.”*⁶⁹ âyetinde *وَابْتَاؤُكُمْ* cümlesi sonuna (ج) alâmeti konulmuştur. Zira *وَابْتَاؤُكُمْ* cümlesi, muhtedâsı mahzûf bir haber olabildiği gibi⁷⁰ muhtedâ olup, sonrasında gelen *لَا تَدْرُوْنَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا* cümlesi öncesine haber yapılabilmektedir.⁷¹

1.1.5.4. (ص) alâmeti:

(ص) alâmeti, nefesin daralması gibi zorunlu durumlarda vakfin câiz olduğuna işaret etmektedir. Bu tür yerlerde vakf edildiğinde sonrasında gelen cümleden ibtidâ

⁶⁵ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 111.

⁶⁶ Bakara, 2/30.

⁶⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 111.

⁶⁸ Bakara, 2/134.

⁶⁹ Nisâ, 4/11.

⁷⁰ Dolayısıyla âyetin takdiri *هُمْ اَبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ* şeklindedir.

⁷¹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 113.

edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.⁷² Mesela: وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْأَرْبَابَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يُضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنَ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا إِنَّهُ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

*“Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Zinetlerini, kocalarından yahut babalarından yahut kocalarının babalarından yahut oğullarından yahut üvey oğullarından yahut erkek kardeşlerinden yahut erkek kardeşlerinin oğullarından yahut kız kardeşlerinin oğullarından yahut müslüman kadınlardan yahut sahip oldukları kölelerden yahut erkeklığı kalmamış hizmetçilerden yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!”*⁷³ âyetinde (ص) alâmeti konulmuştur. Çünkü sonra gelen cümle, öncesindeki cümle ile aynı bağlamda olup, ona atfedilmiştir. Âyetin siyâk ve sibâkından cümlelerin birbirinden bağımsız olmadığı kolayca anlaşılabilir. Birlikte âyetin uzun olması okuyucuya nefes alma ihtiyacı doğurabilmektedir. Bu sebeple ilgili yerlerde vakf edilmesinde sakınca görülmemiştir.⁷⁴

1.1.5.5. (٢) alâmeti:

(٢) alâmeti, vakfın câiz olmasıyla birlikte vaslın evlâ olduğuna işaret eder.⁷⁵ Bazı mushaflarda aynı anlamda صلى (vasl-u evlâ) alâmeti konulmuştur. Mesela: أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ “Onlar, âhireti verip dünya hayatını satın alan kimselerdir. Artık bunlardan azap hiç hafifletilmez. Onlara yardım da

⁷² Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminde geçen çoğu Mushafların sonundaki كَيْفِيَّةُ السَّجَاوِدِ الْوَاقِعِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ bölümünden alınmıştır. Ayrıca bkz. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 273; Pakdil, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, s. 254; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 33; Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, s. 78.

⁷³ Nûr, 24/31.

⁷⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 301.

⁷⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminde geçen çoğu Mushafların sonundaki كَيْفِيَّةُ السَّجَاوِدِ الْوَاقِعِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ bölümünden alınmıştır. Ayrıca bkz. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 273; Pakdil, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, s. 254; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 333; Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 78.

edilmez.”⁷⁶ âyetinde بِالْآخِرَةِ üzerine (ن) alâmeti konulmuş olup, cümlelerin vasl edilmesi evlâ görülmüştür. Çünkü sonra (ف) harfi tâkibiyye olarak gelmiş ve cümleye ceza (karşılık) anlamı katmıştır. Ayrıca بِالْآخِرَةِ üzerinde de vakf câizdir. Zira daha sonra gelen فَلَا يُخَفَّفُ cümlesi isti'nâfi yapılabilmektedir.⁷⁷

Yine إِنَّمَ أَمْرُهُ أَنْ تَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأَمْرُهُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ (De ki:) “Ben, ancak bu şehrin Rabbine ibadet etmekle emrolundum ki, O, burasını kutlu ve saygıdeğer kıldı. Her şey O’undur. Müslümanlardan olmakla emrolundum.”⁷⁸ âyetinde وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ cümlesi sonuna (ن) alâmeti konularak cümlelerin vasl edilmesi evlâ görülmüştür. Çünkü sonra gelen cümle öncesine atfedilmiştir. Ancak iki cümle arasında وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ cümlesi i'tirâzî olarak gelmesiyle birlikte âyetin uzun olması, vakfî da câiz kılmaktadır.⁷⁹

Yine فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ (Tevrat'tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine gelince onu inkâr ettiler. Allah'ın lâneti inkârcıların üzerine olsun.”⁸⁰ âyetinde كَفَرُوا بِهِ üzerine (ن) alâmeti konulmuştur. Zira daha sonra gelen فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ cümlesindeki (ف) harfi tâkibiyye olduğundan cümlelerin vasl edilmesi evlâ görülmüştür. Çünkü bahsi geçen Yahudilerin, Peygamberleri inkâr etmeleri sebebiyle hemen lanete uğradıklarının ifade edilmiş olması için cümlelerin vasl edilmesi evlâ görülmüştür. Bu, işlenen günah ile karşılığı olan lanetin arasını vakf etme sûretiyle ayırt edilmemesi içindir. Ayrıca فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ cümlesi isim cümlesi olduğu için, söz konusu yerde vakf edilmesi de câiz görülmüştür.⁸¹

1.1.5.6. (ف) alâmeti:

(ف) alâmeti, “dur” anlamında emir olup vakfın evlâ olduğuna işaret etmektedir. Zira konulduğu yerde vakf edilmesi durumunda âyet daha kolay anlaşılacaktır.⁸² Bazı İslâm ülkelerindeki mushaflarda aynı anlamda (ف) (vakf-u evlâ) işareti kullanılmıştır.

⁷⁶ Bakara, 2/86.

⁷⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 132.

⁷⁸ Neml, 27/91.

⁷⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 320.

⁸⁰ Bakara, 2/89.

⁸¹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 132.

⁸² Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminde geçen çoğu Mushafların sonundaki كَيْفِيَّةُ السَّجَاوِنِ الْوَاقِعِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ bölümünden alınıdır. Ayrıca bkz. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 273; Pakdil, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, s. 254; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 334; Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 79.

Şu âyetlerdeki vakf yerleri, bu vakf türüne örnek verilmiştir: *أَتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا لِيَكْفُرُوا بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ* “Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha faydalansınlar bakalım! İleride bilecekler.”⁸³ âyetinde *وَلِيَتَمَتَّعُوا* cümlesi sonuna (قف) alâmeti konulmuştur. Zira cümle tamamlanmış, sonra gelen *فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ* cümlesi ise tehdit mahiyetinde isti'nâfi olduğundan ibtidâ edilebilmektedir.⁸⁴ Yine *مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ* “Size ne oluyor, nasıl hüküm veriyorsunuz?”⁸⁵ âyetinde *مَا لَكُمْ* cümlesi sonuna (قف) alâmeti konulmuştur. Zira cümle tamamlanmış, daha sonra gelen *كَيْفَ تَحْكُمُونَ* cümlesi ise farklı bir istifham edatıyla gelmiş olup öncesinden bağımsızdır.⁸⁶

1.1.5.7. (ﻻ) alâmeti:

(ﻻ) alâmeti, konulduğu yerde vakfın câiz olmadığına işaret etmektedir. Zira cümle tamamlanmamış ya da sonra gelen cümleden ibtidâ câiz değildir. Bu tür yerlerde herhangi bir sebeple vakf edilecek olursa, üzerinde vakf edilen kelimedenden yahut öncesinden uygun bir yerden ibtidâ edilmelidir. Ancak (ﻻ) işareti âyet sonunda olur da vakf edilirse, sonra gelen âyetten ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.⁸⁷ Vakfın câiz olmamasının birçok nedeni vardır. Bunlardan bir kısmı şöyledir:⁸⁸

a) Cevabı zikredilmeden şart edatı, şart edatı zikredilmeden mukaddem cevabın üzerinde vakf câiz değildir. Mesela: *وَلَمَّا أَتَيْنَاهُمْ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ* “Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah’tan sana ne bir dost, ne bir yardımcı vardır.”⁸⁹ âyetinde *بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ* cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Çünkü sonrasında gelen *وَمَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ* cümlesi, mukaddem şart cümlesinin cevabıdır.⁹⁰

⁸³ Ankebût, 29/66.

⁸⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 332.

⁸⁵ Kalem, 68/36.

⁸⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 451.

⁸⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminde geçen çoğu Mushafların sonundaki *كَيْفِيَّةُ السَّجَاوِدِ الْوَاقِعِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ* bölümünden alınıdır. Ayrıca bkz. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 273; Pakdil, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, s. 254; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 333; Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 78.

⁸⁸ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşer*, I, 261; İsmail Sâdık Abdurrahîm, *el-Vakfu'l-Memnû' fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru's-Sâbirîn, Kahire, 2009. I, 54.

⁸⁹ Bakara, 2/120.

⁹⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 135.

Yine *قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ* “Allah, bizi sizin dininizden kurtardıktan sonra eğer ona dönersek mutlaka Allah’a karşı yalan uydurmuş oluruz.”⁹¹ âyetinde *قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا* cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Zira vakf edilecek olursa mukaddem cevabın şartı zikredilmemiş olacaktır.⁹²

Yine *فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ* “Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”⁹³ âyetinde *فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ* cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Zira üzerinde vakf edilirse, şartın cevabı zikredilmemiş olacaktır.⁹⁴

b) Haberi zikredilmeden *إِنَّ*’nin ismi üzerinde vakf câiz değildir. Mesela: *إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتُرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ* “Allah’ın indirdiği kitaptan bir kısmını gizleyip onu az bir bedel ile değişenler (var ya); işte onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar.”⁹⁵ âyetinde *وَيَشْتُرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا* cümlesi sonunda vakf câiz değildir. Çünkü daha sonra gelen *إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ* cümlesi *إِنَّ*’nin haberidir.⁹⁶

Yine *إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ* “İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda cihad edenler; şüphesiz bunlar Allah’ın rahmetini umarlar. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁹⁷ âyetinde *وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ* cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Çünkü sonrasında gelen *يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ* cümlesi *إِنَّ*’nin haberidir.

c) Haberi zikredilmeden mubtedânın, mubtedâsı zikredilmeden mukaddem haberin üzerinde vakf câiz değildir. Mesela: *مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ* “Muhammed, Allah’ın Resulüdür.”⁹⁸ âyetinde *مُحَمَّدٌ* üzerinde vakf câiz değildir. Çünkü sonrasında gelen *رَسُولُ اللَّهِ* ifadesi öncesinin haberidir.

⁹¹ Â`râf, 7/89.

⁹² Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 206.

⁹³ Mâide, 5/3.

⁹⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 182.

⁹⁵ Bakara, 2/174.

⁹⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 136.

⁹⁷ Bakara, 2/218.

⁹⁸ Fetih, 48/29.

Yine وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ “Gözleri üzerinde de bir perde vardır.”⁹⁹ cümlesinde أَبْصَارِهِمْ üzerinde vakf câiz değildir. Çünkü üzerinde vakf edilecek olursa muahhar mubtedâ zikredilmemiş olacaktır.

Yukarıda zikredilenlerin dışında vakfın câiz olmamasının birçok nedeni daha vardır. Ancak konunun sınırlarını taşmamak için bu kadarının zikredilmesi yeterli görülmektedir.¹⁰⁰ Ancak bu konuda dikkat edilmesi gereken, üzerinde vakf edildiğinde cümle tamamlanacak olsa dahi sonra gelen cümleden ibtidâ edilebilir olmalıdır. Aksi halde vakf câiz olmaz. Mesela: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ “Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.” âyetinde الْحَمْدُ لِلَّهِ denildiğinde cümle tamamlanmaktadır. Zira “Allah'a hamdolsun.” şeklinde tam bir mana oluşmaktadır. Ancak daha sonra gelen رَبِّ الْعَالَمِينَ cümlesinden ibtidâ edilmesi câiz değildir. Zira رَبِّ الْعَالَمِينَ cümlesi “âlemlerin Rabbi” manasında olup eksik kalmaktadır.

Ayrıca anlam bütünlüğüne riâyet edilerek vakfın yapılması elzemdir. Zira cümle tamamlanmış olup sonra gelen cümleden ibtidâ edilebiliyor olsa dahi vakf câiz olmaz. Mesela: إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ “Küfre saplananlara gelince, onları uyarırsan da, uyarırsan da birdir.” cümlesi üzerinde vakf, sonra gelen هُمْ لَا يُؤْمِنُونَ “onlar inanmazlar.”¹⁰¹ ifadesinin ise mubtedâ ve haberden oluşan isim cümlesi yapılarak ibtidâ edilmesi doğru değildir.¹⁰²

Yine فَكَيْفَ إِذَا أَصَابْتَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَجْلِفُونَ “Kendi işledikleri yüzünden başlarına bir musibet geldiğinde sonra sana gelip yemin ederler.” cümlesi üzerinde vakf edip بِاللَّهِ إِنَّ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا “Vallahi biz iyilik etmek ve uzlaştırmaktan başka bir şey istememiştik”¹⁰³ ifadesi ile ibtidâ edilmesi doğru olmaz.¹⁰⁴

Yine وَمَا تَشَاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ “Dilemedikçe siz dileyemezsiniz.” cümlesi üzerinde vakf ederek, اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ “Allah, âlemlerin Rabbi'dir.”¹⁰⁵ şeklinde isim cümlesi yapılarak ibtidâ edilmesi uygun olmaz.¹⁰⁶

⁹⁹ Bakara, 2/7.

¹⁰⁰ Geniş bilgi için bkz. İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşer*, I, 261; İsmail Sâdık Abdurrahîm, *el-Vakfu'l-Memnû' fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru's-Sâbirîn, Kahire, 2009. I, 54.

¹⁰¹ Bakara, 2/6.

¹⁰² Bkz. İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşer*, I, 261.

¹⁰³ Nisâ, 4/62.

¹⁰⁴ Bkz. İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşer*, I, 261.

¹⁰⁵ Tekvîr, 81/29.

1.1.5.8. (ق) alâmeti:

(ق) alâmeti, konulduğu yerde kurrânın çoğunluğuna göre vakfın olmadığına işaret ederken bazılarının göre vakfın câiz olduğunu gösterir.¹⁰⁷ Mesela: وَأَسْرُوا النَّجْوَى لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ وَأَسْرُوا النَّجْوَى “O zulmedenler gizlice şöyle konuştular: “Bu da ancak sizin gibi bir insan değil mi?”¹⁰⁸ âyetinde وَأَسْرُوا النَّجْوَى ve وَأَسْرُوا النَّجْوَى cümleleri sonuna (ق) alâmeti konularak bazılarının göre söz konusu cümleler üzerinde vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. Zira onlara göre âyet; وَأَسْرُوا النَّجْوَى “Onlar gizlice konuştular.” şeklindedir. Sonra gelen وَأَسْرُوا النَّجْوَى cümlesi ise وَأَسْرُوا النَّجْوَى “işte zalimler onlardır.” şeklinde mukadder bir mübtedânın haberi olmaktadır. Bu durumda daha sonra gelen istifham cümlesinin; وَقَالُوا “Bu da ancak sizin gibi bir insan değil mi? dediler.” şeklinde takdir edilmesi gerektiği söylenmiştir. Hâlbuki Secâvendî’ye göre وَأَسْرُوا النَّجْوَى söz olduğundan istifham cümlesi onun mef’ûlüdür.¹⁰⁹ Diğer âlimler ise وَأَسْرُوا النَّجْوَى cümlesinin; وَقَالُوا şeklinde takdir edilmesi durumunda وَأَسْرُوا النَّجْوَى üzerinde vakfın kâfi olacağını, وَأَسْرُوا النَّجْوَى cümlesinin وَأَسْرُوا fiilindeki zamire bedel yapılması durumunda ise sadece وَأَسْرُوا üzerinde vakfın câiz olacağını söylemişlerdir.¹¹⁰

Yine وَقَالُوا فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَرَبَّتْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَحَفِظْنَا ذَلِكَ فَقَضَيْنَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَرَبَّتْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَحَفِظْنَا ذَلِكَ “Böylece onları, iki günde (iki evrede) yedi gök olarak yarattı ve her göğe kendi işini bildirdi. En yakın göğü kandillerle süsledik ve onu koruduk. İşte bu, mutlak güç sahibi ve hakkıyla bilen Allah’ın takdiridir.”¹¹¹ âyetinde وَقَالُوا فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَرَبَّتْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ cümlesi sonuna (ق) alâmeti konularak bazılarının göre üzerinde vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. Cümle üzerinde vakf edilecek olursa وَحَفِظْنَا kelimesi, takdiri

¹⁰⁶ Bkz. İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşer*, I, 261.

¹⁰⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminde geçen çoğu Mushafların sonundaki كَيْفِيَّةَ السَّجَاوِنِ الدُّنْيَا فِي الْفُرْقَانِ الْكَرِيمِ bölümünden alıntıdır. Ayrıca bkz. *Kur’an Okuma Esasları*, s. 273; Pakdil, *Tâ’lîm Tecvid ve Kıraat*, s. 254; Karaçam, *Kur’an’ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 333; Temel, *Kur’an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*, 80.

¹⁰⁸ Ankebût, 29/66.

¹⁰⁹ Enbiyâ, 21/3.

¹¹⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 284.

¹¹¹ Bkz. İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 772; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 421-422; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 385; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 247. (Yukarıda zikredilen vakf ve ibtidâ âlimleri ayrıca وَأَسْرُوا النَّجْوَى cümlesinin, وَأَسْرُوا النَّجْوَى yahut وَأَسْرُوا النَّجْوَى yahut وَأَسْرُوا النَّجْوَى şeklinde takdir edilmesinin de mümkün olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu şekilde takdir edildiğinde, sonrasında gelen وَأَسْرُوا النَّجْوَى cümlesinin; وَأَسْرُوا النَّجْوَى şeklinde takdir edilmesi gerekecek ve iki mahzufa ihtiyaç duyulacaktır. Bu ise tercih edilen bir durum olmadığından Secâvendî ilgili yerlere (ق) alâmeti ile işaret etmiştir.)

¹¹² Fussilet, 41/12.

وَحَفِظْنَاهَا olan mahzûf bir fiille mansûb olacaktır. Bu durumda âyet; وَحَفِظْنَاهَا حَفْظًا şeklinde olmaktadır.¹¹²

1.1.5.9. (◌) Muânaka alâmeti:

Muânaka alâmeti, ardarda üç nokta (◌) şeklinde olup, âyet içerisinde birbirine alternatif iki vakfin bulunduğu işaret etmektedir. Bulduğu yerlerde birinci vakf yerinde vakf edildiğinde diğeri vasl edilmeli, birinci vakf yeri vasl edildiğinde ise diğeri vakf edilmelidir. Zira her iki yerde vakf edildiğinde âyetin ifade ettiği iki anlamın hiçbiri anlaşıl(a)mayacağından âyet müşkil kalacaktır.¹¹³ Mesela: ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا هُدٰى لِّلْمُتَّقِيْنَ فِيْهِ لَا رَيْبَ فِيْهِ 114 âyetinde رَيْبَ ve فِيْهِ cümleleri üzerinde muânaka alâmeti konulmuştur. Birinci vakf yeri olan رَيْبَ لَا üzerinde vakf edildiğinde sonrasında gelen فِيْهِ ifadesinin vasl edilmesi gerekmektedir. Bu durumda âyetin meâli şöyle olmaktadır. “Bu, kendisinden şüphe olmayan kitaptır. Onda, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için hidâyet vardır.” Ancak رَيْبَ لَا cümlesi vasl edilecek olursa فِيْهِ üzerinde vakf edilmelidir. Bu durumda âyetin meâli şöyle olmaktadır. “Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için hidâyet kaynağıdır.” Her iki yerde vakf edilmesi durumunda zikredilen anlamlardan hiç biri oluşmayacağından âyet müşkil kalacaktır.¹¹⁵

Burada önem arz eden bir durumun belirtilmesi gerekir. Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda muânaka alâmetinin konulduğu yerlerde, muânaka alâmetinin yanı sıra başka alâmetler de konulmuştur. Ancak bu uygun değildir. Zira muânaka alâmeti, konulduğu yerlerin ilkinde vakfi, diğeri vaslı yahut aksini gerekli kılmakta iken mesela muânaka alâmetinin yanı sıra konulan (ج) alâmeti, her iki yerde aynı okuyuşta vakfi câiz kılmaktadır. Hâlbuki muânaka alâmetinden maksat, konulduğu her iki yerden sadece birinde vakf ederek, âyet için söz konusu olan iki manadan birinin oluşmasını

¹¹² İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 876; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 626; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 497; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 342.

¹¹³ Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminde geçen çoğu Mushafların sonundaki كَيْفِيَّةَ السَّجَاوُنِدِ الْوَاقِعِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ bölümünden alınıdır. Ayrıca bkz. Çetin, *Kur’an Okuma Esasları*, s. 273; Pakdil, *Tâ’lim Tecvid ve Kıraat*, s. 254; Karaçam, *Kur’an’ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 333; Temel, *Kur’an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 81.

¹¹⁴ Bakara, 2/2.

¹¹⁵ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 487-488; Nahhâs *el-Kat’u ve’l-İ’tinâf*, s. 33; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 159; Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 126-127; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 30.

sağlamaktır. Kargaşaya neden olduğunu düşündüğümüz bu durumun oluşmasına sebebin ise Secâvendî'nin vakf kavramları ve alâmetleri arasında muânaka kavramının/alâmetinin olmamasından kaynaklanmaktadır.¹¹⁶ Zira Secâvendî, beş tür vakf kavramı ve onlara ait işaretler oluşturmuş, bunlar arasında muânaka alâmeti bulunmamaktadır. Bu nedenle zorunlu olarak bu tür yerlerde vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetlerden birini koymuş, ancak söz konusu alâmet vakf yeri ile ilgili Secâvendî'nin kasdettiğini yansıtmamaktadır. Bu sebeple Secâvendî, vakf yeri ile ilgili açıklamasında muânaka şeklinde vakfın olduğuna işaret etmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda Secâvendî temel kaynak kabul edildiğinden, koymuş olduğu vakf alâmetinin yanı sıra ondan kasettiği muânaka alâmeti de konulmuştur. Ancak bu durum okuyucunun zihninde kargaşaya sebep olmaktadır. Bu nedenle muânaka vakfının bulunduğu yerlerde, sadece muânaka alâmetinin konulmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

1.1.5.10. (ك) alâmeti:

(ك) alâmeti, كَذَلِكَ kelimesinin kısaltılmış hali olup, öncesindeki vakfın hükmünün geçerli olduğuna işaret eder.¹¹⁷ Bazı tecvit kitaplarında söz konusu alâmetten bahsedilmiş ancak Türkiye'de tilâvet edilen Mushaflar dâhil çalışmamızda ele aldığımız mushafların hiçbirinde kullanılmamıştır.¹¹⁸

1.1.5.11. (ع) alâmeti:

Peygamber (as.); “Kur'an yedi harf üzerine inmiştir. Dilediğinizle okumanızda beis yoktur. Ancak rahmeti azap, azabı ise rahmetle sonlandırmayın.”¹¹⁹ buyurmuş, tilâvetin sonlandırılacağı yerlerin dikkatle seçilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Zira vakflarda olduğu gibi, tilâvetin kat' edilmesinde (sonlandırılmasında) de uygun olan ve olmayan yerler vardır. Kur'an okuyucusuna kolaylık olması açısından Türkiye'de

¹¹⁶ İlk muânaka kavramını imâm Ebu'l-Fadl Râzî (454/1062) oluşturmuştur. Bkz. İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşer*, I, 2^{ve}.

¹¹⁷ Bkz. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 273; Pakdil, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, s. 254; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 333; Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 80.

¹¹⁸ (ك) alâmeti, öncesindeki vakfın hükmünün geçerli olduğuna işaret olduğundan, ilgili vakf yerindeki vakfın hükmünün anlaşılması için bir önceki vakf alâmetine dönülmesi gerekecektir. Pratik olmadığından ilgili alâmet mushaflardan kaldırılmıştır.

¹¹⁹ Bkz. s. 61.

tilâvet edilen mushaflarda bu tür yerler كُرُوعُ kelimesinin son harfinden alınan (ع) harfiyle belirtilmiştir.¹²⁰ Kur'an okuyucusunun, (özellikle hatimle kılınan teravîh namazlarında) bu alâmetlere riâyet ederek tilâvetini sonlandırması uygun görülmüştür.¹²¹

Türkiye'de tilâvet edilen Mushaflarda Mesela: حَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ “Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır.”¹²² âyetinin sonuna rükû' alâmeti konulmuştur. Zira bu âyet ile inkârcılardan söz eden âyetler son bulmuş, daha sonra gelen âyetler ise münafıkları ele almıştır.¹²³

Yine يَكَادُ الرِّقُّ يَخْطُفُ أَبْصَارَهُمْ كَلَّمَا أَصَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ يَأْتِيهَا النَّاسُ اغْبُدُوا رَبِّكُمْ “Şimşek neredeyse gözlerini alıverecek. Önlerini her aydınlatışında ışığında yürürler. Karanlık çökünce dikilip kalırlar. Allah dileseydi, elbette onların işitme ve görme duyularını giderirdi. Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”¹²⁴ âyetinin sonuna rükû' alâmeti konulmuştur. Çünkü bu âyetle münafıkları ve onların sıfatlarını konu edinen âyetler son bulmuş, يَا أَيُّهَا النَّاسُ اغْبُدُوا رَبِّكُمْ “Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız.” âyeti ile insanlar Allah'a ibadete çağırılmış ve yeni bir konuya geçilmiştir.

Rükû' alâmetleri, bir konunun bitip bir diğèrinin başladığından daha çok kıraatin kat' edilebileceğini ifade ettiği için konulduğu yerlerin birçoğunda konu tamamlanmamıştır. Ancak daha sonra gelen âyet ile anlam ve lafız açısından güçlü bir

¹²⁰ Yapılan araştırmalar neticesinde söz konusu alâmetlerin ne zamandan beri ve kim tarafından konulduğu bilgisine ulaşılamadı.

¹²¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminde geçen çoğu Mushafların sonundaki كَيْفِيَّةُ السَّجَاوِدِ الْوَاقِعِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ bölümünden alıntıdır. Ayrıca bkz. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 273; Pakdil, *Tâ'lim Tecvid ve Kıraat*, s. 254; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 333; Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 80.

¹²² Bakara, 2/7.

¹²³ Türkiye'de tilâvet edilen Mushaflarda genel olarak birer sayfa aralıklarında konulmuştur. Bu, sadece söz konusu alâmetin konulduğu yerlerde kıraatin sonlandırılabilmesini ifade etmemektedir. Zira mananın tamamlandığı her yerde kıraat sonlandırılabilir. Mesela iki âyet öncesindeki أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ “İşte onlar Rab'lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır.” âyet ile muttakileri ele alan âyetler sonlanmış olduğundan kıraat sonlandırılabilir. Zira sonrasında gelen إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ “Küfre saplananlara gelince, onları uyarırsan da, uyarırsan da, onlar için birdir, inanmazlar.” kâfirlerden söz eden âyetler gelmektedir.

¹²⁴ Bakara, 2/20.

bağ bulunmadığından, kıraatin kat' edilmesinde sakınca görülmemiştir. Dolayısıyla Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda rükû' alâmetleri genel olarak bir sayfa aralıklarında konulmuştur.

Vakf yerleri ve alâmetlerinde olduğu gibi rükû' alâmetinin konulduğu yerler de ictihâdî olduğundan yoruma açıktır. Bu nedenle çalışmamızda rükû' alâmetlerinin de irdelenmesi gerektiği kanaatine varıldı.

Secâvendî ve bu çalışmada görüşlerine müracaat edilen vakf ve ibtidâ âlimlerinin vakf kavramları ve alâmetleri arasında *Alâmetu'r-Rükû'* kavramı ve işareti bulunmadığından âyetlerin sonunda da sadece vakfın olup olmadığından söz edilmiştir. Hâlbuki vakf alâmetleri cümlelerin tamamlandığını, rükû' alâmeti ise daha çok konunun bittiğini ifade etmektedir. Bu nedenle bu anlamda irdelenecek yerlerle ilgili vakf ve ibtidâ âlimlerinin görüşlerinin zikredilmesi uygun görülmedi. Dolayısıyla sadece konu bütünlüğünü göz önünde bulundurarak âyetleri grup halinde tefsir eden ve âyetler arasındaki bağlama değinen müfessirlerin görüşleri zikredilerek konu temellendirilmeye çalışıldı.

Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda rükû' alâmetleri konulmamış, sadece cüzlerin, hizblerin, hizbin yarısının ve çeyreğinin sonuna işaret edilmiştir. Bu işaretler bir anlamda konunun bittiğini ifade ettiğinden irdelediğimiz ve önerdiğimiz rükû' alâmetlerine tevâfuk eden yerlere işaret etmekle yetinildi.

1.2. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN TARİHİ VE ÖNEMİ

1.2.1. VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN TARİHİ VE ÖNEMİ

Diğer İslâmî ilimlerde olduğu gibi vakf ve ibtidâ ilminin temeli de Peygamber (as.)'a dayanmaktadır. Zira Peygamber (as.) normal bir konuşmada dahi vurgulara ve noktalamalara dikkat ederdi. Âdî b. Hâtim et-Tâî'den "*Kim, Allah'a ve Resulüne itaat ederse doğru yolu bulur ve kim de isyan ederse...*" deyip sözünü kesen şahsa sinirlenerek Peygamber (as.): "*Yerine otur. Ne kötü bir konuşmacısın sen! Bilakis; 'Kim, Allah ve Resulüne itaat ederse doğru yolu bulur. dedikten sonra susman'*" yahut "*Kim de Allah'a ve Rasulüne isyan ederse yoldan sapar.*" şeklinde sözünü tamamlaman

gerekiyordu.¹²⁵ buyurduğu rivâyet edilmiştir. Normal bir konuşmada dahi sözün yersiz kesilmesine sinirlenen Peygamber (as.)'ın, Allah'ın kelamı Kur'an söz konusu olduğunda daha titiz davranacağı konusunda şüphe yoktur.

Ebû Hureyre'den (ra.) rivâyet edilen; "Kur'an yedi harf üzerine inmiştir. Dilediğinizle okumanızda beis yoktur. Ancak rahmeti azap, azabı ise rahmetle sonlandırmayın."¹²⁶ hadisinden yola çıkarak bu ilmin dayanağının Peygamber (as.) olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca sahabenin ve ilk dönem kıraat âlimlerinin Kur'an okumaları esnasında bazı yerlerde vakfın gerekliliğine dair açıklamalarda bulunmaları, bu konuda mühim bir temel sunmaktadır. Söz konusu rivâyetlerden bazıları şu şekildedir.

İbn Abbâs (ra.); *وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالشَّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ*; "Allah'a ve Peygamberlerine iman edenler var ya, işte onlar siddiklar (sözü özü doğru kimseler) ve Allah katında şahitlerdir. Onların mükâfatları ve murları vardır."¹²⁷ âyetinde *وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ* cümlesi üzerinde vakfın olduğunu söylemiştir.¹²⁸

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّيْهَا حَمَلًا خَفِيئًا، سُدِّدِي *فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّا آتَيْتُمَا صَالِحًا جَعَلْنَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَيْتُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ* "Allah, sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir. (İnsan) eşiyle birleşince eşi hafif bir yük yüklenir (gebe kalır) ve (bir müddet) onu taşır. Gebeliği ağırlaşınca her ikisi de Rableri Allah'a, "Eğer bize iyi ve sağlıklı bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden olacağız" diye dua ederler. Fakat Allah onlara iyi ve sağlıklı bir çocuk verince de, Allah'ın kendilerine verdiği çocuk konusunda O'na ortaklar koşarlar. Allah, onların ortak koştukları şeylerden yücedir."¹²⁹ âyetinde *جَعَلْنَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَيْتُمَا* cümlesi üzerinde Peygamber (as.)'ın vakf ederek tilâvet ettiğini rivâyet etmiştir. Zira ilk insan olmaları hasebiyle âyette kendilerinden söz edilen Âdem ve Havva, Yüce Allah'ın kendilerine

¹²⁵ Bkz. et-Tahâvî, *Şerhu muşkili'l-Âsâr*, VII, 371; Ahmed b. Hanbel, *Musnedu Ahmed*, IV, 256; Ebû Dâvud, *Avnu'l-Ma'bûd, fî Sunen'i Ebî Dâvud*, "Kitâbu'r-Rukû' ve's-Sucûd", 81; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 88; Uşmûmî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 7.

¹²⁶ Ebû Dâvud, *Avnu'l-Ma'bûd, fî Sunen'i Ebî Dâvud*, "Kitâbu'l-Vitr", 22; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 46.

¹²⁷ Hadîd, 57/19.

¹²⁸ Ahfeş, Ebu'l-Hasen Saîd b. Mes'ad el-Mecâseî el-Belhî, *Maâni'l-Kur'ân*, (tahkik) Hudâ Mahmûd, Mektebetu'l-Hancı, Kahire, 1990. III, 135; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 682; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 312.

¹²⁹ Â'râf, 7/189-190.

bağışladığı çocuktan ötürü O'na şirk koşmamış, onların neslinden gelen müşrikler şirk koşmuşlardır. Dolayısıyla اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ cümlesi, Allah'ın, Âdem'den ve Havva'dan değil, müşriklerden beri olduğunu ifade etmektedir.¹³⁰

Yahya b. Selâm'ın, وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً “Allah'a karşı gelmekten sakınan kimselere, “Rabbiniz ne indirdi?” denildiğinde, “Hayr indirdi” derler. Bu dünyada iyilik yapanlara bir iyilik vardır.”¹³¹ âyetinde قَالُوا خَيْرًا cümlesi üzerinde vakf ederek tilâvet ettiği rivâyet edilmiştir.¹³²

Ebû Abdurrahmân es-Sulemî; قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ “Şöyle derler: “Vay başımıza gelene! Kim bizi diriltip mezarımızdan çıkardı? Bu, Rahman'ın vaad ettiği şeydir. Peygamberler doğru söylemişler.”¹³³ âyetinde مِنْ مَرْقَدِنَا üzerine vakf eder, sonra da; “bu, kâfirlerin sözüyle meleklerin sözünün birbirinden ayırt edilmesi içindir.” derdi.¹³⁴ Ancak ilk dönem kıraat âlimleri, daha sonra olduğu gibi baştan sona Kur'an'daki vakf yerlerini beyan etmemiş, sadece âyetlerin sonunda yahut nefeslerinin kesildiği yerlerde vakf etmişlerdir. Bu konudaki yegâne kriterleri ise vakf ve ibtidânın, âyetin yanlış anlaşılmasına mahal vermemesi olmuştur. Daha sonra gelen âlimler ise belli kurallar çerçevesinde vakf ve ibtidâ yönüyle Kur'an'ı baştan sona ele almış, konuyla ilgili eserler yazmışlardır.

Vakf ve ibtidâ, Kur'an'ın doğru yorumlanmasında elzem bir ilimdir. Sıradan bir konuşmada dahi yersiz duraklar ve vurgular, söz konusu cümlenin anlamını değiştirebilmekte yahut anlamda karışıklığa neden olabilmektedir. Bu nedenle her dil, cümlelerin ve metinlerin kastettikleri anlamı ifade edebilmesi için bir takım kurallar geliştirmiştir. Noktalama işaretleri ise bu kuralların başında gelmektedir. Allah kelamı Kur'an söz konusu olunca bu kurallar daha çok önem arz etmektedir. Zira Kur'an'ın doğru anlamlandırılması ve hükümlerinin doğru tesbiti, vakf ve ibtidânın doğru yapılması ile ancak mümkündür. Aksi halde trafikteki işaretlere uyulmaması durumunda oluşacak kargaşaya benzer bir kaos Kur'an tilâvetinde de oluşacaktır. Bu sebeptendir ki Asr-ı Saadetten beri vakf ve ibtidâ ilmi Kur'an eğitim müfredatına girmiş ve vazgeçil(e)mez bir ilim olmuştur.

¹³⁰ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI, 147; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, III, 623.

¹³¹ Nahl, 16/30.

¹³² *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 350-351.

¹³³ Yâsin, 36/52.

¹³⁴ *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 91.

Vakf ve ibtidâ ilminin kaynağının Peygamber (as.) olması, bu ilmin ne denli önemli olduğunu açık şekilde ortaya koymaktadır. Abdullah b. Ömer (ra.)'ın; "...ve Kur'an kârîsinin nerede durması gerektiğini öğreniyorduk..."¹³⁵ ifadesinden, bu ilmin öğrenilmesinin gerekliliğine dair sahabenin icma ettiği anlaşılmaktadır.¹³⁶ Vakf ve ibtida ile ilgili aşağıda verilen ifadeler, bu ilminin önemini açık delillerdir.

Ali (ra.); وَرَتَّلَ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً "Kur'an'ı ağır ağır, tane tane oku."¹³⁷ âyetinden maksadın, harflerin mahreçlerine riâyet edilmesinin yanı sıra vakf ve ibtidâ yerlerinin bilinmesidir demiştir.¹³⁸

İbnu'l-Enbârî, vakf ve ibtidânın bilinmesini, Kur'an'ı bilmenin kemâlinden addetmiştir.¹³⁹

Nahhâs; "sahabe, Kur'an sözcüklerini tâlim ederken vakf ve ibtidâ yerlerini de öğreniyorlardı." demiştir.¹⁴⁰

Zerkeşî; "vakf ve ibtidâ ilmi ile Kur'an tilâveti doğru şekilde eda edilir, mananın doğru şekilde anlaşılması sağlanır ve âyetlerin yorumuyla ilgili şüpheler giderilir." demiştir.¹⁴¹

İbnu'l-Cezerî; ilk dönem Müslümanlarının vakf ve ibtidâ ilmini öğrendiklerine dair mütevatir haberin geldiğini söylemiştir. Başka bir ifadesinde ise; Kur'an'da vakfın/vaslın vacip ya da haram olduğu hiç bir yerin olmadığını, yanlış anlaşılmasına neden olacak şekilde yapılması durumunda ancak vakfın/vaslın vacip yahut haram olmasının söz konusu olacağını söylemiş ve şu örneği vermiştir: "وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ" "Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur."¹⁴² âyetinde وَمَا مِنْ إِلَهٍ cümlesi sonunda vakf câiz değildir. Çünkü vakf edilmesi durumunda âyet, "Hiç bir ilah yoktur." şeklinde anlaşılacaktır. Bu nedenle cümlenin vasl edilerek tilâvet edilmesi gerekir."¹⁴³

¹³⁵ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırââti'l-Aşer*, I, 225.

¹³⁶ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırââti'l-Aşer*, I, 225.

¹³⁷ Muzzemmil, 73/4.

¹³⁸ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırââti'l-Aşer*, I, 225; es-Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, I, 258.

¹³⁹ Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, I, 259.

¹⁴⁰ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İtinâf*, s. 87.

¹⁴¹ Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an*, I, 493.

¹⁴² Mâide, 5/73.

¹⁴³ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırââti'l-Aşer*, I, 203.

يَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ ۗ

Yine “Rablerinin emrine uyanlar için mükâfâtın en güzeli vardır. Ona uymayanlar ise, yeryüzünde olan her şey ve onun yanında bir katı daha kendilerinin olsa, kurtulmak için hepsini kurtuluş fidyesi olarak verirlerdi.”¹⁴⁴ âyetinde يَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ cümlesinin vasl edilerek لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ cümlesi üzerinde vakf edilmesi doğru değildir. Zira bu şekilde okunacak olursa âyet, “Rablerinin emrine uyanlar ve uymayanlar için mükâfâtın en güzeli vardır.” şeklinde anlaşılacaktır. Bunun ise yanlış olduğu açıktır.¹⁴⁵

1.2.2. VAKF VE İBTİDÂNIN KUR’AN TEFSİRİNE ETKİSİ

Vakf ve ibtidânın Kur’an tefsirine etkisinden söz etmeden önce vakf ve ibtidâ ilminin gâyesine işaret edilmesi, bu ilmin Kur’an tefsirine etkisini daha açık ortaya koyacaktır. Zira diğer Kur’an ilimlerinde olduğu gibi bu ilmin de yegâne gayesi, Kur’an’ın yanlış yorumlanmasının önüne geçerek Yüce Allah’ın muradı çerçevesinde anlaşılmasını sağlamaktır. Dolayısıyla vakf ve ibtidânın doğru öğrenilmesi ve ona riâyet edilerek Kur’an’ın tilâvet edilmesi, daha kolay ve doğru anlaşılmasını sağlayacaktır.

Vakf ve ibtidânın tefsire etkisi bağlamında Nahhâs şöyle demiştir: “Vakf ve ibtidâ ilminde anlamlar arasındaki farklılık önemlidir. Bu nedenle Kur’an kârisinin tilâveti esnasında okuduğunu anlaması, tilâvetine başlarken ibtidânın *hasen*, vakfın anlamın tamamlandığı yerlerde olması gerektiğini bilmelidir. Kalbini Kur’an’ın manalarıyla meşgul etmeli, nerede ibtidâ, nerede vakf etmesi gerektiği üzerinde düşünmeli, tilâvetini dinleyenlere sesini işittirmelidir. Mesela: اِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ “Ancak (samimiyetle) dinleyenler daveti kabul eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O’na döndürülecekler.”¹⁴⁶ âyetinde اِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ cümlesi vasl edilerek وَالْمَوْتَىٰ üzerinde vakf edilmemelidir. Çünkü âyette, Allah’ın âyetlerine içtenlikle kulak verenlerin icabet ettikleri ifade edilmiştir. Fakat cümle vasl edilerek وَالْمَوْتَىٰ üzerinde vakf edilecek olursa, ölülerin de Allah’ın çağrısına icabet ettikleri ifade edilmiş olacaktır. Oysa âyette, ölülerin icabet etmesi değil, onların diriltileceği haber verilmiştir.”¹⁴⁷ Vakf ve ibtidânın Kur’an tefsiri üzerindeki etkisine birkaç âyetin daha zikredilmesi uygun olacaktır.

¹⁴⁴ Ra’d, 13/18.

¹⁴⁵ Bkz. Pakdil, *Tâ’lim Tecvîd ve Kıraat*, 257.

¹⁴⁶ En’âm, 6/36.

¹⁴⁷ Nahhâs, *el-Kat’ ve l-İ’tinâf*, s. 97.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ^ط
Allah'a ve Peygamberlerine iman edenler var ya, işte onlar sıddıklar (sözü özü doğru kimseler) ve Allah katında şahitlerdir. Onların mükâfatları ve nurları vardır."¹⁴⁸ âyetinde هُمُ أُولَئِكَ cümlesi üzerinde vakf edilecek olursa, *Sıdk* Allah'a ve Peygamber'ine iman edenlerin sıfatı olacaktır. *Şahitlik* ise daha sonra gelen cümlenin sıfatı olacaktır. Fakat هُمُ الصَّادِقُونَ cümlesi vasl edilerek عِنْدَ رَبِّهِمْ وَالشُّهَدَاءُ üzerinde vakf edilecek olursa *şahitlik* sıfatı da *sıdk* sıfatı gibi Allah'a ve Peygamber'e iman edenlerin sıfatı olacaktır.¹⁴⁹

Yine قَالَتِ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَآةَ أَهْلِهَا آذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ^ط (*sebe*' kraliçesi) şöyle dedi: "Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkının ileri gelenlerini zelil hâle getirirler. İşte onlar böyle yaparlar."¹⁵⁰ âyetinde وَجَعَلُوا أَعْرَآةَ أَهْلِهَا آذِلَّةً cümlesi üzerinde vakf edilecek olursa, sonrasında gelen (و) harfi isti'nâfiye olacaktır. Bu durumda وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ifadesi, Belkıs'ın sözünü tasdik mahiyetinde, Allah'a ait bir ifade olacaktır. Bu şekilde bir mana âyetin anlam bütünlüğüne uygun düşmektedir. Ancak وَجَعَلُوا أَعْرَآةَ أَهْلِهَا آذِلَّةً cümlesi vasl edilecek olursa, (و) harfi âtif olacaktır. Bu durumda وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ifadesi, pekiştirme mahiyetinde Belkıs'a ait bir ifade olacaktır.¹⁵¹

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا "O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de Müteşâbihdir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için Müteşâbih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır" derler."¹⁵² âyetinde وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ cümlesi üzerinde vakf edilecek olursa, âyetin meâli; "Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir." şeklinde olacaktır. Bu durumda âyette geçen *te'vîl* ifadesi, olayların hakikati ve işlerin neticesi anlamına gelecektir ki bu durumda müteşâbihin yorumunu Allah'tan başkası bil(e)mez. Ancak وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ cümlesi vasl edilir de وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ üzerinde vakf yapılacak olursa, ilimde derinleşenlerin de müteşâbihin *te'vîlini*

¹⁴⁸ Hadîd, 57/19.

¹⁴⁹ Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Ziyâd, *Maâni'l-Kur'an*, (tahkik) Abdulfettâh İsmâil eş-Şelbî, Dâru's-Surûr, ts. III, 135; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 682.

¹⁵⁰ Nemi, 27/34.

¹⁵¹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 316.

¹⁵² Âli İmrân, 3/7.

bildikleri şekilde anlam oluşacaktır. Bu durumda âyette geçen *te'vil*, tefsir anlamına gelecektir.¹⁵³ Örneklerde görüldüğü üzere vakf ve ibtidâ ile tefsir arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır.¹⁵⁴

1.2.3. VAKF VE İBTİDÂ İLE İLGİLİ ESERLER VE MÜELLİFLERİ

Hicri ikinci yüzyıldan itibaren günümüze dek vakf ve ibtidâ ile ilgili çeşitli eserler telif edilmiştir. Bunlardan önemli olanları kanaatimizce şunlardır:¹⁵⁵

1. *Kitâbu'l-Maktû ve'l-Mevsûl*, Abdullah b. Âmir el-Yahsabî (118/736)¹⁵⁶
2. *Kitâbu'l-Vakf ve'l-İbtidâ*, Darar b. Sard el-Mukrî (129/746)¹⁵⁷
3. *el-Vukûf*, Şeybe b. Nasûh el-Medenî, (130/747)¹⁵⁸
4. *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, Ebû Amr b. Âlâ el-Mâzinî, (154/771)¹⁵⁹
5. *el-Vakfu't-Tâm*, Nâfi b. Abdurrahmân el-Mukrî, (169/785)¹⁶⁰
6. *el-Vakf ve'l-İbtidâ es-Sağîr ve el-Vakf ve'l-İbtidâ el-Kebîr*, Muhammed b. *hasen* b. Ebî Sârâ er-Ruâsî el-Kûfî, (170/786)¹⁶¹
7. *Maktûu'l-Kur'ân ve Mevsûlih*, Ali b. Hamza el-Kisâî, (189/805) (Yedi kıraat imamından biridir.)¹⁶²
8. *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, Yahya b. Mubârek el-Yezîdî, (202/817)¹⁶³

¹⁵³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/203-204; İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdulhalim el-Harrânî, *Dakâiku't-Tefsîr*, (tahkik) Muhammed es-Seyyid el-Celind, Muessesetu Ulûmi'l-Kur'ân, ts. I, 329; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 329.

¹⁵⁴ Ayrıca bkz. Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I, 503.

¹⁵⁵ Konuyla ilgili genel olarak Yûsuf Abdurrahmân Maraşlı'nın tahkik ettiği ed-Dânî'nin *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, adlı eserinin tahkik bölümünden istifade edildi. Bkz. Dâni, *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 60.

¹⁵⁶ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu's-Şâmil li't-Turâs... Mahtûtâtü't-Tecvîd*, Mecmau'l-Melekî li Buhûsi'l-İslâmiyye, ts, s. 55.

¹⁵⁷ Dâni, *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 60.

¹⁵⁸ Vakf ve ibtidâ ile ilgili ilk telif yapandır. Bkz. Dâni, *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 60; İbnu'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed, *Gâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, Mektebetü'l-Mutebennâ, Kahire, ts. I, 330.

¹⁵⁹ Sezgin, Fuad, (Arapçaya Çeviri) Mahmud Hicâzî, *Târîhi't-Turâsi'l-Arabî*, es-Sekâfetu ve'n-Neşr, Câmiatu'l-İmâm, Riyad, 1403/h. I, 22.

¹⁶⁰ Dâni, *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 180.

¹⁶¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf'u Istilâhâti'l-Funûn*, II, 1470.

¹⁶² Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu's-Şâmil li't-Turâs*, s. 55.

¹⁶³ Hamevî, Yâkût, *Mu'cemu'l-Udebâ*, Dâru'l-Fikr, III, Baskı, 1400/h. 20-31.

9. *el-Vakfu 't-Tâm*, Yâkûb b. İshâk b. Zeyd el-Hadramî, (205/820) (On Kıraat imamından biridir.)¹⁶⁴
10. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Ebî Zekerıyyâ b. Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ, (207/822)¹⁶⁵
11. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Ebû Ubeyde Ma'mar b. el-Musennâ el-Basrî, (210/825)¹⁶⁶
12. *el-Vakfu 't-Tâm*, Saîd b. Mes'ad el-Ahfeş el-Basrî, (215/830)¹⁶⁷
13. *el-Vakfu 't-Tâm*, İsa b. Minâ, (220/835) (Kıraat imamlarından Nâfi'nin ravilerinden olup, Kâlûn adıyla meşhur olmuştur.)¹⁶⁸
14. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Darar b. Surâd, (229/843)¹⁶⁹
15. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Halef b. Hişâm el-Bezzâr, (229/843) (On kıraat imamından biridir.)¹⁷⁰
16. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Muhammed b. Sâ'dân ed-Darîr el-Mukrî, (229/843)¹⁷¹
17. *el-Vakfu 't-Tâm*, Ravâh b. Abdu'l-Mu'min el-Huzelî, (229/843)¹⁷²
18. *el-Vakfu 't-Tâm*, Ebû Munzir Nusayr b. Yûsuf Râzî, (229/843)¹⁷³
19. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Hişâm b. Ammâr en-Nasr eş-Şâmî, (245/859) (Kıraat imamlarından İbn Âmir'in ravisidir.)¹⁷⁴
20. *el-Vakf*, Ebu'l-Abbâs Fadl b. Muhammed el-Ensârî, (Hicri üçüncü yüzyılın ortalarında yaşamıştır.)¹⁷⁵
21. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Ebû Muhammed b. İsâ b. İbrâhîm el-İsfahânî el-Mukrî, (253/h.)¹⁷⁶

¹⁶⁴ *el-Kat' ve 'l-İ'tinâf*, s. 75.

¹⁶⁵ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 54.

¹⁶⁶ el-Uşmûnî, Ahmed b. Muhammed b. Abdülkerîm, *Menâru'l-Hudâ*, s. 6.

¹⁶⁷ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 54.

¹⁶⁸ Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve 'l-İbtidâ*, s. 61.

¹⁶⁹ İbnu'l-Cezerî, *Gâyetu'n-Nihâye*, I, 338.

¹⁷⁰ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 54.

¹⁷¹ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 54.

¹⁷² Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 54.

¹⁷³ Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve 'l-İbtidâ*, s. 336.

¹⁷⁴ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 54.

¹⁷⁵ es-Safar, İbtisâm Merhûn, *Mu'cemu'd-Dirâsât el-Kur'ân'iyye*, Câmiatu'l-Mûsul, 1984. s. 365.

¹⁷⁶ Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve 'l-İbtidâ*, s. 63.

22. *el-Mekâti' ve 'l-Mebâdi'*, Ebû Hâtim es-Sicistânî, (255/867)¹⁷⁷
23. *el-Vakfu 'l-Lâzım fi 'l-Kur 'ân*, Ebû Vehb Hasan b. Vehb, (280/893)¹⁷⁸
24. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, İbn Ebi' d-Dûnyâ, (280/893)¹⁷⁹
25. *İdâhu 'l-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Muhammed b. Osmân b. Mesbeh eş-Şeybânî el-Câdî, (288/901)¹⁸⁰
26. *el-Vakfu 't-Tâm*, Ebû Ali Ahmed b. Ca'fer ed-Dinûrî, (288/901)¹⁸¹
27. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Ahmed b. Yahya, (291/903) (Lügat'te, Kûfîlerin imamı olup, Sa'leb adıyla şöhrat olmuştur.)¹⁸²
28. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Süleymân b. Yahya ed-Dabbî, (291/903)¹⁸³
29. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Muhammed b. Ahmed el-Kîsân en-Nahvî el-Lugavî, (299/911)¹⁸⁴
30. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Ebû İshâk İbrâhîm b. Sirâc ez-Zucâc, (311/923)¹⁸⁵
31. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Ebû Bekr b. Mücâhid, (324/936)¹⁸⁶
32. *İdâhu 'l-Vakf'i ve 'l-İbtidâ*, Muhammed b. Kâsım b. Beşşâr (İbnu'l-Enbârî adıyla şöhrat olmuştur.) (328/939)¹⁸⁷
33. *Beyânu Evkâfi 'l-Kufr*, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturidî, (Mâturidî mezhebinin kurucusudur.) (333/944)¹⁸⁸
34. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Muhammed b. Muhammed el-Abbâd el-Mukrî en-Nahvî, (334/946)¹⁸⁹

¹⁷⁷ Kıfî, el-Vezîr Cemâluddîn ebi'l-Hasen Ali b. Yûsuf, *İnbâhu 'r-Ruvât Alâ Enbâhi 'n- Nuhât*, (tahkik) Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Kutubu'l-Arabiyye, 1406/h. II, 62.

¹⁷⁸ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, I, 11.

¹⁷⁹ Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Siyeru 'l-Â'lâmi 'n-Nubelâ*, Muessesetu'r-Risâle. ts. XIII, 404.

¹⁸⁰ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 54.

¹⁸¹ Nahhâs, *el-Kat' ve 'l-İ'tinâf*, s. 75.

¹⁸² Kıfî, *İnbâhu 'r-Ruvât Alâ Enbâhi 'n- Nuhât*, I, 136.

¹⁸³ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 54.

¹⁸⁴ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 54.

¹⁸⁵ Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1470.

¹⁸⁶ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 6.

¹⁸⁷ Kitab, Muhyiddîn Ramazan'ın tahkikiyle yayımlanmıştır. Bu çalışmada vakf ve ibtidâ konusunda başvurulan temel kaynaklardan biridir.

¹⁸⁸ İshâk, Ali Şevvâh, *Mu'cemu Musannafâti 'l-Kur 'ân*, Dâru'r-Rifâi, Riyad, 1403/h. I, 211.

35. *el-Kat' ve 'l-İ'tinâf*, Ebû Câ'fer en-Nahhâs, (338/950)¹⁹⁰
36. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Ahmed b. Muhammed b. Evs, (340/952)¹⁹¹
37. *Kitâbu 'l-Vukûf*, Ahmed b. Kâmil b. Halef b. Şecerâ, (350/962) (Vekî adıyla şöhret bulmuştur.)¹⁹²
38. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Muhammed b. el-Hasen b. Ya'kûb b. Muksim el-Attâr, (350/962)¹⁹³
39. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Hasan b. Abdullah b. Merzabân es-Siy râfî en-Nahvî, (350/962)¹⁹⁴
40. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, el-Hâfiz el-Mukrî Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahmân b. Sehl b. Mahlad el-İsfahânî, (369/980)¹⁹⁵
41. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, el-Hâfiz el-Mukrî Muhammed b. Abdurrahmân el-Gazzâl, (369/981)¹⁹⁶
42. *Vakfu 'l-Kur'an*, Ali b. İsmail el-Antâkî, (377/987)¹⁹⁷
43. *Vukûfu 'l-Kur'ân/Kitâbu 'l-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn b. Mihrân en-Nisâbûrî, (381/991)¹⁹⁸
44. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, İsmail b. Abbâd b. el-Abbâs, (385/995)¹⁹⁹
45. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Ebu'l-Feth Osmân b. Cinnî, (392/1001)²⁰⁰
46. *Vukûfu 'n-Nebî*, Muhammed b. İsâ el-Endelûsî, (400/109)²⁰¹

¹⁸⁹ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1471.

¹⁹⁰ Ahmed Hitâb el-Ömer'in tahkikiyle hicri 1398 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmada vakf ve ibtidâ konusunda başvurulan temel kaynaklardan biridir.

¹⁹¹ Ali Şevvâh, *Mu'cemu Musannaî'atî 'l-Kur'ân*, I, 279.

¹⁹² Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 48.

¹⁹³ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 50.

¹⁹⁴ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, s. 93.

¹⁹⁵ Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed, b Osman b. Kaymaz, *Tezkiratu 'l-Huffâz*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts. III, 964.

¹⁹⁶ Zehebî, *Siyeru 'l-Â'lâmu 'n-Nubelâ*, XVI, 217.

¹⁹⁷ Ali Şevvâh, *Mu'cemu Musannaî'atî 'l-Kur'ân*, I, 237.

¹⁹⁸ Hamevî, *Mu'cemu 'l-Udebâ*, III, 13; İbnu'l-Cezerî, *Gâyetu 'n-Nihâye*, I, 49.

¹⁹⁹ Kıfî, *İnbâhu 'r-Ruvât Alâ Enbâhi 'n-Nuhât*, I, 238.

²⁰⁰ Hamevî, *Mu'cemu 'l-Udebâ*, III, 13.

²⁰¹ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 2025.

47. *el-İbâne fi'l Vakf'i ve'l-İbtidâ*, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Câ'fer b. Abdulkerîm el-Huzâî el-Curcânî, (408/117)²⁰²
48. *Fusûl fî me Yahtâcuhu'l-Kârî ve'l-Vukûfu'l-Mansûsât'u İnde'l-Kurrâ*, Ebu'l-Hasan Ali b. Ca'fer b. Saîd er-Râzî, (410/419)²⁰³
49. *el-Vukûf*, Ali b. Muhammed en-Nahvî el-Harâvî, (415/424)²⁰⁴
50. *el-Meşûl ve'l-Mevsûl*, Ebû Ali Hasan b. Ahmed b. Abdullah el-Bennâ el-Mukrî, (417/1026)²⁰⁵
51. *Şerhu't-Temâm ve'l-Vakf*, Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî el-Endulûsî, (438/1045)²⁰⁶
52. *el-Muktefâ fi'l Vakf'i ve'l-İbtidâ*, Dâni, (444/1052)²⁰⁷ Dâni'nin ayrıca *el-İhtidâ fi'l-Vakf ve'l-İbtidâ*, adında başka bir eserinin olduğu da söylenmiştir.²⁰⁸
53. *Câmiu'l-Vukûf*, Abdurrahmân b. Ahmed b. el-Hasan er-Râzî, (454/1062)²⁰⁹
54. *el-Makâti' ve'l-Mebâdî fi'l-Vukûf*, Ebu'n-Nasr Mansûr b. İbrâhîm el-İrâkî, (465/1072)²¹⁰
55. *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, Abdullah b. Yûsuf el-Curcânî, (489/1096)²¹¹
56. *el-Mürşid fî Ma'na Vukûfu't-Tâm ve'l-Hasen ve'l-kâfi ve's-Sâlih ve'l-Câiz ve'l-Mefhûm ve Beyâni Tehzibi'l-Kırâat ve Tahkikihâ ve İlelihâ*, Hasan b. Ali b. Saîd el-Ammânî. Yazar, *el-Muğnî fî Ma'rifeti Vukûfi'l-Kur'ân* adında başka bir eser de telif etmiştir. (Hicri 500 den sonra vefat etmiştir.)²¹²
57. *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, Hasan b. Ali b. Ahmed el-Gazzâl, (516/1122)²¹³

²⁰² *Târihi't-Turâsi'l-Arabî*, I, 50.

²⁰³ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu's-Şâmil li't-Turâs*, I, 50.

²⁰⁴ *Kitâbu'l-Ezhiyyeti fî İlmi'l-Hurûf*, (Tahkik) Abdulmun'im el-Melûhî, XI, 264.

²⁰⁵ Funeysân, Suûd, *Âsâru'l-Hanâbileti fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I, Baskı, ts. s. 68.

²⁰⁶ Kıfû, *İnbâhu'r-Ruvât Alâ Enbâhi'n-Nuhât*, III, 318.

²⁰⁷ Kitap, Yûsuf Abdurrahman el-Maraşlı tarafından tahkik edilmiştir. Bu çalışmada başvurulan temel kitaplardan biridir.

²⁰⁸ Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 60.

²⁰⁹ İbnu'l-Cezerî, *Gâyetu'n-Nihâye*, I, 361.

²¹⁰ *Fihrisu-Ulûmi'l-Kur'ân*, s. 347.

²¹¹ *Fihrisu-Ulûmi'l-Kur'ân*, s. 347.

²¹² *Fihrisu-Ulûmi'l-Kur'ân*, s. 348.

²¹³ Kitap, Medine İslâm Üniversitesi Tefsir Bölümünden Abdulkerîm Osmân tarafından Doktora tezi olarak çalışılmış ve yayımlanmıştır.

58. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Ömer b. Abdulazîz b. Mâzin el-Hanefî, (536/1141)²¹⁴
59. *Nizâmu'l-Edâ fi'l-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Abdulazîz b. Ali b. Muhammed b. Tahhân (536/1141) (el-Esbeğ adıyla şöret bulmuştur.)²¹⁵
60. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ, İlelu'l-Vukûf ve Vukûfu'l-Kur'an*, Sirâcuddîn Ebû Abdullah (Ebû Tâhir) Muhammed b. Tayfûr el-Gaznevî, es-Secâvendî.²¹⁶
61. *el-Hâdî fi Ma'rifeti'l-Makâti' Ve 'l-Mebâdi'*, Ebu'l-Âlâ Hasan b. Ahmed b. el-Hasan el-Hemazânî, (600/1203)²¹⁷
62. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Sirâcuddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdurreşîd el-Hanefî, (629/1231)²¹⁸
63. *el-İhdâ fi'l-Vakfi ve 'l-İbtidâ*, İsâ b. Abdulazîz et-Temîmî el-Mukrî, (629/1231)²¹⁹
64. *İlmu'l-İhdâ fi'l-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Alemuddîn Alî b. Muhammed es-Sehâvî, (643/1245)²²⁰
65. *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Ebu'l-Hasan b. Ali b. Ahmed b. Hasan el-Harâî, (648/1250)²²¹
66. *Kitabu'l-Vukûf*, Ahmed b. Yûsuf el-Kevâşî, (680/1281)²²²
67. *el-İktidâ fi Ma'rifeti'l-Vakf ve 'l-İbtidâ*, Muhammed b. Muînuddîn Abdullah b. Cemâluddîn en-Nekzâvî, (683/1284)²²³
68. *Evkâfu'l-Kur'an*, Muhammed b. Hasan el-Kummî, (728/1327)²²⁴
69. *İlmu'l-İbtidâ fi'l-Vakfi ve 'l-İbtidâ*, Abdullah b. Muhammed b. Muhammed b. Ali İbn Hemmâm, (745/1344)²²⁵

²¹⁴ Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1471.

²¹⁵ Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1471.

²¹⁶ Bkz. s.44.

²¹⁷ Kitap, Suudi Arabistan Riyad el-İmâm Üniversitesi Şeriat Fakültesinde Suleymân es-Sakrî tarafından doktora tezi olarak tahkik edilmiştir.

²¹⁸ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, I, 48.

²¹⁹ Paşa, İsmail, *Hediyyetu'l-Ârifîn, Dâru'l-Ulûmi'l-Hadîse*, Beyrut, ts. V, 808.

²²⁰ es-Safar, *Mu'cemu'd-Dirâsât el-Kur'an'iyye*, s. 516.

²²¹ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, I, 99.

²²² Paşa, İsmail, *Hediyyetu'l-Ârifîn*, V, 98.

²²³ Ali Şevvâh, *Mu'cemu Musannafâti'l-Kur'an*, I, 207.

²²⁴ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, I, 115.

²²⁵ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu 'ş-Şâmil li't-Turâs*, I, 115.

70. *el-İhtidâ fi'l-Vakf ve'l-İbtidâ*, İbnu'l-Cezerî, ayrıca vakf ve ibtidâ ile ilgili *Kasîdetu'n fi Ma'rifeti'l-Vukûfi'l-Lâzime*, adıyla bir kaside de telif etmiştir.²²⁶

71. *Vakfu'l-Kur'ân*, Muhammed b. Muhammed el-Halîfe, (882/1477)²²⁷

72. *Vakfu'l-Kur'ân*, Muhamed b. Cum'a' es-Semât el-Hibtî, (930/1523)²²⁸

73. *Tuhfetu'l-İrfân fi Beyâni Evkâfi'l-Kur'ân*, Taş Köprü Zâde, (968/1560)²²⁹

74. *Menâru'l-Hudâ fi'l-Vakf'i ve'l-İbtidâ*,²³⁰ Ahmed b. Abdulkerîm el-Uşmûnî el-Mukrî, (Hicri 11.ci asırda vefat etmiştir.)

75. *Vukûfu'n-Lâzime*, Muhammed b. Bekr el-Maraşlî, (1145/1732)²³¹

76. *el-İktidâ fi Ma'rifeti'l-Vakf ve'l-İbtidâ*, Muînuddîn b. Ebî Abdillah, (1235/1819)²³²

77. *Tuhfetu'l-Emîn fi Vakfi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Muhammed Emîn b. Abdillah b. Sâlih el-İstanbûlî er-Rûmî, (1275/1858)²³³

78. *Maâlimu'l-İhtidâ fi'l Vakfi ve'l-İbtidâ*, el-Mukrî eş-Şeyh Mahmûd Halîl el-Husarî, (1400/1979)

79. *el-Vakf ve'l-İbtidâ İnde'n-Nuhât'i ve'l-Kurrâ*, Hatîce Ahmed Muftî.²³⁴

Yukarıda zikredilen eserlerin dışında bazı âlimler, her ne kadar konuyla ilgili müstakil bir eser yazmamışlarsa da kitaplarında vakf ve ibtidâyaya yer vermişlerdir. Mesela Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi'l Kur'ân*, Suyûtî, (911/1505) *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân* adlı kitaplarında vakf ve ibtidâyaya önemli ölçüde yer vermişlerdir.

²²⁶ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşer*, I, 254.

²²⁷ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu's-Şâmil li't-Turâs*, I, 241.

²²⁸ Abdulazîz b. Abdillah, *Muallimâtu'l-Kur'ân fi'l-Mağribi'l-Arabi'l-Aksâ*, Câmîatu'l-İmâm b. Suûd, Riyad, 1405/h. s. 81.

²²⁹ es-Safar, *Mu'cemu'd-Dirâsât el-Kur'ân'iyye*, s. 475.

²³⁰ Bu çalışmada başvurulanan vakf ve ibtidâ kitâblarından biridir.

²³¹ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu's-Şâmil li't-Turâs*, II, 453.

²³² Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu's-Şâmil li't-Turâs*, II, 487.

²³³ Muessetu Âlibeyt, (heyet) *el-Fihrisu's-Şâmil li't-Turâs*, II, 492.

²³⁴ Kitap, Mekke Ummu'l-Kurâ Üniversitesi Arap dili Edebiyatı Bölümünde doktora tezi olarak çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SECÂVENDÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE VAKF KAVRAMLARI

2. 1. SECÂVENDÎ'NİN HAYATI

Sirâcuddîn Ebû Abdillâh (Ebû Tâhîr) Muhammed b. Tayfûr el-Gaznevî es-Secâvendî'nin doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 560/1165 yılında vefat ettiği söylenmektedir.²³⁵ Secâvendî, Kâbil ile Gazne²³⁶ arasında küçük bir köy olan Segâvend'de doğduğu için buraya nisbetle Secâvendî ismiyle şöhret kazanmıştır. Gaznevî nisbeti ise onun bu şehirde bir süre ilim tahsil ettiğinden yahut ilmi hayatını burada geçirdiğinden kaynaklanmış olabilir.²³⁷ Secâvendî hakkında bilgi verenler, onun kimlerden ders aldığı ve kimlere hocalık yaptığı konusunda herhangi bir bilgiye yer vermemişlerdir.²³⁸

2. 2. SECÂVENDÎ'NİN İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Secâvendî, kıraat, tefsir, nahiv ve lügat dallarında derin ilim sahibi olmakla birlikte vakf ve ibtidâ ile ilgili çalışmalarıyla şöhret bulmuştur.²³⁹ Ondan önce İbnu'l-Enbârî, Nahhâs, Dâni gibi âlimler her ne kadar vakf ve ibtidâ ile ilgili eserler yazmışlarsa da, Secâvendî'nin kullanmış olduğu kavramlar ve semboller daha çok yaygınlık kazanmıştır. Bu nedendir ki ülkemizde bu işaretlere “Secâvendler”

²³⁵ Dâvûdî, Hafız Şemsuddîn Muhammed b. Ali b. Ahmed, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, (tahkik) Ali Muhammed Ömer, Mektebetu Vehbe, 1977. II, 155; Zehebî, Şemseddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz, *et-Târihu'l-İslâm ve Vefâyâtu'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, (tahkik) Mârûf, Beşâr Ahmed, Dâru Garbi'l-İslâmî, 2003. XII, 206; es-Suyûtî, Celâluddîn b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts. I, 87; ez-Zerekî, Hayruddîn b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Fâris, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002, VI, 179; Altıkulaç, “Secâvendî”, *DİA*. İst. 2009, XXXVI, 268-269.

²³⁶ Gazne, Kâbil'in 145 km. güneybatısında yer almaktadır. Aynı adı taşıyan eyaletin merkezidir. İslâm öncesi tarihi karanlık olan Gazne, arkeolojik kazılara göre milattan önce kurulmuştur. Asıl adı *Genzek* olan şehir, İslâm kaynaklarında *Gazne* olarak kaydedilmiştir. Bkz. Konukçu, Enver, “Gazne” *DİA*. İst. 1996, XIII, 479-480; Yâkût el-Hamevî ise halkın bu şehre *Gazne* dediğini, ancak ulemâ nezdinde *Gaznîn* olarak bilindiğini ve doğrusunun da bu olduğunu söylemiştir. Bkz. *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 201.

²³⁷ Altıkulaç, “Secâvendî”, *DİA*. XXXVI, 268-269.

²³⁸ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XII, 206; İbnu'l-Cezerî, *Gâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, II, 157; Altıkulaç, “Secâvendî”, *DİA*. XXXVI, 268-269.

²³⁹ Safedî, Selâhuddîn Halîl b. Eybek b. Abdullâh, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, (tahkik) Ahmed el-Arnâvut - Türki Mustafâ, Dar'u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2000, III, 147; Kehâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts. X, 112.

denilmiştir. Günümüzde de başta ülkemiz olmak üzere pek çok İslâm ülkesi, mushaflarda daha çok onun oluşturduğu kavramları ve sembolleri kullanmaktadır.²⁴⁰

Nahivde hangi ekole bağlı olduğu açık bir şekilde belirtilmemiş olsa da, Secâvendî'nin genelde Kûfî ıstılahlarını kullanmış olması, özellikle âyetlerin bitim yerleri ve sûre başlarındaki mukattaa harfleri üzerinde vakf konusundaki görüşlerinden, onun kûfî ekolüne bağlı olduğu anlaşılmaktadır.²⁴¹ Kur'an, kıraat, vakf ve ibtidâ ilimlerinde mutahassis olan İbnu'l-Cezerî, Secâvendî hakkında şunları söylemiştir: "O, büyük bir imam, muhakkik, kıraat âlimi, nahivci ve müfessirdir."²⁴²

Kaynaklarda Secâvendî'nin şu eserlerinin olduğu geçmektedir:²⁴³

1. Secâvendî'nin *el-Vakf ve'l-İbtidâ ve İlelu'l-Vukûf* adında vakf ve ibtidâ ile ilgili iki eseri olduğu nakledilmiştir.²⁴⁴ İbnu'l-Cezerî ise *el-Vakf ve'l-İbtidâ* adında büyük, *Vukûfu'l-Kur'ân* adında küçük hacimli olmak üzere Secâvendî'nin iki eseri olduğunu söylemiştir.²⁴⁵ *el-Vakf ve'l-İbtidâ* adlı kitabı, Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Îdî, doktora çalışması olarak tahkik etmiş ve yayımlanmıştır. *İlelu'l-Vukûf* adlı kita ise Muhsin Hâşim Dervîş tarafından doktora çalışması olarak tahkik edilmiş ve yayımlanmıştır.²⁴⁶ Ancak yaptığımız karşılaştırmalar neticesinde İbnu'l-Cezerî'nin küçük hacimli diye söz ettiği *Vukûfu'l-Kur'ân*²⁴⁷ adlı kitap da dâhil her üç kitabın aynı içeriğe sahip olduğu tespit edildi.

2. *Aynu'l-Meânî fî Tefsîri Seb'i'l-Mesânî*: Bu Kitap, daha sonra yazılan bazı tefsir kitaplarına kaynaklık etmiştir. Kitabın Mukaddimesinde tefsir usûlü, Mekkî ve Medenî âyetler, nâsîh ve mensûh vb. konular üzerinde durulmuştur. Kitapta kıraat imamlarına ve râvilerine yer verilmiş, dil ve kıraat farklılıkları ele alınmıştır. Sûre başlarında o sûredeki harf, kelime ve âyet sayısı belirtilmiş, âyetlerdeki vakf yerlerine işaret edilerek âyetin nüzûl sebebine yer verilmiştir. Ayrıca sırası geldiğinde ahkâm âyetleri ile ilgili

²⁴⁰ Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 145.

²⁴¹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 24.

²⁴² İbnu'l-Cezerî, *Gâyetu'n-Nihâye*, I, 141.

²⁴³ Hamevî, *Mu'cemu'l-Muellifin*, X, 112; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, III, 147.

²⁴⁴ Dâvudî, *Tabakâtu'l-Mufessirin*, II, 155; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XII, 206; Suyûtî, *Tabakâtu'l-Mufessirin*, I, 87; İbnu'l-Cezerî, *Gâyetu'n-Nihâye* II, 157.

²⁴⁵ Altıkulaç, "Secâvendî", *DİA*. XXXVI, 268-269.

²⁴⁶ *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, adlı eser, 2001 yılında Dâru'l-Menâhic tarafından basımı yapılmış, *İlelu'l-Vukûf*, adlı eser ise 2006 yılında Riyad, Mektebetu'r-Ruşd basım evi tarafından yayımlanmıştır.

²⁴⁷ Kitap, İran Milli Kütüphanesi Yazmaeser Arşivi bölümünde 662 No ile kayıtlıdır.

kısa fikhî izahlar yapılmış ve mezhep imamlarının görüşleri serdedilmiştir.²⁴⁸ İbnu'l-Kıffî bu tefsirden söz ederken hacminin küçük olduğunu ancak faydasının büyük olduğunu söylemiştir.²⁴⁹

3. *İlelu'l-Kıraât*: Secâvendî ile ilgili telifde bulunan birçok kişi, onun bu isimde birkaç ciltten oluşan bir kitabı olduğunu söylemiştir.²⁵⁰

4. *Garâibu'l-Kur'ân*²⁵¹

5. *Mâ'rifet'u Ahzâbi'l-Kur'ân ve Ensâfihî ve Erbâihî ve Eczâihî*²⁵²

2. 3. SECÂVENDÎ'NİN *EL-VAKF VE'L-İBTİDÂ* ADLI KİTABI VE KİTABINDAKİ METODU

İbnu'l-Enbârî'nin, *İdâhu'l-Vakf ve'l-İbtidâ*, Nahhâs'ın, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf* ve Dâni'nin, *el-Muktefâ fi'l Vakf ve'l-İbtidâ* adlı eserleri ile birlikte Secâvendî'nin *el-Vakf ve'l-İbtidâ* adlı eseri, alanla ilgili elimize ulaşan dördüncü eserdir.²⁵³

Secâvendî, söz konusu kitabının telif sebebini şöyle anlatmıştır: “Vakf ve ibtidâ ile ilgili benden önce yazılanlara baktım. Hepsi de işlerini ciddiye almış ve güzel eserler telif etmişler. Ancak eserlerinin bu dönemin insanının ilgisini çekecek nitelikte olmadığını gördüm. Zira faydalı telifler olmalarına rağmen hepsinde de detay söz konusuydu. Konunun zorluğu, alanla ilgili yazmaktan beni alıkoyuyordu. Fakat dostlarıma bana olan güveni ve teşvikleri, beni yazmaya cesaretlendirdi. Vakfları; *Lâzım*, *mutlak*, *câiz*, *el-mucevvezu-livechin* ve *el-murahhas'u-lizarûra* şeklinde beş kategoride değerlendirdim. Kolayca anlaşılması için basit lafızlarla kitabı telif başladım.”²⁵⁴

²⁴⁸ *el-Fihrisu's-Şâmil li't-Turâs, Kısmu-Mahtûtâtü't-Tecvid*, I, 204; Altıkulaç, “Secâvendî”, *DİA*. XXXVI, 268-269.

²⁴⁹ Altıkulaç, “Secâvendî”, *DİA*. XXXVI, 268-269.

²⁵⁰ Davûdî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, II, 155; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XII, 206; es-Suyûtî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, I, 87; ez-Zereklî, *el-A'lâm*, VI, 179; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, III, 147.

²⁵¹ Altıkulaç, “Secâvendî”, *DİA*. XXXVI, 268-269; *el-Fihrisu's-Şâmil*, I, 204.

²⁵² Altıkulaç, “Secâvendî”, *DİA*. XXXVI, 268-269; *el-Fihrisu's-Şâmil*, I, 204.

²⁵³ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 41.

²⁵⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 45.

Secâvendî, kitabına bir mukaddime ile başlamıştır. Mukaddimesinde, kitabı telif sebebini, vakfın mertebelerini, her bir mertebe için kullanmış olduğu ıstılahları ve onlara ait işaretleri belirtmiş, konuyu örneklerle de açıklamıştır. Ayrıca vakfın câiz olmadığı yerleri örnekleriyle ve gerekçeleriyle açıklamıştır. Kitabın mukaddimesinde Kur'anda geçen وَكْص ifadeleri üzerinde vakf ile ilgili kendinden önceki ulemânın görüşlerine de yer vererek konuyu işlemiştir.²⁵⁵

Secâvendî, vakf edilmesi câiz olan ve olmayan yerleri ve mertebelerini, nahiv, tefsir ve kıraat farklılıkları açısından açıklamıştır. Genelde mütevâtir ve meşhur kıraatları, bazen de şaz olanları zikrederek kıraat farklılıklarına göre vakfi değerlendirmiştir. Vakf konusundaki en önemli ilkesi ise âyetin ne şekilde anlamlandırılacağıdır. Daha önce yazılan tefsirlere bazen atıfta bulunarak bazen de bulunmadan başvurmuştur.²⁵⁶

Secâvendî, görüşlerini delillendirmek için hadislere ve şiiire de başvurmuştur. Ayrıca âyetlerin sonunda vakf konusunda anlam bütünlüğüne riâyet etmiş, lafız yönünden ses ahengini de göz ardı etmemiştir.²⁵⁷

Secâvendî, öncesindeki müfessirlerin ve nahivcilerin görüşlerine de yer vererek delillerini irdelemiş, bazen onları tenkit ederek tercihe gitmiştir. Tüm bunları yaparken kitabın mukaddimesinde ifade ettiği üzere detaya girmeden özlü bir şekilde konuyu işlemiştir.²⁵⁸ Secâvendî'nin kitabındaki en önemli kaynakları ise detaya girmesiyle eleştirdiği, dolayısıyla kitabını sıkıcı bulduğu Ebû Hâtim es-Sicistânî'nin (255/869) *el-Makâtî ve'l-Mebâdî* ile Hasan b. Ali el-Ammânî'nin (500/1106) *el-Murşid* adlı kitaplarıdır.²⁵⁹

²⁵⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 47.

²⁵⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 47.

²⁵⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 48.

²⁵⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 48.

²⁵⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 49.

2. 4. SECÂVENDÎ'NİN VAKF KAVRAMLARI VE VAKF İŞARETLERİ

Secâvendî, kendinden önce kullanılan ıstılahlardan farklı olarak vakf türlerini altı kategoride değerlendirmiş,²⁶⁰ her vakf türüne ait bir sembol olmak üzere bir harf belirlemiştir. Secâvendî'nin vakf ıstılahları ve tanımları şu şekildedir:²⁶¹

2. 4. 1. el-Vakfu'l-Lâzım

el-Vakfu'l-Lâzım; vasl edilmesi durumunda kastedilen mananın bozulacağı yerlerde vakf edilmesidir.²⁶² Secâvendî, bu tür yerleri (م) harfi ile belirtmiştir.²⁶³ Bu vakf türüne verdiği örneklerden bazıları şunlardır: تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ: “İşte peygamberler! Biz, onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. İçlerinden, Allah'ın konuştuğuları vardır. Bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir.”²⁶⁴ Âyette عَلَى بَعْضٍ cümlesi sonuna (م) alâmetini koyarak vakfin lâzımî olduğuna işaret etmiştir. Çünkü âyet, Allah'ın kendisi ile konuşması sebebiyle Musa (as.)'ın diğer peygamberlerden üstün kılındığını ifade etmektedir. Cümle vasl edilecek olursa, Musa (as.), bazı peygamberlerin kendisine üstün kılındığı peygamberlerden biri olduğu anlaşılacaktır. Hâlbuki âyet bunu ifade etmemektedir.²⁶⁵

إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ: “Allah, ancak bir tek ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'mundur.”²⁶⁶ âyetinde, Secâvendî لَوْ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ cümlesi üzerinde vakfin lâzımî olduğuna işaret eden (م) alâmetini koymuştur. Çünkü âyet, yüce Allah'ın çocuk edindiğini mutlak sûrette nefy etmektedir. Ancak vasl edilecek olursa لَوْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي

²⁶⁰ Secâvendî, vakfları beş kategoride değerlendirmiş olmasıyla vakfin câiz olduğu yerleri kastedmiştir. Burada bahsedilen altıncı kısım ise *Mâ-lâ Yecûzu'l-Vakfu Aleyhi* (üzerinde vakfin câiz olmadığı yerler) dir.

²⁶¹ Bu bölümde, Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-İdî'nin doktora çalışması olarak tahkik ettiği *el-Vakf ve'l-İbtidâ* adlı kitaptan ve Muhsîn Hâşim Derviş'in doktora çalışması olarak tahkik ettiği *İlelu'l-Vukûf* adlı kitaptan istifade edilmiştir. Bkz. *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 105; *İlelu'l-Vukûf*, I, 32.

²⁶² Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 105; Secâvendî, *İlelu'l-Vukûf*, I, 62; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirââti'l-Aşer*, I, 232; Temel, *Kur'an Kiraatinde Vakf ve İbtidâ*, 76; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 333.

²⁶³ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 105; Secâvendî, *İlelu'l-Vukûf*, I, 8. (Lâzımî vakfin yanı sıra tâm ve vacip olarak da adlandırılmıştır.)

²⁶⁴ Bakara, 2/253.

²⁶⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 105-106.

²⁶⁶ Nisâ, 4/171.

الأرض cümlesindeki zamir, Allah lafzına değil Allah'a aidiyeti inkâr edilen çocuğa dönecektir. O taktirde âyet; “O, Göklerdeki ve yerdeki her şeye sahip olan bir evlâttan uzaktır.” şeklinde anlaşılacaktır.²⁶⁷ Hâlbuki âyette, Yüce Allah'ın mutlak şekilde çocuk sahibi olmaktan beri olduğu anlatılmaktadır.

فَقَوْلَ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نَّكَرٍ
*“O hâlde sen de onlardan yüz çevir. Onlar, o davetçinin (İsrafil'in benzeri görülmemiş) bilinmedik (korkunç) bir şeye çağırdığı gün...”*²⁶⁸ âyetinde, Secâvendî *فَقَوْلَ عَنْهُمْ* cümlesi sonuna (م) alâmetini koyarak lâzımî vakfin olduğuna işaret etmiştir. Verilen meâlden de anlaşıldığı üzere âyet, Peygamber (as.)'ın bu dünya hayatında müşriklerden yüz çevirmesini istemektedir. Fakat cümle vasl edilecek olursa âyetin anlamı; “O davetçinin (İsrafil'in benzeri görülmemiş) bilinmedik (korkunç) bir şeye çağırdığı gün sen de onlardan yüz çevir.” şeklinde olacaktır. Hâlbuki âyet bunu kastetmemektedir.²⁶⁹

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ
*“Allah'ın eli bağlıdır” dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar! Hayır, O'nun iki eli de açıktır.*²⁷⁰ âyetinde Secâvendî *وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا* cümlesi sonuna (م) alâmeti koyarak lâzımî vakfin olduğuna işaret etmiştir. Zirâ lâzımî vakfa riâyet edilmeyip âyet vasl edilecek olursa *بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ* sözünün Yahudilere ait bir ifade

²⁶⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 106.

²⁶⁸ Kamer, 54/6-7. (Görüşlerine başvuru vakf ve ibtidâ âlimleri ilgili yerde vakfin lâzımî olduğu konusunda ittifak etmelerine karşın Secâvendî'nin dışındaki diğer âlimler, benzer ifadelerin olduğu diğer yerlerde vakfin lâzımî olmadığını söylemişlerdir. Mesela: *أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ* “Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şumarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartıştı görmedin mi? Hani İbrahim, “Benim Rabbin diriltir, öldürür.” demiş; o da, “Ben de diriltir, öldürürüm” demişti.” (Bakara, 2/258) âyetinde, zarf olan *ذِي* edatının *حَاجَّ* fiiline mutaallık olduğu söylenmiştir. (Bkz. Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. Serî b. Sehl, *İ'râbu'l-Kur'ân*, (tahkik) Abdulcelîl Abduh Şelebî, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1988. I, 24; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 452; Bâkûlî, Ebu'l-Hasen Ali b. el-Huseyn el-İsbahânî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, (tahkik) Muhammed b. Ahmed ed-Dâli, Matbaatu's-Sabâh, Dımaşk, 1994, s. 181; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, II, 627; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadir Beyne Fenni'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti*, Dâru'l-Hayr, Beyrut, 1992. I, 305; Harrât, *Muşkilu İrabi'l-Kur'ân*, I, 43; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânüh*, I, 392) Ancak ilgili âyette *يَوْمَ* nin *تَوَلَّى* fiili dışında dönebileceği başka bir fiil veya mukadder bulunmamaktadır. Zira *تَوَلَّى* fiili dünyada vukû bulmakta, *يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ* ifadesi ise âhirette vukû bulacağından ona dönmesi imkânsızdır. Bkz. (İsmail Sâdık Abdurrahîm İsmail, *el-Vakfu'l-Lâzım fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru's-Sâbirîn, Kahire, 2008. s. 231.)

²⁶⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 422; Bazı Türkçe meâllerde âyetteki lâzımî vakfa riâyet edilmemiş, âyetin meâli şu şekilde verilmiştir; “Çağıranın görülmemiş bir şeye çağırdığı gün, sen de onlardan yüz çevir.” Bkz. Diyanet vakfı meâli, A. Uğur meâli.

²⁷⁰ Mâide, 5/64.

olduğu anlaşılacaktır. Bu durumda âyetin meâli, “Hayır, O’nun iki eli de açıktır.” dediklerinden ötürü Yahudilerin elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar!” şeklinde olacaktır. Bu ifade ise, Yahudilere ait olmadığı gibi, böylesi bir ifadeden ötürü Allah kimseye lanet edecek değildir.²⁷¹

2. 4. 2. el-Vakfu’l-Mutlak

el-Vakfu’l-Mutlak; sonra gelen cümleden ibtidânın hoş görüldüğü yerlerde vakf edilmesidir.²⁷² Dolayısıyla bu yerlerde vakf evlâdır.²⁷³ Secâvendî, bu tür yerleri (ط) harfiyle belirtmiştir. Mesela: وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتْرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئْتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتْرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئْتَيْنِ *“Size ne oluyor da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Allah, onları yaptıkları işlerden dolayı baş aşağı ederek eski konumlarına (küfre) döndürmüştür. Allah’ın saptırdığını yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa, sen onun için asla bir çıkış yolu bulamazsın.”*²⁷⁴ âyetinde hem وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا hem de أَتْرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ cümlesinin üzerine (ط) alâmeti koyarak mutlak vakf olduğunu belirtmiştir. Çünkü وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا cümlesinden sonra istifham cümlesi, أَتْرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ cümlesinden sonra ise şart cümlesi gelmiş, bu ise üzerinde vakf ederek sonrasında gelen cümleden ibtidâyı hoş kılmaktadır.²⁷⁵

Yine شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ *“Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin!” diye Nûh’a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrâhim’e, Mûsâ’ya ve İsâ’ya emrettiğini size de din kıldı. Fakat senin kendilerini çağırdığın şey (İslâm dini), Allah’a ortak koşanlara ağır geldi. Allah, ona dilediğini seçer. İçtenlikle kendine yönelenleri de ona ulaştırır.”*²⁷⁶ âyetinde, hem أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ hem de تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ cümlesi sonuna (ط) alâmeti koyarak mutlak vakf olduğuna işaret etmiştir.²⁷⁷ Çünkü وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ cümlesiyle mana

²⁷¹ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 34.

²⁷² Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 107; Secâvendî, *İlelu l-Vukûf*, I, 62; Temel, *Kur’an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 77.

²⁷³ Karaçam, *Kur’an’ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 334; Temel, *Kur’an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 77.

²⁷⁴ Nisâ, 4/88.

²⁷⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 175.

²⁷⁶ Şûrâ, 42/13.

²⁷⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 385.

tamamlanmış, sonrasında fiil cümlesi gelmiştir. Ayrıca كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ cümlesiyle de mana tamamlanmış, daha sonra isim cümlesi gelmiştir.²⁷⁸

2. 4. 3. el-Vakfu'l-Câiz

el-Vakfu'l-Câiz; vakfin ve vaslın eşit düzeyde câiz olduğu yerlerde vakf yapılmasıdır. Secâvendî bu tür yerlere (ج) harfiyle işaret etmiştir.²⁷⁹ Mesela: وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَأِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ “Hani, Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişlerdi.”²⁸⁰ âyetinde وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ cümlesi sonuna (ج) alâmeti koyarak vakfin câiz olduğuna işaret etmiştir. Çünkü istifham cümlesinin sona ermiş olması vakfı câiz kılmaktadır. Ayrıca cümlenin vasl edilmesi de câizdir. Çünkü âyetin devamı olan وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ cümlesindeki (س) harfi, haliyyedir.²⁸¹

Yine تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ “Onlar gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz.”²⁸² لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ cümlesi sonuna (ج) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. Çünkü cümle tamamlanmış, sonrasında anlam açısından farklı bir cümle gelmiştir. Secâvendî’ye göre cümlenin vasl edilmesi de câizdir. Zira sonra gelen cümle öncesine atfedilmiştir.²⁸³

Yine أَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ²⁸⁴ âyetinde, أَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ cümlesi sonuna (ج) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. Çünkü أَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ cümlesi, takdiri هُمْ olan mahzûf bir mubtedânın haberi olabilmektedir. Buna göre âyetin meâli; “Onlar, babalarınız ve oğullarınızdır.” şeklindedir. Cümlenin vasl edilmesi de câizdir. Çünkü أَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ cümlesi mubtedâ, sonra gelen لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ

²⁷⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 107.

²⁷⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 111; Secâvendî, *İlelu'l-Vukûf*, I, 63. (DİB'nin denetiminde basımı yapılan Mushafların sonundaki الفرقان الكريم başlığı altında, Secâvendî'den farklı olarak (ج) alâmetinin vakfin evlâ olduğuna işaret olduğu söylenmiştir.)

²⁸⁰ Bakara, 2/30.

²⁸¹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 111.

²⁸² Bakara, 2/134.

²⁸³ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 111.

²⁸⁴ Nisâ, 4/11.

فَعْمَا cümlesi ise onun haberi olabilmektedir.²⁸⁵ Buna göre âyetin meâli; “*Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz.*” şeklinde olmaktadır.

2. 4. 4. el-Vakfu'l-Mucevvezu livechin

el-Vakfu'l-Mucevvez livechin; vaslın evlâ olmasıyla birlikte vakfin câiz olduğu yerlerdir. Secâvendî bu tür yerleri (ن) harfiyle belirtmiştir.²⁸⁶ Mesela: *أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ* “*Onlar, âhireti verip dünya hayatını satın alan kimselerdir. Artık bunlardan azap hiç hafifletilmez. Onlara yardım da edilmez.*”²⁸⁷ âyetinde بِالْآخِرَةِ kelimesi üzerine (ن) alâmeti koyarak vaslın evlâ olduğuna işaret etmiştir. Çünkü her ne kadar sonra gelen الْعَذَابُ عَنْهُمْ فَلَا يُخَفَّفُ cümlesi isti’nâfi olabildiği için vakf câiz olsa da (ف) harfi tâkibiyye olmasının yanı sıra ceza bildirmesi vaslı evlâ kılmaktadır.²⁸⁸

Yine *إِنَّمَا أَمْرُهُ أَنْ آغْبَدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ* “*(De ki:) “Ben, ancak bu şehrin Rabbine ibadet etmekle emrolundum ki, O, burasını kutlu ve saygıdeğer kıldı. Her şey O’mundur. Ve Müslümanlardan olmakla emrolundum.*”²⁸⁹ âyetinde وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ cümlesi sonuna (ن) alâmeti koyarak vaslın evlâ olduğuna işaret edilmiştir. Çünkü وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ cümlesi öncesine atfedilmiş, bu ise vaslı evlâ kılmaktadır. Ancak وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ cümlesinin î’tirâzî olmakla birlikte âyetin uzun olması, vakfi de câiz kılmaktadır.²⁹⁰

Yine *فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ* “*(Tevrat’tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine gelince onu inkâr ettiler. Allah’ın lâneti inkârcıların üzerine olsun.*”²⁹¹ âyetinde كَفَرُوا بِهِ cümlesi sonuna (ن) alâmeti konularak vaslın evlâ olduğuna işaret edilmiştir. Çünkü sonra gelen فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ cümlesindeki (ف) harfi takibiyye olup, peygamberleri inkâr etmeleri sebebiyle kâfirlerin lanete uğradıklarını ifade etmektedir. Bu ise cümlenin vasl edilmesini evlâ kılmaktadır. Ancak فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ cümlesi isim cümlesi olduğu için vakf edilmesi de câizdir.²⁹²

²⁸⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 111.

²⁸⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 111-112; Temel, *Kur’an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, s. 77.

²⁸⁷ Bakara, 2/86.

²⁸⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 132.

²⁸⁹ Neml, 27/91.

²⁹⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 320.

²⁹¹ Bakara, 2/89.

²⁹² Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 132.

2. 4. 5. el-Vakfu'l-Murahhasu Lizarûra

el-Vakfu'l-Murahhasu Lizarûra; ardarda atfedilerek gelen cümlelerin uzunluğu sebebiyle zorunlu olarak yapılan vakflardır. Bu tür yerlerde vakf edildiğinde sonra gelen cümleden ibtidâ edilebilmektedir. Zira âyetin siyâk ve sibâkından cümlenin öncesinin devamı olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Secâvendî, bu tür yerlere (ص) harfiyle işaret etmiştir.²⁹³ Mesela: وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَعْضُنْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا²⁹³ وَلِيَضْرِبْنَ خُمْرَهُنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءَ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءَ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّالِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْأَرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يُضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet(yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Zinetlerini, kocalarından yahut babalarından yahut kocalarının babalarından yahut oğullarından yahut üvey oğullarından yahut erkek kardeşlerinden yahut erkek kardeşlerinin oğullarından yahut kız kardeşlerinin oğullarından yahut müslüman kadınlardan yahut sahip oldukları kölelerden yahut erkekliği kalmamış hizmetçilerden yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!²⁹⁴ âyetinde hem وَلِيَضْرِبْنَ خُمْرَهُنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ hem de عَوْرَاتِ النِّسَاءِ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ cümleleri sonuna (ص) alâmetini koymuştur. Zira âyetin uzun olması, okuyucunun nefes almak için vakf etmesini gerektirebilir. Âyetin siyâk ve sibâkından cümlenin öncesine atfedildiği kolayca anlaşıldığı için âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır.²⁹⁵

“O, yeri الذي جعل لكم الأرض فراشاً والسماء بناءً وأنزل من السماء ماءً فأخرج به من الثمرات رزقاً لكم sizin için döşek, göğü de bina yapan, gökten su indirip onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkarandır.”²⁹⁶ âyetinde وَالسَّمَاءَ بِنَاءً cümlesi sonuna Secâvendî (ص) alâmetini koyarak zorunlu durumlarda vakfin câiz olduğuna işaret etmiştir. Çünkü cümle uzun olmakla birlikte âyetin siyâk ve sibâkından sonra gelen cümlenin öncesine atfedildiği kolayca anlaşılmaktadır.²⁹⁷

²⁹³ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 112; Temel, *Kur'an Kiraatinde Vakf ve İbtidâ*, s. 77.

²⁹⁴ Nûr, 24/31.

²⁹⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 301.

²⁹⁶ Bakara, 2/22

²⁹⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 129.

2. 4. 6. Mâ-lâ Yecûzu'l-Vakfu Aleyhi

Mâ-lâ Yecûzu'l-Vakfu Aleyhi; üzerinde vakfın câiz olmadığı yerlerdir. Bu yerlerde zorunlu şekilde vakf edilecek olsa dahi üzerinde vakf edilen kelimedenden yahut öncesinden uygun bir yerden ibtidâ edilmesi gerekmektedir. Çünkü ya cümle tamamlanmamış ya da sonra gelen cümleden ibtidâ edilememektedir. Dolayısıyla vakf edilmesi durumunda âyetin anlamı bozulacak yahut âyetin kastetmediği bir mana oluşacaktır. Secâvendî, bu tür yerlere (ﻻ) alâmetiyle işaret etmiştir. Ancak söz konusu alâmet âyetin sonunda olur da üzerinde vakf edilirse, daha sonra gelen âyetten ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.²⁹⁸

Mesela: ^ﻻجَزَاءَ مِنْ رَبِّكَ عَطَاءٌ حِسَابًا ﴿٦٠﴾ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَنُ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا
“*Bunlar kendilerine; Rabbinden, göklerin ve yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbinden, Rahmân'dan bir mükâfat, yeterli bir ihsan olarak verilmiştir. Onlar, Allah'a hitap edemeyeceklerdir.*”²⁹⁹ âyetinde وَمَا بَيْنَهُمَا رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ cümlesi sonuna Secâvendî (ﻻ) alâmeti koymuştur. Zira ayette muttakilerin, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi ve Rahmân tarafından mükâfatlandırılacaklarına vurgu yapılmıştır.³⁰⁰ Ancak bazı Türkçe meâllerde söz konusu vakf alâmetine riâyet edilmeyip vakf esas alınarak âyetin meâli şu şekilde verilmiştir: “*O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O, rahmândır. O gün insanlar O'na karşı konuşmaya yetkili değillerdir.*”³⁰¹ Bazı meâllerde ise; “*O, göklerin yerin ve ikisi arasında olanların Rabbidir. O, önünde kimsenin konuşamayacağı Rahman olan Allah'tır.*”³⁰² Hâlbuki âyette Allah'ın Rab ve Rahmân olduğuna vurgu yapılmamıştır.

Secâvendî'ye göre bu tür yerlerde vakfın câiz olmamasının birçok nedeni vardır. Bunlardan bir kısmı şu şekildedir:

²⁹⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 113; Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, s. 78.

²⁹⁹ Nebe, 78/35-36.

³⁰⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 422; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV. 174; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV, 322; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 690; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 4650; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 416; Muciruddîn b. Muhammed *Fethu'r-Rahmân fi Tefsiri'l-Kur'an* (tahkik) Nuruddîn Tâlib, *Dâru'n-Nevdîr*, *Vuzâratu'l Evkâf ve's-Şuûni'l İslâmiyye*, Katar, ts. VII, 266; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XV, 43.

³⁰¹ Bkz. Elmalılı, *Diyanet Vakfı Meâli*, A. Uğur, Y. N. Öztürk, A. F. Yavuz, C. Yıldırım.

³⁰² Bkz. F. Kuran meali.

1. Cevabı zikredilmeden şart cümlesi üzerinde, şartı zikredilmeden cevabı üzerinde vakf edilmez.³⁰³ Mesela: وَلَئِن اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ “Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah’tan sana ne bir dost, ne bir yardımcı vardır.”³⁰⁴ âyetinde وَلَئِن اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Çünkü sonra gelen مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ cümlesi, öncesindeki şart cümlesinin cevabıdır.³⁰⁵

Yine قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنَّ عُذْنَا فِي مَلَّتِكُمْ سORNA EĞER ONA DÖNERSEK MUTLAKA ALLAH’A KARŞI YALAN UYDURMUŞ OLURUZ.”³⁰⁶ âyetinde قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Zira sonrasında gelen إِنَّ عُذْنَا فِي مَلَّتِكُمْ cümlesi, öncesindeki mukaddem cevabın şartıdır.³⁰⁷

2. Haberi zikredilmeden إِنَّ’nin ismi üzerinde, ismi zikredilmeden mukaddem haberi üzerinde vakf câiz değildir. Mesela: إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتُرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ بَدَلًا بَدَلًا وَكَانُوا فِيهَا يَكْتُمُونَ “Allah’ın indirdiği kitaptan bir kısmını gizleyip onu az bir bedel ile değişenler (var ya); işte onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar.”³⁰⁸ âyetinde وَكَانُوا فِيهَا يَكْتُمُونَ cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Çünkü sonrasında gelen إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتُرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ BDELÄ BDELÄ WÄKÄNU FİHA YÄKTMÜNÜ cümlesi, İNNÄ’nin haberi olmaktadır.³⁰⁹

Yine إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَع النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَيَّتَ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسْتَقَرِّ بَيْنَ يَدَيْهِ اللَّهُ مَنَّانٌ “Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde

³⁰³ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 112; (Secâvendî, vakf ve ibtidâda anlamı temel aldığı için şart ve cevabının farklı âyetlerde olması durumunda dahi cevabı zikredilmeden şartın üzerinde vakfın câiz olmadığını söylemiştir. Mesela: إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴿١٠٠﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿١٠١﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴿١٠٢﴾ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ يَوْمَ تُنْفَخُ الصُّورُ ﴿١٠٣﴾ “Allah’ın yardımı ve zaferi gelip de insanların bölük bölük Allah’ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit Rabbine hamdederek O’nu tesbih et ve O’ndan mağfiret dile.” (Nasr, 110/1-3) âyetlerin sonunda Secâvendî, vakfın câiz olmadığını söylemiştir. Zira فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ يَوْمَ تُنْفَخُ الصُّورُ cümlesi إِنَّ’nin cevabıdır. Dolayısıyla Türkiye’de tilâvet edilen Mushaflarda Secâvendî asıl kaynak kabul edildiğinden söz konusu âyetlerin sonuna (١٠٠) alâmeti konulmuştur. Ancak birçok vakf ve ibtidâ âlimi, âyetlerin sonunu bunun dışında tutmuşlardır. (Bkz. Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur’ân*, I, 505; Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur’ân*, I, 296.)

³⁰⁴ Bakara, 2/120.

³⁰⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 135.

³⁰⁶ Â'râf, 7/89.

³⁰⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 206.

³⁰⁸ Bakara, 2/174.

³⁰⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 136.

seyreden gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiği yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasındaki emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır.³¹⁰ âyetinde (zorunlu durumlar dışında) âyet tamamlanmadan vakf câiz değildir. Çünkü âyetin son kısmı olan إِنَّ لَنَا لَأَيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ'nin ismidir.

3. *Müstesnâ* zikredilmeden *Müstesnâ-minh* üzerinde vakf edilmez.³¹¹ Mesela: قُلْ لَنَا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا بَٰشَاكَا غَلْمَز. ”De ki: “Bizim başımıza Allah'ın bizim için yazdığı şeylerden başkası gelmez.”³¹² âyetinde قُلْ لَنَا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا ifadesi, Yüce Allah'ın takdirinin bunun dışında olduğunu haber vermektedir.

Yine وَأَوْحَىٰ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ ”Nûh'a vahyolundu ki: “Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka, artık hiç kimse iman etmeyecek.”³¹³ âyetinde وَأَوْحَىٰ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Zira sonra gelen إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ cümlesi, daha önce Nûh'un kavminden iman edenlerin olduğunu haber vermektedir.

4. *Bedel* zikredilmeden *mubdel* üzerinde vakf edilmez. Secâvendî'ye göre Mesela إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ”Bizi dosdoğru yola ilet” cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Çünkü

³¹⁰ Bakara, 2/164.

³¹¹ Secâvendî, vakf ve ibtidâda anlamı temel kabul ettiğinden *müstesnâ* ve *müstesnâ-minhunun* farklı âyetlerde olması durumunda dahi üzerinde vakfın câiz olmadığını söylemiştir. Mesela: فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿١٦٦﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ (Hicr, 15/30-31) âyeti sonunda Secâvendî vakfın câiz olmadığını, zira âyetin sonunda vakf edilmesi durumunda meleklerle birlikte olan İblis'in de secde ettiği anlaşılacağını söylemiştir. Hâlbuki sonrasında gelen إِلَّا إِبْلِيسَ cümlesi, onun secde etmediğini haber vermektedir. Bu sebeple üzerinde vakf ederek *müstesnâ* ve *müstesnâ-minhu'nun* birbirinden ayırt edilmemesi gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla DİB'nin denetiminde basımı yapılan Mushaf'larda söz konusu yere (١٦٦) alâmeti konulmuştur. (Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 253) Yine إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ”İnsan gerçekten ziyân içindedir.” âyeti üzerinde Secâvendî vakfın câiz olmadığını söylemiş, çünkü sonrasında gelen إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ (Asr, 103/2-3) âyetinde zikredilenler istisna edilmişlerdir. Aksi halde onların da hüsranda oldukları anlaşılacağını ifade etmiştir. Bkz. (Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 508) Bu sebeple DİB'nin denetiminde basımı yapılan Mushaf'larda söz konusu yere (١٦٦) alâmeti konulmuştur. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere diğer birçok vakf ve ibtidâ âlimi, âyetlerin sonunu bunun dışında tutmuştur. (Bkz. Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I, 505; Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I, 296.)

³¹² Tevbe, 9/51.

³¹³ Hûd, 11/36.

sonra gelen *صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ* “*Nimet bahsettiklerinin yoluna*”³¹⁴ cümlesi, öncesine bedel olmaktadır. Yine Secâvendî’ye göre *أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ* cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Zira sonra gelen *وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا* cümlesi, öncesinin bedeli yahut sıfatıdır.³¹⁵

5. *Haberi* zikredilmeden *mubtedâ*, *mubtedâsı* zikredilmeden de *haberi* üzerinde vakf câiz değildir. Mesela: *وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا* “*İman edip hicret eden ve Allah yolunda cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya; işte onlar gerçek müminlerdir.*”³¹⁶ âyetinde *وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا* cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Çünkü sonra gelen *وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا* cümlesi, *mubtedânın* haberidir.³¹⁷

6. *Sıfat* zikredilmeden *mevsûf* üzerinde vakf câiz değildir. Mesela Secâvendî, ذَلِكِ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ “*Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.*” âyetinin sonuna (ذ) alâmeti koymuştur. Çünkü sonra gelen *وَالَّذِينَ يُلْمِئُونَ بِالْغَيْبِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا* “*Onlar gaybe inanırlar*”³¹⁸ âyeti *هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ* kelimesinin sıfatıdır.³¹⁹

7. *Ma’tûf* zikredilmeden *atıf* üzerinde vakf edilmez. فَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَوَسَّلَ بِهِ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ يَتَوَسَّلْ بِهِ يَتَّبِعْ سُلُوكَ مَنْ يَتَّبِعْهُ شَرٌّ وَلَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ شَيْئًا “*Bundan dolayı Allah’tan bir nimet ve lütufla kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan geri döndüler ve Allah’ın rızasına uydular.*”³²⁰ âyetinde *وَالَّذِينَ يَتَّبِعُوا سُلُوكَ مَنْ يَتَّبِعْهُ شَرٌّ وَلَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ شَيْئًا* cümlesi üzerinde Secâvendî vakfi caiz görmemiştir. Çünkü sonra gelen *وَالَّذِينَ يَتَّبِعُوا سُلُوكَ مَنْ يَتَّبِعْهُ شَرٌّ وَلَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ شَيْئًا* cümlesi öncesine atfedilmiştir.³²¹

³¹⁴ Fâtiha, 1/6-7.

³¹⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 125.

³¹⁶ Enfâl, 8/74.

³¹⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 220.

³¹⁸ Bakara, 2/2.

³¹⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 127.

³²⁰ Âli İmrân, 3/174.

³²¹ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 165.

2.5. SECÂVENDÎ'NİN VAKF KAVRAMLARI VE İŞARETLERİ İLE TÜRKİYE'DE TİLÂVET EDİLEN MUSAHAFTAKİ VAKF KAVRAMLARI VE İŞARETLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Yukarıda zikredilenlerden, Secâvendî'nin vakf sisteminde altı kavram ve onlara ait işaret bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlar; (م) alâmeti ile işaret edilen *el-vakfu 'l-lâzım* kavramıdır. Tam mukâbilinde lâzımî şekilde vasla işaret eden *mâ-lâ yecâzu 'l-vakf'u aleyhi* kavramı olup, alâmeti (ل) 'dir. Her iki kavram arasında vakfın ve vaslın eşit düzeyde câiz olduğunu ifade eden *el-vakfu 'l-câiz* kavramı olup, alâmeti (ج) harfidir. *el-vakfu 'l-lâzım* ve *el-vakfu 'l-câiz* kavramları arasında da *el-vakfu 'l-mutlak* kavramı vardır ki bu kavram vakfın evlâ olduğunu ifade etmektedir. Secâvendî bu tür yerlere (ط) harfiyle işaret etmiştir. Bu kavramın tam mukabilinde vakfın caiz olmasıyla birlikte vaslın evlâ olduğunu ifade eden *el-vakfu 'l-mucevvezu livechin* kavramı vardır. Secâvendî bu tür yerlere (ص) harfiyle işaret etmiştir. Ayrıca ardarda atfedilerek gelen cümlelerin uzunluğu sebebiyle zorunlu durumlarda vakfın câiz olduğunu ifade eden *el-vakfu 'l-murahhasu lizarûra kavramı* vardır. Bu tür yerlerde âyetin siyâk ve sibâkından cümlenin, öncesinin devamı olduğu kolayca anlaşıldığı için üzerinde vakf edildiğinde sonra gelen cümleden ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Secâvendî bu tür yerleri ise (ص) harfiyle belirtmiştir.

Yukarıda zikredilenlerden, Türkiye'de tilâvet edilen Mushaflarda, Secâvendî'nin (ج) harfiyle işaret ettiği eşit düzeyde vakfın ve vaslın câiz olduğunu ifade eden *el-vakfu 'l-câiz* kavramı ve alâmetinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık vakfın evlâ olduğunu ifade eden üç alâmet bulunmaktadır. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminde geçen çoğu mushafların sonundaki *كَيْفِيَّةُ السَّجَاوُنِدِ الْوَاقِعِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ* bölümünde, Secâvendî'den farklı olarak (ج) alâmeti için vakfın evlâ olduğuna işaret olduğu söylenmiştir. Oysa Secâvendî, (ج) alâmeti için herhangi bir tercihin söz konusu olmadığı vakfa işaret olduğunu söylemiştir.³²² (ج) alâmetine bu şekilde anlam yüklenmiş olması (قف) ve (ط) alâmeti ile aynı manayı ifade etmektedir. Zira (قف) alâmeti durmaktan emir olup, vakfın evlâ olduğuna, (ط) alâmeti ise vakfın ve sonrasında gelen cümleden ibtidânın hoş

³²² Secâvendî'nin (ج) alâmetini koyduğu yerlerde hem vakfın hem vaslın eşit düzeyde câiz olduğu açık şekilde görülmektedir.

karşılandığı yerlere işaret olduğu söylenmiş, dolayısıyla vakfın evlâ olduğuna işaret etmektedir.³²³

Bu çalışmada müracaat edilen Medine, Şam ve Kahire mushaflarında ise her ne kadar Secâvendî'nin belirtmiş olduğu vakf yerlerine ve işaretlerine birçok yerde uyulmamış olsa da, onun oluşturduğu vakf sisteminin uygulandığı görülmektedir. Zira o mushaflarda, zorunlu durumlarda vakfın caiz olduğunu ifade eden (ص) alâmeti hariç diğer beş vakf kavramı ve işareti kullanılmış olup bunlar şu şekildedir; (م) alâmeti lâzımî vakfa işaret etmektedir. (ل) alâmeti vakfın câiz olmadığına işaret etmektedir. (ج) alâmeti vakfın ve vaslın eşit düzeyde câiz olduğuna işaret etmektedir. (قلى) alâmeti,³²⁴ vakfın evlâ olduğuna işaret etmektedir. (صلى) alâmeti³²⁵ ise vaslın evlâ olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bu mushaflarda muânaka alâmeti kullanılmış olup, başka bir vakf kavramı yahut alâmeti kullanılmamıştır.

2.6. ÂYET SONUNDA VAKF MESELESİ

Âyet kelimesi lügatte; alâmet-işâret, delîl-burhân, topluluk-cemaat, şahıs, örnek,³²⁶ yüksek bina,³²⁷ mucize³²⁸ ve ibret³²⁹ gibi anlamlara gelmektedir. İstılâhî olarak birbirine yakın birçok tanımı yapılmış, ancak her birinde *âyet* kelimesinin farklı bir yönüne dikkat çekilmiştir. Bütün bu tanımları kapsayıcı olarak *âyet*; “Kur'an'ı-Kerim'in herhangi bir sûresinde bulunan, bir yahut birkaç cümleden meydana gelen, sonu belli fasılalarla ayrılan Allah kelimidir.”³³⁰ şeklinde tarif edilmiştir.

Âyet kelimesinin lügât ve istılâh anlamlarına dikkat çekildiğinde aralarında açık bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Şöyle ki; Kur'an âyetleri, Kur'an'ın anlamlarından birinin bitip diğerinin başladığını göstermektedir. Harflerden, kelimelerden ve cümlelerden oluştuğu için topluluk anlamı taşırlar. Onları getiren Peygamber'in

³²³ Temel, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, s. 79; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 334.

³²⁴ Secâvendî'nin vakfın evlâ olduğuna işaret için belirlediği (ل) alâmetine mukabildir.

³²⁵ Secâvendî'nin vaslın evlâ olduğuna işaret için belirlediği (ج) alâmetine mukabildir.

³²⁶ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, I, 167; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIV, 62.

³²⁷ el-İsfahânî, *Müfredât'u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 101; Zürkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhili'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmeyye, Beyrut, 1996. I, 338.

³²⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 124.

³²⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIV, 61.

³³⁰ Zürkânî, *Menâhili'l-İrfân*, I, 338.

doğruluğuna işaret ve delillerdir.³³¹

Âyet kelimesinin lügat ve ıstılah anlamları beyan edildikten sonra mushafın tamamı için söz konusu olan âyet sonunda vakf konusu ele alınacaktır. Zira Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda âyetlerin sonuna vakfin caiz olmadığını ifade eden (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Bu anlamdaki bütün vakf yerlerinin irdelenmesi gerektiği kanaati hâsıl olduğundan konunun uzamaması açısından tek bir başlık altında ele alınmasının daha uygun olacağını düşündük.

Âyetlerin sonunda vakf konusunda bilinmesi gereken öncelikli mesele, sonra gelen âyet ile anlam ve lafız yönünden güçlü bir ilişki bulunan âyetlerin sonunda tilâvetin kat’ edilmesi ittifakla câiz değildir.³³² İhtilaf, üzerinde vakf edilmesindedir. Bu konuda bilinmesi gereken öncelikli mesele ise, sonra gelen âyet ile anlam ve lafız yönünden ilişki bulunan âyetlerin sonunda zorunlu olarak vakf edildiğinde sonra gelen âyetten ibtidâ edilebileceği ittifakla câizdir. İhtilaf, herhangi bir zorunluluk olmadığı halde yapılan vakflardadır.³³³ Bu konudaki ihtilafın sebebi ise Peygamber (as.)’ın âyetlerin sonunda vakf ederek Kur’an’ı tilâvet etmesidir. Nitekim kıraat âlimleri, Ümmü Seleme (ra.)’ın; “Peygamber (as.), kıraatini âyet âyet keserdi...”³³⁴ rivâyetini farklı yorumlamışlardır.

Söz konusu rivâyete dayanarak sonrasında gelen âyet ile anlam yahut lafız ilişkisi bulunsun yahut bulunmasın, bütün âyetlerin sonunda vakf etmenin sünnet olduğu söylenmiştir. Ebû Amr el-Basrî, (154/771) İbnu’l-Enbârî, Dâni, Beyhakî (458/1403), İbnu’l-Kayyim el-Cevziye, (751/1350) Zerkeşi, İbnu’l-Cezerî ve daha birçok âlim bu görüştedirler.³³⁵ Ebû Amr el-Basrî’nin, her âyetin sonunda vakf ederek Kur’an’ı tilâvet ettiği ve şöyle dediği nakledilmiştir: “Sonrasında gelen âyet ile anlam ve lafız açısından ilişkili olsa dahi âyetlerin sonunda vakf ederek Kur’an’ın tilâvet edilmesinin evlâ

³³¹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, XIV, 62; Zürcânî, *Menâhili’l-İrfân*, I, 338.

³³² Bkz. Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, I, 505; el-Meymûnî, Abdullah Ali, *Fazlu’l-İlmi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ ve Hukmu’l-Vakfi Alâ Ruûsi’l-Ây*, Du’l-Kâsım li’n-Neşri ve’t-Tevzî, Riyad, 1423. s. 84.

³³³ Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, I, 505.

³³⁴ Tirmizî, *Câmi’ t-Tirmizî*, “Kitâbu Fadâilî’l Kur’an”, 22; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fî’l-Kirâati’l-Aşer*, I, 226.

³³⁵ Dâni, *el-Muktefâ fî’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 145; Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, I, 296; İbnu’l-Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebûbekr, *Zâdu’l-Meâd*, (tahkik) Şuayb el-Arnâvût – Abdulkâdir el-Arnâvût, Muecsetu’r-Risâle, Beyrut, 1996, I, 327; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fî’l-Kirâati’l-Aşer*, I, 226; Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, I, 350-506; İsmail Sâdık Abdurrahîm, *el-Vakfu’l-Memnû’ fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 35.

olduğunu düşünüyorum.”³³⁶ Beyhakî ise; “Peygamber (as.)’a tabi olup, âyetlerin sonunda vakf ederek Kur’an’ın tilâvet edilmesi, vakfin sebeplerinin gözetilerek tilâvet edilmesinden evlâ olduğunu düşünüyorum.” demiştir.³³⁷

Vakf ve ibtidâ âlimlerinden Nahhâs, Ümmü Seleme (ra.)’nın rivayetinden yola çıkarak, aralarında ilişki bulunsun yahut bulunmasın bütün âyetlerin sonunda Peygamber (as.)’ın vakf ettiğini söylemiş ve şu örneği vermiştir: “ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ” “Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için hidâyet kaynağıdır.”³³⁸ âyetinden sonra gelen وَمَا رَزَقْنَاهُمْ وَالصَّلَاةَ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ “Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar.”³³⁹ âyeti ile anlam ve lafız ilişkisi bulunmasına rağmen âyet sonu olduğu için pek çok kıraat imamı burada vakf etmişlerdir.³⁴⁰

Sehâvî, (902/1496) âyetlerin sonunda vakfin sünnet olduğu görüşünde olmakla birlikte sonra gelen âyet ile güçlü anlam ve lafız ilişkisi bulunan yerlerde vakfin *hasen* olmayacağını söylemiş ve şu örneği vermiştir: “فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ” “Yazıklar olsun o namaz kılanlara!”³⁴¹ âyetinin sonunda vakf *hasen* değildir. Çünkü üzerinde vakf edilecek olursa, mana yanlış anlaşılabilir. Zira sonra gelen وَهُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ âyeti zikredilmeden فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ âyetinde kastedilenlerin, namazlarından gâfil olanların olduğu anlaşılacaktır. Dolayısıyla فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ cümlesi üzerinde vakfin yapılması, Ümmü Seleme’nin sözünü ettiği vakflardan değildir. Çünkü her iki âyet arasında güçlü bir anlam ve lafız ilişkisi bulunmaktadır. “Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıkmaya koyulsalar,” âyeti üzerinde de vakf, sünnet değildir. Zira sonra gelen لَقَالُوا إِنَّمَا سُكَّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ “Gözlerimiz döndürüldü, biz herhâlde büyülenmiş bir toplumuz” derlerdi.” âyeti zikredilmeden

³³⁶ Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 146; Zerkeşi, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an*, I, 505; Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, I, 296; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşer*, I, 226; Tahhân, İsmail Ahmet, *Kur'an'ı Anlamada Vakfın Rolü*, (tahkik) Necattin Hanay, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı, 2, (2012) s. 233-278.

³³⁷ Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, I, 296; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşer*, I, 226; Zerkeşi, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an*, I, 506.

³³⁸ Bakara, 2/2.

³³⁹ Bakara, 2/3.

³⁴⁰ Bkz. Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, I, 87-114; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 145; Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, II, 553.

³⁴¹ Mâûn, 107/4.

mana anlaşıl(a)mamaktadır.” demiştir.³⁴²

İbnu'l-Cezerî, âyetlerin sonunda vakfın sünnet olduğunu söylemiş, ancak bu durumun âyetin doğru şekilde anlaşılmasına ve sonrasında gelen âyetin ibtidâ için uygun olmasına bağlamıştır. İbn Abbâs (ra.)'ın namazda birinci rekâta Fatiha'dan sonra الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا أَلْحَقُوا بِهِ آيَاتِنَا وَمِمَّا أَلْحَقُوا بِهِ آيَاتِنَا الَّذِينَ يَرْزُقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ âyetini, ikinci rekâta ise ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ âyetini okuduğunu söylemiştir.³⁴³

Şâbî'nin (104/723) ise, “كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ” *“Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.”* âyetini tilâvet ettiğinde, sonra gelen وَبَيَّنَّا وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ *“Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır.”*³⁴⁴ âyetini okumadan “durma!”³⁴⁵ dediği rivâyet edilmiştir.

Secâvendî ve diğer birçok âlim ise, âyetin herhangi bir yerinde olduğu gibi, âyetlerin sonunda da anlam ve lafız ilişkisine riâyet edilerek tilâvet etmenin evlâ olduğunu söylemişlerdir. Bu hususta âyetin herhangi bir yerinde vakf edilmesi ile âyetin sonunda vakf edilmesi arasında ayırma gitmemişlerdir. Ümmü Seleme'nin rivâyetini ise, âyetin bitimine işaret olmak üzere Peygamber (as.)'ın uygulaması olduğu şeklinde yorumlamışlardır. Bu sebeptir ki Secâvendî şöyle demiştir: “Âyetlerin sonunda vakf etmenin sünnet olduğu iddialarına rağmen Peygamber (as.)'ın âyetlerin sonunda vakf ederek Kur'an'ı tilâvet etmesini, âyetlerin nereden başlayıp nerede sonlandığının bilinmesi için bir uygulaması olabileceğini düşünüyorum. Bu nedenle âyetlerin sonunda Peygamber (as.)'ın vakf ederek Kur'an'ı tilâvet etmesi, âyetlerin sonunda vakfın sünnet olduğunu ifade etmez.”³⁴⁶ Başka bir ifadesinde ise; “sonra gelen âyet ile anlam ve lafız ilişkisi bulunan yerlerde tilâvetin vasl edilmesi, Kur'an'ı tertil ile okumanın gereğindedir.” demiştir.³⁴⁷ Bu nedenle Secâvendî, birçok âyetin sonuna vakfın câiz olmadığını ifade eden (ﻻ) alâmetini koymuştur. Bu konudaki dayanaklarından biri de kiraat imamlarından birçoğunun, selef âlimlerinin bir kısmının, kısa âyetleri vasl ederek tilâvet etmiş olmalarıdır.

³⁴² Sehâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, II, 553; el-Meymûnî, *Fazlu'l-İlmi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ ve Hukmu'l-Vakfi Alâ Ruûsi'l-Ây*, s. 84.

³⁴³ Bkz. İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, I, 235.

³⁴⁴ Rahmân, 55/26-27.

³⁴⁵ Bkz. İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, I, 235; Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, I, 296; Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an*, I, 506.

³⁴⁶ Secâvendî, *İlelu'l-Vukûf*, III, 911.

³⁴⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 115.

Tercih: Ümmü Seleme'nin yukarıda zikredilen, "Peygamber (as.) kıraatini âyet âyet keserdi..." rivâyetinden yola çıkarak kıraat imamları ve vakf ve ibtidâ âlimleri, Peygamber (as.)'ın âyetlerin sonunda vakf ederek tilâvet ettiği konusunda görüş birliğine vardıkları anlaşılmaktadır. Görüş ayrılığı, Peygamber (as.)'ın neden vakf ettiği konusundadır. Bu konu üzerinde durmadan önce, söz konusu görüşler arasında tercih yapma noktasında bizlere ışık tutacağı kanatında olduğumuz şu sorulara yanıt aramamız yerinde olacaktır: Âyet nedir? Neden Kur'an sûreleri âyetlerden oluşmaktadır? Vakf ve ibtidâ konusunda anlamlar temel teşkil ediyorsa, Kur'an'ın âyetlerden oluşmasındaki hikmet nedir? Âyetlerin sonlanmasında ölçüt nedir? Vakf edilmesi câiz olmayacaksa neden âyetlerin sonu kâfiyelerden oluşmaktadır?

Yukarıdaki sorulara yanıt aramadan önce, Kur'an'daki âyet sayıları ve bunların bitim yerleri konusunda farklı görüşlerin olduğunu hatırlamamızda yarar vardır.³⁴⁸ Zira denildiği gibi Peygamber (as.)'ın âyetlerin sonunda vakf etmiş olması, sadece âyetin sonlandığına işaret için olsaydı, âyetlerin sayıları ve bitim yerleri arasında farklı görüşler olmazdı! Ayrıca daha önce değindiğimiz vakf'ı-Cibrîl, vakf'ı-Nebî vb. kavramlar oluşmazdı! Dolayısıyla Peygamber (as.)'ın vakf ettiği her yer âyet sonu kabul edilmesi gerekirdi. Ancak şu var ki Peygamber (as.)'ın vakf ettiği her yer âyet sonu kabul edilmemiş, sûredeki kâfiyeler de göz önünde bulundurularak âyetlerin bitim yerleri belirlenmiştir.

Peygamber (as.)'ın vefat edene dek âyetlerin sonunda vakf ederek tilâvet etmesi, onun Kur'an'ı tilâvet etmedeki sünneti olduğunu güçlü kılmaktadır. Zira âyetlerin sonunda vakf ederek Kur'an'ı tilâvet etmesi, sadece âyetin sonlandığına işaret için olsaydı, Peygamber (as.), bir ya da birkaç kez âyetlerin sonunda vakf ederek Kur'an'ı tilâvet eder, okunduğu şekilde sahabe yazıp ezberledikten sonra âyetler arasında anlam ve lafız ilişkisini dikkate alarak Peygamber'in tilâvet etmesi daha uygun olurdu. Zira "Rahmeti azap, azabı ise rahmetle sonlandırmayın."³⁴⁹ ifadesiyle vakf ve ibtidâ konusunda anlamların temel teşkil ettiğini bizzat o öğretmiştir. Buna rağmen âyetin, sonrasında gelen âyet ile anlam ve lafız ilişkisi bulunduğu halde vefat edene dek âyetlerin sonunda vakf ederek tilâvet etmiş olması, âyetlerin sonunun bu hususun

³⁴⁸ Bkz. Dâni, Ebû Amr Osman b. Saîd el-Emevî el-Endulûsî, *el-Beyân fî İddi Âyi'l-Kur'ân*, (tahkik) Gânim el-Kadûrî el-Hamed, Merkezu'l-Mahtûtât ve't-Turâs, Kuveyt, 1994, s. 335.

³⁴⁹ Ebû Dâvud, *Avnu'l-Ma'bûd, fî Sunen'i Ebi Dâvud*, "Kitâbu'l-Vitr", 22; Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmeyye, Beyrut, 1992. I, 46; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 6.

dışında tutulması gerektiğine işaret olduğunu düşünüyoruz. Zira Kur'an'ı tebyîn için gönderilen Peygamber (as.)'ın, doğru anlaşılmasına hâlel getirecek şekilde onu tilâvet etmiş olması söz konusu olamaz.

Ayrıca sonra gelen âyet ile güçlü bir anlam ilişkisi bulunmayan âyetlerin sonunda vakf edilmesi bir yana tilâvetin kat' edilmesinde dahi sakınca bulunmadığı kanaatindeyiz. Abdullah İbn Mes'ûd (ra.) şöyle demiştir: “Peygamber (as.), benden Kur'an okumamı istedi. Nisâ sûresinden okumaya başladım. فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا “Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman bakalım onların hâli nice olacak!”³⁵⁰ âyetinin sonuna geldiğimde bana, yeter! dedi. Okumayı kesip Peygamber (as.)'a baktığımda gözlerinden yaşlar boşaldığını gördüm.”³⁵¹ Rivâyette konuyla ilgili dikkat çeken, üzerinde vakf edilen âyet ile sonra gelen وَيَوْمَئِذٍ يَوْدُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصُوا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا “O kıyamet günü, Allah'ı inkâr edip Peygamber'e isyan edenler, yer yarılıp içine girmiş olmayı isterler ve Allah'tan hiçbir söz gizleyemezler.” âyet arasında anlam ilişkisi bulunduğu halde, Peygamber (as.), İbn Mes'ûd (ra.)'dan kıraati sonlandırmasını istemiştir. Bu ise anlam ilişkisinin güçlü olmadığı âyetlerin sonunda tilâvetin kat' edilebileceğini göstermektedir. Burada kıraatin kat' edilmesi câiz oluyor ise, vakf edilmesi ecvez (ondan daha caiz) dir. Bu nedenle “Rahmeti azap, azabı ise rahmetle sonlandırmayın.” ifadesinden Peygamber (as.)'ın nehyine söz konusu olan, âyetlerin sonunda vakf olmayıp, kıraatin kat' edilmesi olduğunu düşünüyoruz.

Ayrıca âyetin; “Kur'an'ın cümlelerinden birinin sona erip diğerinin başladığını göstermektedir.” “Harf, kelime ve cümlelerden oluştuğu için topluluk anlamı taşıdıklarından onları getiren Peygamber'in doğruluğuna işaret ve delillerdir.” şeklindeki tanımlarından hareketle, âyetin parçayı değil, bütünü ifade ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla âyet, sonra gelen âyet ile ilişkili olsun yahut olmasın, o âyetin parçası değildir. Bu, her âyetin sonunda vakf edilmesi gerektiği iddiasında olduğumuz şeklinde anlaşılmalıdır. Zira mümkün olması halinde başından sonuna tek nefeste vasl edilerek Bütün Kur'an'ın okunmasında dahi sakınca bulunmadığı söylenmiştir.³⁵²

³⁵⁰ Nisâ, 4/41.

³⁵¹ Buhârî, *Fadâilu'l-Kur'ân*, 33.

³⁵² Anlam karışıklığının olmaması için kıraat âlimlerinin vakfın lâzımı olduğunu söyledikleri birkaç yer hariç diğer yerlerin vasl edilebileceği söylenmiştir. Konuyla ilgili bkz. Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I, 286.

Ayrıca (ﻻ) alâmeti için, âyetin sonunda olup üzerinde vakf edilecek olursa, sonra gelen âyetten ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığının söylenmiş olması uygun değildir. Zira (ﻻ) alâmeti, mananın tamamlanmadığına ya da sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığına işarettir. Buna rağmen (ﻻ) alâmetinin âyetin sonunda olması durumunda sonra gelen cümleden ibtidâ edilebileceğinin söylenmiş olması, (ﻻ) alâmetinin ifade ettiği manaya uygun düşmemektedir. Dolayısıyla âyetlerin sonunda (ﻻ) alâmetinin konulmaması gerektiği kanaatindeyiz.

Ayrıca pek çok kıraat âliminin vasfın gerekliliğine örnek verdikleri âyetlerin sonunda vakf edildiğinde dahi, kâfiyelerin oluşturduğu ahengin yanı sıra mananın daha etkileyici olduğu görülmektedir. Mesela üzerinde vakfın sakıncalı olduğuna en çok örnek gösterilen *فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ “Yazıklar olsun o namaz kılanlara!”*³⁵³ âyeti üzerinde vakf edildiğinde dahi, kâfiyelerin oluşturduğu ses ahenginin yanı sıra insanı ürperti almaktadır. Ancak sonra *الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ “Onlar ki namazlarından gafillerdir.”*³⁵⁴ âyetini okuyunca kişi ümitlenmekte ve rahatlamaktadır. Aksi halde her iki âyetin tek âyet şeklinde resmedilmesi daha uygun olurdu.

Yine *كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ “Herkes kazandığına karşılık bir rehindir.”*³⁵⁵ âyeti sonunda vakf edildiğinde insan ürpermektedir. Ancak *إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ “Ancak âhiret muthuluğuna eren kimseler başka.”*³⁵⁶ âyetini okuyunca kişi ümitlenmekte ve rahatlamaktadır.

Yine *إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ “İnsan gerçekten ziyanda içindedir.”*³⁵⁷ âyeti üzerinde vakf edildiğinde, âyet kâfiyelerinin oluşturduğu ahengin yanı sıra insanı korku ve endişe sarmaktadır. Ancak *إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ “Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değillerdir).”*³⁵⁸ âyetini okuyunca kişi ümitlenmekte ve rahatlamaktadır. Bu âyetlerde dahi vakf edildiğinde, âyetin tedebbür edilmesine fırsat verildiğinden, daha doğru anlaşılması yönünde olumlu katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla sonra gelen âyet ile anlam ve lafız ilişkisi bulunsun yahut bulunmasın bütün âyetlerin

³⁵³ Mâûn, 107/4.

³⁵⁴ Mâûn, 107/5.

³⁵⁵ Müddessir, 74/38.

³⁵⁶ Müddessir, 74/39.

³⁵⁷ Asr, 103/2.

³⁵⁸ Asr, 103/3.

sonunda vakf edilmesinde sakınca olduğu şöyle dursun, vakfin evlâ olduğunu düşünüyöruz.

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra âyetlerin sonunda vakf edildiğinde hem Peygamber (as.)'ın sünnetine tabi olunacak, hem âyetin bittiği belirtilmiş olacak, hem de âyet sonlarının oluşturduğu ahenk ortaya çıkmış olacaktır. Bu nedenle hiçbir âyetin sonuna (ﻻ) alâmetinin konulmaması gerektiği kanaatindeyiz. Konulacaksa da (ﻻ) alâmetinin konulduğu yerlere zorunlu durumlarda vakfin caiz olduğunu ifade eden (ص) alâmetinin konulması daha uygun olacaktır. Nitekim müracaat edilen Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da, âyetlerin sonunda vakf işareti konulmamış, âyetin vasl edilmesi yahut üzerinde vakf edilmesi okuyucunun tercihine bırakılmıştır.³⁵⁹

³⁵⁹ *Medine Mushafi*, Mecmau'l-Melik Fehd litibâati'l-Mushaf, Medinetu'l-Munevvere, 1987; *Şam Mushafi*, İdâretu'l İftâi ve't-Tedrisi'd-Dîni fi Sûriye, Muessesetu Ulûmi'l Kur'ân, Dımaşk, 2012; *Kahire Mushafi*, İdâretu'l Buhûsi'l İslâmiyyet'i fi Ezheri's-Şerîf, Dâru'l Menâr, Kahire, 1998.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TİLÂVET EDİLEN MUSHAFTAKİ BAZI VAKF İŞARETLERİNİN TAHLİLİ

3. TÜRKİYE’DE TİLÂVET EDİLEN MUSHAFTA UYGUN OLMADIĞI DÜŞÜNÜLEN BAZI VAKF İŞARETLERİ

Bu bölümde, DİB’in denetiminde basımı yapılan Mushaflarda, uygun olmadığı kanaatine varılan bazı vakf yerleri ve işaretleri tahlil edilecektir. Önceden tespit edilen söz konusu vakf yerleri ve işaretleri, Türkiye’de tilâvet edilen mushaflara kaynaklık etmesi sebebiyle öncelikle Secâvendî’nin *el-Vakf ve l-İbtidâ* kitabına müracaat edilerek incelenecektir. Ardından vakf ve ibtidâ âlimlerinden İbnu’l-Enbârî, Nahhas, Dâni ve Uşmûnî’nin konuyla ilgili eserlerine, tefsir kaynaklarına, i’râbu’l-Kur’ân ile ilgili eserlere, Türkçe meâllere, konuyla alakalı kitap ve makale türünden çalışmalara müracaat edilerek söz konusu vakf yerleri ve işaretleri tahlil edilip, alternatif vakf yerine ya da alâmetine işaret edilecektir. Son olarak irdelenen vakf yeri ve işareti Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan Mushaflara da başvurularak okuyucunun mukayese yapabilmesine imkân sağlanacaktır. Çalışmada, Fâtiha sûresinden başlanarak uygun olmadığı düşünülen vakf yerlerinin bulunduğu sûreler sırasıyla ele alınacaktır.

3.1. Fâtiha Sûresindeki Vakf İşaretleri

Fâtiha, 2/5-6

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ۝

“Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil.”

Yukarıdaki âyette tahlil edilecek vakf yeri ele alınmadan önce şunun belirtilmesi önem arz etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı denetiminden geçen çoğu mushafların sonundaki الْقُرْآنِ فِي الْوَأَقِعِ كَيْفِيَّةِ السَّجَاوْنِدِ الْوَأَقِعِ فِي الْقُرْآنِ bölümünde (۷) alâmeti için “durma!” anlamında nehiy olup, vakfîn câiz olmadığına işaret olduğu söylenmiştir. Zira cümle tamamlanmamış ya da sonra gelen cümleden ibtidâ câiz değildir. Dolayısıyla her ne sebeple olursa olsun bu tür yerlerde

vakf edildiğinde üzerinde vakf edilen kelimededen ya da öncesinde uygun yerden ibtidâ edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada (ﻻ) alâmetinin konulduğu bazı yerlerin ele alınmasındaki amaç, elbette o yerlerde vakfın gerekliliğini iddia etmek değildir. Fakat şu var ki söz konusu yerlerde vakf edildiğinde âyetin doğru anlaşılmasında problem oluşmazken (ﻻ) alâmeti konulduğu için üzerinde vakf edilen kelimededen ya da öncesinden uygun yerden ibtidânın gerekliliğinin söylenmiş olmasıdır. Ülkemiz insanının Kur'an dili Arapçayı bilmemesi ile birlikte birçoğunun Kur'an okumada mâhir olmaması, çoğu zaman ibtidâ için uygun olmayan yerden başlanmasına yol açmaktadır. Öncesinden başlanıyor olması, âyetin daha kolay ve doğru anlaşılması uğruna yapılıyorsa da bu durum bazen anlamda karmaşaya sebep olmakta, bazen de okuyuşta ahengi bozmaktadır. Bu nedenle (ﻻ) alâmetinin konulduğu birçok yer bu çalışmaya dâhil edildi. Bu bağlamda yukarıda zikredilen âyet de irdelenecek âyetler arasına alındı. Zira Türkiye'de tilâvet edilen Mushaflarda, yukarıda zikredilen âyette, *أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ* cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. Bu mushaflara kaynaklık eden Secâvendî de bu ifadenin sonrasında gelen *غَيْرِ* kelimesinin öncesine bedel yahut sıfat olduğunu söylemiş, ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.³⁶⁰

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira vakfın sakıncalı oluşuna gerekçe olarak *غَيْرِ* kelimesinin öncesine bedel ya da sıfat olması, vakfa engel teşkil etmemektedir. Nitekim *صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ* cümlesindeki *صِرَاطَ* kelimesi de öncesindeki *إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ* âyetine bedel ya da sıfat olduğu halde³⁶¹ Ümmü Seleme (ra.)'dan rivâyet edilen "Peygamber (as.), kıraatini âyet

³⁶⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 125; Görüşlerine başvuru tefsirler ve Kur'an'ın irabıyla ilgili eserlerde *غَيْرِ* kelimesinin *صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ* cümlesinin bedeli yahut sıfatı olduğu söylenmiştir. Bkz. Ahfeş, *Maânil Kur'an*, I, 11; Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, I, 4; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 148; Sâlebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm *el-Keşfu ve'l-Beyân*, (tahkik) el-İmâm Ebû Muhammed b. Âşûr, İhyâu't-Turâsu'l-Arabî, Beyrut, 2002, I, 121; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 58; Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, (tahkik) Hişâm Semîr el-Buhârî, Dâru Âlemu'l-Kutub, Riyad, 2003, I, 148; el-Hâzin, Alâuddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut. ts. I, 20; Sâfi, Mahmûd b. Abdurrahmân, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, Dâru'r-Reşid Muessesetu'l-İmân, Dımaşk, 1418, I, 25; Dervîş, Muhyiddîn, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, Dâru'l-İrşâd li's-Şuûni'l-Câmiyye, Humus, Suriye, 1415/1996, I, 8.

³⁶¹ Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 58; Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 125; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, I, 148; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, I, 25; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, I, 8.

âyet keserdi...”³⁶² ifadesinden anlaşıldığı üzere Peygamber (as.), her tilâvet edişinde üzerinde vakf etmiştir. Bu nedenledir ki Secâvendî dâhil bütün kurrâlar ve vakf ve ibtidâ âlimleri birçok âyette sıfatın daha sonra gelen âyette olmasına rağmen üzerinde vakf edildiğinde sonrasında gelen âyetten ibtidâ edilmesinde sakınca görmemişlerdir.³⁶³

Peygamber (as.), her âyetin sonunda vakf ettiği gibi, (ﻻ) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz görülmediği *صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ* cümlesi sonunda da vakf etmiştir. Ancak burada vakf etmesi âyet sonu olduğundan mı, yoksa başka bir sebepten mi olduğu konusunda farklı görüşler olmuştur. “İddu’l-âyet” (âyet sayımı) alanında uzman âlimlerden Mekkî ve Kûfî dışındakiler,³⁶⁴ her okuyuşta Peygamber (as.)’ın ilgili yerde vakf etmiş olmasına dayanarak³⁶⁵ *صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ* cümlesinin başlı başına bir âyet olduğunu,³⁶⁶ dolayısıyla bismelenin Fâtiha’dan bir âyet olmadığını söylemişlerdir.³⁶⁷ Fukahadan Ebû Hanife (ra.) da söz konusu cümlenin başlı başına bir âyet olduğu görüşünde olduğu için besmeleyi Fâtiha’dan bir âyet saymamış, dolayısıyla cemaatle kılınan cehri namazlarda sesli okunmaması gerektiğini söylemiştir.³⁶⁸

³⁶² Tirmizî, *Câmiî t-Tirmizî*, “Kitâbu fadâilî’l-Kur’an”, 22; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşer*, I, 255.

³⁶³ Bkz. Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi’l-Kur’an*, I, 505.

³⁶⁴ Mekkî ve Kûfî dışındakiler; “Medeniyü’l-Evvel, Medeniyü’l-Ehîr, el-Basrî, eş-Şâmî ve el-Hümsî’dir.” Bkz. Dâni, *el-Beyân fi İddi Âyi’l-Kur’an*, s. 79-81.

³⁶⁵ Bir âyetin son bulup diğerinin başladığına dair öncelikli ölçüt, Peygamber (as.)’ın söz konusu yerde vakf etmiş olmasıdır. Bunun yanı sıra farklı kıriterler de bulunmaktadır. Bkz. Dâni, *el-Beyân fi İddi Âyi’l-Kur’an*, s. 53; Abdurrezzâk b. Ali b. İbrahim Musa, *Murşidu’l-Hilân ile Ma’rifeti Âyi’l-Kur’an*, Matbaatu Câmiatu el-İslâmiyye, Medine, 1990. s. 49.

³⁶⁶ Bkz. Dâni, *el-Beyân fi İddi Âyi’l-Kur’an*, s. 37; Bkz. Nisâbü’rî, Muhammed b. Ebi’l-Hasan b. el-Huseyn el-Gaznevî, *Bâhiru’l-Burhân fi Maâni’l-Muşkilâti’l-Kur’an*, (tahkik) Suâd b. Sâlih b. Saîd Babkî, Câmiat’u Ummu’l-Kurâ, Mekke, ts. I, 27; Ayrıca bkz. Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, I, 49; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 119.

³⁶⁷ Fâtiha sûresinin yedi âyet olduğu konusunda ittifak vardır. Bkz. Dâni, *el-Beyân fi İddi Âyi’l-Kur’an*, s. 139; Abdurrezzâk b. Ali, *Murşidu’l-Hilân ile Ma’rifeti Âyi’l-Kur’an*, s. 49.

³⁶⁸ Bkz. et-Tahâvî, Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdulmelik b. Selâme el-Ezdî, *Şerhu Maâni’l-Âsâr*, (tahkik) Muhammed Zuhri en-Neccâr / Muhammed Seyyid Câdu’l-Hak, Âlemu’l-Kutub, Beyrut, 1994, I, 205; İbnu’l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdulvâhid es-Sivâsî, *Şerhu Fethu’l-Kadîr*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, ts. II, 59; (Fâtiha sûresinin yedi âyet olduğu konusunda ittifak olduğundan besmeleyi Fatihâ’dan bir âyet saymayanlar *صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ* cümlesini başlı başına bir âyet saymışlardır. Nitekim *وَلَقَدْ أَنْتَبَأَكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنِ الْعَظِيمِ* “Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve büyük Kur’an’ı verdik.” (Hicr, 15/87) âyetinde *tekrarlanan yedi âyet*’ten kastedilenin Fâtiha sûresi olduğu söylenmiştir. Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I, 109; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, I, 70; es-Suyûtî, Celâleddîn b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *ed-Durru’l-Mensûr*, (tahkik) Merkezu Hicr li’l-Buhûs, Dâru Hicr, Kahire, 2003, VIII, 646; Sâlebî, *el-Keşfu ve’l-Beyân*, I, 103; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhîr*, I, 125; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, II, 261.

İbnu'l-Enbârî ve Dâni غَيْرِ الذِّينَ kelimesinin, kesre ile okunup الذِّينَ'ye sıfat ya da bedel kılınması durumunda da, nasb ile okunup hâl yahut istisna edilmesi durumunda da أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ cümlesi sonunda vakfın hasen³⁶⁹ olduğunu söylemişlerdir.³⁷⁰ Uşmûnî ise غَيْرِ kelimesinin الذِّينَ'ye bedel ya da sıfat olması sebebiyle vakfın hoş olmayacağını, ancak âyet sonu olduğu için vakfın câiz olduğunu söylemiştir.³⁷¹

İbnu'l-Cezerî ise söz konusu yerde vakf ile ilgili şunları söylemiştir: “Secâvendî, (N) alâmetini kullanma konusunda mübalağaya kaçmıştır. Zira (N) alâmetini koyduğu yerlerin birçoğunda vakf câiz olup sonra gelen cümleden ibtidâ edilmesinde beis yoktur. Aslında Secâvendî bu tür yerlerde üzerinde vakfın sakıncalı olduğunu değil sonra gelen cümleden ibtidânın hoş karşılanmadığını kastetmiştir. Ancak bu yanlış anlaşıldığından صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ şeklinde vakf edildikten sonra غَيْرِ kelimesinden ibtidâ edildiği görülmektedir. Bu, kesinlikle uygun değildir. Zira *hasen* vakf yapılması mümkün olduğu halde *kabîh* vakf yapılmaktadır. Ayrıca söz konusu yer âyet sonu olduğu için sonra gelen cümleden ibtidâ edilmesinde zaten sakınca bulunmamaktadır. Bu sebeple Secâvendî, birçok yerde vakfın sakıncalı olduğunu söylemiş olsa da buna îtibar edilmemesi, araştırılıp en doğrusunun yapılması gerekir.”³⁷²

Ayrıca DİB denetiminde basımı yapılan çoğu mushafın sonundaki كَيْفِيَّةَ السَّجَاوِنِدِ bölümünde (N) alâmeti için; “durma!” anlamında nehiy olduğu şeklinde anlam yüklenmiş olması, konulduğu yerde vakf edildiğinde cümlenin tamamlanmadığını ya da sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını söylenmiş olması da uygun değildir. Hâlbuki âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlinden de

³⁶⁹ İbnu'l-Enbârî, vakfı üçe ayırarak bunları bazen *tam*, *kâfi* ve *kabîh* olarak tarif ederken bazen de *tam*, *hasen* ve *kabîh* olarak ifade etmiştir. Dolayısıyla *hasen* vakf ile *kâfi* vakfı kastetmiştir. (Bkz. İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 149) Ancak diğer vakf ve ibtidâ âlimleri, cümlenin, lafız yönünden öncesine mutaallık olduğu yerlerdeki vakfı *hasen* olarak adlandırmışlardır. Bu yerlerde vakf edilmesinin güzel olduğu ancak sonrasında gelen cümleden ibtidâ edilmesinin hoş karşılanmadığı söylenmiştir. Mesela: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ âyetinde, الْحَمْدُ لِلَّهِ üzerinde vakf edilmesi. Zira sonrasında gelen رَبِّ الْعَالَمِينَ ifadesi öncesine sıfat olmaktadır. Ancak *hasen* vakfın âyet sonunda olması durumunda üzerinde vakf edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Mesela الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۱) الْوَحْمَنِ الرَّحِيمِ (۲) مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ âyetleri sonunda vakf edilmesini de bu kategoride değerlendirmişlerdir. Zira اللَّهُ kelimesinden sonra gelen bütün isimler onun sıfatıdır. (Bkz. Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 145; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşer*, I, 255; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 10; İsmail Sâdık Abdurrahîm, *el-Vakfu'l-Memnu' fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I, 71; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 270.

³⁷⁰ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 477-478; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 155.

³⁷¹ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 28.

³⁷² İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşer*, I, 234.

anlaşıldığı üzere ilgili yerde vakf edildiğinde âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır. Zira her ne kadar غَيْرِ kelimesi öncesine sıfat ya da bedel olduğu için lafız açısından öncesiyle arasında bağ bulunsa da, üzerinde vakf edildiğinde anlamı bozacak derecede güçlü bir bağ bulunmamaktadır. Güçlü bir bağın bulunmadığı yerlerde ise vakf edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Zira daha önce zikredilen Abdullah İbn Mes'ûd (ra.)'ın rivâyetinden de anlaşıldığı üzere güçlü bir bağın bulunmadığı âyetlerin sonunda vakf edilmesi bir yana, tilâvetin kat' edilmesinde dahi sakınca bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu ise vakfın ecvez (daha caiz) olacağını ifade etmektedir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen birçok meâlde de söz konusu yerde vakf olduğu dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.³⁷³ Bu nedenle ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise Türkiye'de tilâvet edilen mushaflardaki âyet sayıları Kûfi ekolüne göre dizayn edilmiş olup صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ cümlesi başlı başına bir âyet sayılmadığından, vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin uygun olacağı görülmektedir. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.2. Bakara Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Bakara, 2/116

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قَائِمُونَ ﴿١١٦﴾

“Allah, çocuk edindi” dediler. O, bundan uzaktır. Hayır! Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ındır. Hepsi O'na boyun eğmiştir.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَلَدًا سُبْحَانَهُ cümlesi sonuna (٧) alâmeti konulmuştur. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Allah hakkında çirkin bir ifade kullanılmış, Kur'an okuyucusunun, cümleyi vasl etmek suretiyle ara vermeden Allah'ı tenzih etmesi gerekir.”³⁷⁴

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere cümlelerin tamamlanmadığını veya sonraki cümleden ibtidânın caiz olmadığını ifade eden (٧) alâmetinin konulmasının uygun

³⁷³ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; S. Yıldırım; M. Esed.

³⁷⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 134.

olmadığı kanaatindeyiz. Zira söz konusu yerde vakf edildiğinde “Allah, çocuk edildi.” *dediler.*” şeklinde cümle tamamlanmaktadır. Sonra gelen *سُبْحَانَهُ* cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise “O, bundan uzaktır.” şeklinde hem tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Zira her iki cümle arasında anlam ve lafız açısından ilişki bulunması şöyle dursun ifadelerden ilki kitap ehline, diğeri ise Allah’a aittir.

Tefsir kaynaklarında söz konusu yerde vakftan bahsedilmemiş, ancak üzerine (ﻻ) alâmeti konulan cümle ile sonrasında gelen cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.³⁷⁵ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise *وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا* cümlesinin fiil, fail ve mef'ulden oluşmuş tam bir cümle olduğu, *سُبْحَانَهُ* ifadesinin ise mahzûf bir fiilin mef'ûlü olmakla birlikte³⁷⁶ istinâfî bir cümle olduğu söylenmiştir.³⁷⁷

Görüşlerine müracaat edilen vakf ve ibtidâ âlimleri ilgili yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından bahsetmemiş,³⁷⁸ ancak Dâni ve Uşmûni, benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfın câiz olduğunu söylemişlerdir.³⁷⁹

Yukarıda zikredilenlerden söz konusu yere (ﻻ) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira (ﻻ) alâmeti, konulduğu yerde hiçbir şekilde vakfın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki ilgili yerde vakf edildiğinde cümle tamamlanmakla birlikte sonra gelen cümleden ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşılacakla birlikte müracaat edilen diğer meâllerde de üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde vakf esas alınarak âyetin meâli verilmiştir.³⁸⁰

³⁷⁵ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, 537; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 207; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, I, 141; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhit*, I, 578; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, I, 396; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, I, 99.

³⁷⁶ Bkz. Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân*, I, 245; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, I, 244.

³⁷⁷ Bkz. el-Harrât, Ahmed b. Muhammed, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'ân*, Mecmau'l Melik Fehd litibâati'l Mushafi's-Şerîf, ts. I, 18.

³⁷⁸ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 529; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 76; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 172; Uşmûni, *Menâru'l-Hudâ*, s. 47.

³⁷⁹ Mesela *سُبْحَانَهُ مِنْ وَلَدٍ* *مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ* cümlesinin sonunda vakfın câiz olduğunu söylemişlerdir. Bkz. Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 605; *Menâru'l-Hudâ*, s. 237.

³⁸⁰ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; S. Yıldırım; M. Esed.

Ayrıca ilgili yere (لا) alâmeti konulmuş olduğu halde aynı ya da benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde (لا) alâmeti konulmamıştır. Mesela: قَالَوا اتَّخَذَ اللهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْعَزِيزُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ط (Müşrikler:) «Allah çocuk edindi» dediler. O bundan münezzehtir. O'nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur.³⁸¹ âyetinde وَلَدًا اتَّخَذَ اللهُ وَلَدًا cümlesi sonuna (لا) alâmeti konulmamış, Türkiye'de tilâvet edilen mushaflara kaynaklık eden Secâvendî de herhangi bir alâmet koymamıştır.³⁸²

Yine وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهُ بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمٰوْنَ ط (Rahmân (olan Allah, melekleri) evlât edindi, dediler. O, bundan münezzehtir. Bilakis (melekler), lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır.³⁸³ âyetinde وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا cümlesi sonuna (لا) alâmeti konulmamış, Secâvendî de ilgili yere herhangi bir alâmet koymamıştır.³⁸⁴

Benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde ise mutlak şekilde vakfın olduğunu ifade eden alâmet konulmuştur. Mesela: وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللهِ مَغْلُوْلَةٌ غَلَّتْ اَيْدِيهِمْ وُلْعِنُوا يَمَا قَالُوْا بَلْ يَدَاۤهُ وَاَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللهِ مَغْلُوْلَةٌ ط (Bir de Yahudiler, "Allah'ın eli bağlıdır" dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar! Hayır, O'nun iki eli de açıktır.³⁸⁵ âyetinde وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللهِ مَغْلُوْلَةٌ ط cümlesi sonuna (ط) alâmeti konulmuş, Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuştur.³⁸⁶

Diğer bazı yerlerde ise (لا) alâmeti konulmuş olması şöyle dursun (م) alâmeti konularak üzerinde vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. Mesela: لَقَدْ كَفَرَ الَّذِيْنَ قَالُوْا اِنَّ اللهَ تَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ط (Andolsun, "Allah, için üçüncüsüdür" diyenler kâfir oldu. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur.³⁸⁷ âyetinde تَالِثُ ثَلَاثَةٍ (م) alâmeti konulmuştur. Secâvendî de cümlelerin vasl edilmesi durumunda sonrasında gelen وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا ifadesinin inkârcılara ait olduğu şeklinde anlaşılabilirliğini söylemiş, ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.³⁸⁸ Hâlbuki konu edindiğimiz âyette de inkârcılara ait olan تَالِثُ ثَلَاثَةٍ cümlesinin vasl edilmesi durumunda سُبْحٰنَهُ ifadesinin inkârcılara ait bir ifade olarak anlaşılması muhtemeldir. Nitekim İbnu'l-Cezerî, سُبْحٰنَهُ ifadesinin Ehli-Kitab'ın

381 Yûnus, 10/68; (İlgili âyette bazıları vakfın lâzımî olduğunu söylemişlerdir.) Bkz. İsmail Sadık Abdurrahîm İsmail, *el-Vakfu 'l-Lâzim fi 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*, Dâru 's-Sâbirîn, Kahire, 2008. s. 68.

382 Secâvendî, *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, s. 232.

383 Enbiyâ, 21/26.

384 Secâvendî, *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, s. 232- 285. (İlgili yerde vakfın lâzımî olduğu da söylenmiştir.) Bkz. İsmail Sâdık *el-Vakfu 'l-Lâzim fi 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*, 2008. s. 69.

385 Mâide, 5/64.

386 Secâvendî, *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, s. 187.

387 Mâide, 5/73.

388 Secâvendî, *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, s. 188.

sözünün devamı olduğu anlaşılması için söz konusu yerde vakfın lâzımî olduğunu söylemiştir.³⁸⁹ Dolayısıyla ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vakfın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere vakfın evlâ olduğunu ifade eden (قلى) işareti konulmuştur.³⁹⁰

b) Bakara, 2/119

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ

“Şüphesiz biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemlik olanlardan sorumlu tutulacak değilsin.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَنَذِيرًا cümlesi sonuna (ل) alâmeti konulmuştur. Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Sonra gelen عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ cümlesi öncesine atfedilmiştir. Dolayısıyla âyet; وَنَذِيرًا وَغَيْرِ مَسْئُولًا “Şüphesiz biz seni hak ile; müjdeleyici, uyarıcı ve onlardan sorumlu olmayan olarak gönderdik.” manasındadır. Ancak وَلَا تُسْئَلُ şeklinde binâ-i ma’lûm siğasıyla nehiy şeklinde okunması durumunda öncesinden farklı bir cümle olacağı için vakf edilmesinde sakınca yoktur.”³⁹¹

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ل) alâmetinin konulmuş olmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ل) alâmeti, konulduğu yerde cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığına işarettir. Hâlbuki ilgili yerde vakf edildiğinde, “Şüphesiz biz seni hak ile; müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.” şeklinde anlam açısından tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise “Sen cehennemlik olanlardan sorumlu tutulacak değilsin.” şeklinde haber mahiyetinde tam bir mana oluşmakla birlikte ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı görülmektedir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf olduğu dikkate alınarak âyetin meâlinin verilmiştir.³⁹²

³⁸⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşera*, I, 264.

³⁹⁰ el-Ezheru'sh-Şerîf'te basımı yapılan Mushaflarda söz konusu yere (ل) alâmeti konulmuştur.

³⁹¹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 135.

³⁹² Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

Tefsir kaynaklarında söz konusu yerde vakfın olup olmadığından bahsedilmemiş, ancak *وَلَا تُسْئَلُ* cümlesinin, *وَلَا أَنْتَ مَسْئُولٌ* şeklinde haber üzerine merfû olduğu ifade edilmiştir.³⁹³ Beğavî (516/1122) ise âyetin; *وَلَكِنَّتَ بِمَسْئُولٍ عَنْهُمْ* şeklinde olduğunu söylemiştir.³⁹⁴

İbnu'l-Enbârî, ilgili yerde vakfın *hasen* olduğunu, Dâni ve Uşmûnî, *وَلَا تُسْئَلُ* cümlesinin *وَلَكِنَّتَ تُسْئَلُ* yahut *وَلَكِنَّتَ تُسْئَلُ* manası üzerine merfû edilmesi durumunda vakfın *kâfi* olacağını söylemişlerdir. Uşmûnî, ayrıca Secâvendî'nin dediği gibi *وَلَا تُسْئَلُ* cümlesinin *وَعَبَّرَ مَسْئُولًا* şeklinde hal yapılması durumunda dahi üzerinde vakf edildiğinde sonrasında gelen cümleden ibtidâ edilebileceğini söylemiştir.³⁹⁵ Nahhâs ise ilgili yerde vakfın *tâm* olmadığını söylemiştir.³⁹⁶

Yukarıda vakf yeri ile ilgili zikredilenlerden söz konusu yerde vakfın câiz olduğu anlaşılmaktadır. Zira vakfın sakıncalı görüldüğü cümlelerin sonrasında gelen *وَلَا تُسْئَلُ عَنْ* cümlesinin, *أَصْحَابِ الْجَحِيمِ* cümlesinin, *وَلَا أَنْتَ مَسْئُولٌ* veya *وَلَكِنَّتَ تُسْئَلُ* ya da *وَلَكِنَّتَ تُسْئَلُ* manası üzerine merfû olabileceği söylenmiş, buna göre *وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ* cümlesi, anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle olup isti'nâfidir. Bu durumda ilgili yerde vakf caizdir.

Ayrıca Uşmûnî'nin, cümlelerin *وَعَبَّرَ مَسْئُولًا* manasında olması durumunda dahi söz konusu yerde vakf edildiğinde sonra gelen cümleden ibtidâ edilmesinde sakınca olmadığını söylemiş olması, ilgili yere (لا) alâmetinin konulmaması uygun olmayacağını göstermektedir. Zira âyetin siyâk ve sibâkından cümlelerin öncesine atfedildiği kolayca anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere vaslın evlâ olduğunu ifade eden (صلى) işareti konulmuştur.

³⁹³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, 559-561; Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. Seriy b. Sehl, *Maâni'l-Kur'an ve İ'rabuhû*, (tahkik) Abdulcelîl Abduh Şelebî, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1988, I, 200; Sâlebî, *el-Kesfu ve'l-Beyân*, I, 266; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhit*, I, 589; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, I, 101; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I, 115; Ayrıca bkz. Sâfî, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân*, I, 248; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, I, 175.

³⁹⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, I, 142.

³⁹⁵ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 530; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 173; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 48.

³⁹⁶ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 77.

c) Bakara, 2/180

كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ط

Sizden öleceğini hisseden herhangi biriniz, geriye mal bırakacaksa; Annesi, babası ve akrabaları için, münasip bir tarzda vasiyet etmesi size farz kılındı. Bu, haksızlık yapmaktan korunan takvâlılar üzerine borçtur.

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *إِن تَرَكَ خَيْرًا* cümlesi sonuna (ج) alâmeti konularak vakfın câiz olduğu ifade edilmiştir. Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: “*الْوَصِيَّةُ* kelimesi, *كُتِبَ*’nin mef’ûlüdür. Fiilin müennes olarak gelmemesi, fiilin mukaddem olmasıyla birlikte zarf ve şart edatlarının i’tirâzî olması sebebiyledir.³⁹⁷ Ayrıca *الْوَصِيَّةُ* kelimesinin mubtedâ, *لِلْوَالِدَيْنِ* ifadesinin ise haber olması mümkündür.³⁹⁸ Bu durumda *كُتِبَ* fiilinin mef’ûlü mahzûf olup, takdiri *أَنْ تُوصُوا*’dur. Ancak mahzûfa ihtiyaç duyulmaması açısından cümlenin vasl edilmesi evlâdır.”³⁹⁹

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ج) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira Secâvendî’nin de ifade ettiği üzere söz konusu yerde vakf edildiğinde “*Sizden öleceğini hisseden herhangi biriniz, geriye mal bırakacaksa yazılmıştır.*” şeklinde yazılanın ne olduğu zikredilmemiş olacağından cümle eksik kalacaktır. Mananın tamamlanması için mahzûfa ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak mahzûfa ihtiyaç duyulmadan âyetin yorumlanması mümkün olduğu halde mahzûfun takdir edilmesi tercih edilmemektedir.⁴⁰⁰ Nitekim yukarıdaki ifadesinden bunun Secâvendî’nin de görüşü olduğu anlaşılmaktadır.

Gerek tefsir kaynaklarında, gerek i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde söz konusu yerde vakftan bahsedilmemiş, ancak *الْوَصِيَّةُ* kelimesinin *nâibu’l-fâil* olduğu söylenmiştir.⁴⁰¹ Buna göre *الْوَصِيَّةُ* kelimesi zikredilmeden mana tamamlanmayacağı için vakf câiz değildir. Zira *كُتِبَ*’nin *nâibu’l-fâilî* zikredilmemiş olacaktır.

³⁹⁷ Bu durumda ilgili yerin vasl edilmesi gerekmektedir.

³⁹⁸ Bu durumda söz konusu yerde vakf edilmesi gerekmektedir.

³⁹⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 140.

⁴⁰⁰ Bkz. Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, II, 178.

⁴⁰¹ Bkz. Ferrâ, *Maâni’l-Kur’ân*, I, 99; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, III, 384; Zeccâc, *İ’râbu’l-Kur’ân*, I, 250; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 249; Celâleddîn el-Mahallî, *Celâleddîn es-Suyûtî, Tefsîru’l-Celâleyn*, Dâru’r-Reyyân li’t-Turâs, İskenderiyye, 1987, s. 32; Nesefî, *Medâriku’t-Tenzil*, I, 103; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 196; Siddîk Hasan Han, *Ebu’t-Tayyib Siddîk*

İbnu'l-Enbârî, söz konusu yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından bahsetmemiş,⁴⁰² Nahhâs ve Dâni, Taberî'yi de referans göstererek ilgili yerde vakfın câiz olduğundan söz etmenin hata olduğunu, zira الْوَصِيَّةُ kelimesinin öncesine mutaalık olduğunu ve cümlenin كُتِبَ عَلَيْكُمْ الْوَصِيَّةُ şeklinde olduğunu söylemiştir.”⁴⁰³ Uşmûnî ise söz konusu yerde vakfın *hasen* olduğu şeklindeki söylentileri eleştirerek şöyle demiştir; “Burada vakf doğru olmaz. Zira الْوَصِيَّةُ kelimesi كُتِبَ ile merfû olduğundan fiil ve fâilin birbirinden ayırt edilmemesi gerekir.”⁴⁰⁴

Secâvendî'nin vakf yeri ile ilgili söylediklerinden söz konusu yerde (ج) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira her ne kadar ilgili yere (ج) alâmetini koymuş ise de mahzûfa ihtiyaç duyulmaması açısından cümlenin vasl edilmesinin evlâ olduğunu söylemiştir. Buna rağmen hem kendisi tarafından hem de mushaflarda ilgili yere (ج) alâmeti konulması uygun değildir. Nitekim söz konusu ifade, vaslın evlâ olduğuna işaret olan (ج) alâmetinin konulmasını uygun kılmaktadır. Türkiye'de tilâvet edilen mushafların sonunda (ج) alâmeti için; “konulduğu yerde vakfın evlâ olduğuna işaret eder” şeklinde Secâvendî'nin (ج) alâmetine yüklediğinden farklı bir anlamın yüklenmiş olması ise durumu daha problemlili hale getirmektedir.

Ayrıca yukarıda vakf yeri ile ilgili zikredilen bilgilerden söz konusu yerde vakfın uygun olmadığı görülmektedir. Zira الْوَصِيَّةُ kelimesinin *nâibu'l-fâil* olduğu söylenmiş, âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de الْوَصِيَّةُ kelimesi *nâibu'l-fâil* yapılarak vasl esas alınmış ve âyetin meâli verilmiştir.⁴⁰⁵ Dolayısıyla söz konusu yerde vakf edilmesi durumunda cümle tamamlanmamış olacağından ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda Secâvendî'nin vakf yeri ile ilgili söylediklerinden de anlaşıldığı üzere vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

b. Hasan b. Ali b. Huseyn en-Neccârî, *Fethu'l-Beyân fî Makâsidi'l-Kur'ân*, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, ts. 1, 358; el-Harrât, *Muşkilu'l-Râbi'l-Kur'ân*, I, 27; Dervîş, *Îrâbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, I, 256; Sâfî, *el-Cedvel fî'râbi'l-Kur'ân*, II, 362; el-İbrahim, Muhammed Tîb, *Îrâbu'l-Kur'ân*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2011, s. 27.

⁴⁰² İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 543.

⁴⁰³ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 91; Dâni, *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 180.

⁴⁰⁴ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 54.

⁴⁰⁵ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

d) Bakara, 2/186

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

“Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakıным. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette إِذَا دَعَانِ cümlesi sonuna (ل) alâmeti konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonrasında (ف) harfi geldiği⁴⁰⁶ gerekçesiyle vakfın câiz olmadığını söylemekle birlikte zorunlu durumlarda vakf edilmesinde sakınca bulunmadığını da ayrıca ifade etmiştir.⁴⁰⁷

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere cümlelerin tamamlanmadığını veya sonra gelen cümleden ibtidânın caiz olmadığını ifade eden (ل) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira söz konusu yerde vakf edildiğinde, “Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm.” şeklinde cümle tamamlanmaktadır. Sonra gelen وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise “O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler.” şeklinde yine tam bir mana oluşmakla birlikte ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı görülmektedir.

Tefsir kaynaklarında ilgili yerde vakftan bahsedilmemiş, ancak (ل) alâmeti konulan cümle ile sonrasında gelen cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁴⁰⁸ İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise vakfın sakıncalı görüldüğü cümlelerin sonrasında

⁴⁰⁶ Secâvendî, sözkonusu ifadesiyle (ف) harfinin sebebiye olduğunu kastetmiştir.

⁴⁰⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 141.

⁴⁰⁸ Bkz. İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân Râzî, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, (tahkik) Es’ad Muhammed et-Tayyib, el-Mektebetu’l-Asriyye, Sayda, ts. I, 314; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, III, 482; Zeccâc, *İ’râbu’l-Kur’ân*, I, 255; Sâlebî, *el-Keşfu ve l-Beyân*, IX, 138; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 255; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, II, 308-313; Beyzâvî, Abdullah b. Ömer, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, ts. I, 467; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhîd*, II, 209; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 331; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vîl fi Meâni’t-Tenzil*, I, 159; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, I, 150; es-Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, II, 261; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 201.

gelen فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي cümlesindeki (ف) harfinin mukadder bir şartın cevabının rabıtı olduğu söylenmiştir.⁴⁰⁹

İbnu'l-Enbârî ve Dâni, söz konusu yerde vakfın olup olmadığından bahsetmemiş, Nahhâs, türünü belirtmeksizin sadece vakf olduğunu, Uşmûnî ise vakfın *hasen* olduğunu söylemiştir.⁴¹⁰

Yukarıda zikredilenlerden hareketle söz konusu yerde vakfın sakıncalı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira her ne kadar Secâvendî, ilgili yere (ل) alâmetini koymuş ise de, vakf yeri ile ilgili açıklamasında zorunlu durumlarda vakf edilmesinde sakınca bulunmadığını söylemiştir. Buna rağmen hem kendisi tarafından hem de mushaflarda ilgili yere (ل) alâmeti konulması uygun değildir. Nitekim söz konusu ifade, zorunlu durumlarda vakfın caiz olduğuna işaret olan (ص) alâmetinin konulmasını uygun kılmaktadır.⁴¹¹

Diğer taraftan فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي cümlesindeki (ف) harfinin mukadder bir şartın cevabının rabıtı olduğunun söylenmiş olması, her iki cümlenin anlam ve lafız açısından birbirinden bağımsız olduğunu ifade etmektedir. Bu ise ilgili yerde vakf edilmesinde sakınca bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulmasının uygun olacağı anlaşılmaktadır. Zira bu, Türkçe meâllerde âyet için verilen meâllerle de uyum arz edecektir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁴¹² Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere vaslın evlâ olduğunu ifade eden (ص) işareti konulmuştur.

⁴⁰⁹ Bkz. Muhammed Ali Taha ed-Durreh, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Kerîm ve İrâbuhû ve Beyânuhû*, Dâru'l-Hikme, 2002, I, 498; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân*, II, 375; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, II, 374; Muhammed Tîb, *İrâbu'l-Kur'ân*, s. 28.

⁴¹⁰ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 544; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 92; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 181; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 55.

⁴¹¹ Her ne kadar Secâvendî'nin açıklamasından söz konusu yere (ص) alâmetinin konulması uygun olacağı anlaşılrsa da buna da gerek olmadığı kanaatindeyiz.

⁴¹² Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

e) Bakara, 2/222

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَىٰ فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ
حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

“Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: “O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah’ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tevbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette قُلْ هُوَ أَذَىٰ ve فَاعْتَزِلُوا فَاعْتَزِلُوا cümleleri sonuna (ل) alâmeti konularak üzerinde vakfın sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yerlere aynı alâmeti koymuş, gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: “قُلْ هُوَ أَذَىٰ” cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Zira hayzın eziyet oluşu, hayızlı kadından uzak durmaya sebeptir. Aynı şekilde فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ cümlesi üzerinde de vakf câiz değildir. Çünkü sonrasında gelen وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ cümlesi öncesine atfedilmiştir.”⁴¹³

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yerlere (ل) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ل) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki söz konusu yerlerde vakf edildiğinde, “De ki: “O bir ezadır. (rahatsızlıktır)” şeklinde mana tamamlanmaktadır. Sonra gelen فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise “Ay hâlinde kadınlardan uzak durun.” şeklinde hem tam bir mana oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Sonra gelen وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise, “Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın.” şeklinde yine tam bir cümle oluşmakla birlikte daha sonra gelen فَإِذَا تَطَهَّرْنَ cümlesinden ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı görülmektedir.

Tefsir kaynaklarında ilgili yerlerde vakftan söz edilmemiş, ancak üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümleler ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁴¹⁴ İ’râbu’l-

⁴¹³ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 144.

⁴¹⁴ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, II, 400; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IV, 374; Sâlebî, *el-Keşfu ve’l-Beyân*, II, 156; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 292; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, II, 422; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 899; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, III, 85-86; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzil*, I, 215; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, I, 173; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 222.

Kur'an ile ilgili eserlerde ise *قُلْ هُوَ آدَى* cümlesinin isim cümlesi olduğu söylenmiş, *فَاعْتَرَلُوا* cümlesinin takdiri; *إِذَا شِئْتُمْ مَعْرِفَةَ حُكْمِهِ* “hükümünü bilmek isterseniz” şeklinde mukadder bir şartın cevabı olduğu, (ف) harfinin ise *fasîha*⁴¹⁵ olduğu söylenmiştir.⁴¹⁶

İbnu'l-Enbârî, Nahnâs ve Dâni, her iki yerde vakfın olup olmadığından söz etmemiş,⁴¹⁷ Uşmûnî ise, *قُلْ هُوَ آدَى* cümlesi üzerinde vakftan söz etmemiş, *فَاعْتَرَلُوا* cümlesi üzerinde ise türünden söz etmeksizin sadece vakf olduğunu söylemiştir.⁴¹⁸

Yukarıda vakf yerleri ile ilgili söylenenlerden hareketle söz konusu yerlerde (ﻻ) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira (ﻻ) alâmeti, konulduğu yerde vakfın sahîh hiçbir vechinin olmadığını ifade ettiğinden zorunlu olarak vakf edilecek olsa dahi öncesinden uygun yerden ibtidâyı gerektirmektedir. Hâlbuki yukarıda âyet ile ilgili zikredilen bilgilerden ilgili yerlerde vakf edildiğinde cümlelerin tamamlandığı ve sonra gelen cümlelerden ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümleler üzerinde vakf esas alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁴¹⁹

Ayrıca Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda *قُلْ هُوَ آدَى* cümlesine benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfın câiz olduğu belirtilmiştir.⁴²⁰ *فَاعْتَرَلُوا* cümlesine benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde de vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. Mesela: *“Onlar gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz.”*⁴²¹ âyetinde *لَهَا مَا كَسَبَتْ* cümlesi sonuna (ج) alâmeti konulmuştur. Secâvendî de, sonra gelen *وَلَا تُسْأَلُونَ*

⁴¹⁵ Fasîha; mahzûf bir cümleye atf edilmekle birlikte onun sonucu olduğu anlamındadır.

⁴¹⁶ Bkz. Sâfî, *el-Cedvel fi l-râbi l-Kur’ân*, II, 461; Dervîş, *l-râbu l-Kur’ân ve Beyânuh*, I, 330.

⁴¹⁷ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 551; Nahnâs, *el-Kat’ ve l-İtinâf*, s. 102; Dâni, *el-Muktefâ fi l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 185.

⁴¹⁸ Uşmûnî, *Menâru l-Hudâ*, s. 59.

⁴¹⁹ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁴²⁰ *كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَآخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ* (Âli İmrân, 3/11) âyetinde *كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا* cümlesi üzerine (ج) alâmeti konulmuş, Secâvendî de aynı alâmeti koymuştur. Bkz. Secâvendî, *el-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 153.

⁴²¹ Bakara, 2/134.

cümlesinin öncesine atfedildiğini, ancak anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle olduğu gerekçesiyle (ج) alâmetini koymuştur.⁴²²

Yine “O, الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ” *Yeri sizin için döşek, göğü de bina yapan, gökten su indirip onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkarandır.*”⁴²³ âyetinde Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda وَالسَّمَاءَ بِنَاءً cümlesi üzerine (ص) alâmeti konularak zorunlu durumlarda vakfin câiz olduğuna işaret edilmiştir. Secâvendî de âyetin siyâk ve sibâkından وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً cümlesinin öncesine atfedildiğinin anlaşılmasıyla birlikte âyetin uzun olmasını gerekçe göstererek aynı alâmeti koymuştur.⁴²⁴

Yukarıda söylenenlerle yanı sıra Kuran’ın birçok âyeti, sonrasında gelen âyet ile atıf ve ma’tûf ilişkisi olduğu halde sonlanmıştır. Mesela: وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ “Kör ile gören bir olmaz.” وَلَا الظُّلُّ وَلَا الْحُرُّ “Karanlıklar ile aydınlık bir olmaz.” “Gölge ile sıcaklık bir olmaz.”⁴²⁵ âyetlerinde görüldüğü üzere âyetler arasında atıf vardır. Buna rağmen âyetlerin sonunda vakf edildiğinde sonra gelen âyetten ibtidâ edilmesinde sakınca görülmemiştir.⁴²⁶ Bu nedenle ilgili yerlere de (٧) alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim bu, âyet için verilen Türkçe meâllerle de uyum arz edecektir. Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda قُلْ هُوَ أَدَّىٰ cümlesi sonuna herhangi bir alâmet konulmamış فَأَعْتَرَلُوا النَّسَاءَ فِي الْمَحِيصِ cümlesi sonuna ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden (صلى) alâmeti konulmuştur.

f) Bakara, 2/231

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سِرِّخُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوعًا وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ بِعَظْمِكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾

“Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman, ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Haklarına tecaviüz edip zarar vermek için

⁴²² Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, s. 135.

⁴²³ Bakara, 2/22

⁴²⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, s. 129.

⁴²⁵ Fâtır, 35/19-20-21.

⁴²⁶ Bkz. Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi 'l-Kur'ân*, I, 505.

onları tutmayın. Bunu kim yaparsa kendine zulmetmiş olur. Sakın Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek için indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyetin sonuna rükû’ alâmeti konulmuştur. Sonra gelen âyet ile anlam ve lafız açısından güçlü bir ilişki bulunmadığından ilgili yerde kıraatin kat’ edilmesinde sakınca bulunmadığı kanaatindeyiz. Ancak rükû’ alâmetinin daha sonra gelen âyetin sonuna konulması daha uygun olacaktır. Zira rükû’ alâmetinin konulduğu âyetin öncesindeki âyetlerde olduğu gibi sonra gelen, *وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضُوا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ* “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaştıkları takdirde, eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın...” âyeti de talak konusunu ele almaktadır. Buna rağmen aynı gruba dâhil edilmemiş, sonra gelen ridâ’ (emzirme) konusunu ele alan *وَالْوَالِدَاتُ يُرْضَعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ* “Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler...” âyeti grubunda zikredilmiştir. Her ne kadar ridâ’ âyeti de talak neticesinde oluşan duruma çözüm önerileri getirme bağlamında vârid olmuşsa da talak ile ilgili âyetler içinde yeni bir pasaj olmaya daha uygun olacağı anlaşılmaktadır. Nitekim konu bütünlüğüne riâyet ederek âyetleri tefsir eden müfessirler, rükû’ alâmetinin konulduğu âyetten sonra gelen âyeti de öncesindeki âyet grubunda ele alarak tefsir etmişlerdir. Daha sonra gelen *وَالْوَالِدَاتُ يُرْضَعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ* ...*كَامِلَيْنِ* âyetini ise yeni âyet grubunda zikretmişlerdir.⁴²⁷

Ayrıca önceki ve sonraki rükû’ alâmetleri arasındaki âyet grubunun uzunluğu göz önünde bulundurulduğunda, rükû’ alâmetinin önerilen âyetin sonunda olmasının daha uygun olacağı görülmektedir. Bu durumda rükû’ alâmetlerinin konulduğu aralıklar da yaklaşık bir sayfa civarında olacaktır. Dolayısıyla söz konusu âyetlerin namazda okunması durumunda, namaz rekâtları arasında denge sağlanacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda hizb alâmeti 232. âyetin sonuna konulmuştur.

⁴²⁷ Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, II, 176; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 304.

g) Bakara, 2/246

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَأِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى إِذْ قَالُوا لِنَبِيِّهِمْ لَهُمْ إِنْهَاءٌ لَنَا مِنْكَ نَقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

“Mûsâ’dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi (ne yaptılar)? Hani, peygamberlerinden birine, “Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım” demişlerdi...”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَأِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى cümlesi sonuna (م) alâmeti konularak vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. Secâvendî de söz konusu cümlenin vasl edilmesi durumunda sonra gelen اذ’in, اَلَمْ تَرَ fiilinin zarfı olduğu şeklinde anlaşılacağını, bunun ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına neden olacağını söylemiş, ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁴²⁸

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (م) alâmeti, vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığını, cümlenin vasl edilmesi durumunda mananın bozulacağını ifade etmektedir. Secâvendî’nin, söz konusu yerin vasl edilmesi durumunda âyetin, İsrailoğulları’nın, peygamberleri ile aralarında geçen diyaloga Peygamber efendimizin şahit olduğu şeklinde gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşacağı endişesi ile vakfın lâzımî olduğunu söylemiş olması kanaatimizce yeterli bir gerekçe değildir. Zira ilgili âyetleri tilâvet edenin yahut dinleyeninin zihnine, Peygamber (as.)’ın, asırlar önce vukû bulan bir diyaloga şahit olduğu şeklinde gerçekleşmesi imkânsız olmakla birlikte gereksiz bir düşünce gelmemektedir.

Taberî (305/917) ve Ebû Hayyân, (744/1344) âyet ile ilgili şunları söylemişlerdir: “Âyette, Peygamber (as.)’ın nazarının o döneme ulaştığı, dolayısıyla İsrailoğulları’nın peygamberleri ile aralarında geçen diyaloga şahit olduğu anlatılmamaktadır. Zira اذ’in nazara zarf olması mümkün olmadığından اَلَمْ تَرَ cümlesinin ma’mulü olamaz. Ayrıca اذ’in, âyette geçen بَعْدِ’ya bedel yapılması da doğru olmaz. Çünkü her ne kadar مِنْ حَيْثُ şeklinde bir ifade câiz görülmüşse de, مِنْ اذِ denilmesi câiz görülmemiştir. Zikredilen bu iki vechin câiz olmadığı anlaşıldıktan sonra âyetin manasının ne şekilde sahîh olacağına bakılarak o şekilde anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle âyetin; اَلَمْ تَرَ إِلَى قِصَّةِ الْمَلَأِ “Onların kıssasını bilmez misin?” ya da اَلَمْ تَرَ إِلَى حَدِيثِ الْمَلَأِ “Onların diyalogunu bilmez

⁴²⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 146.

misin?” şeklinde anlaşılması gerekir. Çünkü âyette anlatılmak istenen *İ*'in mahzûf olan âmilî muzâftır.⁴²⁹

İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise *İ*'in geçmiş zamana zarf olup, takdiri; *إِلَى قِصَّةٍ* şeklindeki bir cümleye mutaallık olduğu belirtilmiştir. Zira âyette şahıslar değil, onların başına gelenler kastedilmiştir.⁴³⁰ Bazıları ise *İ*'in *المَلَأَ* kelimesine bedel olduğunu söylemiştir.⁴³¹

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni, söz konusu yerde vakftan bahsetmemiş,⁴³² Uşmûnî ise “*İ*'in âmilinin mahzûf olup, takdirinin; *لِلْمَلَأَ مَا جَرَى لِلْمَلَأَ*” “Onların başından geçeni bilmez misin?” anlamında olduğunu, dolayısıyla vakfin câiz olduğunu söylemiştir.”⁴³³

Yukarıda zikredilen bilgilerden, ilgili yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira (م) alâmeti vaslın hiçbir sahih vechinin olmadığına işaret etmektedir. Hâlbuki yukarıda görüşleri zikredilen müfessirler ve *İ*'râbu'l-Kur'an ile ilgili telif yapanlar, *İ*'in mahzûfa mutaallık olduğunu söylemiş, bu durumda vakfin lâzımî olduğuna gerekçe gösterilen *إِذْ*'in, *أَلَمْ تَرَ* cümlesinin zarfı olduğu şeklinde anlaşılacağı endişesine de gerek olmadığından ilgili yerde vakfin lâzımî olması söz konusu değildir. Nitekim İbnu'l-Cezerî, ilgili yerde vakfin *hasen* olduğunu söylemiştir.⁴³⁴

Ayrıca görüşleri zikredilen vakf ve ibtidâ âlimlerinin ilgili yerde vakftan dahi söz etmemiş olmaları, en azından vakfin lâzımî olmadığını ifade etmektedir. Nitekim Dâni, benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfin *kâfi* olduğunu söylemiştir.⁴³⁵ Hâlbuki vakfin lâzımî olması için vaslın sahih hiçbir vechinin olmaması gerekirdi.

⁴²⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 291; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, II, 263. (Buna göre ilgili yerde vakf câiz değildir.)

⁴³⁰ Sâfi, *el-Cedvel fi'l-Râbi'l-Kur'an*, II, 521; Derviş, I, 364. (Buna göre ilgili yerde vakf câiz değildir.)

⁴³¹ Harrât, *Muşkilu'l-Râbi'l-Kur'an*, I, 40. (Buna göre ilgili yerde vakf câiz değildir.)

⁴³² İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 554; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 106; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 189.

⁴³³ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 62.

⁴³⁴ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşer*, I, 233.

⁴³⁵ Dâni, *أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهٖ أَنْ أَنبِيَهُ اللَّهُ الْمَلِكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحِبُّ وَيُبْسِئُ* “Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, “Benim Rabbim diriltir, öldürür.” demiş; o da, “Ben de diriltir, öldürürüm” demişti.” Bakara, 2/258.) âyetinde, *أَنْ أَنبِيَهُ اللَّهُ الْمَلِكَ* cümlesi üzerinde vakfin *kâfi* olduğunu söylemiştir. Bkz. *Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 190.

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra ayrıca Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfın câiz olduğunu ifade eden (ج) alâmeti ya da mutlak şekilde vakfın olduğunu ifade eden (ط) alâmeti konulmuştur. Mesela: *وَادْكُرْ أَخَا عَادٍ* *وَادْكُرْ* âyetinde *وَادْكُرْ* cümlesi sonuna (ط) alâmeti konulmuş, Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁴³⁷ Hâlbuki burada da cümlenin vasl edilmesi durumunda gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşma endişesi söz konusudur. Ancak Secâvendî, mahzûf takdir ederek burada vakfın lâzımî olmadığını söylemiştir.

Yine *وَإِنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ* *“Onları, işin bitirileceği o pişmanlık günüyle uyar.”*⁴³⁸ âyetinde *يَوْمَ الْحَسْرَةِ* cümlesi sonuna mushaflarda (ج) alâmeti konulmuş, Secâvendî ise söz konusu yere herhangi bir alâmet koymamıştır.⁴³⁹ Hâlbuki Secâvendî’ye göre burada da cümlenin vasl edilmesi durumunda âyet, Peygamber (as.)’ın kıyamet gününde müşrikleri uymasını istemiş olacaktır. Bu ise gerçekleşmesi imkânsız bir mana olmakla birlikte Peygamber’in o günde onları uymasının bir anlamı da yoktur.

Ayrıca Secâvendî de Taberî ve Ebû Hayyân’ın yukarıdaki ifadesine benzer bir ifadeye bulunmuş, dolayısıyla *فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ* *“Eğer yüz çevirirlerse, onlara de ki: “Ben sizi Âd ve Semûd kavimlerini çarpan yıldırım gibi bir yıldırıma karşı uyardım.”* âyetinde *وَثَمُودَ* üzerine (ط) alâmetini koymuş, mushaflarda da ilgili yere (ط) alâmeti konulmuştur. Hâlbuki sonrasında gelen *إِذْ جَاءَتْهُمْ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ* *“Hani onlara peygamberler önlerinden ve arkalarından gelmiş, “Allah’tan başkasına ibadet etmeyin” demişler,”*⁴⁴⁰ cümlesinde de benzer bir durum söz konusudur. Ancak Secâvendî, burada *إِنْ* fiiline taalluk edilmesinin câiz olmadığını, dolayısıyla *إِنْ* şeklinde mahzûf takdir ederek vakfın lâzımî olmadığını söylemiştir.⁴⁴¹ Bütün bu söylenenlerden ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vakfın câiz olduğunu ifade eden herhangi bir alâmetin konulmasının uygun olacağı görülmektedir. Nitekim Medine, Şam ve

⁴³⁶ Ahkaf, 46/21.

⁴³⁷ Secâvendî de, söz konusu yere (ط) alâmetini koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Çünkü *وَادْكُرْ* edatı *وَادْكُرْ* fiiline mutaallık olmayıp takdiri *وَادْكُرْ* olan mahzûf bir fiile mutaallıktır. Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 402.

⁴³⁸ Meryem, 19/39.

⁴³⁹ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 274.

⁴⁴⁰ Fussilet, 41/13-14.

⁴⁴¹ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 380-381.

Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

h) Bakara, 2/251

فَهَرَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾

“Derken, Allah’ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Dâvud, Câlut’u öldürdü. Allah, ona (Dâvud’a) hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona dilediğini öğretti. Eğer Allah’ın; insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı, yeryüzü bozulurdu. Ancak Allah, bütün âlemlere karşı lütuf sahibidir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *فَهَرَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ* cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sözü edilen hezimetin, Dâvud (as.)’ın Câlut’u öldürmesiyle gerçekleştiği için cümleler arasında anlam ve lafız ilişkisi bulunduğunu söylemiş, aynı alâmeti koymuştur.⁴⁴²

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmuş olması isabetli görünmemektedir. Çünkü (ﻻ) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığına yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığına işaret eder. Hâlbuki vakfın sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde vakf edildiğinde “Derken, Allah’ın izniyle onları bozguna uğrattılar.” şeklinde cümle tamamlanmaktadır. Sonra gelen *وَقَتَلَ جَالُوتَ* cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise “Dâvud, Câlut’u öldürdü.” şeklinde hem öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı görülmektedir.

Tefsir kaynaklarında vakf yeri ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunulmamış, ancak sonra gelen cümle ile ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁴⁴³ İ’râbu’l-

⁴⁴² Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 146.

⁴⁴³ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, V, 355; Mâverîdî, Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, *en-Nuketü ve’l-Uyûn*, (tahkik) es-Seyyid b. Abdulmaksûd b. Abdurrahîm, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, ts. I, 319; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, I, 302; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, III, 256; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, II, 592; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzil*, I, 260; Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, II, 80.

Kur'an ile ilgili eserlerde ise وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ cümlesinin öncesine atfedilmiş tam bir cümle olduğu söylenmiştir.⁴⁴⁴

Dânî, söz konusu yerde vakfın *tâm* olduğunu, Nahhâs, türünü belirtmeksizin sadece vakfın olduğunu, İbnu'l-Enbârî ve Uşmûnî ise vakfın *hasen* olduğunu söylemişlerdir.⁴⁴⁵

Yukarıda söylenenlerden hareketle söz konusu yere (ﻻ) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Secâvendî'nin, Dâvud'un, Câlut'u öldürmesi sebebiyle hezimetin gerçekleştiği gerekçesiyle vakfın câiz olmadığını söylemiş olması uygun değildir. Zira âyette, hezimetin Dâvud'un Câlut'u öldürmesiyle gerçekleştiğinden bahsedilmemiş, sadece onu öldürdüğü haber verilmiştir. Aksi halde âyetin; فَهَرَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ بِقَتْلِ دَاوُدَ جَالُوتَ “Allah'ın izniyle, Dâvud'un, Câlut'u öldürmesiyle onları bozguna uğrattılar.” şeklinde olması gerekirdi. Ancak âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen meâllerin hiçbirinde âyetin meâli bu şekilde verilmemiştir.⁴⁴⁶

Diğer taraftan Nahhâs ve Dâni'nin söz konusu yerde vakfın olduğunu söylemeleri, وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ cümlesinin ibtidâi bir cümle olduğunu ifade etmektedir. Hâlbuki (ﻻ) alâmeti vakfın sahîh hiçbir vechinin olmadığına işarettir. Ayrıca yukarıda görüşleri zikredilen tefsir kaynaklarında ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ cümlesinin öncesine atfedilmiş tam bir cümle olduğunun söylenmiş olması, söz konusu yerde vakfın *tâm* olmadığını ifade etse de vakfın câiz olabileceğine işarettir. Zira mâ'tûf cümleler üzerinde vakf edildiğinde siyâk ve sibâkından âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır.⁴⁴⁷ Dolayısıyla ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin uygun olacağı kanaatindeyiz. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

⁴⁴⁴ Sâfi, *el-Cedvel fi I'râbi'l-Kur'an*, III, 13; Dervîş, *I'râbu'l-Kur'an ve Beyânüh*, I, 373.

⁴⁴⁵ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 555; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 107; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 189; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 62.

⁴⁴⁶ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁴⁴⁷ Bkz. s. 21-81.

j) Bakara, 2/258

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ
إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾

“Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, “Benim Rabim diriltir, öldürür.” demiş; o da, “Ben de diriltir, öldürürüm” demişti...”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette حَاجَّ إِلَى الَّذِي حَاجَّ cümlesi sonuna (م) alâmeti konularak vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonra gelen اِذْ’in, اِثْنَانِ’in⁴⁴⁸ zarfı olmadığını söylemiş, dolayısıyla ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁴⁴⁹

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yerde vakfın lâzımî olduğunu ifade eden (م) alâmetinin uygun olmadığı kanaatindeyiz. Secâvendî’nin, cümlenin vasl edilmesi durumunda اِذْ’in, اِثْنَانِ’in zarfı olduğu şeklinde anlaşılacağını, dolayısıyla âyetin; Rabbi hususunda İbrâhîm (as.) ile tartışanın tartışmasının, Allah’ın ona mülkü verdiği anda gerçekleştiğini ifade edeceği şeklindeki endişesinin gereksiz olduğu kanaatindeyiz. Çünkü âyet, mülkün ve saltanatın İbrâhîm (as.) ile tartışanın azgınlığının sebebi olduğunu anlatmaktadır.⁴⁵⁰ اِذْ’in, اِثْنَانِ’a zarf olması uygun olmayacağı için uygun olacak muhtemel vecihlere gidilmesi gerekmektedir. Görüşlerine başvuru tefsirler ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde اِذْ’in حَاجَّ fiiline mutaallık olduğu⁴⁵¹ ya da اِذْ’deki amilin, takdiri اِذُْكْرُ olan mahzûf bir fiil olduğu söylenmiştir.⁴⁵²

⁴⁴⁸ اِثْنَانِ’in zarfı olması; İbrâhîm (as.) ile tartışanın tartışmasının, Allah’ın ona mülkü vermesinin ardısına gerçekleştiği manasındadır.

⁴⁴⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 148.

⁴⁵⁰ *Âyet, إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظِرٌ ﴿١﴾ أَنْ رَأَاهُ اسْتَعْتَفَى ﴿٢﴾* “Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeterli gördüğünde azar.” (Alâk, 96/6-7) âyetinde olduğu gibi mülkün azgınlık sebebi olduğuna işaret eder.

⁴⁵¹ Bkz. Zeccâc, *İ’râbu’l-Kur’ân*, I, 24; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 452; Bâkûlî, Ebu’l-Hasen Ali b. el-Huseyn el-İsbahânî, *Keşfu’l-Muşkilât ve İdâhi’l-Mu’dilât*, (tahkik) Muhammed b. Ahmed ed-Dâli, Matbaatu’s-Sabâh, Dımaşk, 1994, s. 181; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, II, 627; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu’l-Kadir Beyne Fenni’r-Rivâyeti ve’d-Dirâyeti*, Dâru’l-Hayr, Beyrut, 1992, I, 305; Harrât, *Muşkilu İrabi’l-Kur’ân*, I, 43; Derviş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânüh*, I, 392.

⁴⁵² Bkz. Mekki b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed el-Kaysî, *Muşkilu İrabi’l-Kur’ân*, (tahkik) Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Muessetu’r-Risâle, Beyrut, 1405, I, 138.

el-Hâzin, (838/1434) âyetin; “Kendisine mülk verdi diye Rabbi hususunda İbrahim (as.) ile tartışanın haberi sana ulaştı mı?” manasında olup, haberin ulaşım ulaşmadığını ifade ettiğini,⁴⁵³ Muhyiddîn Dervîş ise âyette, takdiri; إِلَى قِصَّةِ الَّذِي حَاجَّ şeklinde mahzûf bir muzâfın zorunlu olduğunu söylemiştir.⁴⁵⁴

Ukberî (538/1219) ise vakf yeri ile ilgili şunları söylemiştir: “إِثْنَانِ”a değil, muhtemel sahîh bir vecih olan حَاجَّ fiiline mutaallık olmalıdır. Bu durumda bazılarının iddia ettiğinin tersine vakfın lâzımî olduğu söylenen cümlenin vasl edilmesinde sakınca olmayacağı gibi cümlenin vasl edilebilmesi için takdiri ذُكِرَ olan mahzûf bir fiile de ihtiyaç duyulmayacaktır.”⁴⁵⁵

İbnu'l-Enbârî ve Nahhâs söz konusu yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından bahsetmemiş, Dâni, vakfın *kâfi* olduğunu, Uşmûnî ise ذُكِرَ'in takdiri ذُكِرَ olan bir mahzûfa mutaallık edilmesi durumunda vakfın câiz olacağını söylemiştir.⁴⁵⁶

Yukarıda zikredilen bilgilerden söz konusu yerde (م) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira (م) alâmeti, konulmuş olduğu yerde hiçbir şekilde vaslın câiz olmadığına, cümlenin vasl edilmesi durumunda mananın bozulacağına işaret eder. Hâlbuki yukarıda vakf yeri ile ilgili söylenenlerden ذُكِرَ'in, حَاجَّ fiiline yahut takdiri; إِلَى قِصَّةِ الَّذِي حَاجَّ olan mahzûf bir muzâfa mutaallık olduğu söylenmiş, dolayısıyla Secâvendî'nin vakfın lâzımî olduğuna gerekçe olarak ذُكِرَ'in, إِنْجَانِ'in zarfı olduğu şeklinde anlaşılacağı endişesi yersizdir. Bu durumda ilgili yerde vakfın lâzımî olduğunu söylemek şöyle dursun vakfın caiz olmaması dahi söz konusudur. Bunun yanı sıra İbnu'l-Enbârî ve Nahhâs'ın söz konusu yerde vakftan dahi söz etmemiş olması, en azından vakfın lâzımî olmadığını ifade eder.⁴⁵⁷ Ayrıca Dâni'nin vakfın *kâfi* olduğunu, Uşmûnî'nin ise mahzûfa mutaallık olması durumunda vakfın câiz olacağını söylemiş olması, ilgili yerde (م) alâmetinin uygun olmadığını göstermektedir.

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda bu âyetteki vakf yerine benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde ya herhangi bir vakf alâmeti

⁴⁵³ el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, I, 272.

⁴⁵⁴ Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, I, 392.

⁴⁵⁵ Ukberî, Ebu'l-Bakâ Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah, *et-Tibyân fi İ'râbi'l-Kur'an*, İhyâu Kutubi'l Arabiyya, ts. I, 108; Ayrıca bkz, İsmail Sâdık *el-Vakfu'l-Lâzim fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 232.

⁴⁵⁶ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 556; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 109; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 190; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 63-64.

⁴⁵⁷ Zira vakfın lâzımî olduğu yerlerde vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir.

konulmamış ya da vakfin caiz olduğunu ifade eden alâmetlerden biri konulmuştur.⁴⁵⁸ Secâvendî de bu yerlere mahzûf takdir ederek vakfin lâzımî olmadığını söylemiştir.⁴⁵⁹ Bu nedenle söz konusu yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda vakfin câiz olduğunu ifade eden herhangi bir alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

k) Bakara, 2/273

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُخْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

“(Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne verirsiniz, şüphesiz Allah onu bilir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyetin sonuna rükû’ alâmeti konulmuştur. Elbette ilgili yerde kıraatin kat’ edilemeyeceğinin iddiası söz konusu değildir. Hatta sonra gelen âyet ile anlam ve lafız açısından güçlü bir ilişki bulunmadığı için kıraatin kat’ edilmesi tercih nedeni de olabilir. Fakat rükû’ alâmetinin, daha sonraki âyetin sonuna konulmasının daha uygun olacağı görülmektedir. Zira rükû’ alâmetinin konulduğu âyetin öncesindeki âyetlerde olduğu gibi sonra gelen الَّذِينَ يُنْفِقُونَ “Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.” âyeti de infak konusunu ele almaktadır. Buna rağmen infaktan söz eden âyet grubuna dâhil edilmemiş, sonra gelen الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ “Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar...” âyeti ile birlikte faizi ele alan âyet grubunda zikredilmiştir.

⁴⁵⁸ Örnekler için bkz. s. 84-85.

⁴⁵⁹ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 274-380-381-402.

Görüşlerine müracaat edilen müfessirlerin birçoğu, rükû' alâmetinin konulduğu âyetin sonrasında gelen âyeti de öncesindeki âyet grubunda ele almışlardır.⁴⁶⁰ Bikâî (885/1480) ise âyetlerle ilgili münasabet konusunda şöyle demiştir: “Bu âyetlerde Yüce Allah, kullarına vermiş olduğu rızıktan yemelerini ve infak etmelerini emretmiş, infak edenleri sonsuz mükâfatla müjdelemiştir. Sonra da cahiliyye döneminde yaygın bir kazanç türü olan ribâ konusuna geçerek onun yenilmesi ve infak edilmesinin kötü bir davranış olduğunu belirtmiştir.”⁴⁶¹ Dolayısıyla rükû' alâmetinin بِاللَّيْلِ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ âyetinin sonunda olmasının daha uygun olacağı anlaşılmaktadır. Sonra gelen, الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَيْمَنِ *“Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar....”* âyeti de yeni âyet grubunun başlangıcı olacaktır.

1) Bakara, 2/283

وَأَنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

“Eğer yolculukta olursanız da bir yazıcı bulamazsanız, o zaman alınmış rehinler yeterlidir. Eğer birbirinize güvenirseniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Rabbi Allah'tan sakınsın. Bir de şahitliği gizlemeyin. Kim şahitliği gizlerse, şüphesiz onun kalbi günahkârdır. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilendir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyetin sonuna rükû' alâmeti konulmuştur. Bu âyetin, sonrasında gelen âyet ile anlam ve lafız açısından güçlü bir ilişkisi bulunmadığından kıraatin kat' edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Ancak rükû' alâmetinin sonra gelen âyetin sonuna konulması daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Zira rükû' alâmetinin konulduğu âyetin öncesindeki âyetlerde borçlanma, alış veriş, alış verişte şahitlik konuları ele alınmakta olup Yüce Allah'ın her şeyi gördüğüne ve ondan haberdar olduğuna vurgu yapılmıştır. Sonra gelen; اللَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ *“Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. İçinizdekini açığa vursanız da, gizleseniz de Allah sizi, onunla sorguya çeker...”* âyeti de öncesindeki âyetin devamı

⁴⁶⁰ Nisâbü'rî, *Bâhiru'l-Burhân*, II, 156-162; Mâverdî, *en-Nuketu ve'l-Uyûn*, I, 347; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 710; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhîr*, II, 700; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, I, 443.

⁴⁶¹ el-Bikâî, *Burhânuddîn ebi'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer, Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyâti ve's-Suver*, (tahkik) Abdurrezzâk Gâlip Mehdî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995. I, 523- 530.

niteliğinde Semî' ve Alîm sıfatlarına vurgu yapılarak Yüce Allah'ın kulun borçlanma, alış veriş ve şahitlikte gizlediğinden haberdar olduğunu ve bunlardan hesaba çekileceği anlatılmıştır. Bu nedenle rükû' alâmetinin 284. âyetin sonuna konulması daha uygun olacaktır. Nitekim bazı müfessirler de bu âyeti öncesindeki âyet gurubunda zikretmişlerdir.⁴⁶² Daha sonra gelen *أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ* “Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri; Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler...” âyeti, öncekinden farklı olarak imanı ve Allah’a itaati ele almaktadır.

3.3. Âl-i İmrân Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Âli İmrân, 3/2

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

“Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Diridir, kayyumdur.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ* cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonra gelen *الْحَيُّ الْقَيُّومُ* cümlesinin öncesindeki *هُوَ* zamirine bedel olduğunu söylemiş, söz konusu yere aynı alâmeti koymuştur.⁴⁶³

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yerde cümlelerin tamamlanmadığını ya da sonrasında gelen cümleden ibtidânın caiz olmadığını ifade eden (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira söz konusu yerde vakf edildiğinde, “Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır.” şeklinde mana tamamlanmaktadır. Sonra gelen *الْحَيُّ الْقَيُّومُ* cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise “(O), Diridir, kayyumdur.” şeklinde anlam açısından tam bir cümle oluşmakla birlikte ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

⁴⁶² Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, I, 458. Konuyla ilgili ayrıca bkz. M. Zeki Duman, Duman, M. Zeki, “Tefsir Te’vil ve Tefsirde Temel İlkeler Açısından Secavend’lerde Mânaya Tesir Eden Önemli Üç Hata”, *Tarihten Günümüze Kur’an’a Yaklaşımlar*, İlim Yayma Vakfı Kur’an ve Tefsir Akademisi, İst. 2010, s. 510.

⁴⁶³ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 152.

Görüşlerine başvuru İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde الْحَيُّ الْقَيُّومُ cümlesinin öncesine bedel ya da mahzûf bir muhtedânın haberi olduğu söylenmiştir.⁴⁶⁴

İbnu'l-Enbârî ve Uşmûnî, الْحَيُّ الْقَيُّومُ cümlesinin öncesine sıfat olduğunu söylemiş, yine de ilgili yerde vakfın *hasen* olduğunu söylemişlerdir.⁴⁶⁵ Dâni, İbn Abbâs'ın ilgili yerde vakfi *tâm* gördüğünü nakletmiş, kendisinin de tercihinin bu yönde olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁶ Nahnâs ise, الْحَيُّ الْقَيُّومُ cümlesinin haberi mahzûf bir muhtedâ yapılması durumunda ilgili yerde vakfın *hasen* olacağını söylemiştir.⁴⁶⁷

Yukarıda zikredilenlerden söz konusu yerde (ﻻ) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira (ﻻ) alâmeti, vakfın sahîh hiçbir vechinin olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki yukarıda görüşleri zikredilen Zeccâc, (311/923) Ukberî, Bakûlî (543/1224) ve vakf ve ibtidâ âlimleri الْحَيُّ الْقَيُّومُ cümlesinin mahzûf bir zamirin haberi yahut mahzûf bir haberin muhtedâsı olduğunu söylemişlerdir. Mahzûf bir haberin muhtedâsı yapılması durumunda ilgili yerde vakf edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Nitekim bazı Türkçe meâllerde de, “(O), *Diridir, kayyumdur.*” şeklinde mahzûf takdir edilerek الْحَيُّ الْقَيُّومُ cümlesi mahzûf bir muhtedâyâ haber yapılarak âyetin meâli verilmiştir.⁴⁶⁸

Ayrıca her ne kadar söz konusu yerde (ﻻ) alâmeti konularak vakfın sakıncalı olduğuna işaret edilmişse de Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda aynı veya benzer ifadelerin bulunduğu bazı yerlerde ya herhangi bir alâmet konulmamış ya da vakfın câiz olduğuna işaret eden alâmetlerden biri konulmuştur. Mesela aynı sayfada bulunan ﻻ إِلَهَ إِلَّا هُوَ “O’ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁴⁶⁹ âyetinde Secâvendî, ﻻ إِلَهَ إِلَّا هُوَ cümlesi sonuna herhangi bir alâmet koymamış,⁴⁷⁰ Türkiye’de tilâvet edilen Mushaflarda da konulmamıştır. Yine Bakara sûresindeki الْحَيُّ الْقَيُّومُ “Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. *Diridir, kayyumdur.*”⁴⁷¹ âyetinde ﻻ إِلَهَ إِلَّا هُوَ cümlesi sonuna (ج) alâmeti konularak

⁴⁶⁴ Bkz. Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, I, 40; Ukberî, *et-Tibyân fi İ'râbi'l-Kur'an*, I, 106-122; Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 210.

⁴⁶⁵ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 563; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 69.

⁴⁶⁶ Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 194.

⁴⁶⁷ Nahnâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 123.

⁴⁶⁸ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay.

⁴⁶⁹ Âli İmrân, 3/6.

⁴⁷⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 152.

⁴⁷¹ Bakara, 2/255.

vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. Secâvendî de *هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ* cümlesinin, ya mezkûr zamire bedel ya da mahzûf bir zamire haber olduğunu söylemiş, ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁴⁷² Hâlbuki sadedinde olduğumuz âyette de *هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ* cümlesi mahzûf bir zamire haber yapılabilmektedir. Bu nedenle söz konusu yere (Y) alâmetinin konulmaması, konulması durumunda vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

b) Âli İmrân, 3/7

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

“O, sana Kitab’ı indirendir. Onun (Kur’an’ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de Müteşâbihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için Müteşâbih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, “Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır” derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *إِلَّا اللَّهُ* cümlesi sonuna (م) alâmeti konularak üzerinde vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “*إِلَّا اللَّهُ* üzerinde vakf esas alınarak âyetin yorumlanması, *Ehli-Sünnet*’in görüşüdür. Zira *إِلَّا اللَّهُ* vasl edilecek olursa, âyet, yalnız Allah’ın bildiği müteşâbihin te’vîlini derin ilim sahiplerinin de bildikleri şekilde mana alacak, bu ise doğru değildir. Çünkü *Ehli-Sünnet*’e göre Kur’an’a iman etmenin şartı, onun ahkâmıyla amel etmek ve müteşâbihine teslim olmaktır. Âyette derin ilim sahiplerinden bahsedilmesinin hikmeti ise, Kur’an’a teslimiyetleri sebebiyle övgü mahiyetinde vârid olmuştur. Ancak müteşâbihin Allah’ın sıfatları dışında kıyasın ve yorumun yapıldığı konular olduğunu kabul edenler, *إِلَّا اللَّهُ* cümlesini de *إِلَّا اللَّهُ* cümlesine atfederek üzerinde vakf etmişlerdir. Bu durumda *يَقُولُونَ* fiili, *وَالرَّاسِخُونَ* ifadesine

⁴⁷² Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 147.

hal yapılarak ibtidâ edilmelidir. Ancak evlâ olan **إِلَّا اللَّهُ** cümlesi üzerinde vakf yapılmasıdır. Çünkü cümleye nefy ile başlanarak anlamın pekiştirilmesi, sonra da istisna ile Yüce Allah'ın tahsis edilmesi, müteşâbihin bilgisinin yalnız Allah'a ait olduğuna işaret etmektedir.⁴⁷³

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (م) alâmeti vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığını, cümlenin vasl edilmesi durumunda âyetin yanlış mana alacağını ifade etmektedir. Hâlbuki söz konusu cümle vasl edilerek **وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ** cümlesi üzerinde vakf edildiğinde yine âyet doğru bir mana almaktadır. Nitekim her ne kadar Secâvendî ilgili yere (م) alâmetini koymuşsa da müteşâbihin Allah'ın sıfatları dışındaki kıyasın ve yorumun yapılabildiği konular olduğunu söyleyenlerin **وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ** cümlesini de **إِلَّا اللَّهُ** cümlesine atfederek üzerinde vakf ettiklerini söylemiştir. Bu şekilde bir ifade ise ilgili yere (م) alâmetini değil, vakfın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin uygun olacağını ifade etmektedir. Buna rağmen hem kendisi tarafından hem de mushaflarda ilgili yere lâzımî şekilde vakfın olduğuna işaret eden (م) alâmetinin konulması uygun değildir.

Taberî, âyet ile ilgili şunları söylemiştir: “Âyette hem **إِلَّا اللَّهُ** üzerinde hem de **وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ** üzerinde vakf câizdir. Zira sahabenin, her iki yerde de vakf ettiği rivâyet edilmiştir. Çünkü te'vîl, Kur'an'da hem tefsir hem de işlerin gerçek mahiyeti ve sonucu anlamında gelmiştir. İşlerin gerçek mahiyeti ve sonucu olarak mana verildiğinde **إِلَّا اللَّهُ** üzerinde vakf edilmelidir. Tefsir olarak mana verildiğinde ise **إِلَّا اللَّهُ** cümlesi vasl edilerek **وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ** üzerinde vakf edilmelidir.” Taberî ayrıca İbn Abbâs'ın; “ben, müteşâbihin te'vîlini bilenlerdenim.” dediğini, Mücâhid'in ise, derin ilim sahiplerinin müteşâbihin te'vîlini bildiklerini söylediğini zikretmiştir.⁴⁷⁴

İbn Teymiyye, (728/1328) selef ulemasının hem **إِلَّا اللَّهُ** üzerinde hem de **وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ** üzerinde vakf ettiklerini nakletmiş, her iki görüşün de hak olduğunu şu şekilde savunmuştur: “Zira te'vîl, hem işlerin gerçek mahiyeti ve sonucu, hem de tefsir manasında anlaşılmaktadır. Birinci anlamıyla te'vîl; Allah'ın zâtının keyfiyeti, kıyamet günü, nuzûlü İsâ vb. Allah'tan başkasının bilmediği/bilemeyeceği şeylerdir. İkinci

⁴⁷³ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 152.

⁴⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/203-204; Benzer ifadeler için bkz. el-İsfahânî, *el-Mufredât fî Garibi'l Kur'an*, s. 530; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 11-12.

anlamıyla te'vîli derin ilim sahipleri de bilmektedir. Nitekim Kur'an'ın te'vîlini, yani tefsirini, alanda uzman kişiler bilmektedir.”⁴⁷⁵

Nesefî (705/1305), cumhur ulemâ'nın **إِلَّا اللَّهُ** üzerinde vakf ettiğini, ancak bazı müfessirlerin **وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ** cümlesini öncesine atfederek üzerinde vakf ettiklerini, bu durumda **يَقُولُونَ** cümlesinin mahzûf bir mübtedâyâ haber olacağını yahut hal üzerine mansûb edilerek kendisinden ibtidâ edilebileceğini savunmuştur.⁴⁷⁶

Zemahşerî (538/1143) vakf yeri ile ilgili şunları demiştir: “**وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ** cümlesinin öncesine atfedilerek üzerinde vakf edilmesi daha hoştur. Çünkü **وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ** ifadesi, âyette övgü makamında zikredilmiştir. Zira derin ilim sahibi olmakla te'vîlin bilinmesinin mümkün olması, Kur'an'ı tedebbür ve tefekkür etmeye teşvik edecektir.”⁴⁷⁷

Ebû Hayyân, **إِلَّا اللَّهُ** üzerinde vakfın lâzımî olduğunun söylenmesi durumunda ilimde derinleşenlerin müteşâbihi bilmediklerinin anlaşılacağını, bu durumda onların derin ilim sahibi olmalarının bir anlamı kalmayacağını, zira muhkemin bilinmesi için derin ilim sahibi olmaya gerek olmadığını söylemiştir.⁴⁷⁸

İbn Kuteybe, (276/891) Kur'an'ın, anlaşılması ve ondan istifade edilmesi için indirildiğini, derin ilim sahiplerinin müteşâbihi bilmediklerinin söylenmesi durumunda mantıklı bir açıklamanın yapılması gerektiğini, ancak bunun mantıklı hiçbir açıklamasının bulunmadığını söylemiştir.⁴⁷⁹

Mekkî b. Ebî Tâlib (437/1045) ise **وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ** cümlesinin öncesine atfedilerek üzerinde vakf edilmesi gerektiğini söylemiş, bunu şöyle savunmuştur; “Eğer derin ilim sahiplerinin müteşâbihi bilmedikleri/bilemeyecekleri söylenecek olursa, âyette övgüyle kendilerinden bahsedilmesinin bir anlamı kalmayacaktır. Zira bütün Müslümanlar Allah katından indirilene iman etmişlerdir.”⁴⁸⁰

⁴⁷⁵ İbn Teymiyye, *Dakâiku 't-Tefsir*, I, 329.

⁴⁷⁶ Nesefî, *Medâriku 't-Tenzil*, XVII, 149.

⁴⁷⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 276.

⁴⁷⁸ Ebû Hayyân, *Bahru 'l-Muhît*, III, 29.

⁴⁷⁹ İbn Kuteybe, *Te'vîli Muşkili İ'râbi'l-Kur'an*, (tahkik) Seyyid Ahmet Sakar, İsâ el-Bâbî el-Halebî, Kahire, ts. s. 72; Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi 'l-Kur'an*, II, 72.

⁴⁸⁰ Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muškili İ'râbi'l-Kur'an*, I, 149.

Görüşlerine müracaat edilen bütün vakf ve ibtidâ âlimleri de sahabenin ve tâbiînin söz konusu yerde hem vakfi hem vaslı câiz gördüklerine dair rivâyetlerde bulunmuş, dolayısıyla hem vakfin hem de vaslın câiz olduğunu söylemişlerdir.⁴⁸¹

Yukarıda zikredilenlerden söz konusu yerde vakfin lâzımî olmadığı anlaşılmaktadır. Zira müteşâbihin yorumuyla ilgili farklı iki görüş zikredilmiştir. Birincisi, müteşâbihin bilgisinin yalnız Allah katında olduğudur. İkincisi ise derin ilim sahiplerinin de müteşâbihi bildikleridir. Her ne kadar iki görüş arasında tezat olduğu görünse de aslında durum farklıdır. Zira âyette geçen te'vîl ifadesi farklı manalarda yorumlanmıştır. Birinci anlamıyla te'vîl, hakikat manasında olup Allah'ın zâtının keyfiyeti, kıyamet günü, nuzûlü İsâ vb. Allah'tan başkasının bilmediği/bilemeyeceği, insana gaib olan hakikatlerdir. Nitekim *“Yûsuf dedi ki: ‘Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur.’”*⁴⁸² *هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ* *“Onlar ise ancak, (“Görelim bakalım!” diyerek) Kur'an'ın bildirdiği sonucu (te'vîlini) bekliyorlar. Onun bildirdiği sonuç gelip çattığı gün...”*⁴⁸³ âyetlerinde bu anlamda geçmiş olup, bu manasıyla vakfin *إِلَّا* üzerinde yapılması gerekmektedir.

İkinci anlamıyla te'vîl, tefsir manasında olup sadece havassın bildiği şeylerdir. Nitekim rüyalarının yorumu için zindan arkadaşlarının, Yusuf (as.)'a; *“بِئْسَمَا يَتَأْوِيلُهُ* *“Bize bunun yorumunu haber ver.”*⁴⁸⁴ demeleri bu manada anlaşılabilir. Peygamber (as.)'ın, İbn Abbâs için *“Allah'ım onu dinde fâkih kıl, te'vîli ona öğret!”*⁴⁸⁵ ifadesinin yanı sıra Taberî'nin tefsirinde sıkça kullandığı; *“الْقَوْلُ فِي تَأْوِيلِ قَوْلِهِ تَعَالَى..”* ifadesinin de bu anlamda kullanıldığı kanaatindeyiz. Te'vîlin bu anlamda yorumlanması durumunda *إِلَّا* cümlesi vasl edilerek *وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ* üzerinde vakf caizdir. Nitekim yukarıda görüşleri aktarılan müfessirler ve vakf ve ibtidâ âlimleri, sahabenin ve tabiî'nin ilgili yerde hem vakfi hem vaslı câiz gördüklerine dair rivâyetlerde bulunmuşlardır. Sahabenin bir âyetin yorumuyla ilgili birden fazla yoruma

⁴⁸¹ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 565; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 126; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 195; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 70.

⁴⁸² Yûsuf, 12/100.

⁴⁸³ Â'râf, 7/53.

⁴⁸⁴ Yûsuf, 12/36.

⁴⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Musned'u Ahmed*, I, 266-314-335; İshâk b. Râhaveyh, İbrâhîm b. Mahled b. el-Hanzalî, *Musnedu İshâk b. Râhaveyh*, (Tahkik) Abdulgafûr b. Abdülhak el-Belûşî, Mektebetu'l-Îmân, el-Medine, 1991, IV, 230; İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed b. Hibbân et-Temîmî ed-Dâremî, *Sahihu İbn Hibbân*, (Tahkik) Şuayb el-Arnâvût, Muessetu'r-Risâle, Beyrut, 1993, XV, 531, Hadis No: 7055.

gitmeleri durumunda ise o görüşlerden birinin reddedilmesi sahîh olmayıp sadece tercih yapılabilmektedir.⁴⁸⁶ Ancak mushaflarda ilgili yere (م) alâmetinin konulmuş olması, vakf edilmemesi durumunda mananın bozulacağını ifade ettiğinden sahabeden gelen iki yorumdan birinin reddedilmesi anlamına gelmektedir.

Dolayısıyla ilgili yere vakfın lâzımî olduğunu ifade eden alâmetin değil, vakfın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulmasının daha uygun olacağı görülmektedir. Zira bu cumhur ulemâ'nın görüşü olmakla birlikte, mezkûr ifadesinden Secâvendî'nin de tercihi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Medine ve Şam'da basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere vakfın evlâ olduğunu ifade eden (قلى) işareti konulmuştur. Kahire'de basımı yapılan Mushaflarda ise (م) alâmeti konulmuştur.

Diğer taraftan İbnu'l-Cezerî'nin de ifade ettiği üzere⁴⁸⁷ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ ve إِلَّا اللَّهُ cümleleri sonuna muânaka alâmetinin konulması da uygundur. Zira âyet iki anlamda yorumlanmış olup muânaka alâmetinin konulması, okuyucuya dilediği yerde vakf etme fırsatı sağlayacak ve tercih ettiği anlamı oluşturmasına imkân verecektir.

c) Âli İmrân, 3/30

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ ۖ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَاللَّهُ زَوْفٌ بِالْعِبَادِ

“Herkesin yaptığı iyiliği ve yaptığı kötülüğü hazır bulacağı günde kişi, kötülükleri ile kendi arasında uzak bir mesafe bulunmasını ister. Yine Allah, sizi kendisine karşı dikkatli olmanız hakkında uyarmaktadır. Allah, kullarını çok esirgeyicidir.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette مَّا نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا cümlesi ve وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ cümlesi sonuna hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmeti konulmuştur. Secâvendî ise sadece (ج) alâmetini koymuş, sebebinin şu şekilde açıklamıştır: “مُحْضَرًا üzerinde vakf câiz, وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ üzerinde ise evlâdır. Zira kıyamet gününde hem yapılan iyilikler hem kötülükler hazır olacaktır. Sonra gelen تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا cümlesi ise isti'nâfidir. Çünkü o gün günahkâr kişi, cezalandırılma korkusuyla kötülüklerinin, sâlih kişi ise edebinden ötürü iyiliklerinin açığa çıkarılmasını

⁴⁸⁶ İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdulhalîm el-Harrânî, *Mukaddimetun fi Usûli't-Tefsîr*, (tahkik) Adnân Zazûr, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Kuveyt, 1972, s. 18.

⁴⁸⁷ Bkz. *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşer*, I, 238.

istemeyecektir. Dolayısıyla بَيْنَهَا ifadesindeki zamir ما'ya yahut amelin cinsine dönmektedir.⁴⁸⁸

Zeccâc, Râzî (671/1272) ve Kurtubî (705/1305) âyet ile ilgili şunları söylemişlerdir: “يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُخْتَصِرًا” cümlesi, takdiri اذْكَرُ olan bir mahzûf ile mansûbtur. وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ cümlesi öncesine atfedilmiş, sonra gelen تَوَدُّ fiili ise ikinci ما'nın hâli konumundadır.⁴⁸⁹ Ayrıca وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ cümlesinin mubtedâ, تَوَدُّ fiilinin ise onun haberi olması mümkündür.⁴⁹⁰ Ancak her iki durumda da âyet, kişinin kıyamet gününde yaptığı iyilikleri göreceğini, kötülükleri ile arasında uzun bir mesafe olmasını dileyeceğini ifade etmektedir.⁴⁹¹

Zemahşerî, Beyzâvî (685/1286), Ebû Hayyân ve Neseî, âyet ile ilgili şunları demişlerdir: “يَوْمَ وَجَدَانِ كُلُّ نَفْسٍ مَا يَوْمَ kelimesi تَوَدُّ fiili ile mansûbtur. Zira âyetin takdiri; وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ fiilinin karşısında görüldüğünde kendisi ile o gün arasında uzun bir zaman olmasını dileyeceğini ifade etmektedir.⁴⁹²

İbnu'l-Enbârî, Dâni ve Uşmûnî, وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ cümlesinin mubtedâ yapılması durumunda مُخْتَصِرًا üzerinde vakfın *hasen* olduğunu, وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ cümlesindeki ما'nın تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا şeklinde mansûb edilmesi durumunda ise وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ cümlesi ile mananın tamamlanacağını söylemişlerdir.⁴⁹³ Ancak Dâni, evlâ olanın وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ cümlesinin öncesine atfedilerek أَمَدًا بَعِيدًا cümlesi üzerinde vakfın

⁴⁸⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 155.

⁴⁸⁹ Benzer ifedeler için bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI, 319; Nahhâs, Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *İ'râbu'l-Kur'an*, (tahkik) Zuheyr Gâzî Zâhid, Âlemu'l-Kutub, 1988, I, 366; el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed, *Tefsiru Râgıp el-İsfahânî*, (tahkik) Muhammed Abdulazîz Besyûnî, Kulliyetu'l Âdâb, Câmiat'u Tanta, 1999, II, 515; Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, I, 155-156; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 381; Ukberî, *et-Tibyân fi İ'râbi'l-Kur'an*, I, 131; Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 224; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, II, 26; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, I, 155; *Tefsiru'l-Celâleyn*, s. 63; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, III, 153. (Buna göre muânaka vakfının bulunduğu her iki yerde de vakf yoktur.)

⁴⁹⁰ Benzer ifedeler için bkz. Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 224; Harrât, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, I, 54; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, I, 492. (Buna göre sadece مُخْتَصِرًا üzerinde vakf câizdir.)

⁴⁹¹ Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, I, 180; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 1127; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, IV, 59; Ayrıca bkz. Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, I, 187; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, II, 27.

⁴⁹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 381; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, II, 26; Ebû Hayyân, *Bahrû'l-Muhît*, III, 97; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, I, 155. (Buna göre muânaka vakfının bulunduğu her iki yerde de vakf yoktur.)

⁴⁹³ Buna göre muânaka vakfının bulunduğu her iki yerde de vakf yoktur.

yapılmasını söylemiştir.⁴⁹⁴ Nahhâs ise mananın *بَعِيداً* cümlesi ile tamamlandığını, dolayısıyla her iki yerde vakfın câiz olmadığını söylemiştir.⁴⁹⁵

Yukarıdaki vakf yerleri ve alâmetleriyle ilgili tercih beyan etmeden, öncelikle konu edindiğimiz vakf yerinde olduğu gibi muânaka alâmetinin konulduğu diğer yerlerde, muânaka alâmeti ile birlikte başka alâmetlerin konulmasının uygun olmadığı kanaatinde olduğumuzu ifade edelim. Zira muânaka alâmeti konulduğu yerlerin ilkinde vakfi diğerinde vaslı yahut aksini gerekli kılmakta iken, (ج) alâmeti konulduğu her iki yerde de vakfi câiz kılmaktadır. Bu sebeple muânaka alâmetine ihtiyaç olduğu yerlerde sadece muânaka alâmetinin konulması uygun olacaktır.

Secâvendî'nin söz konusu vakf yerleri ile ilgili söylediklerinden âyette muânaka vakfi kastedildiği anlaşılmaktadır. Birincisi; *مُحْضَرًا* üzerinde vakf *وَمَا عَمِلْتُمْ مِنْ شَوْءٍ* cümlesinin ise vasl edilmesidir. Bu durumda âyet, “*O gün, herkes hayırdan her ne yapmış ise onu hazırlanmış olarak bulacaktır. Kötülükten de ne yapmış ise onunla kendi arasında uzak bir mesafe bulunmasını temenni edecektir.*” şeklinde anlaşılacaktır. Nitekim yukarıda görüşleri zikredilen müfessirlerin çoğunluğu⁴⁹⁶, bazı vakf ve ibtidâ âlimlerinin yanı sıra Türkçe meâller de *مُحْضَرًا* üzerinde vakfi esas alarak âyeti tefsir etmiş veya meâlini vermişlerdir.⁴⁹⁷ İkincisi ise; *مُحْضَرًا* kelimesinin vasl edilerek *وَمَا عَمِلْتُمْ مِنْ شَوْءٍ* cümlesi üzerinde vakf edilmesidir. Bu durumda *تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا* cümlesi isti'nâfi olup, âyetin meali; “*O gün, her insan yaptığı bütün iyilikleri de kötülükleri de karşısında bulacaktır. (İnsan,) o'nun (amelin) kendisinden çok uzakta olmasını diler.*” şeklinde verilebilmektedir. Yukarıdaki açıklamasında bunun Secâvendî'nin tercihi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak müracaat edilen kaynakların hiç birinde âyetin bu şekilde yorumlandığına rastlanmamaktadır.

Âyetin; o gün günahkâr kişi, cezalandırılma korkusuyla kötülüklerinin ortaya çıkarılmasını, iyi kişi ise edebinden iyiliklerinin açığa çıkarılmasını istemeyeceği manasında olduğu gerekçesiyle Secâvendî'nin *بَعِيدًا* cümlesinin

⁴⁹⁴ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 574; Dâmî, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 199; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 75.

⁴⁹⁵ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 131.

⁴⁹⁶ Tefsirler için ayrıca bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, II, 631; Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, III, 50; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'î'l-Azîm*, II, 31; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I, 231; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, I, 337; Ebu'l Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Acîbeh el-Husnî el-İdrîsî eş-Şâzilî, *Bahru'l Medîd*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts. I, 408.

⁴⁹⁷ Türkçe meâller için bkz. Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay.

isti'nâfi olduğunu söylemesi kanaatimizce uygun değildir. Zira cezalandırılma korkusuyla kişinin kötülüklerinin ortaya çıkarılmasını istemeyeceğinin söylenmesi anlaşılır bir durum iken, edebinden ötürü iyiliklerinin açığa çıkarılmasını istemeyeceğinin söylenmesi anlaşılır değildir. Zira kişi o gün iyiliklerini gizlemesi şöyle dursun sevincinden; هَاؤُمْ أَقْرُوا كِتَابِيَهٗ “Gelin, kitabımı okuyun!”⁴⁹⁸ diyerek iyiliklerini herkese göstermeye çabalayacaktır. Bu nedenle وَمَا عَمِلْتُمْ مِنْ شُوءٍ cümlesi üzerinde vakfın uygun olmadığını düşünüyoruz. Nitekim yukarıda görüşleri zikredilen bütün müfessirler ve vakf ve ibtidâ âlimleri, وَمَا عَمِلْتُمْ مِنْ شُوءٍ cümlesi üzerinde vakftan bahsetmemiş, bazıları ise ilgili yerde vakfın olmadığını söylemişlerdir. Dolayısıyla âyette muânaka vakfına ihtiyaç bulunmamaktadır. Bu sebeple söz konusu yerlere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise sadece مُحْضَرًا üzerinde vakfın câiz olduğunu ifade eden (ج) alâmetinin konulması uygun olacaktır. Zira bu, tefsir kaynaklarında âyet için yapılan yorumların yanı sıra Türkçe meâllerde⁴⁹⁹ âyet için verilen meâllerle de uyum arz edecektir. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yerlere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

d) Âli İmrân, 3/137

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ ﴿١٣٧﴾

“Sizden önce (ki milletlerin başından) nice olaylar gelip geçmiştir. Yeryüzünde gezin dolaşın da yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ cümlesi sonuna (ل) alâmeti konularak üzerinde vakfın sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de, âyette geçmiş kavimlerin helâkinden bahsedilerek durumdan ibret alınması istendiği gerekçesiyle söz konusu yerde vakfın câiz olmadığını söylemiş, aynı alâmeti koymuştur.⁵⁰⁰

⁴⁹⁸ Hâkka, 69/19. Âyet için yukarıda verilen meâlde olduğu gibi Elmalılı da; “Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulunduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun.” şeklinde muânaka vakfı olduğu söylenen her iki yerde vasl esas alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁴⁹⁸

⁴⁹⁹ DİB’in meâli ve Elmalılı; “Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulunduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun.” şeklinde muânaka alâmeti konulan her iki yerde vaslı esas alarak âyetin meâlini vermişlerdir. Bkz. DİB.’i Meâli, Elmalılı.

⁵⁰⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 162.

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ﻱ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ﻱ) alâmeti konulduğu yerde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonrasında gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki söz konusu yerde vakf edildiğinde, “Sizden önce (ki milletlerin başından) nice olaylar gelip geçmiştir.” şeklinde cümle tamamlanmaktadır. Sonra gelen cümleden ibtidâ edildiğinde ise, “Yeryüzünde gezin dolaşın da yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün.” şeklinde hem anlam açısından tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı görülmektedir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁵⁰¹

Görüşlerine başvuru müfessirler, ilgili yerde vakf olup olmadığından bahsetmemiş, ancak her iki cümleyi ayrı ayrı ele alarak âyeti tefsir etmişlerdir.⁵⁰²

İbnu'l-Enbârî ve Dâni ilgili yerde vakf yapıp yapılmayacağından bahsetmemiş,⁵⁰³ Nahhâs ve Uşmûnî ise sonraki cümlenin (ف) ile gelmiş olmasının vakfa engel teşkil etmediğini, dolayısıyla vakfın câiz olduğunu söylemişlerdir.⁵⁰⁴

Yukarıda zikredilenlerden yola çıkarak söz konusu yerde (ﻱ) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira her ne kadar فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ cümlesinin öncesine mutaallık olduğu gerekçesiyle vakfın sakıncalı olduğu söylenmişse de Nahhâs ve Uşmûnî'nin dediği gibi ilgili yerde vakf edildiğinde âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır. Ayrıca Secâvendî'nin, âyette geçmiş kavimlerin helâkinden bahsedilerek durumdan ibret alınmasının gerektiği gerekçesiyle vakfın sakıncalı olduğunu söylemiş olması, yolculuk yapmanın yegâne sebebinin helak olan ümmetlerden ibret alınması şeklinde anlaşılmasına mahal verebilir. Bunun ise doğru olmadığı açıktır. Dolayısıyla ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

⁵⁰¹ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; M. Esed; Diyanet Vakfı; S. Ateş.

⁵⁰² Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, III, 768; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 228; Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'ân*, I, 469; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 445; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, III, 352; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, I, 95; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 126; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzîl*, I, 424; Ebussuûd, *İrşâdu Akli's-Selîm İle Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, II, 68; Siddik Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, II, 337.

⁵⁰³ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 585; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 210.

⁵⁰⁴ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 148; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 89.

e) Âli İmrân, 3/171-172

يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضَيِّعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ۝ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ ۝ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ

“(Şehitler) Allah’ın nimetine, keremine ve Allah’ın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceğine sevinirler. Onlar yaralandıktan sonra Allah’ın ve Peygamberinin davetine uyan kimselerdir. Onlardan güzel davranıp iyilik edenlere ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlara büyük bir mükâfat vardır.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضَيِّعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ âyetinin sonuna hem muânaka alâmeti hem de (ج) ve rükû’ alâmetleri konulmuştur. الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ cümlesi sonuna ise muânaka alâmeti ve (ط) alâmeti bir arada konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî ise birinci vakf yeri olan âyet sonuna (ج) alâmetini, ikinci vakf yeri الْقَرْحُ üzerine ise (ط) alâmetini koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Âyet sonunun vasl edilmesi durumunda الْقَرْحُ üzerinde vakf edilmelidir. Âyet sonunda vakf edilecek olursa sonrasında gelen الَّذِينَ أَحْسَنُوا الْمُؤْمِنِينَ cümlesi ise ona haber olacağından الْقَرْحُ üzerinde vakf câiz olmaz.”⁵⁰⁵

Görüşlerine başvuru müfessirler, الَّذِينَ’nin, öncesindeki الْمُؤْمِنِينَ kelimesine sıfat⁵⁰⁶ yahut ibtidâ üzerine merfû⁵⁰⁷ yahut medh üzerine mansûb olabileceğini söylemişlerdir.⁵⁰⁸ Mekkî b. Ebî Tâlib ve Kurtubî (671/1272), الَّذِينَ kelimesinin mübtedâ, الْقَرْحُ cümlesinin ise onun haberi olduğu görüşündedirler.⁵⁰⁹ İ’râbu’l-

⁵⁰⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 165.

⁵⁰⁶ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VII, 399; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 1309; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, II, 115; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, I, 190; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, II, 115; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, II, 109.

⁵⁰⁷ Mübtedâ olması durumunda haberin الَّذِينَ أَحْسَنُوا cümlesi olduğunu söylemişlerdir. Bkz. Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 1309; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, II, 115; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, I, 190; *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 84; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, II, 115; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, II, 109.

⁵⁰⁸ Bkz. Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 1309; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, II, 115; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, I, 190; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, II, 115; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, II, 109.

⁵⁰⁹ Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muşkilu İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 178; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, IV, 276.

Kur'an ile ilgili eserlerde ise الَّذِينَ'nin, takdiri هُمْ olan mahzûf bir mubtedânın haberi olduğu söylenmiştir.⁵¹⁰

İbnu'l-Enbârî ve Dâni, âyet sonunda vakftan söz etmemiş, الْقَرْح üzerinde ise vakfın *hasen* olduğunu söylemişlerdir.⁵¹¹ Nahhâs, الَّذِينَ'nin öncesindeki الْمُؤْمِنِينَ kelimesine sıfat yapılması durumunda âyetin sonunda vakf olmadığını, الَّذِينَ'nin, هُمْ الَّذِينَ şeklinde ibtidâ üzerine merfu' yahut أَعْنِي الَّذِينَ şeklinde takdir edilmesi durumunda ise her iki yerde vakfın *tâm* olacağını söylemiştir.⁵¹² Uşmûnî ise, الَّذِينَ'nin takdiri أَعْنِي olan bir fiil ile medh üzerine mansûb edilmesi durumunda her iki yerde de vakfın *kâfi* olduğunu söylemiştir.⁵¹³

Vakf yerleri ile ilgili yukarıdaki açıklamasında, Secâvendî'nin âyette muânaka vakfını kastettiği anlaşılakta olup birinci vakf yeri âyetin sonudur. Üzerinde vakf edilmesi durumunda sonra gelen الَّذِينَ mubtedâ, لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا cümlesi ise ona haber olacağından الْقَرْح üzerinde vakf câiz olmaz. Bu durumda âyetlerin meâli şöyle olmaktadır. “(Şehitler) Allah'ın nimetine, keremine ve Allah'ın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceğine sevinirler. Yaralandıktan sonra Allah'ın ve Peygamberinin davetine uyan kimselerden güzel davranıp iyilik edenlere ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara büyük bir mükâfat vardır.” İkinci vakf yeri ise, الَّذِينَ'nin, öncesine sıfat yapılarak الْقَرْح üzerinde vakf edilmesidir. Bu durumda âyetin sonunda vakf olmayıp âyetlerin meâli, “(Şehitler) Allah'ın nimetine, keremine ve yaralandıktan sonra Allah'ın ve Peygamberinin davetine uyan müminlerin ecrini Allah'ın zayi etmeyeceğine sevinirler. Onlardan güzel davranıp iyilik edenlere ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara büyük bir mükâfat vardır.” şeklinde olmaktadır. Ancak müracaat edilen Türkçe meâllerin hiçbirinde bu şekilde âyetin meâli verilmemiştir.

Yukarıda görüşleri zikredilen müfessirler ve bazı vakf ve ibtidâ âlimlerinin söylediklerinden الَّذِينَ'nin, هُمْ الَّذِينَ şeklinde ibtidâ üzerine merfu' yapılmasının ya da أَعْنِي الَّذِينَ şeklinde nasb üzerine takdir edilmesinin de mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer bazı meâllerde de الَّذِينَ, takdiri هُمْ olan mahzûf bir mubtedânın haberi yapılmış,

⁵¹⁰ Bkz. Ukberî, *et-Tibyân fi İ'râbi'l-Kur'an*, I, 158; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân*, IV, 375.

⁵¹¹ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 588; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 213.

⁵¹² Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 154.

⁵¹³ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 92.

muânaka alâmetinin konulduğu her iki yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁵¹⁴

Diğer taraftan yukarıda görüşleri zikredilen Mekkî b. Ebî Tâlib ve Kurtubî'nin الذِّينِ'nin mubtedâ, مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ cümlesinin ise onun haberi olduğunu söylemiş olması, âyette muânaka vakfına gerek olmadığını ifade etmektedir. Zira bu durumda muânaka alâmetinin konulduğu her iki yerde de vakf câiz olmaktadır.

Ayrıca âyetin sonuna muânaka alâmeti ile birlikte rükû' alâmetinin konulmuş olması da zihinlerde kargaşaya neden olmaktadır. Zira muânaka alâmeti âyetin sonraki âyet ile güçlü bir bağının olduğuna işaret olup, âyet sonunda vakfın câiz olup olmadığını mevzu bahis ederken, rükû' alâmeti, kıraatin kat' edilebileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla ilgili yerlere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması uygun olacaktır. Bu durumda sadece âyetlerin sonunda vakf edilerek tilâvet yapılacaktır. Bu şekilde yapılacak bir tilâvet ise, hem Peygamber (as.)'ın kıraatine uygun olacak hem de okuyuşta ahenk sağlayacaktır. Konulması durumunda ise, الْقَرْحُ üzerine vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim bazı Türkçe meâllerde âyet sonunda vakf, الْقَرْحُ üzerinde vasl dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁵¹⁵ Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda ise ilgili yerlere herhangi bir alâmet konulmamış, sadece âyet sonuna hizb alâmeti konulmuştur.

3.4. Nisâ Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Nisâ, 4/23

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخْوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخْوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ الَّتِي فِي حُجُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَخَالَاتُكُمُ الَّتِي مِنْ أُمَّهَاتِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا

رَحِيمًا

⁵¹⁴ Bkz. Ö. N. Bilmen; S. Ateş; M. Esed.

⁵¹⁵ Diyanet Vakfı Meâli, âyet sonunda vakf, الْقَرْحُ üzerinde ise vaslı esas alarak âyetin meâlini şu şekilde vermiştir, “Yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına uyanlar (özellikle) bunların içlerinden iyilik yapanlar ve takvâ sahibi olanlar için pek büyük bir mükâfat vardır.” Benzer ifadeler için bkz. Elmalılı; H. B. Çantay.

“Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız ve teyzeleriniz; kız ve erkek kardeşlerinizin kızları; ve süt anneleriniz ile süt kardeşleriniz; eşlerinizin anneleri; ve kendileriyle gerdeğe girmiş olduğunuz eşlerinizden doğmuş olan üvey kızlarınız size haram kılınmıştır; fakat gerdeğe girmemişseniz (kızlarıyla evlenmenizde) bir günah yoktur; ve kendi sulbünüzden gelen oğullarınızın eşleri de (size haramdır); aynı anda ve birlikte iki kız kardeşi (eş olarak) almanız da (yasaklanmıştır); ama geçmişte olanlar geçmiştir. Çünkü Allah, çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَحَالَئُلْ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ cümlesinin sonuna (ﻻ) alâmeti konularak üzerinde vakfın sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Çünkü sonra gelen وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ cümlesi öncesine atfedilmiş olup âyet; “iki kız kardeşi ile aynı anda evli bulunmanız da sizlere haram kılınmıştır.”⁵¹⁶

Yukarıdaki âyette ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ﻻ) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki söz konusu yerde vakf edildiğinde, “kendi sulbünüzden gelen oğullarınızın eşleri de. (size haramdır)” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise, “geçmişte olanlar biryana, aynı anda iki kız kardeşi (eş olarak) almanız da. (yasaklanmıştır)” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı görülmektedir.

Müracaat edilen tefsir ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ cümlesinin öncesine atfedildiği söylenmiş ancak öncesindeki cümleden ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁵¹⁷

⁵¹⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 170.

⁵¹⁷ Bkz. Ferrâ, *Maâni l-Kur’an*, I, 238; Taberî, *Câmiu l-Beyân*, VIII, 150; Zeccâc, *l’râbu l-Kur’an*, II, 35; Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muşkilu l’râbi l-Kur’an*, I, 194; Râzî, *Mefâtihu l-Gayb*, I, 1410; Ebû Hayyân, *Bahru l-Muhît*, III, 582; Semerkandî, *Bahru l-Ulûm*, I, 318; Ebussuûd, *İrşâdu Akli s-Selîm İle Mezâya l-Kur’âni l-Kerîm*, II, 162; Suyûtî, *ed-Durru l-Mensûr*, IV, 300-311; Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafâ, *Rûhu l-Beyân*, Dâru İhyâi t-Turâsi l-Arabî, ts. II, 149; İbn Âşûr, *et-Tahrîr vet-Tenvîr*, IV, 301; Şankîtî, Muhammed Emîn b. Muhtâr, *Edvâu l-Beyân fî İdâhi l-Kur’an’i bi l-Kur’an*, Dâru l-Fikr, Beyrut, 1995, II, 39; Rızâ, Muhammed Reşîd, *Tefsîru l-Menâr*, el-Hey’etu l-Misriyyetu l-Âmmet’u li l-Kitâb, 1990, IV, 215; Dervîş, *l’râbu l-Kur’an ve Beyânuh*, II, 192; Sâfî, *el-Cedvel fî l’râbi l-Kur’an*, IV, 476.

İbnu'l-Enbârî ve Dâni söz konusu yerde vakfın *tâm* olmadığını söylemişlerdir.⁵¹⁸ Nahhâs ve Uşmûnî ise, وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ cümlesi öncesine atfedildiği için ilgili yerde vakfın *tâm* olmadığını, ancak mana anlaşılır olduğundan vakf edilmesinde sakınca olmadığını söylemişlerdir.⁵¹⁹

Yukarıda zikredilenlerden ilgili yerde (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Secâvendî'nin, sonra gelen cümlelerin öncesine atfedildiği gerekçesiyle vakfın câiz olmadığını söylemiş olması, vakfa engel teşkil etmez. Nitekim Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda benzer cümlelerin olduğu bazı yerlerde vakfın caiz olduğuna işaret eden alâmet konulmuş,⁵²⁰ âyetin siyâk ve sibakından mananın anlaşılır olduğunu söyleyerek Secâvendî de ilgili yerlerde vakfın câiz olduğunu söylemiştir.⁵²¹

Ayrıca (ﻻ) alâmeti konulduğu için öncesinden uygun yerden ibtidâ edilmesinin gerekli olduğunu söylersek وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ cümlesinden ibtidâ edilmesi gerekecektir. Ancak Secâvendî'nin vakfın câiz olmamasına gerekçe olarak sonra gelen cümlelerin öncesine atfedildiğini söylemiş olması, وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ cümlesinden ibtidâyı da problemlili kılmaktadır. Zira bu cümlede de tahrim ifadesi olmayıp öncesindeki manaya atfedilmiştir. Dolayısıyla وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ cümlesinden ibtidâ edilmesinde de sakınca bulunmamaktadır. Zira وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ cümlesinin öncesine atfedildiği gibi, وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ cümlesi de öncesine atfedilmiş olacaktır. Siyâk ve sibakından bu durum kolayca anlaşıldığından âyetin anlaşılmasında problem oluşmayacaktır. Bu nedenle ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise zorunlu durumlarda vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetin konulmasının uygun olacağı görülmektedir. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

⁵¹⁸ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 596; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 219.

⁵¹⁹ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 163; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 98.

⁵²⁰ Bkz. s. 21-81.

⁵²¹ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 129-150-301.

b) Nisâ, 4/25

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكَحِ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ
بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَأَثْوِهِنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرِ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ
أَخْدَانٍ فَإِذَا أَحْصَيْتُمْ فَانْكِحُوهُنَّ فَاعْلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ
تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾

“Sizden kimin, hür mümin kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse sahip olduğumuz mümin genç kızlarınızdan (cariyelerinizden) alsın. Allah, sizin imanınızı daha iyi bilir. Hepiniz birbirinizdensiniz. Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları hâlinde, sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa, onlara hür kadınların cezasının yarısı uygulanır. Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyetin sonuna rükû’ alâmeti konulmuştur. Sonra gelen âyet ile anlam ve lafız açısından güçlü bir ilişki bulunmadığından kıraatin kat’ edilmesinde sakınca bulunmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Fakat rükû’ alâmetinin daha sonra gelen مِنْ الَّذِينَ سَنَّ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا قَبْلَكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٥﴾ “Allah size bilmediklerinizi açıklamak ve sizi, sizden öncekilerin yollarına iletme, günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah hakkıyla bilmektedir, hikmet sahibidir. Allah, sizin tövbenizi kabul etmek istiyor. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi istiyorlar. Allah, sizden (yükümlülükleri) hafifletmek istiyor. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.”⁵²² âyetlerinin sonuna konulması daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Zira rükû’ alâmetinin konulduğu âyetin öncesindeki âyetler, nikâhlanması haram ve helal olanları ele almaktadır. Sonraki âyetler ise öncesindeki âyetlerin devamı niteliğinde olup, söz konusu hükümlerin gayesine işaret etmektedir.

⁵²² Nisâ, 4/26-28.

Ebû Hayyân ve Sâlebî, (427/1035) 28. âyete kadar olan âyetleri aynı grupta ele alarak tefsir etmişlerdir.⁵²³ Bikâî ise rükû' alâmetinin konulduğu 25. âyeti tefsir ettikten sonra şöyle demiştir: “Önceki âyetlerde nikâhlanması haram ve helal olanlar zikredilmiş, وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ âyetinde ise kullar şükredip nankörlük etmesinler diye söz konusu hükümlerdeki hikmet ve Allah'ın kullarına olan merhameti hatırlatılmıştır.”⁵²⁴ Dolayısıyla rükû' alâmetinin 28. âyetin sonuna konulması daha uygun olacaktır. Zira daha sonra gelen يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir.” âyeti, öncesindeki âyetlerden farklı bir konuyu ele almaktadır.

c) Nisâ, 4/150

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا

“Şüphesiz, Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah'a inanıp peygamberlerine inanmayarak ayırım yapmak isteyenler, “(Peygamberlerin) kimine inanırız, kimini inkâr ederiz” diyenler ve böylece bu ikisinin (imanla küfrün) arasında bir yol tutmak isteyenler...”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ cümlesi sonuna (٧) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonra gelen cümlenin öncesine atfedildiğini gerekçe göstererek aynı alâmeti koymuştur.⁵²⁵

Görüşlerine başvuru tefsir ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde, üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümlenin sonrasında gelen وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا

⁵²³ Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, II, 280; Ebû Hayyân, *Bahrul Muhît*, III, 552; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 204; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, I, 626.

⁵²⁴ el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer*, 2/238.

⁵²⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 178.

cümlesinin öncesine atfedildiği söylenmiş, ancak öncesindeki cümleden ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁵²⁶

İbnu'l-Enbârî ve Dâni söz konusu yerde vakfın yapıp yapılmayacağından bahsetmemiş, Nahhâs ve Uşmûnî ise *هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا* cümlesinin *إِنَّ*'in haberi olduğunu, dolayısıyla âyetin başından *هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا* cümlesinin sonuna kadar vakfın olmadığını söylemişlerdir.⁵²⁷

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı görülmektedir. Zira (ﻻ) alâmeti, konulduğu yerde vakfın sahih hiçbir vechinin olmadığını ifade ettiğinden zorunlu olarak üzerinde vakf edilecek olsa dahi öncesinden ibtidâyı gerekli kılmaktadır. Doğrusu (ﻻ) alâmetinin konulduğu yerde vakfın tercih edilmeyeceği açıktır. Ancak vakfın sakıncalı olduğuna sebep olarak sonra gelen cümlenin öncesine atfedildiğinin söylenmiş olması, kanaatimizce vakfa engel teşkil etmez. Çünkü üzerinde vakf edildiğinde âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır. Nitekim mushaflarda benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmet konulmuştur.⁵²⁸ Âyetin siyâk ve sibâkından mananın anlaşılır olduğunu söyleyerek Secâvendî de söz konusu yerlerde vakfın câiz olduğunu söylemiştir.⁵²⁹

Ayrıca söz konusu yerde zorunlu olarak vakf edildiğinde, âyetin başından ibtidâ edilmesi dışında uygun yer bulunmadığı görülmektedir. Zira (ﻻ) işaretinin konulduğu yerin öncesindeki cümleler de öncesine atfedilmiş⁵³⁰ olduğundan âyetin başından ibtidâ edilmesi dışında uygun yer bulunmamaktadır. Bu durumda zorunlu olarak yapılan vakfın bir anlamı kalmamaktadır. Bu nedenle ilgili yerde vakf edilmesi durumunda ibtidâ için en uygun seçenek sonra gelen *وَيُرِيدُونَ أَنْ يُتَّخَذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا* cümlesinden ibtidâ edilmesidir. Siyâk ve sibâkından cümlenin öncesine atfedildiği de kolayca anlaşılacağından âyetin anlaşılmasında problem oluşmayacaktır.

⁵²⁶ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX, 352; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, II, 305; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 1582; IV, 119; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 273; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, IV, 119; Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, I, 247; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 445; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, III, 283; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, II, 367; Sâfî, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân*, VI, 223.

⁵²⁷ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 608; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 230; en-Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 190; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 111.

⁵²⁸ Bkz. s. 21-81.

⁵²⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 129-150-301.

⁵³⁰ Buna rağmen söz konusu cümleler üzerine (ﻻ) alâmeti konulmamıştır.

Yukarıda görüşleri zikredilen Nahnâs ve Uşmûnî'nin, إِنَّ'nin haberi olan هُمْ أُولَئِكَ cümlesinin sonuna kadar vakfın olmadığını söylemiş olmalarına gelince, *tâm* vakf kastedildiği kanaatindeyiz. Yoksa zorunlu olarak vakf edilmesi durumunda sonra gelen cümleden ibtidâ edilemeyeceği değildir. Nitekim âyet sonu olan وَيُرِيدُونَ أَنْ يُتَّخِذُوا بَيِّنًا وَذَلِكَ سَبِيلًا cümlesi sonunda vakf edildiğinde de إِنَّ'nin haberi zikredilmediği halde sonra gelen âyetten ibtidâ edilebilmekte ve bu durum âyetin anlaşılmasında problem oluşturmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise âyetin uzun olması sebebiyle zaruret halinde vakfın câiz olduğunu ifade eden (ص) alâmetinin konulmasının uygun olacağı kanaatindeyiz. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.5. Mâide Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Mâide, 5/26

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَدِيمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

“Allah, şöyle dedi: “O hâlde, orası onlara kırk yıl haram kılınmıştır. Yeryüzünde şaşkın şaşkın dönüp dolaşacaklar. Artık böyle yoldan çıkmış kavme üzülme.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette أَرْبَعِينَ سَنَةً cümlesi sonuna (ج) alâmeti konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “أَرْبَعِينَ سَنَةً” ifadesi, öncesindeki مُحَرَّمَةٌ kelimesine zarf olabildiği gibi sonrasında gelen يَتِيهُونَ fiiline de zarf olabilmektedir.”⁵³¹

Secâvendî’nin yukarıdaki vakf yeri ile ilgili açıklamasında أَرْبَعِينَ سَنَةً cümlesinin hem öncesindeki مُحَرَّمَةٌ kelimesine hem de sonrasında gelen يَتِيهُونَ fiiline zarf olabileceğini söylemesi, âyette muânaka vakfına işaret ettiğini göstermektedir.⁵³² Zira öncesindeki مُحَرَّمَةٌ kelimesine zarf olması durumunda مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ cümlesinin vasl edilerek أَرْبَعِينَ سَنَةً üzerinde vakf edilmesi gerekmektedir. Bu durumda âyetin meâli; “Allah, şöyle dedi: “O hâlde, orası onlara kırk yıl haram kılınmıştır. Yeryüzünde şaşkın şaşkın dönüp dolaşacaklar. Artık böyle yoldan çıkmış kavme üzülme.” Nitekim birçok Türkçe meâlde

⁵³¹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 184.

⁵³² Secâvendî’nin ilgili yerde muânaka vakfından söz etmemiş olması, vakf kavramları arasında muânaka kavramının ve alâmetinin olmamasındandır. Zira ilk muânaka kavramını İmâm Ebu’l-Fadl Râzî oluşturmuştur. Bkz. İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kiraâti'l-Aşer*, I, 274.

âyetin meâli bu şekilde verilmiştir.⁵³³ *أَزْبَعِينَ سَنَةً* cümlesinin sonrasındaki *يَتَّبِعُونَ* fiiline zarf yapılması durumunda ise *مُحْرَمَةً عَلَيْهِمْ* cümlesi sonunda vakf, *أَزْبَعِينَ سَنَةً* cümlesinin ise vasl edilmesi gerekmektedir. Bu durumda âyetin meâli; “Allah, şöyle dedi: “O hâlde, orası onlara haram kılınmıştır. Kırk yıl yeryüzünde şaşkın şaşkın dönüp dolaşacaklar.” şeklinde olmaktadır.

Görüşlerine müracaat edilen müfessirlerin birçoğu âyet ile ilgili şunları söylemişlerdir; “*أَزْبَعِينَ سَنَةً* cümlesinin hem *مُحْرَمَةً* ile hem de *يَتَّبِعُونَ* fiili ile mansûb edilmiş olması muhtemeldir.⁵³⁴ *مُحْرَمَةً* kelimesi ile mansûb olması durumunda, âyet, sözü edilen beldenin kırk yıl sürecince onlara haram kılındığını, kırk yıl geçtikten sonra onlardan hayatta kalanların savaştan oraya girdiklerini ifade edecektir.⁵³⁵ *يَتَّبِعُونَ* fiili ile mansûb edilmesi durumunda ise, âyet sözü edilen beldenin yaşadıkları müddetçe onlara haram kılınmasıyla birlikte yeryüzünde kırk yıl şaşkın şaşkın dolaştıklarını, onlar öldükten sonra çocuklarının oraya girebildiklerini ifade edecektir.⁵³⁶ Celâleyn sahibi ise *مُحْرَمَةً عَلَيْهِمْ* cümlesi sonuna vakfi esas olarak âyeti tefsir etmiştir.⁵³⁷

Vakf ve ibtidâ âlimleri, hem *مُحْرَمَةً عَلَيْهِمْ* hem de *أَزْبَعِينَ سَنَةً* cümlesinin sonunda vakfin câiz olduğunu söylemişlerdir.⁵³⁸

Yukarıda görüşleri zikredilen müfessirlerin ekseriyeti, Secâvendî dâhil vakf ve ibtidâ âlimlerinin tamamı âyeti iki manada yorumlamışlardır. Ancak mushaflarda sadece *أَزْبَعِينَ سَنَةً* cümlesi üzerine (ج) alâmetinin konulması, âyet için yapılan yorumlardan sadece birini yansıtmaktadır. Bu ise söz konusu yerde vakf edilmesi durumunda oluşmaktadır. Aksi halde âyette sözü edilen beldenin kırk yıl onlara haram

⁵³³ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁵³⁴ Benzer ifadeler için bkz. Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, I, 263; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, II, 33; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I, 407; Dervîş, *Î'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, II, 449; Harrât, *Muşkilu Î'râbi'l-Kur'ân*, I, 111; Sâfi, *el-Cedvel fi Î'râbi'l-Kur'ân*, VI, 323.

⁵³⁵ Ayrıca bkz. Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, IV, 44; Mucîruddîn, *Fethu'r-Rahmân*, II, 276.

⁵³⁶ Bkz. Ferrâ, *Maâni'l-Kur'ân*, I, 281; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*; X, 197; Zeccâc, *Î'râbu'l-Kur'ân*, I, 166; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 1641; Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 345; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, VI, 130; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 313; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhîr*, IV, 223. (Her iki yerde vakfin câiz olduğunun söylenmiş olması, aynı okuyuşta vakfin câiz olduğunu değil muânaka vakfını ifade etmektedir.)

⁵³⁷ *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 130.

⁵³⁸ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 617; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 200-201; Dâmî, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 237-238; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 118. (İbnu'l-Cezerî de *مُحْرَمَةً عَلَيْهِمْ* ve *أَزْبَعِينَ سَنَةً* cümleleri üzerinde muânaka şeklinde vakfin uygun olacağını söylemiştir. (Bkz. İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşer*, I, 238)

kılındığı mı, yoksa kırk yıl onların yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaştıkları mı anlatıldığı anlaşıl(a)mayacaktır. Bu nedenle مُحَمَّدٌ عَلَيْهِمْ ve أَرْبَعِينَ سَنَةً cümleleri sonuna muânaka alâmetinin konulmasının uygun olacağı kanaatindeyiz. Zira bu, Kur'an okuyucusuna istediği yerde vakf ederek tercih ettiği anlamın oluşmasına imkân sağlamakla birlikte, âyet için yapılan yorumlarla da uyum arz edecektir. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yerlere muânaka alâmeti konulmuştur.

b) Mâide, 5/27

وَإِثْلَ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ

الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾

“(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, “Andolsun seni mutlaka öldüreceğim” demişti. Öteki, “Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder” demişti.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَإِثْلَ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ cümlesi sonuna (م) alâmeti konularak vakfin lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: “وَإِثْلَ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ” cümlesi vasl edilirse, sonrasında gelen إِذْ edatı, وَإِثْلَ fiilinin zarfı olduğu anlaşılacak, bu ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına sebep olacaktır. Hâlbuki إِذْ’in amili mahzûf olup, takdiri; إِذُْ şeklindedir.⁵³⁹

Yukarıda zikredilen yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (م) alâmeti vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığını, cümlenin vasl edilmesi durumunda ise uygun olmayan bir mananın oluşacağını ifade etmektedir. Nitekim Secâvendî, söz konusu yerin vasl edilmesi durumunda إِذْ’in وَإِثْلَ fiilinin zarfı olarak anlaşılacağını, bunun ise Peygamber (as.)’ın ve muhataplarının, Âdem’in her iki oğlunun Allah’a kurban sundukları zamana giderek Peygamber’in, onların başından geçenleri anlatmasını istediği şeklinde anlaşılacağı endişesi taşımıştır. Ancak bu şekilde bir endişe yersizdir. Zira bu, gerçekleşmesi imkânsız olmakla birlikte gereksiz bir

⁵³⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 184.

durum olduğundan ilgili âyetleri tilâvet edenin ya da dinleyenin zihnine böyle bir düşünce gelmez.

Görüşlerine başvuru tefsirler ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili kaynaklarda âyet ile ilgili şunlara dikkat çekilmiştir: “Âyette geçen *إِذْ* ifadesinin iki şekilde mansûb edilmiş olması muhtemeldir. Birincisi, *تَبَاً* kelimesi ile mansûb edilmiş olmasıdır. Bu durumda âyetin takdiri; *وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ قَصَصَهُمْ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ* “Onların o zamana ait kıssalarını, onlara oku!” şeklindedir. İkincisi ise *إِذْ* in *تَبَاً* kelimesine bedel olmasıdır. Bu durumda cümlenin takdiri; *وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبَاِ تَبَاً ذَلِكَ الْوَقْتِ* “Onlara, o zamanın haberinden oku!” şeklindedir.⁵⁴⁰

İbnu'l-Enbârî, Nahnâs ve Dâni, ilgili yerde vakftan bahsetmemiş,⁵⁴¹ Uşmûnî ise *إِذْ* in, takdiri *أَذْكَرُ* olan mahzûf bir fiile mutaallık olması durumunda âyetin takdirinin; *أَذْكَرُ مَا جَرَى لِأَنْبِيَّ آدَمَ وَفَتْ كَدَا* şeklinde olacağı için vakfın caiz olacağını söylemiştir.⁵⁴²

Yukarıda zikredilenlerden söz konusu yerde vakfın lâzımî olmadığı anlaşılmaktadır. Secâvendî'nin, cümlenin vasl edilmesi durumunda sonra gelen *إِذْ* in, *وَأَتْلُ* fiilinin zarfı olarak anlaşılacağı endişesine gelince, bunun yersiz olduğu kanaatindeyiz. Zira bu tür yerlerde âyetin ne şekilde sahîh anlam alacağına bakılarak ona göre i'râbın yapılması ya da mahzûf takdir edilmesi gerekir.⁵⁴³ Yukarıda görüşleri zikredilen tefsir ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde, *إِذْ* in *وَأَتْلُ* fiiline değil, *تَبَاً* ifadesine mutaallık olduğu ya da ona bedel olduğu söylenmiştir. Bu durumda, *إِذْ* in *وَأَتْلُ* fiilinin zarfı olduğu anlaşılma endişesi olmayacağı için Secâvendî'nin vakfın lâzımî olmasına ileri sürdüğü gerekçe de ortadan kalkmış olacaktır.⁵⁴⁴ Bu durumda ilgili yerde vakfın lâzımî olduğunun söylenmesi şöyle dursun vakfın caiz olmaması dahi söz konusu olmaktadır.

Ayrıca Secâvendî'nin vakf yeri ile ilgili *إِذْ* in âmîlinin mahzûf olup, takdirinin *أَذْكَرُ* *إِذْ* şeklinde olduğunu söylemiş olması da söz konusu yerde vaslın câiz olabileceğini ifade edebilir. Zira vakf halinde mahzûfun takdir edilebilir olması, vasl halinde de takdir

⁵⁴⁰ Bkz. Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 1643; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 658; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, I, 264; Harrât, *Muşkilu'l-Râbi'l-Kur'an*, I, 112; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, II, 451; Sâfi, *el-Cedvel fi'l-Râbi'l-Kur'an*, VI, 323. (Her iki durumda da söz konusu yerde vakf câiz değildir.)

⁵⁴¹ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 617; Nahnâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 203; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 238.

⁵⁴² Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 118.

⁵⁴³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 291; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhîr*, II, 263.

⁵⁴⁴ Bkz. İsmail Sâdık *el-Vakfu'l-Lâzim fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 232.

edilebileceğini ifade etmektedir. Nitekim yukarıdaki ifadesinde Uşmûnî, اِذْ in takdiri اِذْ olan bir mahzûfa mutaallık olması durumunda vakfın câiz olacağını söylemiştir.

Yukarıda görüşleri zikredilen İbnu'l-Enbârî, Nahhas ve Dâni'nin ise söz konusu yerde vakfın lâzımî olduğunu söylemiş olmaları bir yana vakftan dahi söz etmemiş olmaları en azından vakfın lâzımî olmadığını ifade etmektedir.

Ayrıca mushaflarda söz konusu vakf yerinde (م) alâmeti konulduğu halde benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde herhangi bir vakf alâmeti konulmamış ya da vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetlerden biri konulmuştur.⁵⁴⁵ Secâvendî de benzer âyetlerde اِذْ in, takdiri اِذْ olan mukadder bir fiile mutaallık olduğunu, dolayısıyla vakfın lâzımî olmadığını söylemiştir.⁵⁴⁶ Bu nedenle ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetlerden birinin konulması uygun olacaktır.⁵⁴⁷ Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

c) Mâide, 5/31-32

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِثُ سَوْأَةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَى أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِي سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

“Nihâyet Allah, ona kardeşinin ölmüş cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. “Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz miyim ben?” dedi. Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu. Bundan dolayı İsrailoğullarına (Kitap'ta) şunu yazdık: “Kim, bir insanı, bir can karşılığı yahut yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür...”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette فَاصْبِحَ مِنَ النَّادِمِينَ ve مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ cümleleri sonuna hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmeti konulmuştur. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî ise ilgili yerlere sadece (ج)

⁵⁴⁵ Bkz. s. 85-86.

⁵⁴⁶ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 190-274-380-381-402.

⁵⁴⁷ İbnu'l-Cezerî, söz konusu yerde vakfın *hasen* olduğunu söylemiştir. Bkz. *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşer*, I, 233.

alâmetini koymuş, gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: “ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ ” cümlesi, öncesindeki فَأَصْبَحَ fiiline mutaallık olabileceği gibi sonra gelen كَتَبْنَا fiiline de mutaallık olabilmektedir. Ancak âyetin, kardeşini gömemediği için pişmanlık duyduğunu ifade etmek üzere مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ üzerinde vakf edilmesi daha uygundur.”⁵⁴⁸

Görüşlerine başvuru müfessirler söz konusu yerde vakfın olup olmadığından bahsetmemiş, ancak âyetin, Kâbil’in, Hâbil’i öldürmesinden ötürü Yüce Allah’ın İsrâiloğullarına kisası yazdığını ifade ettiğini, dolayısıyla مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ cümlesinin كَتَبْنَا fiiline mutaallık olduğunu söylemişlerdir.⁵⁴⁹ Saâlibî (876/1471), مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ cümlesinin كَتَبْنَا fiiline mutaallık olduğunu, bunun ise cumhur ulemânın görüşü olduğunu söylemiştir.⁵⁵⁰

İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ cümlesinin isti’nâfi olduğu söylenmiş, âyetteki her iki câr ve mecrûrun⁵⁵¹ كَتَبْنَا fiiline mutaallık olduğu ifade edilmiştir.⁵⁵²

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni مِنَ النَّادِمِينَ فَأَصْبَحَ üzerinde vakfın *tâm* olduğunu, âyetin vasl edilerek مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ cümlesi üzerinde vakf edilmesinin ise doğru olmadığını söylemişlerdir. Bununla ilgili İbnu’l-Enbârî şöyle demiştir: “Arap dilinden nasibi olmayanlardan bazıları مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ cümlesi üzerinde vakfın olabileceğini söylemiştir. Bu, asla doğru değildir. Zira مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ fiiline mutaallık olup âyet, Kâbil’in, Hâbil’i öldürmesi sebebiyle İsrâiloğullarına kisasın yazıldığını anlatmaktadır. Bu nedenle mevsûlü zikredilmeden sılanın üzerinde⁵⁵³ vakf doğru olmaz.”⁵⁵⁴ Uşmûnî ise şöyle demiştir: “Her ne kadar مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ cümlesi üzerinde vakfın câiz olduğu söylenmişse de sonrasında

⁵⁴⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 184.

⁵⁴⁹ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, X, 231; el-İsfahânî, *Tefsîru Râgıp el-İsfahânî*, IV, 330; Mâverdi, *en-Nuketü ve’l-Uyûn*, II, 31; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, III, 46; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, VI, 145; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, II, 319; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, IV, 237; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzil*, II, 42; *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 131; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, II, 36; es-Sa’dî, Abdurrahmân b. Nâsır, *Tefsîru’l-Kerîmu’r-Rahmân fi Tefsîri’l-Kelâmi’l-Mennân*, (tahkik) Abdurrahmân b. Mâ’la el-Luveyhik, Muessesetu’r-Risâle, 2000. I, 229; Mucîruddîn, *Fethu’r-Rahmân*, 2. 285; Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, III, 402.

⁵⁵⁰ Saâlibî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf, *el-Cevâhiri’l-Hisân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, Muessesetu Â’lemî, Beyrut, ts. I, 458.

⁵⁵¹ Âyetteki her iki câr ve mecrûr, مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ cümlesindeki câr ve mecrûrdur.

⁵⁵² Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, II, 461; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, VI, 32.

⁵⁵³ Söz konusu ifade lügat manasında olup كَتَبْنَا ifadesinin öncesine mutaallık olduğunu anlatmaktadır.

⁵⁵⁴ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 617; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 202; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 239.

gelen كَتَبْنَا fiilinden ibtidâ hoş karşılanmamaktadır. Bu nedenle فَاصْبِحْ مِنَ التَّادِمِينَ cümlesi üzerinde *tâm* vakf vardır.”⁵⁵⁵

Öncelikle hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmetinin aynı yerde bir arada konulmasının uygun olmadığını belirtelim. Zira muânaka alâmeti konulduğu yerlerin ilkinde vakfi diğerinde ise vaslı yahut aksini gerekli kılmakta iken (ج) alâmeti konulmuş olduğu yerlerin ikisinde de vakfın câiz olduğunu ifade etmektedir.

Âyette muânaka vakfi olup olmadığına gelince yukarıda vakf yerleri ile ilgili açıklamasından Secâvendî'nin âyeti iki anlamda yorumladığı, dolayısıyla âyette muânaka şeklinde vakf olduğunu kastettiği anlaşılmaktadır. Vakf yerlerinin birincisi, âyet sonu olan فَاصْبِحْ مِنَ التَّادِمِينَ cümlesi sonundadır. Burada vakf edilmesi durumunda مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ cümlesi, sonrasına mutaallık olacağından vasl edilmesi gerekmektedir. Nitekim âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de âyetin çevirisi bu şekilde yapılmıştır.⁵⁵⁶ İkincisi ise, فَاصْبِحْ مِنَ التَّادِمِينَ cümlesinin vasl edilerek مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ üzerinde vakf edilmesidir. Bu durumda مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ cümlesi öncesine mutaallık olacağından âyetin meâli şu şekilde olacaktır; “*Bundan dolayı (kardeşinin cesedini gömmeyip onu uzun müddet sırtında taşıdığı için) pişmanlık duyanlardan olmuştur. İsrailoğullarına şunu yazdık...*” Ancak yukarıda görüşleri zikredilen müfessirler, i'râbu'l-Kur'an ile ilgili eser yazarların yanı sıra vakf ve ibtidâ âlimleri âyeti bu şekilde yorumlamamakla birlikte âyetin bu şekilde yorumlanmasının uygun olmadığını söylemişlerdir. Bu ise âyette muânaka vakfına gerek olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla sadece âyet sonunda vakf edilmesi uygun olacaktır. Nitekim bu, Peygamber (as.)'ın tilâvetine uygun olacağı gibi Türkçe meâllerde âyet için verilen meâllerle de uyum arzedecektir. Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yerlere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

d) Mâide, 5/110

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ادْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ...

“O gün Allah, şöyle diyecek: “Ey Meryem oğlu İsa! Senin üzerindeki ve annen üzerindeki nimetimi düşün. Hani, seni Ruhû'l-Kudüs (Cebrail) ile desteklemiştim. Beşikte iken de, yetişkin iken de insanlara konuşuyordun...”

⁵⁵⁵ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 119.

⁵⁵⁶ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ cümlesi sonuna (م) alâmeti konularak vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Zira cümle vasl edilecek olursa, sonra gelen اذْ edatı, mezkûr olan اذْكُرْ fiilinin zarfı olarak anlaşılacak, bu ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına sebep olacaktır. Hâlbuki اذْ’ın amili mahzûf olup, takdiri; اذْكُرْ dur.”⁵⁵⁷

Görüşlerine başvurulmuş müfessirler, vakfın lâzımî görüldüğü cümle ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamışlardır.⁵⁵⁸ Bazı tefsir ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise اذْ’ın geçmiş zamanı ifade eden zarf olup, نِعْمَتِي’ye mutaallık olduğu ya da ona bedel olduğu ifade edilmiştir.⁵⁵⁹ Ukberî ise اذْ’ın نِعْمَتِي’ye mutaallık olduğunu veya ona hal olduğunu ya da mef’ûl olduğunu söylemiştir.⁵⁶⁰

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni söz konusu yerde vakfdan bahsetmemiş,⁵⁶¹ Uşmûnî ise اذْ’ın, takdiri اذْكُرْ olan mukadder bir fiile mutaallık olması durumunda vakfın câiz olacağını söylemiştir.⁵⁶²

Yukarıda zikredilenlerden ilgili yerde vakfın lâzımî olmadığı anlaşılmaktadır. Zira (م) alâmeti vakfın lâzımî olduğuna işaret olup, cümlenin vasl edilmesi durumunda mananın bozulacağını ifade etmektedir. Nitekim Secâvendî ilgili yerin vasl edilmesi durumunda, اذْ’ın mezkûr olan اذْكُرْ fiilinin zarfı olarak anlaşılacağını, bu durumda âyetin, İsâ (as.)’ın âyette zikredilen nimetlerin kendisine verildiği zamana gidip o nimetleri hatırlamasını istediği şeklinde anlaşılacağını söylemiştir. Hâlbuki bu şekilde bir endişeye gerek yoktur. Zira bu tür yerlerde ya âyetin ne şekilde sahîh anlam alacağına bakılarak ona göre âyetin i’râbı yapılmalı ya da mahzûf takdir edilmelidir.⁵⁶³ Nitekim yukarıda görüşleri zikredilen müfessirler ve i’râbu’l-Kur’an ilgili yazarlar, اذْ’ın نِعْمَتِي’ye

⁵⁵⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 190.

⁵⁵⁸ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, IV, 1237; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 214; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, IV, 55; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 223.

⁵⁵⁹ Bkz. Ukberî, *İmlâu Mâ Menne Bihi’r-Rahmân*, I, 231; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, II, 105; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, III, 42; Harrât, *Muşkulu İrâbi’l-Kur’ân*, I, 126; *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, VII, 55.

⁵⁶⁰ Ukberî, *et-Tibyân fi İ’râbi’l-Kur’an*, I, 231.

⁵⁶¹ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 627; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 216; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 245.

⁵⁶² Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 126.

⁵⁶³ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, V, 291; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, II, 263.

mutaallık olduğunu ya da ona bedel olduğunu söylemişlerdir. Bu durumda Secâvendî'nin uğruna vakfî lâzımî kıldığı endişe de yersiz olacaktır.⁵⁶⁴

Ayrıca Secâvendî'nin yukarıda vakf yeri ile ilgili ذٰل'in âmîlinin mahzûf olup takdirinin; كُذِّبَ olduğunu söylemesi, söz konusu yerde vaslın câiz olabileceği şeklinde anlaşılabilir. Zira vakf halinde mahzûfun takdir edilebilir olması, vasl halinde de takdir edilebileceğini ifade etmektedir. Nitekim yukarıdaki ifadesinde Uşmûnî, ذٰل'in takdiri كُذِّبَ olan mahzûf bir fiile mutaallık edilmesi durumunda vakfın câiz olacağını söylemiştir. Bunun yanı sıra diğer vakf ve ibtidâ âlimlerinin ilgili yerde vakftan söz etmemiş olmaları, en azından vakfın lâzımî olmadığını ifade etmektedir. Zira vakfın lâzımî olduğu yerlere işaret edilmiştir.

Diğer taraftan mushaflarda söz konusu vakf yerine benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakf alâmeti konulmamış ya da vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetlerden biri konulmuştur.⁵⁶⁵ Secâvendî de bu yerlerde ذٰل'in takdiri كُذِّبَ olan mukadder bir fiile mutaallık olduğunu, dolayısıyla vakfın lâzımî olmadığını söylemiştir.⁵⁶⁶ Bu nedenle ilgili yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.6. En'âm Sûresindeki Vakf İşaretleri

En'âm, 6/91

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ
تَجْعَلُونَهُ قَرَأْتِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾

“Allah'ın kadrini gereği gibi bilemediler. Çünkü “Allah, hiç kimseye hiçbir şey indirmedir” dediler. De ki: “Mûsâ'nın insanlara bir nur ve hidâyet olarak getirdiği, parça parça kâğıtlar hâline koyup ortaya çıkardığımız, pek çoğunu ise gizlediğiniz; (kendisiyle) sizin de, babalarımızın da bilmediği şeylerin size öğretildiği Kitab'ı kim

⁵⁶⁴ Bkz. İsmail Sâdık *el-Vakfu'l-Lâzım fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 232.

⁵⁶⁵ Bkz. s. 85-86.

⁵⁶⁶ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 190-274-380-381-402.

indirdi?” (Ey Muhammed!) “Allah” (indirdi) de, sonra bırak onları, içine daldıkları bataкта oynayadursunlar.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette قُلِ اللَّهُ cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konularak vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonra gelen cümlelerin ثَمَّ ile öncesine atfedildiğini, dolayısıyla vakfın câiz olmadığını söylemiştir.⁵⁶⁷

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira söz konusu yerde vakf edildiğinde, âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlinden de anlaşıldığı üzere, “*Deki Allah indirdi.*” şeklinde cümle tamamlanmaktadır. Sonra gelen ثَمَّ دَرَهُمْ فِي خَوَاصِهِمْ يَلْعَبُونَ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise; “*Sonra bırak onları, içine daldıkları bataкта oynayadursunlar.*” şeklinde öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakla birlikte ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Görüşlerine başvuru müfessirler قُلِ اللَّهُ cümlesinin, öncesindeki مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ sorusuna cevap niteliğinde olduğunu, sonra da ثَمَّ دَرَهُمْ فِي خَوَاصِهِمْ يَلْعَبُونَ cümlesiyle Peygamber (as.)’ın onlardan yüz çevirmesi istendiğini söylemişlerdir.⁵⁶⁸ İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise قُلِ اللَّهُ cümlesindeki اللَّهُ lafzının haberi mahzûf olup, takdirinin; اللَّهُ ثَمَّ دَرَهُمْ فِي خَوَاصِهِمْ يَلْعَبُونَ ya da mubtedâsı mahzûf olup, takdirinin; هُوَ اللَّهُ şeklinde olduğu, sonra gelen ثَمَّ دَرَهُمْ فِي خَوَاصِهِمْ يَلْعَبُونَ cümlesinin ise anlam açısından tam bir cümle olduğu ve öncesine atfedildiği söylenmiştir.⁵⁶⁹

İbnu’l-Enbârî ve Uşmûnî ilgili yerde vakfın *hasen* olduğunu, Dâni, *kâfi* olduğunu,⁵⁷⁰ Nahhâs ise Ferrâ’dan naklederek vakfın *tâm* olduğunu söylemiş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Âyetteki, “*Kitab’ı kim indirdi?*” sorusu, قُلِ اللَّهُ أَنْزَلَهُ “*Deki Allah indirdi.*” şeklinde cevaplanması istenmiştir. Bu ise cümlelerin tamamlandığını göstermektedir.⁵⁷¹

⁵⁶⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 196.

⁵⁶⁸ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, IV, 1344; Ferrâ, *Maâni’l-Kur’ân*, II, 16; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 529; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, III, 166; *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 164; Mucîruddîn, *Fethu’r-Rahmân*, II, 433; Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, IV, 190.

⁵⁶⁹ Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, III, 165; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, VII, 215.

⁵⁷⁰ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 640; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 255; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 138.

⁵⁷¹ Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 230-231.

Yukarıda vakf yeri ile ilgili müfessirlerin ve vakf ve ibtidâ âlimlerinin görüşlerinden, söz konusu yerde vakfin sakıncalı olmadığı anlaşılmaktadır. Secâvendî, her ne kadar *ثُمَّ دَرَاهُمْ فِي حَوْصِهِمْ يَلْعَبُونَ* cümlesinin öncesine atfedildiği gerekçesiyle ilgili yerde vakfin câiz olmadığını söylemişse de bunun vakfa engel teşkil etmediği kanaatindeyiz. Zira üzerinde vakf edildiğinde anlam açısından cümle tamamlanmakla birlikte âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meallerde de ilgili yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁵⁷² Dolayısıyla söz konusu yere (ﻻ) alâmetinin konulmaması, konulması durumunda vakfin câiz olduğunu ifade eden herhangi bir alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere vaslın evlâ olduğunu ifade eden (صلى) işareti konulmuştur.

3.7. Â’râf Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Âraf, 9/73 - Hûd, 12/61

وَالِى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اغْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ

فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي آَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسَوْءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ آلِيمٍ

“Semûd kavmine de kardeşleri Salih’i peygamber gönderdik. Dedi ki: “Ey kavimim! Allah’a kulluk edin. Sizin O’ndan başka hiçbir ilâhınız yok...”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *وَالِى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا* cümlesi sonuna (م) alâmeti konularak üzerinde vakfin lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Cümle vasl edilecek olursa *صَالِحًا* ismi, Sâlih peygamberi değil, herhangi sâlih bir insan olarak anlaşılabilir. Çünkü Sâlih kelimesi, Arapça bir kelime olmakla birlikte nekire olarak gelmiştir.⁵⁷³ Üzerinde vakf edilirse, sonra gelen *وَالِى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا* cümlesi *صَالِحًا* isminin sıfatı olduğu anlaşılacaktır.”⁵⁷⁴

⁵⁷² Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁵⁷³ Secâvendî, benzer âyetlerde (Â’râf, 7/65-85; Hûd, 12/50-84) geçen Şuayb ve Hûd isimlerinin Arapça olmayıp İbranice olduğu için yanlış anlaşılma endişesi olmadığını söylemiş, üzerlerine vakfı caiz görmüştür.

⁵⁷⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 205-243.

Tefsir kaynaklarında ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde وَالْيَوْمِ آخَاهُمْ صَالِحًا cümlesinin mukadder وَأَرْسَلْنَا fiili ile mansûb olduğu söylenmiş, ancak söz konusu yerde vakftan bahsedilmemiştir.⁵⁷⁵

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni, ilgili yerde vakfdan söz etmemiş, Uşmûnî ise vakfin caiz olduğunu söylemiştir.⁵⁷⁶

Yukarıda zikredilenlerden söz konusu yerde (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Secâvendî'nin cümlelerin vasl edilmesi durumunda صَالِحًا ifadesinin herhangi sâlih bir kişi olduğu şeklinde anlaşılacağı endişesine gelince kanaatimizce yersizdir. Zira görüşleri zikredilen müfessirlerin tamamı, وَالْيَوْمِ آخَاهُمْ صَالِحًا cümlesinin mukadder وَأَرْسَلْنَا fiili ile mansûb olduğunu söylemişlerdir. Bu ise صَالِحًا ifadesinin, Sâlih peygamberden başkası anlaşılma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Nitekim yukarıda görüşleri zikredilen vakf ve ibtidâ âlimleri, ilgili yerde vakfin lâzımı olduğunu söylemiş olmaları bir yana vakftan dahi söz etmemiş, âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâller de üzerinde vakfin sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde vakfi dikkate alarak âyetin meâlini vermişlerdir.⁵⁷⁷

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra söz konusu vakf yerine benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde (م) alâmeti konulmamıştır. Mesela: وَالْيَوْمِ آخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اغْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ ^ط *“Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u peygamber olarak gönderdik. Onlara, “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.”*⁵⁷⁸ وَالْيَوْمِ آخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اغْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ ^ط *“Medyen halkına da kardeşleri Şu'ayb'ı peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.”*⁵⁷⁹ âyetlerinde هُودًا ve شُعَيْبًا üzerine (ط) alâmeti konulmuş, Secâvendî de aynısını koymuştur.⁵⁸⁰ Dolayısıyla söz konusu yerde de vakfin caiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve

⁵⁷⁵ Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, II, 54-169; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 524; Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, I, 4; Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, I, 296; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III, 274; Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 570; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 440-4. 331; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I, 543 - II, 157; *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 188; Harrât, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, I, 159-228.

⁵⁷⁶ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 659; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 255; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 273; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 147.

⁵⁷⁷ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁵⁷⁸ Â'râf, 7/65 - Hûd, 12/50.

⁵⁷⁹ Â'râf, 7/85 - Hûd, 12/84.

⁵⁸⁰ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 205-243.

Kahire’de basımı yapılan mushaflarda söz ilgili yere vakfın evlâ olduğunu ifade eden (قل) işareti konulmuştur.

b) Â’râf, 7/91-92

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْتَوْا فِيهَا ۚ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْتَوْا فِيهَا ۚ كَانُوا هُمُ
الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾

“Derken, onları o korkunç sarsıntı yakaladı da yurtlarında yüzüstü hareketsiz çöke kaldılar. Şuayb’ı yalanlayanlar sanki orada hiç yaşamamışlardı. Şuayb’ı yalanlayanlar var ya, asıl ziyana uğrayanlar onlar oldu.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ve كَانُوا هُمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْتَوْا فِيهَا (ج) alâmeti bir arada konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî ise her iki yere sadece (ج) alâmetini koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “كَانُوا هُمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْتَوْا فِيهَا” cümlesi جَاثِمِينَ fiilindeki anlama hal olabilmektedir. Bu durumda âyet sonunun vasl edilerek كَانُوا هُمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْتَوْا فِيهَا cümlesi sonunda vakf edilmesi gerekir. Ayrıca الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْتَوْا فِيهَا cümlesi haber olabildiği için جَاثِمِينَ üzerinde de vakf câizdir.”⁵⁸¹

Tefsir kaynaklarında ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْتَوْا فِيهَا cümlesinin mubtedâ, كَانُوا هُمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْتَوْا فِيهَا cümlesinin ise haber olduğu söylenmiş, muânaka alâmeti konulan her iki yerde vakf dikkate alınarak âyetler tefsir edilmiştir.⁵⁸² Harrât, الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْتَوْا فِيهَا cümlesinin i’tirâzî olduğunu da ayrıca belirtmiştir.⁵⁸³

Nahhâs كَانُوا هُمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْتَوْا فِيهَا cümlesi üzerinde vakfın tām olduğunu, فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ üzerinde ise vakftan söz etmemiştir.⁵⁸⁴ İbnu’l-Enbârî ve Dâni, فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ üzerinde vakfın tām olduğunu, كَانُوا هُمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْتَوْا فِيهَا üzerinde ise kâfi olduğunu

⁵⁸¹ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 206-207.

⁵⁸² İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, V, 1524; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XII, 569; Nisâbü’rî, *Bâhiru’l-Burhân fî Maâni’l-Muşkilâti’l-Kur’ân*, III, 473; Sâlebî, *el-Keşfu ve l-Beyân*, IV, 263; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 124; Bâkûlî, *Keşfu’l-Muşkilât ve İdâhi’l-Mu’dilât*, s. 463; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 2023; *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 192; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhîd*, V, 116; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 449; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fî Meâni’t-Tenzil*, II, 264; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, I, 548; Harrât, *Muşkilu İrâbi’l-Kur’ân*, I, 162; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, III, 410; Sâfi, *el-Cedvel fî İ’râbi’l-Kur’ân*, IX, 12.

⁵⁸³ Harrât, *Muşkilu İrâbi’l-Kur’ân*, I, 162.

⁵⁸⁴ Nahhâs, *el-Kat’ ve l-İ’tinâf*, s. 256.

söylemişlerdir.⁵⁸⁵ Uşmûnî ise âyet sonu olduğu için her hâlükârda جَائِمِينَ üzerinde vakf olduğunu, كَانُوا كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا لَمْ يَغْتَوُوا فِيهَا, cümlesinin ise öncesindeki كَانُوا كَذَّبُوا شُعَيْبًا cümlesine haber yapılması durumunda üzerinde vakfın tām olacağını söylemiştir.⁵⁸⁶

Secâvendî'nin vakf yerleri ile ilgili açıklamasından âyetin iki şekilde i'rab edildiği, ancak âyette muânaka şeklinde vakf kastedilmediği anlaşılmaktadır. Birincisi; جَائِمِينَ كَانُوا لَمْ يَغْتَوُوا فِيهَا cümlesinin جَائِمِينَ fiilindeki anlama hal yapılmasıdır. Bu durumda Secâvendî, âyet sonunun vasl edilerek كَانُوا لَمْ يَغْتَوُوا فِيهَا üzerinde vakf yapılması gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla âyetin meâli; “Derken, onları o korkunç sarsıntı yakaladı da Şuayb'ı yalanlayanlar sanki orada hiç yaşamamışlar gibi yurtlarında yüzüstü hareketsiz çöke kaldılar.” şeklinde olmaktadır. Ancak yukarıda âyet ile ilgili zikredilenlerden anlaşıldığı üzere müfessir ve vakf ve ibtidâ âlimimlerinden hiçbiri âyeti bu şekilde yorumlamamış, Türkçe meâllerde de âyetin meâli bu şekilde verilmemiştir. İkincisi ise, âyet sonu olan فَاصْبِحُوا فِي دَارِهِمْ جَائِمِينَ cümlesi üzerinde vakf edilmesidir. Bu durumda sonrasında gelen كَانُوا لَمْ يَغْتَوُوا فِيهَا cümlesi mubtedâ, كَانُوا لَمْ يَغْتَوُوا فِيهَا cümlesi ise ona haber olduğundan yine üzerinde vakf caizdir. Yukarıda görüşleri zikredilen müfessirler de her iki yerde vakf halinde âyeti tefsir etmiş, âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de her iki yerde vakf olduğu dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁵⁸⁷ Bu ise âyette muânaka alâmetine gerek olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla sadece كَانُوا لَمْ يَغْتَوُوا فِيهَا cümlesi üzerinde vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması daha uygun olacaktır. Zira yukarıda Uşmûnî'nin de dediği gibi âyet sonu olduğu için her hâlükârda جَائِمِينَ üzerinde vakf câizdir. Bunun yanı sıra âyet sonunda vakf ederek tilâvetin yapılması, Peygamber (as.)'ın kıraatine uygun olmakla birlikte tefsir kitaplarında âyet için yapılan yorumlar ve âyetin Türkçe mealleriyle de uyum arz edecektir. Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da sadece كَانُوا لَمْ يَغْتَوُوا فِيهَا cümlesi sonuna (ج) alâmeti konulmuştur.

c) Â'râf, 7/163

وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاصِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَغْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حَيَاتُهُمْ يَوْمَ سَنَّتِهِمْ شُرْعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ

لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ تَبَلُّوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

⁵⁸⁵ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 660; Dâmi, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 273.

⁵⁸⁶ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 148.

⁵⁸⁷ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

“(Ey Muhammed!) Onlara, deniz kıyısında bulunan kent halkının durumunu sor. Hani onlar Cumartesi (yasağı) konusunda haddi aşıyorlardı. Zira tatil yaptıkları Cumartesi günü balıklar onlara akın akın geliyor, tatil yapmadıkları (diğer) günlerde ise gelmiyorlardı. İşte onları yoldan çıkmaları sebebiyle böyle imtihan ediyorduk.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي* cümlesi sonuna (م) alâmeti konularak üzerinde vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Cümlenin vasl edilmesi durumunda, sonra gelen *إِ* edatı *وَسَأَلَهُمْ* fiilinin zarfı olduğu anlaşılacak, bu ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına yol açacaktır.⁵⁸⁸

Yukarıda zikredilen yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (م) alâmeti vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığı, cümlenin vasl edilmesi durumunda mananın bozulacağını ifade etmektedir. Nitekim Secâvendî, cümlenin vasl edilmesi durumunda *إِ* edatının *وَسَأَلَهُمْ* fiilinin zarfı olarak anlaşılacağını, bunun ise emrin muhatabı olan Peygamber (as.)’ın ve Yahudilerin, deniz kıyısındaki kent halkının cumartesi yasağı konusunda haddi aştıkları döneme gidip onların durumunu muhatapları olan Yahudilere sorması şeklinde gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşacağı endişesi taşımıştır. Oysa bu, gerçekleşmesi imkânsız olmakla birlikte gereksiz bir durum olduğundan, ilgili âyetleri tilâvet edenin/dinleyeninin zihnine böyle bir düşüncenin gelmesi düşünülemez.

Müfessirler, yukarıda meâli verildiği şekilde âyeti tefsir etmiş, üzerinde vakfın lâzımî görüldüğü cümle ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamışlardır.⁵⁸⁹

Görüşlerine başvuru vakf ve ibtidâ âlimleri ise ilgili yerde vakftan bahsetmemişlerdir.⁵⁹⁰

Yukarıda zikredilenlerden hareketle söz konusu yerde vakfın lâzımî olmadığı anlaşılmaktadır. Secâvendî’nin, cümlenin vasl edilmesi durumunda *إِ* edatının *وَسَأَلَهُمْ*

⁵⁸⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 22.

⁵⁸⁹ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, V, 1598; Taberî, *Câmiu l-Beyân*, II, 171; Râzî, *Mefâtihu l-Gayb*, I, 2076; Ebû Hayyân, *Bahru l-Muhît*, IV, 407; İbn Kesîr, *Tefsîru l-Kur’âni l-Azîm*, I, 288; Semerkandî, *Bahru l-Ulûm*, I, 573.

⁵⁹⁰ İbnu l-Enbârî, *İdâhu l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 62; Nahhâs, *el-Kat’ ve l-İ’tinâf*, s. 22; Dâni, *el-Muktefâ fi l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 22; Uşmûnî, *Menâru l-Hudâ*, s. 126.

fiilinin zarfi olarak anlaşılacağı endişesine gerek yoktur. Zira bu tür yerlerde âyetin ne şekilde sahîh anlam alacağına bakılarak ona göre âyetin i'râbının yapılması ya da mahzûf takdir edilmesi gerekir.⁵⁹¹ Nitekim İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde اِذْ'ın geçmişe zarf olduğu, وَمَسْأَلُهُمْ fiilinin ise geleceği ihtiva ettiği için ona mutaallık olması mümkün olmadığından حَاضِرَةً kelimesine mutaallık edilmesi gerektiği söylenmiştir.⁵⁹² Dervîş, اِذْ edatının, takdiri عَنِ حَالٍ şeklindeki bir muzâfa,⁵⁹³ Sâfi ise, takdiri اِذْ olan bir fiile mutaallık olduğunu söylemiştir.⁵⁹⁴ Bu durumda اِذْ edatı وَمَسْأَلُهُمْ fiilinin zarfi olarak anlaşılacağından, Secâvendî'nin uğruna vakfî lâzımî kılma endişesi de ortadan kalkmış olacaktır.⁵⁹⁵

Ayrıca Uşmûnî, her ne kadar ilgili yerde vakftan bahsetmemişse de benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfın câiz olduğunu söylemiştir.⁵⁹⁶ Diğer vakf ve ibtidâ âlimleri ise söz konusu yerde vakfın lâzımî olduğunu söylemiş olmaları bir yana vakftan dahi söz etmemişlerdir. Bu ise en azından vakfın lâzımî olmadığını ifade etmektedir. Nitekim Dâni, benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfın *kâfi* olduğunu söylemiştir.⁵⁹⁷

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda ilgili yere (م) alâmeti konulmuş olduğu halde benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde herhangi bir vakf alâmeti konulmamış ya da mutlak vakfın olduğuna işaret eden (ط) alâmeti konulmuştur.⁵⁹⁸ Secâvendî de ilgili yerlerde vaslın câiz olduğunu söylemiştir.⁵⁹⁹ Bütün bu sebeplerden ilgili yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetlerden birinin konulmasının uygun olacağı kanaatindeyiz. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

⁵⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 291; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, II, 263.

⁵⁹² Harrât, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'ân*, I, 171.

⁵⁹³ Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, III, 482.

⁵⁹⁴ Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân*, IX, 103.

⁵⁹⁵ Bkz. İsmail Sâdık *el-Vakfu'l-Lâzim fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 232.

⁵⁹⁶ Bkz. Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 62-63-64-118.

⁵⁹⁷ Bkz. Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 190.

⁵⁹⁸ Bkz. s. 85-86.

⁵⁹⁹ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 190-274-380-381-402.

3.8. Tevbe Sûresindeki Vakf İşaretleri

Tevbe, 9/128

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٠٠﴾

“Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette عَزِيزٌ kelimesi üzerine (٦٠٠) alâmeti konularak vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Âyet, “işlediğiniz günahların şefaati ona aittir.” şeklinde yorumlanmış olup, عَزِيزٌ üzerinde vakfın câiz olduğu söylenmiştir. Ancak âyetin bu şekilde yorumlanması doğru değildir. Zira âyet; “Sizin günah işlemeniz ona ağır gelmektedir” anlamında olup, âyette vakf yoktur.”⁶⁰⁰

Tefsir kaynaklarında âyette geçen عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ cümlesi, şu anlamlarda yorumlanmıştır. *Günah işlemeniz/sıkıntıya düşmeniz ona ağır gelmektedir.*⁶⁰¹ *Başınıza gelen belalar, musibetler ve eziyetler ona ağır gelmektedir.*⁶⁰² *Dalâlete düşmeniz ona ağır gelmektedir.*⁶⁰³ *Size zor gelen şeyler ona ağır gelmektedir.*⁶⁰⁴

İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ cümlesindeki ما’nın, عَزِيزٌ kelimesi ile merfu’ olduğu veya عَزِيزٌ kelimesinin mukaddem haber, ما ve muevvel

⁶⁰⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 227.

⁶⁰¹ Ferrâ, *Maâni’l-Kur’ân*, II, 128; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIV, 584; Zeccâc, *İ’râbu’l-Kur’ân*, II, 477; Nahhâs, *Maâni’l-Kur’ân*, (tahkik) Muhammed Alî es-Sâbûnî, *Câmiatu Ummu’l-Kurâ*, Mekke, 1409/h., II, 30; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, VIII, 302; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, V, 532; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 241; Nesefî, *Medâriku’t-Tenzil*, II, 132; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, II, 101; Rızâ, *Tefsîru’l-Menâr*, XI, 71.

⁶⁰² Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 2317; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 311; Suyûtî, *Durru’l-Mensûr*, VII, 613; İbnu’l Cevzî, Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *Zâdu’l-Mesîr*, el-Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut, 1404/h., III, 521.

⁶⁰³ Nisâbü’rî, *Bâhîru’l-Burhân fi Maâni’l-Muşkilâti’l-Kur’ân*, I, 625; Mâverdî, *en-Nuketü ve’l-Uyûn*, II, 418.

⁶⁰⁴ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, VI, 1917; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, I, 115; *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 244.

mastarın ise muahhar mubtedâ olduğu ya da عَزِيرٌ kelimesinin mubtedâ, مَا'nın ise haber konumunda olduğu söylenmiştir.⁶⁰⁵

Nahhâs, Dâni ve Uşmûni, ilgili yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından bahsetmemiş,⁶⁰⁶ İbnu'l-Enbârî ise âyetin sonuna kadar vakfın olmadığını söylemiştir.⁶⁰⁷

Yukarıda zikredilenlerden, söz konusu yerde vakfın câiz olmadığı anlaşılmaktadır. Zira görüşlerini naklettiğimiz bütün müfessirler vakfın câiz olduğu söylenen yerde vaslı dikkate alarak âyeti tefsir etmiş, i'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserler ise عَزِيرٌ kelimesini, sonra gelen cümlelerin bir parçası olarak i'rab etmişlerdir. Bunların yanı sıra âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meallerde de ilgili yerde vasl dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁶⁰⁸

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra ayrıca Secâvendî, her ne kadar ilgili yere vaslın evlâ olduğunu ifade eden (؁) alâmetini koymuşsa da vakf halinde oluşan mananın doğru olmadığını söylemiştir. Buna rağmen hem kendisi hem de DİB. tarafından ilgili yere vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması, uygun değildir. Bu nedenle söz konusu yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise tefsir kaynaklarında ve Türkçe meallerde âyet için yapılan yorumlarla uyum arz etmesi açısından (؁) alâmetinin konulması uygun olacaktır.⁶⁰⁹ Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

⁶⁰⁵ Bkz. Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, II, 128; Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muşkilü İ'râbi'l-Kur'an*, I, 338; Benzer ifadeler için bkz. Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 529; Harrât, *Muşkilü İ'râbi'l-Kur'an*, I, 207; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IV, 199.

⁶⁰⁶ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 298; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 301; Uşmûni, *Menâru'l-Hudâ*, s. 172.

⁶⁰⁷ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 701.

⁶⁰⁸ Müracaat edilen Türkçe meâllerin hiçbirinde, “işlediğiniz günahların şefaati ona aittir.” şeklinde âyetin meâli verilmemiştir. Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed. (Ülkemizde, söz konusu âyet grubu, yaygın şekilde aşır olarak okunmakta ve genellikle ilgili yerde vakf edilmektedir. Bu ise okuyuş ile âyet için verilen meâlin uyum arz etmemesine sebep olmaktadır.)

⁶⁰⁹ Konuyla ilgili bkz. M. Zeki Duman, *Secavend'lerde Mânaya Tesir Eden Önemli Üç Hata*, s. 493. s. 516.

3.9. Yûnus Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Yûnus, 10/23

فَلَمَّا أَجِئُهُمْ إِذَا هُمْ يَبْتَغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغَيْتُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَتَنْبِئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

“Fakat onları kurtarınca, bir de bakarsın ki yeryüzünde haksız yere taşkınlık yapıyorlar. Ey İnsanlar! Sizin taşkınlığınız, sırf kendi aleyhinizedir. (Bununla) sadece dünya hayatının yararını (elde edersiniz.) Sonunda dönüşünüz bizedir. (Biz de) bütün yaptıklarınızı size haber vereceğiz.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *إِنَّمَا بَغَيْتُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ* cümlesi sonuna (لَا) alâmeti konularak üzerinde vakfın sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Çünkü *الْحَيَاةِ* kelimesi zarftır. *مَتَاعَ* kelimesi ise *الْحَيَاةِ* kelimesine muzâf olduğu için *بَغْيِ* kelimesine zarf olmaktadır. Dolayısıyla zarfa muzâf olan da zarf hükmündedir. Ancak *مَتَاعَ* kelimesini *مَتَاعُ* şeklinde zamme ile okuyanların burada vakf etmelerinde sakınca bulunmamaktadır. Bu durumda *مَتَاعَ* kelimesi takdirî *هُوَ* olan mahzûf bir mübtedânın haberi olmaktadır.”⁶¹⁰

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (لَا) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (لَا) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlelerin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki ilgili yerde vakf edildiğinde “*Ey İnsanlar! Sizin taşkınlığınız, sırf kendi aleyhinizedir.*” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen *مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise “*(Bununla) dünya hayatının yararını (elde edersiniz.)*” şeklinde, takdirî *تَبْتَغُونَ* olan mahzûf bir fiil takdir edildiğinden hem öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı görülmektedir.

Tefsir kaynaklarında ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde *يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغَيْتُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ* cümlesinin isim cümlesi olduğu, sonra gelen *مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* cümlesinin ise mef’ûlü mutlak konumunda olup, takdirinin; *تَتَمَتَّعُونَ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* şeklinde isti’nâfi bir cümle

⁶¹⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 230; (Secâvendî, söz konusu açıklamasıyla âyetin, *هَذَا الْبَغْيُ يَحْضُلُ فِي مَتَاعِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* anlamında olduğunu kestetmiştir.)

olduğu⁶¹¹ ya da مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا şeklinde mahzûf bir fiilin mef'ûlü olduğu söylenmiştir.⁶¹²

Nahhâs ve Dâni, ilgili yerde vakfin yapılıp yapılmayacağından bahsetmemiş,⁶¹³ İbnu'l-Enbârî vakfin *hasen* olduğunu,⁶¹⁴ Uşmûnî, مَتَاعَ بَعْضِكُمْ cümlesinin ibtidâ üzerine merfu' edilerek haberinin عَلَى أَنْفُسِكُمْ yapılması, مَتَاعَ kelimesinin ise مَتَاعُونَ şeklinde mukadder bir fiil ile mansûb edilmesi durumunda ilgili yerde vakfin *tâm* olacağını söylemiştir.⁶¹⁵

Yukarıda zikredilenlerden söz konusu yerde vakfin câiz olabileceği anlaşılmaktadır. Zira مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا cümlesi isim cümlesi, sonra gelen مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا cümlesi ise مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَتَاعُونَ şeklinde mahzûf bir fiilin mef'ûlü olabilmektedir. Bu durumda cümle isti'nâfi olacağından söz konusu yerde vakf caizdir. Hâlbuki (ﻻ) alâmeti konulduğu yerde hiçbir şekilde vakfin câiz olmadığına işaret etmektedir.

Ayrıca âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا cümlesi مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَتَاعُونَ veya مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا şeklinde takdir edilmiş ve isti'nâfi bir cümle yapılarak âyetin meâli verilmiştir.⁶¹⁶ Bu nedenle ilgili yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmet uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere vaslın evlâ olduğunu ifade eden (صلى) işareti konulmuştur.

⁶¹¹ Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, II, 133; Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, I, 41; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz*, III, 128; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 323; Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, I, 342; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV, 128; Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 535; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, VIII, 326; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, II, 493; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, VI, 41; Harrat, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, I, 211; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IV, 225; Sâfî, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XI, 104.

⁶¹² Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, I, 347; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IV, 225; Sâfî, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XI, 104.

⁶¹³ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 302; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 306.

⁶¹⁴ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 705.

⁶¹⁵ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 175.

⁶¹⁶ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Diyanet Vakfı; M. Esed; A. Uğur; F. Kuran (Bazı Türkçe meâllerde مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا cümlesi, "Dünya hayatı bir meta'dır." şeklinde meâli verilmiştir. (Bkz. Ö. N. Bilmen; benzer ifadeler için bkz. S. Ateş) Ancak bu şekilde bir meâlin uygun olmadığı görülmektedir. Zira bu şekilde bir meâl, zamme kıraatine göre oluşmaktadır. H. B. Çantay ise, "Bu, dünyâ hayaatının (o fânî) menfaati gibi (süreksiz) dir." şeklinde meâl vermiştir. Bu meâlin de fetha kıraatine uygun olmadığı kanaatindeyiz.

b) Yûnus, 10/71

وَإِنلُ عَلَيْهِم نَبَأُ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُم مَّقَامِي وَتَذَكَّرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ
وَشُرَكَاءَكُم ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ ﴿٧١﴾

“Nûh’un haberini onlara oku. Hani o, bir vakit kavmine şöyle demişti: “Ey kavmim! Eğer benim konumum ve Allah’ın âyetleriyle öğüt vermem size ağır geliyorsa, (biliniz ki) ben sadece Allah’a dayanıp güvenmişim. Artık siz de (bana) ne yapacağınızı ortaklarınızla beraber kararlaştırın ki, işiniz size dert olmasın! Bundan sonra bana hükmünüzü uygulayın; bana mühlet de vermeyin!”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda وَإِنلُ عَلَيْهِم نَبَأُ نُوحٍ cümlesi sonuna (م) alâmeti konularak üzerinde vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, sebebinin şu şekilde açıklanmıştır: “Cümle vasl edilecek olursa, sonra gelen إِذْ edatı وَإِنلُ fiilinin zarfı olduğu anlaşılacaktır. Bu ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına neden olacaktır. Hâlbuki cümlenin takdiri; إِذْ وَادْكُزْ اذْ⁶¹⁷ şeklindedir.”

Yukarıda zikredilen yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (م) alâmeti vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığını, cümlenin vasl edilmesi durumunda mananın yanlış olacağını ifade etmektedir. Nitekim Secâvendî söz konusu yerin vasl edilmesi durumunda, إِذْ’in وَإِنلُ fiilinin zarfı olduğu şeklinde anlaşılacağını, dolayısıyla âyetin, Nûh’un, kavmine hitap ettiği zamana giderek Peygamber (as.)’ın, Allah’ın Nuh (as.) ile ilgili haberini muhatabı olan müşriklere okumasını istediği şeklinde anlaşılacağı endişesini taşımıştır. Ancak böylesi bir endişeye gerek yoktur. Zira bu, gerçekleşmesi imkânsız olmakla birlikte gereksiz olduğundan âyetleri tilâvet edenin/dinleyeninin zihnine böyle bir düşünce gelmez.

Tefsir kaynaklarında vakfın lâzımî yapıldığı cümle ile ilgili herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.⁶¹⁸ İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise إِذْ’in وَإِنلُ fiiline mutaallık

⁶¹⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 232.

⁶¹⁸ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, VI, 1968; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV, 147; Mâverdi, *en-Nuketü ve’l-Uyûn*, II, 442; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 341; Ebû Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 208; Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, VI, 86; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 283.

olamayacağı çünkü ذِ geçmiş, وَائْتَلَّ fiili ise geleceği ihtivâ etmektedir. Dolayısıyla ذِ'in, تَبَّ kelimesine mutaallık olduğu ya da ona bedel olduğu belirtilmiştir.⁶¹⁹

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından bahsetmemiş,⁶²⁰ Uşmûnî ise şöyle demiştir: “ذِ'in وَائْتَلَّ fiili ile mansûb olması uygun olmaz. Çünkü ذِ edatı geçmiş zamanın zarfı iken وَائْتَلَّ fiili geleceği ihtiva etmektedir. Bu nedenle onda amel etmez. Dolayısıyla ذِ, takdiri ذُذُ olan mahzûf bir fiile mutaallık edilmelidir. Bu ise söz konusu yerde vakfi câiz kılmaktadır.”⁶²¹

Yukarıdaki vakf yeri ile ilgili söylenenlerden söz konusu yerde vakfın lâzımî olmadığı anlaşılmaktadır. Zira cümlenin vasl edilmesi durumunda ذِ'in, وَائْتَلَّ fiilinin zarfı olarak anlaşılacağı endişesine gerek yoktur. Çünkü bu tür yerlerde âyetin ne şekilde sahîh mana alacağına bakılır, ona göre âyetin i'râbının yapılması ya da mahzûf takdir edilmesi gerekmektedir.⁶²² ذِ'in, وَائْتَلَّ fiiline mutaallık edilmesi mümkün olmadığından تَبَّ'ye mutaallık edilmesi yahut ona bedel kılınması gerekir. Bu durumda gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşma endişesi ortadan kalkacağından ilgili yerde vakf lâzımî olmaz.⁶²³ Nitekim İbnu'l-Cezerî, ilgili yerde vakfın *hasen* olduğunu söylemiştir.⁶²⁴

Secâvendî'nin, vakf yeri ile ilgili açıklamasında ذِ'in âmili mahzûf olup takdiri; ذِ وَائْتَلَّ'dir şeklindeki ifadesi vaslın câiz olabileceğini ifade edebilir. Zira vakf halinde mahzûfun takdir edilebilir olması, vasl halinde de takdir edilebileceğini ifade edeceği kanaatindeyiz. Nitekim vakf yeri ile ilgili yukarıdaki açıklamasında Uşmûnî, ذِ'in, takdiri ذُذُ olan mahzûf bir fiile mutaallık edilmesi durumunda vakfın câiz olacağını söylemiştir.

Ayrıca yukarıda görüşleri zikredilen İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni'nin ilgili yerde vakfın lâzımî olduğunu söylemiş olmaları bir yana vakftan dahi söz etmemiş olmaları, en azından vakfın lâzımî olmadığı şekilde anlaşılmasını gerektirmektedir. Nitekim Dâni, benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfın *kâfi* olduğunu

⁶¹⁹ Derviş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IV, 276; *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XI, 165.

⁶²⁰ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 707; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 307; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 310.

⁶²¹ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 178-179.

⁶²² Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 291; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhit*, II, 263.

⁶²³ Bkz. İsmail Sâdık *el-Vakfu'l-Lâzim fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 232.

⁶²⁴ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kiraâti'l-Aşer*, I, 233.

söylemiştir.⁶²⁵ Dolayısıyla söz konusu yerde de herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vakfin câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulmasının uygun olacağı anlaşılmaktadır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

c) Yûnus, 10/72

﴿فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾

“Eğer yüz çeviriyorsanız, sizden zaten hiçbir ücret istemedim. Benim ücretim, ancak Allah’a aittir. Bana Müslümanlardan olmam emredildi.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette **إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ** cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konularak üzerinde vakfin sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir. Türkiye’de tilâvet edilen mushaflara kaynaklık eden Secâvendî de cümlenin takdirinin **وَقَدْ أُجْرْتُ** şeklinde olduğu gerekçesiyle ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁶²⁶

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ﻻ) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki söz konusu yerde vakf edildiğinde “Benim ücretim, ancak Allah’a aittir.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen **وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ** cümlesi ise; “Bana Müslümanlardan olmam emredildi.” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı görülmektedir. Nitekim âyet için yukarıda verilen mealde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de ilgili yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁶²⁷

Tefsir kaynaklarında söz konusu yerde vakftan bahsedilmemiş, ancak (ﻻ) alâmeti konulan cümle ile sonrasında gelen cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁶²⁸

⁶²⁵ Bkz. Dâni, *el-Muktefâ fi 'l-Vakfi ve 'l-İbtidâ*, s. 190.

⁶²⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve 'l-İbtidâ*, s. 232.

⁶²⁷ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁶²⁸ Bkz. Taberî, *Câmiu 'l-Beyân*, XV, 152; Mâverdî, *en-Nuketü ve 'l-Uyûn*, II, 443; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, II, 343; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi 'l-Kur'ân*, VIII, 365; Beyzâvî, *Envâru 't-Tenzil*, I, 209; Ebû Hayyân, *Bahru 'l-Muhîr*, VI, 89; el-Hâzin, *Lubâbu 't-Te'vil fi Meâni 't-Tenzil*, III, 201; Şevkânî, *Fethu 'l-Kadîr*, II, 524; Siddık Hasan Han, *Fethu 'l-Beyân*, VI, 101.

İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili kaynaklarda ise وَأَمْرٌ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ cümlesinin, anlam açısından tam bir cümle olduğu ve öncesine atfedildiği söylenmiştir.⁶²⁹

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerde vakfın olup olmadığından bahsetmemiş, Uşmûnî ise vakfın câiz olduğunu söylemiştir.⁶³⁰

Yukarıdaki bilgilerden, söz konusu yerde vakfın câiz olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Secâvendî'nin, cümlenin takdirinin; وَقَدْ أُجْرْتُ şeklinde olduğu gerekçesiyle⁶³¹ vakfın câiz olmadığını söylemiş olması isabetli görünmemektedir. Çünkü âyetin bu şekilde takdir edilmesi durumunda dahi öncesine mâ'tûf olacağı için ilgili yerde *tâm* şekilde vakf oluşmasa da, vakf edilmesi durumunda sonra gelen cümleden ibtidâ edildiğinde âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır. Zira her iki cümle anlam açısından tam cümleler olup, siyâk ve sibakından وَأَمْرٌ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ cümlesinin öncesine atfedildiği kolayca anlaşılmaktadır.

Ayrıca Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda söz konusu vakf yerine benzer bazı yerlerde (لا) alâmeti konulmamıştır. Mesela: وَمَا آتَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا يَا قَوْمِ لَآ أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِمُكْفَافِطِكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ *"Ey kavimim! Buna karşı ben sizden herhangi bir mal da istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a âittir. Ben o iman edenleri (teklifinize uyararak) kovacak da değilim."*⁶³² âyetinde إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ cümlesi sonuna herhangi bir alâmet konulmamış, DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere herhangi bir alâmet koymamıştır.⁶³³ Dolayısıyla söz konusu yere de vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin uygun olacağı görülmektedir. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere vaslın evlâ olduğunu ifade eden (صلى) işareti konulmuştur.

3.10. Hûd Sûresindeki Vakf İşaretleri

Hûd, 11/49

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ

⁶²⁹ Derviş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânüh*, IV, 278; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XI, 168.

⁶³⁰ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 707; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 308; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 310; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 179.

⁶³¹ Secâvendî, bu ifadeyle âyetin وَأَمْرٌ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَقَدْ أُجْرْتُ şeklinde olduğunu ve öncesine atfedildiğini kastetmektedir.

⁶³² Hûd, 11/29.

⁶³³ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 237.

“İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Bundan önce onları ne sen biliyordun, ne de kavmin. O hâlde sabret. Çünkü (iyi) sonuç, Allah’a karşı gelmekten sakınanların olacaktır.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَلَا مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا مِنْ قَبْلِ هَذَا ve قَوْمِكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا cümlelerinin üzerine hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmeti konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî ise مِنْ قَبْلِ هَذَا cümlesinin sonuna sadece (ط) alâmetini koymuş, ancak إِنَّ’den ibtidâ edilmesi için فَاضِرٍ üzerinde vakfin evlâ olduğunu söylemiştir.⁶³⁴

Tefsir kaynaklarında âyette vakftan söz edilmemiş, ancak muânaka alâmeti konulan her iki yerde vakf esas alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁶³⁵ İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise hem فَاضِرٍ hem de إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ cümlelerinin isti’nâfi olduğu söylenmiştir.⁶³⁶

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni, ilgili yerlerde vakftan söz etmemiş, Uşmûnî ise مِنْ قَبْلِ هَذَا cümlesi üzerinde vakfin *hasen*, فَاضِرٍ üzerinde ise *ahsen* olduğunu söylemiştir.⁶³⁷

Yukarıda vakf yerleri ile ilgili Secâvendî’nin söylediklerinden âyette muânaka vakfına gerek olmadığı anlaşılmaktadır. Zira söz konusu yerlere muânaka alâmetinin konulmuş olması, âyete farklı bir yorum getirmemektedir. Dolayısıyla Secâvendî’nin birinci vakf yeri olan مِنْ قَبْلِ هَذَا cümlesi sonuna (ط) alâmetini koymuş olması, ikinci vakf yeri olan فَاضِرٍ üzerinde ise vakfin evlâ olduğunu söylemesi, her iki yerde de vakfin câiz olduğunu ifade etmektedir. Nitekim yukarıda görüşleri zikredilen müfessirler her iki yerde vakfi esas alarak âyeti tefsir etmiş, Uşmûnî de her iki yerde vakfin câiz olduğunu söylemiştir. Bu sebeple söz konusu yerlere muânaka alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise Secâvendî’nin de işaret ettiği üzere her iki yerde vakfin câiz

⁶³⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 237.

⁶³⁵ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, VI, 2039; Ferrâ, *Maâni’l-Kur’ân*, II, 167; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XV, 356; Sâlebî, *el-Keşfü ve’l-Beyân*, V, 173; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV, 182; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 380; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, IX, 49; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, I, 238; Ebû Hayyân, *Bahrû’l-Muhîl*, III, 149; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 328; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzîl*, III, 236; Semerkandî, *Bahrû’l-Ulûm*, II, 155; Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, VIII, 83; Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, 6 198.

⁶³⁶ Harrât, *Muşkilu İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 227; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, IV, 375; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XII, 286.

⁶³⁷ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 714; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 320; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 316; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 186.

olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Zira bu, Türkçe meallerde âyet için verilen meallerle de uyum arz edecektir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde her iki yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁶³⁸ Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da her iki yere vaslın evlâ olduğunu ifade eden (صلى) işareti konulmuştur.

3.11. Yûsuf Sûresindeki Vakf İşaretleri

Yûsuf, 12/24

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ رَّا بُرْهَانَ رَبِّهٖ كَذٰلِكَ لِتَضْرِبَ عَنْهُ الشُّوْءَ وَالْفُحْشٰٓءَ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ﴿٢٤﴾

“Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَهَمَّ بِهَا cümlesi sonuna (ج) alâmeti konularak vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Her ne kadar بِهَا وَهَمَّ cümlesi, sonrasında gelen لَوْلَا’ya mutaallık olduğu söylenmişse de bu doğru değildir. Zira لَوْلَا öncesine mutaallık olmaz. Ancak cevabı kendinden sonra mahzûf yahut mantûk (açık) gelebilmektedir. Burada ise لَوْلَا’nın cevabı mahzûf olup, takdiri; لَوْلَا اَنْ رَّا بُرْهَانَ رَبِّهٖ تَحَقَّقَ مَا هَمَّ بِهَا “Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, yeltendiği şey gerçekleşmiş olacaktı.”⁶³⁹ şeklindedir.”⁶³⁹

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (ج) alâmetinin konulmuş olmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira ilgili yerde vakf edilmesi durumunda fasık biri hakkında bile söz konusu olmayan bir davranış bir peygambere isnad edilmiş olacaktır. Âyetin yorumuyla ilgili müfessirlerin görüşlerini zikretmeden önce şunların hatırlatılmasında yarar vardır.

Bilindiği üzere herhangi bir âyetin doğru anlaşılmasında, bağlamın dikkate alınması son derece önem arz etmektedir.⁶⁴⁰ Sadedinde olduğumuz âyetin doğru anlaşılmasında da öncesindeki şu âyet büyük önem arz etmektedir. رَاوَدْتُهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ

⁶³⁸ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁶³⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 241.

⁶⁴⁰ Geniş bilgi için bkz. M. Zeki Duman, *Secavend’lerde Mânaya Tesir Eden önemli Üç Hata*, s. 493.

نَفْسِهِ وَعَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ “Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, “Haydi gelsene!” dedi.” Yûsuf ise قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُغْلِبُ الظَّالِمُونَ “Allah’a sığınırım, çünkü o, (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler. Dedi.”⁶⁴¹ Görüldüğü üzere âyet Yûsuf (as.)’ın, hayâsızlık yapmaktan, nankörlüğe düşmekten şiddetle kaçındığını ifade etmektedir. Vakfin câiz görüldüğü cümlenin sonrasında gelen كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ “Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.” cümlesinde de Yûsuf (as.)’ın ihlaslı kullardan olduğu ve Yüce Allah tarafından korunduğu haber verilmiştir.

Daha sonra gelen âyetler dikkate alındığında ise Azîz’in karısının şu sözleri dikkat çekmektedir. وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ “Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, (bundan) şiddetle sakındı.”⁶⁴² âyetinde geçen فَاسْتَعْصَمَ “Ancak o, (bundan) şiddetle sakındı.” ifadesi, Yûsuf (as.)’ın söz konusu hayâsızlıktan şiddetle uzak durduğunu anlatmaktadır. Zira iddia edildiği gibi günaha yeltenme olsaydı, Azîz’in karısı, فَاسْتَعْصَمَ demek yerine, “Ancak o bunu yapmaktan vazgeçti.” demesi daha yerinde bir ifade olurdu.

Müfessirlerden Râzî âyette Yûsuf (as.) hakkında geçen وَهَمَّ بِهَا ifadesiyle ilgili şunları demiştir: “Muhakkik müfessirler ve kelamcılar bir peygamber olarak Yûsuf (as.)’ın günaha yeltenmeden beri olduğu görüşündedirler. Bu, bizim de tercihimizdir. Zira peygamberlerin (as.) mâsumiyetine dair deliller çok olup, bunlar şu şekildedir:

Birincisi; Nankörlük, zina ve ihanet en büyük günahlardandır. Kişinin, bunları kendisini evinde barındıran, yediren ve içiren birine karşı yapması ise tasavvur edilemeyecek derecede büyüktür. Bu anlaşıldıktan sonra şunun bilinmesi gerekir. Yûsuf (as.)’a isnad edilen günah değil bir peygambere, bütün hayırlardan uzak fâsık birine isnad edilmiş olsa dahi ondan utanç duyardı. Durum böyle iken bir peygambere isnad edilmesi nasıl kabul edilebilir!

İkincisi; söz konusu âyetler Yûsuf (as.)’ı övgü bağlamında inzâl edilmiş iken onun böylesi bir günaha yeltendiğinin hikâye edilmesi hikmetten değildir. Zira bu, sultanın, kölesini büyük övgülerle övmezden önce onu yaptığı kötülüklerle yermesine benzer.

⁶⁴¹ Yûsuf, 12/23.

⁶⁴² Yûsuf, 12/32.

Üçüncüsü; Peygamberlerden ne zaman küçük de olsa bir günah sudur olsa, hemen tevbe ve istiğfarda bulunurlar. Fakat Yûsuf'un söz konusu günaha yeltendiğine dair delil gösterilen âyetten sonra gelen âyetlerde onun tevbe ve istiğfarda bulunduğundan bahsedilmemiştir. Zira Yûsuf'dan herhangi bir günah sudur olsaydı nedâmet ve istiğfar olur, diğer peygamberlerin kıssalarında olduğu gibi sonra gelen âyetlerde bahsi geçerdi.⁶⁴³

Zemahşerî ve Neseî, âyet ile ilgili şunları söylemişlerdir: Âyette Yûsuf (as.) hakkında geçen هَمَّ ifadesi nefsin arzusu olup, Azîz'in karısının هَمِّ'inden farklıdır.⁶⁴⁴ Zira Yûsuf (as.)'ın erkek olması sebebiyle doğası gereği, asil, süslenmiş güzel bir kadına karşı hiçbir arzusu olmasaydı, ondan uzak durması övgüyü gerektirmezdi. Ayrıca âyette Yûsuf (as.) için geçen هَمَّ ifadesi, Azîz'in karısının هَمِّ'si ile aynı olsaydı, Allah'ın; مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ diyerek onu övmesi de bir anlam ifade etmezdi.⁶⁴⁵

Ebû Hayyân, Yûsuf (as.) için geçen هَمَّ ifadesi ile ilgili şunları söylemiştir: “Bazı mufesirler, هَمَّ ifadesinden yola çıkarak Yûsuf (as.) hakkında fasıklardan biri hakkında bile söz konusu olmayan bir davranış dillendirmişlerdir. Bu konudaki düşüncem, peygamber olduğu için Yûsuf (as.)'ın kendisine isnad edilen günahattan beri olduğudur. Allah katından bir burhân görmesi de zaten buna engel olmuştur. Bu durum, لَقَدْ قَارَأْتَ لَوْلَا أَنْ عَصَمَكَ اللَّهُ “Allah seni korumasaydı günah işlemiştin.” sözü gibidir. Zira لَوْلَا'nın cevabının mukaddem olmasına herhangi bir engel yoktur.”⁶⁴⁶

İbn Teymiyye ise هَمَّ ifadesinin, hem bir şeyi yapmaya yeltenme hem de insanın kalbine gelen vesveseler olduğu görüşünde olup bunu şu şekilde açıklamıştır: “Âyette Yûsuf (as.) hakkında söz konusu olan هَمَّ ifadesi, إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا”

⁶⁴³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 2508-2535.

⁶⁴⁴ Bu anlamı ile هَمِّ'nin günah olması şöyle dursun bilakis sevap olmaktadır. Zira Peygamber (as.); “Her kim bir kötülük düşündür de (Allah için) onu yapmazsa ona tam bir hasene yazılır.” buyurmuştur. Bu durum, oruçlunun soğuk suyu arzu etmesi gibidir. Ancak takvası onun su içmesine engeldir. (Bkz. Müslim, *Sahîhu Müslim*, “Kitâbu'l-Îmân”, 203.) Zira Peygamber (as.) da, eşleri arasında adaletle hükmeder, sonra; فَلا تَلْمِ فِيْمَا أَمَلِكُ، فَلا تَلْمِ فِيْمَا لَا أَمَلِكُ “Allahım, bu elimde olup yapabildiğim paylaşımımdır. Elimde olmayandan ötürü beni sorumlu tutma!” diyerek dua eder, bununla kalbin meylini kastederdi. (Bkz. İbn Mâceh, *Sunenu İbn Mâceh*, Dâru'l- Mâ'rife, Beyrut, 1997, “en-Nikâh”, 47; Ebû Dâvud, *Avnu'l-Ma'bûd, fî Sunen'i Ebi Dâvud*, “en-Nikâh”, 39; Tirmizî, *Câmi'i't-Tirmizî*, “en-Nikâh”, 40.) Bu durum, oruçlunun soğuk suyu arzu etmesi gibidir. Ancak takvası onun su içmesine engeldir.

⁶⁴⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 429; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, II, 182.

⁶⁴⁶ Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VI, 257; Ayrıca bkz. Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'ân*, I, VI,

فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ “Şüphesiz yok ki Allah’a karşı gelmekten sakınanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman iyice düşünürler (derhal Allah’ı hatırlarlar da) sonra hemen gözlerini açarlar.”⁶⁴⁷ âyetinde sözü edilen vesveselerdendir. Zira ne Allah, ne de Peygamber (as.), Yûsuf’a isnad edilenlerle ilgili tek söz etmemiştir.⁶⁴⁸ Şu var ki isnad edilen günahın Yûsuf (as.)’ın beri olduğuna Allah,⁶⁴⁹ Yûsuf,⁶⁵⁰ Azîz,⁶⁵¹ Azîz’in hanımı,⁶⁵² şahit,⁶⁵³ kadınlar⁶⁵⁴ ve İblîs⁶⁵⁵ şahitlik etmiştir.

Râzî, söz konusu şahitliklere işaret ederek sert bir ifadeyle şunu söylemiştir: “Bir peygambere bu çirkinliği isnad eden cahiller, Yüce Allah’a iman edenlerden iseler Allah’ın peygamberi hakkındaki şahitliğini kabul etmelidirler. Hayır, İblis’in yârenleri ve askerleri iseler, İblis’in şahitliğini kabul etmelidirler.”⁶⁵⁶

Görüşlerine müracaat edilen diğer müfessirler de aynı şekilde Yusuf’un mâsumiyetini ispat etmek üzere farklı izahlara yönelmişlerdir. Bu meyanda bir

⁶⁴⁷ Â`râf, 7/201.

⁶⁴⁸ İbn Teymiyye, *Dakâiku’l-Tefsir*, III, 195-196.

⁶⁴⁹ “Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.” (Yûsuf, 12/24)

⁶⁵⁰ قَالَ رَبِّ الشَّجْنُ “Yûsuf, “O, benden arzusunu elde etmek istedi” dedi.” (Yûsuf, 12/26) قَالَ رَبِّ يَا بَدِئْتَنِي بِإِلَهِهِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ “Yûsuf, “Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir dedi.” (Yûsuf, 12/33)

⁶⁵¹ “Dedi ki: “Şüphesiz bu, siz kadınlardan tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür. “Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin.” (Yûsuf, 12/28-29)

⁶⁵² “Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı.” (Yûsuf, 12/32) وَقَلَّتْ امْرَأَتُ الْعَرَبِ الرَّحْمَ حَضَّحَصَّ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ “Azîz’in karısı ise, “Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yûsuf doğru söyleyenlerdendir” dedi.” (Yûsuf, 12/51)

⁶⁵³ “Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: “Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır.” “Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir.” “Kocası, Yûsuf’un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): «Şüphesiz, bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür. Dedi.” (Yûsuf, 12/26-27-28)

⁶⁵⁴ “Hâşâ! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz” dediler.” (Yûsuf, 12/51)

⁶⁵⁵ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لأَعُوذَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ “İblis, “Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlâslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracağım” dedi.” (Sâd, 38/82-83) âyette, ihlâslı kulları saptıramayacağını İblis itiraf etmiştir. Yûsuf (as.)’ın ihlâslı kullardan olduğuna ise İbn Teymiyye *Şüphesiz o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.*” buyurarak Allah şahitlik etmiştir.

⁶⁵⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 2507.

peygamber olarak Yusuf'un ismet sıfatına vurgu yapılarak *بِهَا وَهَمَّ بِهَا* cümlesi üzerinde vakfin olmadığını savunmuşlardır.⁶⁵⁷

İbnu'l-Enbârî, Yusuf'un kadına meylettğine veya kadını dövmeye meylettğine ya da ismetlerinden dolayı peygamberlerin herhangi bir günaha meyletmediğine dair üç görüş zikretmiştir. Ancak onlardan hangisi kabul edilirse edilsin, vakfin *بِهَا وَهَمَّ بِهَا* üzerinde değil, *لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ* cümlesi üzerinde olduğunu savunmuştur. Zira âyette takdim ve te'hir söz konusu olup, âyetin şöyle anlaşılması gerektiğini söylemiştir: *لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ* “Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı.”⁶⁵⁸

Nahhâs, âyet ile ilgili Ebû Hâtim'in şu görüşünü tenkit etmeden nakletmiştir: “Ben Ebû Ubeyde'nin⁶⁵⁹ Kur'an ile ilgili kitabını okuyordum. Bana bu âyet ile ilgili şunları söyledi; “Âyette takdim ve te'hir söz konusudur. Dolayısıyla âyet; *لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ* “Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı.” şeklinde olup, Yûsuf (as.)'ın söz konusu günaha yeltenmediğini anlatmaktadır. Dolayısıyla vakf; *لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ* cümlesinin sonundadır.”⁶⁶⁰

Dânî de *وَلَقَدْ هَمَّتْ بِه* ve *لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ* cümleleri üzerinde vakfin *kâfi* olduğunu söylemiş, başka bir açıklama yapmamıştır.⁶⁶¹

Uşmûnî ise, ikinci *هَمَّ*'nin ilkinden farklı olduğunu, bu nedenle okuyucunun, *وَلَقَدْ هَمَّتْ بِه* üzerinde vakf edip, *وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ* şeklinde ibtidâ ederek cümlenin sonuna dek vakf etmemesi gerektiğini söylemiş ve bunu şu şekilde savunmuştur: “Çünkü âyetin bu şekilde tilâvet edilmesi, bir peygamber'in ismetine hâlel getirecek bir mananın oluşmasının önüne geçecektir. Zira Yûsuf (as.)'ın sözü edilen günaha yeltendiği konusunda söylenenler zandan ibaret olup, müslümanın dillendirmemesi gereken konulardandır. Çünkü peygamberler büyük günahlardan uzaktır.”⁶⁶²

⁶⁵⁷ Bkz. Ahfeş, *Maâni'l-Kur'an*, II, 51; Zeccâc, *Î'râbu'l-Kur'an*, I, 6; Ukberî, *et-Tibyân fî Î'râbi'l-Kur'an*, II, 51; 429; *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 282; Şankîfî, Muhammed Emîn b. Muhtâr, *Edvân'l-Beyân fî Îdâhi'l-Kur'an-i bi'l Kur'an*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995. II, 205-213.

⁶⁵⁸ İbnu'l-Enbârî, *Îdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 720-721.

⁶⁵⁹ Ebû Ubeyde Ma'mer b. Musennâ Basralı olup Nahivcidir. Hârûn Reşîd döneminde Bağdat'a gelmiş, hicri (209/824) de vefat etmiştir. (Kıfî, *İnbâhu'r-Ruvât Alâ Enbâhi'n-Nuhât*, III, 276)

⁶⁶⁰ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 331. (Nahhâs, *Maâni'l-Kur'an*, adlı eserinde ise vakfin *وَلَقَدْ هَمَّتْ بِه* cümlesi üzerinde olduğunu, sonrasında gelen *رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ* cümlesinin ibtidâi olduğunu söylemiştir. Bkz. III, 413.

⁶⁶¹ Dâni, *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 325-326.

⁶⁶² Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 192.

Yukarıda zikredilenlerden, *وَهَمَّ بِهَا* cümlesi üzerinde vakfın câiz olmadığı anlaşılmaktadır. Zira ilgili yerde vakf edilecek olursa âyetin meâli; “Kadın ona kesin olarak karar vermiş, Yusuf da ona karar vermişti...” şeklinde verilmesi gerekirdi. Bu durumda fâsık birine dahi isnad edilemeyecek bir günah, bir peygambere isnad edilmiş olacaktır. Vakf yeri ile ilgili Zeki Duman şöyle demiştir: “İlgili yerde vakf edilecek olursa, âyetin devamı başlangıç cümlesi olacağından âyetin meâli; “Eğer/Keşke Rabb’inin bürhanını görmeseydi!..” şeklinde olurdu. Bu ise âyette kastedilen mana olmamakla birlikte Yusuf’un gördüğü bürhan, sahip olduğu basiret ve faal akli sebebiyle hiç meyletmediği bir şeye, “karar vermişti...” şekline dönüştürülmüş olurdu! İşte bu gerekçe ile ilgili yerdeki vakf alâmeti mutlaka kaldırılmalı, âyet vasl ile okunmalıdır. Bu durumda âyetin mânası, maksadına ve Hakk’a uygun olarak şöyle olacaktır: “Kadın ona kesin olarak karar verip yönelmiş, şâyet Rabb’inin bürhanını görmeseydi Yusuf da ona kesin olarak karar verip yönelecekti...”⁶⁶³ Nitekim âyet için yukarıda verilen mealde anlaşıldığı üzere diğer Türkçe meâllerde de söz konusu yerde vasl dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁶⁶⁴ Dolayısıyla hangi Peygamber olursa olsun, herhangi bir çirkinlikle itham edildiklerinde Yûsuf (as.)’a şahitlik eden kadınların dediği gibi, *حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ* “*Hâşâ! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz*”⁶⁶⁵ diyerek tenzih edilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle ilgili yere vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetin konulmaması, konulması durumunda vakfın câiz olmadığını ifade eden (لَا) alâmetinin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.12. Râ’d Sûresindeki Vakf İşaretleri

Râ’d, 13/16

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ أَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي
الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ
كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

⁶⁶³ M. Zeki Duman, “Secavend”lerde Mânaya Tesir Eden önemli Üç Hata, *Kur’an’a Yaklaşımlar*, s. 511.

⁶⁶⁴ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁶⁶⁵ Yûsuf, 12/51.

De ki: “Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?” “Allah’tır” de. De ki: “O’nu bırakıp da kendilerine (bile) bir faydası ve zararı olmayan dostlar (mabutlar) mı edindiniz?” De ki: “Kör ile gören bir olur mu? Ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu? Yoksa Allah’a, O’nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma ile Allah’ın yaratması onlara göre birbirine mi benzedi?” De ki: “Her şeyin yaratıcısı Allah’tır. O, birdir, mutlak hâkimiyet sahibidir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de, sonra gelen cümlenin مَ ile öncesine atfedildiğini söylemiş, aynı alâmeti koymuştur.⁶⁶⁶

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ﻻ) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını ya da sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki söz konusu yerde vakf edildiğinde, “De ki: “Kör ile gören bir olur mu?” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen مَ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise; “Ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu?” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta, hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Tefsir kaynaklarında söz konusu yerde vakftan bahsedilmemiş, ancak (ﻻ) alâmeti konulan cümle ile sonrasında gelen cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁶⁶⁷ İbn Âşûr, (1879/1973) âyette geçen مَ’in ittirâb (yahut) anlamında olufarklı bir teşbihe geçmeyi ifade ettiğini söylemiştir.⁶⁶⁸ İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise مَ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ cümlesindeki مَ’in munkatı’ olup, بَل anlamında olduğu söylenmiştir.⁶⁶⁹

⁶⁶⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 247.

⁶⁶⁷ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVI, 406; Mâverdî, *en-Nuketu ve’l-Uyûn*, III, 105; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, III, 13; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 324, Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’an*, IX, 303; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 324; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, II, 204; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vîl fi Meâni’t-Tenzil*, IV, 13; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, V, 13; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, III, 82; Bursevî, *Rûhu’l-Beyân*, IV, 235-284; Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, VI, 347.

⁶⁶⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr vet-Tenvîr*, XIII, 114.

⁶⁶⁹ Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’an ve Beyânuh*, V, 108; Sâfî, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’an*, XIII, 108.

İbnu'l-Enbârî ve Dâni ilgili yerde vakfın yapıp yapılmayacağından bahsetmemiş, Nahhâs ise vakfın *tâm* olduğunu söylemiştir.⁶⁷⁰

Yukarıda zikredilenlerden hareketle ilgili yerde vakf edilmesinde sakınca olmadığı anlaşılmaktadır. Zira ma'tûf cümlesi üzerinde her ne kadar *tâm* vakf oluşmasa da vakf edildiğinde âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır. Nitekim Secâvendî de benzer ifadelerin olduğu başka yerlerde siyâk ve sibâkından mana anlaşılır olduğu için vakfın câiz olduğunu söylemiş,⁶⁷¹ mushaflarda da söz konusu yerlere vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetlerden biri konulmuştur.⁶⁷² Bunların yanı sıra yukarıda âyet için verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁶⁷³

Ayrıca benzer ifadelerin olduğu bazı yerler âyet sonu olarak gelmiştir. Mesela: وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿٦٦﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٦٧﴾ وَلَا الظُّلُّ وَلَا الْحُرُورُ “Kör ile gören bir olmaz. Karanlıklar ile aydınlık bir olmaz. Gölge ile sıcaklık bir olmaz.”⁶⁷⁴ Bu âyetlerin sonunda vakf edilecek olursa sonra gelen âyetten ibtidâ edilebilmektedir. Bu nedenle (ﻻ) alâmetinin konulduğu yerde de vakf edilmesi durumunda sonra gelen cümleden ibtidâ edilmesinde sakınca olmayacağını düşünüyoruz. Nitekim Peygamber (as.) söz konusu yerde her okuyuşunda vakf ederek tilâvet etmiş, bu sebeptendir ki *iddu'l-ây* âlimlerinden Şâmîler, ilgili yeri âyet sonu kabul etmişlerdir.⁶⁷⁵ Dolayısıyla söz konusu yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

⁶⁷⁰ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 733; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 341; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 334. (Uşmûnî ise Secâvendî'nin dediği gibi sonrasında gelen cümlenin ﺍﻝ ile öncesine atfedildiğini, dolayısıyla vakfın olmadığını söylemiştir. Bkz. *Menâru'l-Hudâ*, s. 201)

⁶⁷¹ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 129-15-301.

⁶⁷² Bkz. s. 21-81.

⁶⁷³ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁶⁷⁴ Fâtır Sûresi, 19/21.

⁶⁷⁵ Dâni, *el-Beyân fi İddi Âyi'l-Kur'an*, s. 169; Abdurrezzâk b. Ali, *Murşidu'l-Hilân ile Ma'rifeti Âyi'l-Kur'an*, s. 90.

3.13. Nahl Sûresindeki Vakf İşaretleri

Nahl, 16/78

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾

“Allah, sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konularak üzerinde vakfın sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonra gelen cümlenin öncesine atfedildiğini söylemiş, aynı alâmeti koymuştur.⁶⁷⁶

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (ﻻ) alâmetinin konulmuş olmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira ilgili yerde vakf edildiğinde, “Allah, sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise, “Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Görüşlerine başvurulmuş müfessirler, وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا cümlesiyle mananın tamamlandığını, sonra gelen cümlenin ise isti’nâfi olduğunu söylemişlerdir.⁶⁷⁷

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerde vakfın olup olmadığından bahsetmemiş, Uşmûnî ise sonra gelen cümlenin isti’nâfi yapılması durumunda vakfın câiz olduğunu söylemiştir.⁶⁷⁸

⁶⁷⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 259.

⁶⁷⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVII, 265; Sâlebî, *el-Keşfu ve’l-Beyân*, VI, 33; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, V, 34; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 2741; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi’l-Kur’an*, X, 151; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzil*, IV, 106; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, V, 131; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’an ve Beyânuh*, V, 347; Sâfî, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’an*, XIV, 362.

⁶⁷⁸ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 749; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 370; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 356; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 218.

Yukarıda zikredilenlerden, söz konusu yerde vakfın câiz olabileceği anlaşılmaktadır. Secâvendî'nin, sonra gelen cümlelerin öncesine atfedildiği gerekçesiyle vakfın sakıncalı olduğunu söylemiş olması kanaatimizce vakfa engel teşkil etmez. Zira Uşmûnî'nin ifade ettiği üzere sonra gelen cümle isti'nâfi yapılabilmektedir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracat edilen diğer meâller de sonra gelen cümleyi isti'nâfi yapmış, üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde vakfı dikkate alarak âyetin çevirisini yapmışlardır.⁶⁷⁹ Hâlbuki (ﻻ) alâmeti, vakfın sahîh hiçbir vechinin olmadığını ifade etmektedir.

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra ilgili yerde zorunlu şekilde vakf edilmesi durumunda öncesinden ibtidâ edilmesi gerektiğine göre âyetin başından ibtidâ edilmesi dışında uygun yer bulunmamaktadır. Bu durumda vakfın bir anlamı kalmayacaktır. Âyetin de uzun olması nedeniyle vakf edildiğinde ibtidâ için en uygun seçenek (ﻻ) alâmetinin konulmuş olduğu yerdir. Zira her ne kadar Secâvendî, sonra gelen cümlelerin öncesine atfedildiği gerekçesiyle ilgili yerde vakfın câiz olmadığını söylemişse de benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde siyâk ve sibâkından âyetin manasının anlaşılır olduğunu söyleyerek vakfın câiz olduğuna işaret etmiş,⁶⁸⁰ mushaflarda da vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmet konulmuştur.⁶⁸¹ Dolayısıyla ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.14. İsrâ Sûresindeki Vakf İşaretleri

İsrâ, 17/82

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَرْيَدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا

“Biz Kur'an'dan, müminler için şifa ve rahmet olacak şeyler indiriyoruz. Zalimlerin ise Kur'an, ancak zararını artırır.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konularak vakfın sakıncalı olduğuna işaret

⁶⁷⁹ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁶⁸⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 129-150-301.

⁶⁸¹ Bkz. s. 21-81.

edilmiştir. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonra gelen cümlelerin مَا'nın sılası olduğunu, dolayısıyla vakfın câiz olmadığını söylemiştir.⁶⁸²

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira söz konusu yerde vakf edildiğinde “Biz Kur'an'dan, müminler için şifa ve rahmet olacak şeyler indiriyoruz.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise; “zalimlerin ise Kur'an, ancak zararını artırır.” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta, hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Görüşlerine başvurulmuş müfessirler âyette vakftan söz etmemiş, ancak her iki cümleyi ayrı ayrı ele alarak âyeti tefsir etmişlerdir.⁶⁸³ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا cümlesinin isti'nâfi olduğu ve öncesine atfedildiği söylenmiştir.⁶⁸⁴

Nahhâs, söz konusu yerde vakftan bahsetmemiş, İbnu'l-Enbârî ve Uşmûnî vakfın hasen, Dâni ise *kâfi* olduğunu söylemiştir.⁶⁸⁵

Yukarıda zikredilenlerden ilgili yerde (ﻻ) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira (ﻻ) alâmeti, konulduğu yerde vakfın sahîh hiçbir vechinin olmadığını, bulunduğu yerde zorunlu olarak vakf edilecek olsa dahi öncesinden ibtidâyı gerekli kılmaktadır. Gerek ilgili yerde vakf olduğu, gerekse وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا cümlesinin isti'nâfi olduğunun söylenmiş olması, söz konusu yerde vakf edilmesinde sakınca olmadığını göstermektedir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde

⁶⁸² Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 261.

⁶⁸³ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 538; Nahhâs, *Maâni'l-Kur'an*, 4, 187; Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, VI, 129; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, V, 123; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, VII, 445; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz*, III, 499; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, X, 316; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 463; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, II, 269; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 113; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, IV, 180; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, II, 326; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, IX, 430; Ebussuûd, *İrşâdu Akli's-Selîm İle Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, V, 191; Âlûsî, Muhammed Ebu'l-Fadl, *Rûhu'l-Maâni fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesâni*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts. XV, 146; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 285; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, V, 129.

⁶⁸⁴ Bkz. Sâfî, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XV, 102; Harrât, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, I, 290.

⁶⁸⁵ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 755; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 381; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 363; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 226.

anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de vakfın sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁶⁸⁶

Ayrıca ilgili yerde zorunlu şekilde vakf edildiğinde öncesinden ibtidâ edilmesi gerektiğine göre âyetin başından ibtidâ edilmesi dışında uygun yer bulunmamaktadır. Bu ise zorunlu olarak yapılan vakfı anlamsız kılmaktadır. Ülkemiz insanının Kur'an dili Arapçayı bilmemesinin yanı sıra birçoğunun Kur'an tilâvetinde mâhir olmaması, çoğu zaman ibtidâ için uygun olmayan yerden başlanmasına yol açmaktadır. Mesela söz konusu yerde vakf edildiğinde وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا şeklinde ibtidâ edildiğine şahit olunmaktadır. Öncesinden ibtidâ ediliyor olması âyetin doğru şekilde anlaşılması uğruna yapılıyorsa da oluşan durum tilâvette ahengi bozmakla kalmayıp anlamda karmaşaya da sebep olmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar ilgili yerde vakf tercih edilmese de vakf edilmesi durumunda وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا cümlesinden ibtidâ edilmesinin daha uygun olacağı açıktır. Bu nedenle ilgili yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin daha uygun olacağı görülmektedir. Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere (ﻻ) alâmeti konulmuştur. Ancak Medine'deki mushaflarda hicri 1429'dan sonraki baskılarda (ﻻ) alâmeti kaldırılmıştır.⁶⁸⁷

3.15. Kehf Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Kehf, 18/29

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا

⁶⁸⁶ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁶⁸⁷ Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan Mushaflarda az yerde (ﻻ) alâmeti konulmuş olmasına rağmen söz konusu yere konulmuştur. İlgili âyette konulmasının sebebi ise kanaatimizce sonrasında gelen وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا cümlesinin öncesine atf edilmiş olması ve Kur'an'ın farklı iki özelliğinin bir arada zikredilmesi sebebiyledir. Fakat bu durum âyetin anlaşılmasında problem oluşturmadığı için vakf edilmesinde sakınca bulunmadığı kanaatindeyiz. Zira aynı sûredeki هِيَ الَّتِي هِيَ أَقْوَمُ İN هَذَا الْقُرْآنِ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ “Gerçekten bu Kur'an en doğru olan yola götürür ve iyi işler yapan mü'minler için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.” âyetinde de benzer bir durum söz konusu olup âyet sonu olarak gelmiştir. Ancak üzerinde vakf edildiğinde sonrasında gelen وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا “ve ahirete inanmayanlar için elem dolu bir azap hazırladığımızı (müjdeler.)”⁶⁸⁷ âyetinden ibtidâ edilmesinde sakınca yoktur.

“De ki: “Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.” Biz zalimlere öyle bir ateş hazırladık ki, onun alevden duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır. (Susuzluktan) feryat edip yardım dilediklerinde, maden eriyiği gibi, yüzleri yakıp kavuran bir su ile kendilerine yardım edilir. O ne kötü bir içecektir! Cehennem ne korkunç bir yaslanacak yerdir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konularak vakfın sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Çünkü sonra gelen إِنَّا أَعْتَدْنَا cümlesi ile âyetteki emrin tehdit mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. İlgili yerde vakf edilecek olursa, dal ve medlûl (emir ve mahiyetini ifade eden karine) birbirinden ayrılmış olacağından emrin mutlak olduğu anlaşılacak, bu ise vucûbiyet ifade edecektir.⁶⁸⁸ Hâlbuki âyetteki emir, اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ “Dilediğinizi yapın!”⁶⁸⁹ âyetinde olduğu gibi tehdit içermektedir.”⁶⁹⁰

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ﻻ) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki söz konusu yerde vakf edildiğinde, “De ki: “Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise; “Biz zalimlere öyle bir ateş hazırladık ki, onun alevden duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır.” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

⁶⁸⁸ Bilindiği üzere ulemânın ekseriyetine göre vucûbiyyetten alkoyacak başka bir delil olmadıkça, emir vucûbiyyet ifade etmektedir. (Bkz. ed-Debûsî, Ebû Zeyd Ubeydullah b. Ömer b. İsa, *Takvîmu'l-Edillet'i fî Usûli'l-Fıkh'i*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmeyye, Beyrut, 2007. s. 47; Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *Usûlu's-Serahsî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmeyye, Beyrut, 2015. I, 15; el-Bezdevî, Fahru'l-İslâm Ali b. Muhammed, *Usûlu'l-Bezdevî*, (tahkik) Said PEKTAŞ, Dâru'l-Beşâir el-İslâmiyye, s. 123; Fahrettin, Atar, *Fıkh Usûlü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İst. 1998, s. 180.

⁶⁸⁹ Fussilet, 54/40.

⁶⁹⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 267; (Secâvendî, âyetteki emrin, اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ “Dilediğinizi yapın!” âyetinde olduğu gibi tehdit mahiyetinde olduğunu söylemiş olması, insanın dilediğini yapma özgürlüğünün olmadığını ifade etmiştir.)

Tefsir kaynaklarında ilgili yerde vakf ediliş edilmeyeceğinden bahsedilmemiş, ancak üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümle ve sonrası ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁶⁹¹ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise vakfın sakıncalı görüldüğü cümlenin sonrasında gelen *سَرَادِقُهَا* cümlesinin, "إِن" ismi ve haberinden oluştuğu ve isti'nâfi olduğu söylenmiştir.⁶⁹²

İbnu'l-Enbârî, Secâvendî'nin dediği gibi emrin tehdit mahiyetinde olduğu için ilgili yerde vakfın hoş karşılanmayacağını söylemiştir.⁶⁹³ Nahhâs, âyetteki emrin tehdit mahiyetinde olduğunu söylemiş, Nâfi'den tenkit etmeden nakl ederek vakfın *tâm* olduğunu, Dâni ve Uşmûni ise *kâfi* olduğunu söylemişlerdir.⁶⁹⁴

Yukarıda zikredilenlerden, söz konusu yerde (ﻻ) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Emrin mutlak şekilde anlaşılabilmesi ile Secâvendî'nin vakfın câiz olmadığını söylemiş olması, kanaatimizce vakfa engel teşkil etmez. Zira siyâk ve sibâkından emrin mutlak olmadığı kolayca anlaşılabilir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf olduğu dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁶⁹⁵

Ayrıca mushaflarda benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. Mesela: *فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* "Siz de Allah'tan başka dilediğiniz şeylere ibadet edin!" De ki: "Şüphesiz hüsrana uğrayanlar, kıyamet gününde kendilerini ve ailelerini hüsrana sokanlardır."⁶⁹⁶ âyetinde *قُلْ آمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ* cümlesi ve

⁶⁹¹ Bkz. Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, I, 185; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 10; Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, III, 281; Nahhâs, *İ'râbu'l-Kur'an*, IV, 232; Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, VI, 167; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, V, 167; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 672; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 2911; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, X, 393; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 493; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, III, 18; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 154; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, IV, 210; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, II, 345; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, IX, 529; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, VIII, 43.

⁶⁹² Derviş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, V, 587; Sâfî, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XV, 176.

⁶⁹³ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 757. (Her ne kadar İbnu'l-Enbârî söz konusu yerde vakfın hoş karşılanmadığını söylemişse de benzer ifadelerin olduğu başka yerlerde vakfın *tâm* olduğunu söylemiştir. Mesela: *إِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ* "Dilediğinizi yapın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir." (Zümer, 41/40) âyetinde *إِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ* cümlesi üzerinde vakfın *tâm* olduğunu söylemiştir. Bkz. İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 877)

⁶⁹⁴ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 388; Nahhâs, *İ'râbu'l-Kur'an*, IV, 232; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 368; Uşmûni, *Menâru'l-Hudâ*, s. 231.

⁶⁹⁵ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁶⁹⁶ Zümer, 39/15.

لِلأَذْقَانِ سُجَّدًا^٧ “De ki: “Ona ister inanın, ister inanmayın. Şüphesiz, daha önce kendilerine ilim verilenler, Kur’an kendilerine okunduğunda derhal yüzüstü secdeye kapanırlar.”⁶⁹⁷ âyetinde فُلٌ أُمُّوْا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوْا cümleleri sonuna (ط) alâmeti konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için temel kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yerlere aynı alâmeti koymuştur.⁶⁹⁸ Hâlbuki her iki âyette de (ط) alâmeti konulan cümleden sonra gelen cümleler, öncesindeki emrin mutlak olmadığına dair karinedir. Dolayısıyla sadedinde olduğumuz ilgili yerde de herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vakfin câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere (ج) alâmeti konulmuştur.

b) Kehf, 18/33

كَلَّمَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمِ مِنْهُ شَيْئًا^٧ وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا^٧

“Her iki bağ da meyvelerini vermiş ve ürünlerinden hiçbir şeyi eksik bırakmamıştı. Bu iki bağın arasından bir de nehir fışkırtmıştı.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَلَمْ تَظْلِمِ مِنْهُ شَيْئًا cümlesi sonuna (٧) alâmeti konularak vakfin câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonra gelen cümlenin öncesine atfedildiğini söylemiş, ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁶⁹⁹

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (٧) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (٧) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki ilgili yerde vakf edildiğinde “Her iki bağ da meyvelerini vermiş ve ürünlerinden hiçbir şeyi eksik bırakmamıştı.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise, “Bu iki bağın arasından bir de nehir fışkırtmıştı.” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

⁶⁹⁷ İsrâ, 17/107.

⁶⁹⁸ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 264-371.

⁶⁹⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 267.

Tefsir kaynaklarında söz konusu yerde vakftan bahsedilmemiş ancak üzerinde vakfin sakıncalı görüldüğü cümle ve sonrasında gelen cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁷⁰⁰ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise vakfin sakıncalı görüldüğü cümlenin sonrasında gelen *وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا* cümlesinin öncesine atfedildiği ve anlam açısından tam bir cümle olduğu ifade edilmiştir.⁷⁰¹

İbnu'l-Enbârî, ilgili yerde vakfin *hasen* olduğunu, Nahhâs, Dâni ve Uşmûnî ise *kâfi* olduğunu söylemişlerdir.⁷⁰²

Yukarıda zikredilenlerden, söz konusu yerde vakfin câiz olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar vakfin sakıncalı görüldüğü cümleden sonra gelen cümlenin öncesine atfedildiği gerekçesiyle vakfin câiz olmadığı söylenmişse de bunun vakfa engel teşkil etmediği kanaatindeyiz. Zira İbnu'l-Enbârî'nin ilgili yerde vakfin *hasen*, Nahhâs, Dâni ve Uşmûnî'nin ise *kâfi* olduğunu söylemiş olmaları, vakfin sakıncalı olmadığını göstermektedir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf olduğu dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁷⁰³

Ayrıca Secâvendî her ne kadar söz konusu yerde vakfin sakıncalı olduğunu söylemişse de âyetin siyâk ve sibâkından mananın anlaşılır olduğunu söyleyerek benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfin câiz olduğuna işaret etmiş,⁷⁰⁴ mushaflarda da (ج) alâmeti konulmuştur.⁷⁰⁵ Bu nedenle söz konusu yere de herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vakfin câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere (ج) alâmeti konulmuştur.

⁷⁰⁰ Bkz. Ahfeş, *Maâni'l-Kur'ân*, II, 77; Ferrâ, *Maâni'l-Kur'ân*, III, 95; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 20; Nahhâs, *İ'râbu'l-Kur'ân*, IV, 238; Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, VI, 170; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III, 192; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 2914; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, X, 403; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 496; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 157; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, IV, 212; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, II, 346; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, IX, 540; Ebussuûd, *İrşâdu Akli's-Selîm İle Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, V, 221; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, VIII, 49; Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'ân*, III, 285.

⁷⁰¹ Bkz. Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, V, 199; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân*, XV, 183.

⁷⁰² İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 758; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 389; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 369; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 231.

⁷⁰³ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁷⁰⁴ Bkz. s. 21-81.

⁷⁰⁵ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 129-150-301.

c) Kehf, 18/36

وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِن رُّدِّدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا

“Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Rabbime döndürülsem bile andolsun bundan daha iyi bir sonuç bulurum.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konularak vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Sonra gelen cümle inkârcıya ait olup, kıyametten ve dirilişden şüphesini anlatmaktadır. Ona ait ifadeyle ibtidâ edilmemesi için burada vakf câiz değildir.”⁷⁰⁶

Tefsir kaynaklarında söz konusu yerde vakftan bahsedilmemiş, ancak (ﻻ) alâmeti konulan cümle ile sonrasında gelen cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁷⁰⁷ İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise, vakfın sakıncalı görüldüğü yerin sonrasında gelen وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِن رُّدِّدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا cümlesinin anlam açısından tam bir cümle olduğu ve öncesine atfedildiği söylenmiştir.⁷⁰⁸

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni, ilgili yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından bahsetmemiş,⁷⁰⁹ Uşmûnî ise şöyle demiştir: “Anlam açısından her iki cümle tam cümleler olduğu halde inkârcının ifadesiyle ibtidâ edilecek diye vakfın câiz olmayacağına söylenmesi doğru değildir. Zira Kur’an okuyucusu, Yüce Allah’ın inkârcı hakkında bildirdiğini sadece tilâvet etmektedir. Haşa söylediklerine inanmamaktadır.”⁷¹⁰

Yukarıda zikredilen âyette (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira Secâvendî’nin inkârcıya ait ifadeyle ibtidâ edilecek diye vakfın

⁷⁰⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 268.

⁷⁰⁷ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVIII, 22; Zeccâc, *İ’râbu’l-Kur’ân*, III, 285; Sâlebî, *el-Keşfu ve’l-Beyân*, VI, 170; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 674; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi’l-Kur’ân*, X, 404; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 497; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, V, 157; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vîl fi Meâni’t-Tenzil*, IV, 212; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, II, 347; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, V, 222; Mucîruddîn, *Fethu’r-Rahmân*, IV, 167.

⁷⁰⁸ Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, V, 600; Sâfî, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XV, 187.

⁷⁰⁹ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 758; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 389; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 369.

⁷¹⁰ Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 232.

sakıncalı olduğunu söylemesi isabetli değildir. Çünkü her iki cümle anlam açısından birbirinden bağımsız tam cümleler olup, âyetin siyâk ve sibâkından ibtidâ edilmesi sakıncalı görülen cümlenin inkârcıya ait olduğu kolayca anlaşılacaktır.

Ayrıca ilgili yerde zorunlu olarak vakf edilmesi durumunda öncesinden ibtidâ edilmesi gerektiğine göre yine inkârcının sözüyle ibtidâ edilmiş olacaktır. Zira âyetin ilk cümlesi olan وَمَا أَطْرُقُ الشَّاعَةَ قَائِمَةً cümlesi de inkârcıya ait olup, bizatihi inkârı içermektedir. Buna rağmen öncesindeki âyetin sonunda vakf edildiğinde ibtidâ edilmesinde Secâvendî dâhil hiçbir vakf ve ibtidâ âlimi sakınca görmemiştir. Vakfın sakıncalı olmasına gerekçe inkârcının sözü ile ibtidâ edilmesi ise aynı gerekçe burada da söz konusudur. Dolayısıyla ilgili yerde vakf edilmesi durumunda öncesinden ibtidâ edilmesinin bir anlamı kalmadığına göre وَلَئِن رُّودَتْ إِلَىٰ رَبِّي لَآجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا cümlesinden ibtidâ edilmesinin en uygun seçenek olduğu anlaşılacaktır. Zira Uşmûnî'nin de dediği gibi Kur'an okuyucusu, inkârcı hakkında Allah'ın bildirdiğini sadece tilâvet etmektedir.

Ayrıca Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. Mesela: وَأَقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ: “Gerçek vaad (kıyametin kopması) yaklaşıyor, bir de bakarsın inkâr edenlerin gözleri açılıp donakalmıştır.” cümlesi sonuna (ط) alâmeti konulmuştur. Hâlbuki sonra gelen يَا وَيْلَتَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ “Eyvah bizlere! Doğrusu biz bundan gafildik. Hatta biz zalim kimselermişiz” (derler.)”⁷¹¹ cümlesi inkârcılara ait bir ifadedir. Yine إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ “Hiç şüphesiz siz ve Allah'tan başka kulluk ettikleriniz cehennem odumunuz.” cümlesi sonuna (ط) alâmeti konulmuştur. Hâlbuki sonra gelen أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ “Siz oraya varacaksınız.”⁷¹² İfadesi, Kur'an okuyucusunun muhataplarına hitâbı şeklinde anlaşılması muhtemeldir. Ancak siyâk ve sibâkından muhatabın inkârcılar olduğu kolayca anlaşıldığından Secâvendî söz konusu yerlerde vakfın caiz olduğuna işaret etmiştir.⁷¹³ Bu yerlerde vakf tercih edilmeyebilir. Ancak zorunlu şekilde vakf edildiğinde sonra gelen cümleden ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı kanaatindeyiz. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat

⁷¹¹ Enbiyâ, 21/97.

⁷¹² Enbiyâ, 21/98.

⁷¹³ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 288. (Secâvendî, vakfın câiz görüldüğü ilgili yerin sonrasında gelen يَا وَيْلَتَنَا يا وَيْلَتَنَا ya وَيْلَتَنَا ya وَيْلَتَنَا şeklinde takdir edilmesi gerektiğini söylemiştir. Fakat yukarıda vakfın sakıncalı görüldüğü yerde, mahzûf takdir edilmesine bile gerek olmadan önceki âyette geçen اِنْكَارًا dedi: “Dedi: “Bunun sonsuza değin yok olacağını sanmıyorum.” cümlesine atfedildiği, âyetin siyâk ve sibâkından kolayca anlaşılacaktır.)

edilen diğerk birçok mealde de vakfın sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde vakf esas alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁷¹⁴ Dolayısıyla söz konusu yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

d) Kehf, 18/74

فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتَنفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٤﴾

“Yine yola koyuldular. Nihâyet bir erkek çocukla karşılaştıklarında, adam (hemen) onu öldürdü. Mûsâ, “Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün? Andolsun çok kötü bir iş yaptın!” dedi.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ cümlesi sonuna (٧) alâmeti konularak vakfın sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonra gelen قَالَ fiilinin, إِذَا’nın cevabı olduğunu söylemiş, aynı alâmeti koymuştur.⁷¹⁵

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (٧) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (٧) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki söz konusu yerde vakf edildiğinde, “Nihâyet bir erkek çocukla karşılaştıklarında, adam (hemen) onu öldürdü.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen قَالَ أَقْتَلْتَنفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise “Mûsâ, “Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün?” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Görüşlerine başvurulmuş tefsir ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde فَقَتَلَهُ cümlesinin şart cümlesine dâhil olduğu söylenmiştir.⁷¹⁶

⁷¹⁴ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁷¹⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 269.

⁷¹⁶ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVIII, 74; Nahhâs, *Maâni’l-Kur’ân*, IV, 271; Beğavî, *Maâlimu’t-Tenzil fî Tefsiri’l-Kur’ân*, III, 207; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 513; Ebû Hayyân, *Bahrû’l-Muhit*, II, 208; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, V, 183; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fî Meâni’t-Tenzil*, IV, 224; Semerkandî, *Bahrû’l-Ulûm*, II, 356; *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 360; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm*

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni söz konusu yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından bahsetmemiş,⁷¹⁷ Uşmûnî ise âyetin irâbıyla ilgili açıklamada bulunmadan ilgili yerde vakfın câiz olduğunu söylemiştir.⁷¹⁸ Bu ise, Uşmûnî'nin فَتَّكَلَهُ cümlesini cevap cümlesi olarak irab ettiğini ya da şart cümlesine dâhil ettiği halde vakfi câiz gördüğünü ifade etmektedir.⁷¹⁹

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra ayrıca vakfın sakıncalı görüldüğü yerin öncesindeki إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ “Nihâyet, bir gemiye bindiklerinde (adam) gemiyi deldi. Mûsâ, “Sen onu içindekileri boğmak için mi deldin? Dedi.”⁷²⁰ âyetinde حَرَقَهَا üzerine (ط) alâmeti konularak mutlak şekilde vakfın olduğuna işaret edilmiş, Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁷²¹ Her ne kadar söz konusu yerde فَتَّكَلَهُ ifadesi (ف) harfiyle geldiği için şart cümlesine dâhil kılınmışsa da müracaat ettiğimiz Türkçe meâllerde فَتَّكَلَهُ ifadesi şartın cevabı kılınarak âyetin meâli verilmiştir.⁷²² Aksi halde âyetin; “Nihâyet bir erkek çocukla karşılaşmış onu öldürünce Mûsâ, “Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün? Dedi.” şeklinde tek cümle halinde meâli verilerek çocuğun öldürülmesine değil sadece Musa'nın itirazına

İle Mezâya'l-Kur'âni'l- Kerîm, V, 236; Mucîruddîn, Fethu'r-Rahmân, IV, 20; İbn Âşûr, et-Tahrîr vet-Tenvîr, XVI, 7; Harrat, Muşkilu İ'râbi'l-Kur'ân, I, 301; Sâfi, el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân, XV, 231.

⁷¹⁷ el-Enbârî, İdâhu'l-Vakfî ve'l-İbtidâ, s. 759; Nahhâs, el-Kat' ve'l-İ'tinâf, s. 392; Dâni, el-Muktefâ fi'l-Vakfî ve'l-İbtidâ, s. 371.

⁷¹⁸ Uşmûnî, Menâru'l-Hudâ, s. 234.

⁷¹⁹ Benzer ifadelerin olduğu bazı yerler âyet sonu olarak gelmiş, üzerinde vakf edilmesi durumunda sonrasında gelen cümleden ibtidâ edilmesinde sakınca görülmemiştir. Mesela: إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ “Allah'ın yardımı ve zaferi gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit Rabbine hamdederek O'nu tesbih et ve O'ndan mağfiret dile.” (Nasr Sûresi, 110/1-3) âyetlerinde şart edatı olan إِذَا'nın cevabı, فَتَّكَلَهُ cümlesi olduğu halde (Bkz. Secâvendî, el-Vakf ve'l-İbtidâ, s. 515) âyetlerin sonunda vakf edildiğinde sonrasında gelen âyetten ibtidâ edilebileceği şöyle dursun birçok vakf ve ibtidâ âlimi âyet sonu olduğu için vakfın evlâ olduğu görüşündedir.

⁷²⁰ Kehf, 18/71.

⁷²¹ Secâvendî, el-Vakf ve'l-İbtidâ, s. 269. (Her iki vakf yeri ile ilgili bazı müfessirler şöyle demişlerdir: حَرَقَهَا “Nihâyet, bir gemiye bindiklerinde (adam) gemiyi deldi.”⁷²¹ âyetinde فَتَّكَلَهُ ifadesi (ف) harfiyle gelmediğinden şartın cevabı kılınmıştır. Ancak إِذَا لَقِيََا غُلَامًا فَتَّكَلَهُ cümlesinde فَتَّكَلَهُ ifadesi (ف) harfiyle gelmiş olduğu için şart cümlesine dâhil edilmiştir. Çünkü sözü edilen kişi gemiye biner binmez gemiyi delmemiş, ancak çocuğu görür görmez onu öldürmüştür.) Bkz. Zemahşerî, el-Keşşâf, II, 687; Beyzâvî, Envâru't-Tenzîl, I, 513; es-Semîn el-Halebî, ed-Durru'l-Mesûn fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn, (tahlîk) eş-Şeyh Ali Muhammed el-Muavved, Dâru'l-Kutubi'l-İlmeyye, Beyrut, I, 3115; Nesefî, Medâriku't-Tenzîl, III, 26; Tefsîru'l-Celâleyn, s. 360; Dervîş, İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh, V, 600.

⁷²² Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

vurgu yapılmalıydı. Dolayısıyla ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmaması, konulması durumunda vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin uygun olacağı kanaatindeyiz. Zira bu, Türkçe meâllerde âyet için verilen meâlle de uyum arz edecektir. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.16. Meryem Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Meryem, 19/7

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾

“(Allah, şöyle dedi:) “Ey Zekeriyya! Haberin olsun ki biz sana Yahya adlı bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce onun adını kimseye vermedik.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konularak vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Sonra gelen سَمِيًّا لَهُ مِنْ قَبْلُ cümlesi öncesinin sıfatıdır. Ancak cümle isti’nâfi yapılacak olursa vakf câiz olur.”⁷²³

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (ﻻ) alâmetinin uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ﻻ) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki söz konusu yerde vakf edildiğinde, “Ey Zekeriyya! Haberin olsun ki biz sana Yahya adlı bir oğul müjdeliyoruz.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise; “Daha önce onun adını kimseye vermedik.” şeklinde anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakla birlikte ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı görülmektedir.

Tefsir kaynaklarında ilgili yerde vakftan bahsedilmemiş, ancak vakfın sakıncalı görüldüğü cümle ve sonrasında gelen cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁷²⁴ İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا cümlesinin tam bir cümle olduğu ve غُلَامٍ kelimesinin ikinci sıfatı olduğu söylenmiştir.⁷²⁵

⁷²³ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 272.

⁷²⁴ Bkz. Ferrâ, *Maâni’l-Kur’ân*, III, 113; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVIII, 149; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, III, 226; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 7; İbn Atiyye, *el-Muharreru’l-Vecîz*, IV, 7; Kurtubî, *el-*

İbnu'l-Enbârî, Nahnâs ve Dâni, söz konusu yerde vakfın yapıp yapılmayacağından bahsetmemişlerdir.⁷²⁶

Yukarıdaki açıklamasında Secâvendî'nin âyeti iki şekilde i'rab ettiği anlaşılmaktadır. Birincisi; لَمْ يُجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَيِّئًا cümlesinin öncesine sıfat olduğu ve söz konusu yerde vakfın olmadığıdır. Buna göre âyetin meâli; “Ey Zekerîyya! Haberin olsun ki sana, daha önce adını kimseye vermediğimiz Yahya adında bir oğul müjdeliyoruz.” şeklinde verilmelidir. Ancak yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen hiçbir meâlde âyetin bu şekilde çevirisi yapılmamıştır. İkincisi ise; ilgili yerde vakf edilerek sonra gelen لَمْ يُجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَيِّئًا cümlesinin isti'nâfi yapılmasıdır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁷²⁷ Secâvendî'nin لَمْ يُجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَيِّئًا cümlesinin istinâfi yapılabileceğini söylemesine rağmen hem kendisi tarafından hem de mushaflarda ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmaması gerekirdi. Zira söz konusu açıklama ilgili yere (ﻻ) alâmetini değil, vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetin konulmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulmasının uygun olacağı kanaatindeyiz. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

b) Meryem, 19/16

وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَبَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا

“(Ey Muhammed!) Kitap'ta (Kur'an'da) Meryem'i de an. Hani ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.”

Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an, XI, 83; Neseî, Medâriku't-Tenzîl, III, 33; el-Hâzin, Lubâbu't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzîl, IV, 239; Semerkandî, Bahru'l-Ulûm, II, 369; Mucîruddîn, Fethu'r-Rahmân, IV, 237; Sıddık Hasan Han, Fethu'l-Beyân, VIII, 138;

⁷²⁵ Bkz. Harrât, Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an, I, 305; Dervîş, İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh, VI, 71; Sâfi, el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an, XVI, 274.

⁷²⁶ İbnu'l-Enbârî, İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ, s. 761; Nahnâs, el-Kat' ve'l-İ'tinâf, s. 396; Dâni, el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ, s. 374. (Uşmûnî ise ﻻ) alâmeti konulan cümlelerin sonrasında gelen لَمْ يُجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَيِّئًا cümlesinin öncesine sıfat olduğunu, dolayısıyla vakfın olmadığını söylemiştir. (Bkz. Uşmûnî, Menâru'l-Hudâ, s. 236.)

⁷²⁷ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda *وَإِذْ كُنَّا فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ* cümlesi sonuna (م) alâmeti konularak vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş ve şöyle demiştir: “Cümle vasl edilecek olursa, sonra gelen *إِذْ* edatı *وَإِذْ كُنَّا* fiilinin zarfı olduğu anlaşılacağı dolayısıyla gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına yol açacağı için doğru olmaz.”⁷²⁸

Yukarıda zikredilen yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (م) alâmeti, vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığını, cümlenin vasl edilmesi durumunda mananın yanlış olacağını ifade etmektedir. Nitekim Secâvendî, söz konusu cümlenin vasl edilmesi durumunda sonra gelen *إِذْ* edatının *وَإِذْ كُنَّا* fiilinin zarfı olarak anlaşılacağını, bunun ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına yol açacağı endişesi taşımıştır. Oysa Kur’an okuyucusu yahut dinleyicisi Peygamber (as.)’ın, Meryem’in, ailesinden uzaklaşıp تنها bir yere çekildiği zamana gidip onu anması şeklinde bir düşünce gelmez. Kaldı ki âyetin bunu kastetmeyeceği kolayca anlaşılmaktadır.

Görüşlerine başvuru müfessirler, *إِذْ* edatının *مَرْيَمَ* bedel olduğunu, zira âyette kastedilenin Meryem olmayıp hikâyenin gerçekleştiği vakit olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hayyân ayrıca âyetteki *إِذْ*’in *وَإِذْ كُنَّا* fiili ile mansûb olduğu için zarf olmaktan çıktığını, zira bu durumda zarf olarak kalmasının mümkün olmadığını söylemiştir.⁷²⁹ Ebussuûd, *إِذْ*’in mahzûf bir muzâfın zarfı olmasının mümkün olduğu gibi *مَرْيَمَ* bedel olabileceğini de söylemiştir.”⁷³⁰ Celâleyn sahibi de, *إِذْ*’in âmilinin *خَيْرَ مَرْيَمَ* şeklinde bir mahzûf olduğunu dikkate alarak âyeti tefsir etmiş, i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserler ise, *إِذْ*’in âmilinin *خَيْرَ مَرْيَمَ* şeklinde bir mahzûf olduğunu söylemişlerdir.⁷³¹

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni, ilgili yerde vakftan bahsetmemiş,⁷³² Uşmûnî ise âyet ile ilgili şunları söylemiştir: “*إِذْ* geçmişe zarf olurken *وَإِذْ كُنَّا* fiilinin geleceği ihtiva

⁷²⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 272-273.

⁷²⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 10; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhîr*, VII, 247; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XVI, 78; Ayrıca bkz. Harrât, *Muşkilu İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 306.

⁷³⁰ Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, V, 259.

⁷³¹ *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 366; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânüh*, VI, 76; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XVIII, 165.

⁷³² İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 762; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 397; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 374.

eden bir anlamı vardır. Bu nedenle ذَا, onun zarfı olamaz. Dolayısıyla cümlenin takdiri; “bir zamanlar Meryem’in başından geçenleri an!” şeklindedir.”⁷³³

Yukarıda zikredilen bilgilerden hareketle söz konusu yerde vakfın lâzımî olmadığı anlaşılmaktadır. Secâvendî’nin cümlenin vasl edilmesi durumunda ذَا’nın ذَاذُكْرُ fiilinin zarfı olarak anlaşılacağını, bunun ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına neden olacağı endişesi kanaatimizce yersizdir. Zira bu tür yerlerde âyetin ne şekilde sahîh anlam alacağına bakılarak ona göre âyetin i’râbının yapılması ya da mahzûf takdir edilmesi gerekir.⁷³⁴ Yukarıda görüşleri zikredilen müfessirler ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili yazarlar, ذَا’nın مَرْيَمَ bedel olabileceği gibi مَرْيَمَ مَرْيَمَ şeklindeki mahzûf bir muzâfın zarfı da yapılabileceğini söylemişlerdir. Bu durumda ذَا, mezkûr olan ذَاذُكْرُ fiilinin zarfı olarak anlaşılmayacağı için Secâvendî’nin uğruna vakfı lâzımî kıldığı endişe de ortadan kalkmış olacaktır.⁷³⁵ Ayrıca yukarıdaki ifadesinde Ebû Hayyân’ın ذَا’nın ذَاذُكْرُ fiili ile mansûb edilmesi durumunda zarf olmaktan çıkacağını söylemiş olması, söz konusu problemi kökten halletmektedir. Bu durumda vakfın lâzımî olduğunun söylenmesi şöyle dursun vakfın caiz olmaması dahi söz konusu olmaktadır.

Diğer taraftan yukarıda görüşleri zikredilen vakf ve ibtidâ âlimlerinin ilgili yerde vakfın lâzımî olduğunu söylemiş olmaları bir yana vakftan dahi söz etmemiş olmaları, en azından vakfın lâzımî olmadığını ifade ettiği kanaatindeyiz. Uşmûnî ise her ne kadar ilgili yerde vakftan bahsetmemişse de cümlenin takdirinin; ذَاذُكْرُ مَا جَرَى لِمَرْيَمَ وَقْتُ كَذَا şeklinde olduğunu söylemiş olması, vakfı câiz gördüğünü ifade etmektedir.

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra mushaflarda benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde herhangi bir vakf alâmeti konulmamış ya da mutlak vakfın olduğunu ifade eden (ط) alâmeti konulmuştur.⁷³⁶ Secâvendî de ilgili yerlerde ذَا’nın takdiri ذَاذُK olan bir mukaddere mutaallık olduğunu, dolayısıyla vakfın lâzımî olmadığını söylemiştir.⁷³⁷ Bu nedenle ilgili yere de herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda vakfın câiz olduğunu ifade eden herhangi bir alâmetin konulmasının uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

⁷³³ Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 236.

⁷³⁴ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, V, 291; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, II, 263.

⁷³⁵ Bkz. İsmail Sâdık *el-Vakfu’l-Lâzim fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 232.

⁷³⁶ Bkz. s. 85-86.

⁷³⁷ Bkz. Secâvendî, *el-Vakfu ve’l-İbtidâ*, s. 190-274-380-381-402.

c) Meryem, 19/35

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ^ط

“Allah’ın çocuk edinmesi düşünülemez. O, bundan yücedir, uzaktır. Bir işe hükmettiği zaman ona sadece “ol!” der ve o da olur.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ cümlesi sonuna (ل) alâmeti konularak vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Her ne kadar sonra gelen سُبْحَانَهُ cümlesinden ibtidâ edilmesi câiz olsa da söz konusu iftiradan Yüce Allah’ın tenzih edilmesinde acele edilmesi için cümle vasl edilebilir.”⁷³⁸

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ل) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira söz konusu yerde vakf edildiğinde, “Allah’ın çocuk edinmesi düşünülemez.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen سُبْحَانَهُ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise, “O, bundan uzaktır.” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Zira her iki cümle arasında anlam ve lafız açısından herhangi bir bağ bulunması bir yana ifadelerden ilki kitap ehline, diğeri ise Yüce Allah’a aittir.

Tefsir kaynaklarında ilgili yerde vakfın olup olmadığından bahsedilmemiş, ancak üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümle ve sonrasında gelen cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁷³⁹

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni, söz konusu yerde vakftan bahsetmemiş, Uşmûnî ise vakfın *hasen* olduğunu söylemiştir.⁷⁴⁰

Yukarıdaki bilgilerden hareketle söz konusu yerde (ل) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira ilgili yerde vakf edildiğinde âyetin anlaşılması noktasında

⁷³⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 274.

⁷³⁹ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVIII, 195; Nîsâbü’rî, *Bâhiru’l-Burhân*, V, 235; Sâlebî, *el-Kesfu ve’l-Beyân*, VI, 215; İbn Atiyye, *el-Muharreru’l-Vecîz*, IV, 19; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, III, 233; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 2981; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, VII, 261; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, II, 374.

⁷⁴⁰ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 764; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 399; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 375; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 237.

herhangi bir problem oluşmamaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf olduğu dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁷⁴¹

Diğer taraftan mushaflarda benzer ifadelerin geçtiği bazı yerlerde herhangi bir alâmet konulmamış ya da vakfin câiz olduğunu ifade eden alâmetlerden biri konulmuştur.⁷⁴² Secâvendî de söz konusu yerlere aynı alâmeti koymuştur.⁷⁴³ Diğer bazı yerlerde ise (ل) alâmeti konulmuş olması şöyle dursun, (م) alâmeti konularak vakfin lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. Mesela: لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهُ وَاحِدٌ *“Andolsun, “Allah, için üçüncüsüdür” diyenler kâfir oldu. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur.”*⁷⁴⁴ âyetinde ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ üzerine (م) alâmeti konulmuş, Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁷⁴⁵ Hâlbuki Secâvendî’ye göre, söz konusu iftiradan Yüce Allah’ın tenzih edilmesinde acele edilmesi için bu âyetlerde de (ل) alâmeti konularak âyetin vasl edilmesi icab ederdi. Dolayısıyla vakfin sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde de herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere vaslın evlâ olduğunu ifade eden (صلى) işareti konulmuştur.⁷⁴⁶

⁷⁴¹ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁷⁴² Mesela: (Müşrikler:) «Allah çocuk edindi» dediler. O bundan münezzehdir. O’nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa O’nundur.” (Yûnus, 10/68) Yine وَقَالُوا الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ *“Rahmân (olan Allah, melekleri) evlât edindi, dediler. O, bundan münezzehdir. Bilakis (melekler), lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır.”* (Enbiyâ, 21/26) âyetlerinde وَلَدًا kelimeleri üzerine (ل) alâmeti konulmamış, DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de herhangi bir alâmet koymamıştır. Hâlbuki ilgili yerlerde de aynı durum söz konusudur. Yine وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا *“Allah’ın eli bağlıdır” dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar!”* (Mâide, 5/64) âyetinde وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ cümlesi sonunda (ط) alâmeti konularak mutlak şekilde vakfin olduğuna işaret edilmiştir. Hâlbuki burada da Allah hakkında çirkin ifade kullanılmıştır.

⁷⁴³ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 187-232- 285.

⁷⁴⁴ Mâide, 5/73.

⁷⁴⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 188.

⁷⁴⁶ Ezherü’ş-Şerîf Mushaflarında söz konusu yerde vakfın lâzımî olduğuna işaret eden alâmet konulmuştur.

3.17. Enbiyâ Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Enbiyâ, 21/3

لَا هَيْبَةَ قُلُوبِهِمْ وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحَرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾

“Kalpleri hep eğlencede. O zulmedenler gizlice şöyle konuştular: “Bu da ancak sizin gibi bir insan. Şimdi siz göz göre göre sihre mi kapılacaksınız?”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَأَسْرُوا النَّجْوَى ve الَّذِينَ ظَلَمُوا cümleleri sonuna (ق) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olabileceğine işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmetleri koymuş, sebebinin şu şekilde açıkladığı: “وَأَسْرُوا النَّجْوَى cümlesi üzerinde vakfın câiz olduğu söylenmiştir. Vakf edilmesi durumunda sonra gelen cümle وَهُمْ الَّذِينَ ظَلَمُوا şeklinde takdir edilmektedir. Ayrıca الَّذِينَ ظَلَمُوا cümlesi üzerinde de vakfın câiz olduğu söylenmiştir. Vakf edilmesi durumunda sonra gelen cümle, وَقَالُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ şeklinde takdir edilmesi gerekir. Ancak en doğrusu, istifham cümlesinin النَّجْوَى’nın mef’ûlü yapılmasıdır. Çünkü النَّجْوَى sözdür.”⁷⁴⁷

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yerlere (ق) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira tefsir ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili kaynaklarda الَّذِينَ ظَلَمُوا cümlesinin muhtedâ وَأَسْرُوا النَّجْوَى cümlesinin ise mukaddem haber olduğu ya da الَّذِينَ ظَلَمُوا cümlesinin أُسْرُوا fiiline bedel olduğu söylenmiştir.⁷⁴⁸ Ahfeş (188/804) ve Bâkûlî ise âyetin أَكْلُونِي البراغيث diyenlerin lügatıyla geldiğini, dolayısıyla الَّذِينَ’nin أُسْرُوا fiilinin fâili olduğunu söylemişlerdir.⁷⁴⁹

Vakf ve ibtidâ âlimleri, الَّذِينَ ظَلَمُوا cümlesinin الَّذِينَ ظَلَمُوا şeklinde takdir edilmesi durumunda⁷⁵⁰ وَأَسْرُوا النَّجْوَى üzerinde vakfın *kâfi* olacağını, الَّذِينَ ظَلَمُوا cümlesinin الَّذِينَ ظَلَمُوا’daki

⁷⁴⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 284.

⁷⁴⁸ Zeccâc, *İ’râbu’l-Kur’ân*, III, 383; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 3117; Mekki b. Ebî Tâlib, *Muşkilu İ’râbi’l-Kur’ân*, II, 477; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, V, 310; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 102; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, VI, 275; benzer ifadeler için bkz. Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 82; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, V, 331; Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, X, 255; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, V, 339; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, II, 419; *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 387; Harrat, *Muşkilu İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 322; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, VI, 280; Sâfî, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XVII, 3.

⁷⁴⁹ Ahfeş, *Maâni’l-Kur’ân*, III, 6; Bâkûlî, *Keşfu’l-Muşkilât ve İdâhi’l-Mu’dilât*, s. 858.

⁷⁵⁰ Görüşleri zikredilen müfessirler, ayrıca الَّذِينَ ظَلَمُوا yahut الَّذِينَ ظَلَمُوا yahut الَّذِينَ ظَلَمُوا şeklinde cümlelerin takdir edilmesinin de mümkün olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu durumda sonra gelen وَقَالُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ cümlesinin, الَّذِينَ ظَلَمُوا şeklinde takdir edilmesini gerektirecektir. Bu

zamire bedel yapılması durumunda ise sadece *طَلَّمُوا الَّذِينَ* üzerinde vakfın câiz olacağını söylemişlerdir.⁷⁵¹

Yukarıdaki bilgilerden hareketle ilgili yerlerde (ق) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira her iki cümle üzerine (ق) alâmetinin konulması, aynı anda her iki yerde de vakfın câiz olabileceğini ifade etmektedir. Vakf edilmesi durumunda iki mahzûfa ihtiyaç duyulacağından âyetin anlaşılması zorlaşacak, tilâvetin ahengi de bozulacaktır. Bu sebeple Secâvendî istifham cümlesinin *التَّجْوَى*'nin mef'ûlü yapılmasının en doğrusu olduğunu ve söz konusu yerleri vasl etmenin daha uygun olacağını söylemiştir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerlerde vasl dikkate alınarak âyetin çevirisi yapılmıştır.⁷⁵² Bu nedenle söz konusu yerlere herhangi bir alâmetin konulmaması daha uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yerlere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra görüşlerine başvuru bütün müfessirler ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde *طَلَّمُوا الَّذِينَ* cümlesinin *مُبْتَدَأٌ وَأَسْرَوُا التَّجْوَى* cümlesinin ise mukaddem haberi olduğu veya *طَلَّمُوا الَّذِينَ* cümlesinin *أَسْرَوُا* fiiline bedel olduğu ya da *طَلَّمُوا الَّذِينَ*'nin *أَسْرَوُا* fiilinin fâili olduğunun söylenmiş olması, sadece *طَلَّمُوا الَّذِينَ* üzerine vakfın caiz olduğuna işaret eden alâmetin konulmasını uygun kılmaktadır. Buna göre âyetin meâli; *“Kalpleri hep eğlencede. O zulmedenler gizlice fısıldaştılar. “(dediler ki) Bu da ancak sizin gibi bir insan. Şimdi siz göz göre göre sihre mi kapılacaksınız?”* şeklinde olmaktadır. Bu durumda âyet daha kolay anlaşılacağı gibi tilâvetin ahengi de bozulmayacaktır.

b) Enbiyâ, 21/63

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَسَأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾

“Dedi ki: “Hayır! Bunu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa, onlara sorun bakalım!”

durumda mahzûfa ihtiyaç duyulacağından vakf tercih edilmemektedir. Dolayısıyla o görüşleri zikretmedik.

⁷⁵¹ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 772; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 421-422; Dâmî, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 385; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 247. (Ancak Nahhâs, *قَالَ الَّذِينَ طَلَّمُوا* şeklinde takdir edilmesinin evlâ olduğunu söylemiştir. Bkz. Nahhâs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III, 63.

⁷⁵² Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette **بَلْ فَعَلَهُ** cümlesi sonuna (ق) alâmeti konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “**قَالَ بَلْ فَعَلَهُ مَنْ** üzerinde vakf olduğu söylenmiştir. Üzerinde vakf edildiğinde âyet; **قَالَ بَلْ فَعَلَهُ مَنْ فَعَلَهُ** “*Dedi ki; yapan yapmıştır.*” şeklinde mana almaktadır. Ancak bu uzak bir ihtimaldir. Zira âyette takdim ve tehir söz konusu olup, muhatapların kendi vicdanlarına dönmeleri istenmiştir. Dolayısıyla cümle; **إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ فَسَأَلُوهُمْ** “Eğer konuşabiliyorlarsa onlara sor.”⁷⁵³ manasındadır.

Görüşüne başvurulmuş birçok müfessire göre putlara tapanların cehaletlerini ortaya çıkarmak için bütün putları kırıp baltayı büyük putun boynuna asan İbrahim (as.)’ın gayesi, yaptığını puta isnad etmek değil inatlarından ötürü kabul etmedikleri bir hakikati onlara ikrâr etmektir. Bunlardan Râzî konunun kolayca anlaşılmasını sağlamak için şu örneği vermiştir: “Meşhur bir hattat, güzel bir hat ile bir yazı yazmıştır. Yazı yazmasını beceremeyen ümmî bir arkadaşı ona; Bunu, sen mi yazdın? diye sorduğunda, o; Hayır! Sen yazdın! demektedir. Bu şekilde cevap vermesi, elbette yazıyı ona isnad etmek değildir. Bu, muhatapla alay ederek yazının kendisine ait olduğunu daha güçlü bir şekilde ifade etme sanatıdır.”⁷⁵⁴

İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili telif edenlerden Bâkûlî, **بَلْ فَعَلَهُ** üzerinde vakf yapılması durumunda fiilin failsiz kalacağını, dolayısıyla söz konusu yerde vakfın doğru olmadığını söylemiştir.⁷⁵⁵

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerde vakfın yapıp yapılmayacağından bahsetmemişlerdir.⁷⁵⁶ Uşmûnî ise yalan konuşmaktan kurtulmak için İbrahim (as.), **بَلْ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَسَأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ** diyerek faili meçhul kılmış, zira sonrasında gelen **إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ** cümlesi isim cümlesi olduğu için ibtidâ edilebilmektedir demiştir.⁷⁵⁷

⁷⁵³ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 286.

⁷⁵⁴ Bkz. Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, V, 325; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 125; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 3148; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhîd*, VI, 302; Benzer ifadeler için bkz. Ahfeş, *Maâni’l-Kur’an*, III, 7; Ferrâ, *Maâni’l-Kur’an*, III, 159; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVIII, 461; Zeccâc, *İ’râbu’l-Kur’an*, III, 396; Sâlebi, *el-Keşfu ve l-Beyân*, VI, 278; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, V, 349; *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 393.

⁷⁵⁵ Bâkûlî, *Keşfu’l-Muşkilât ve İdâhi’l-Mu’dilât*, s. 872; Benzer ifadeler için bkz. Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’an ve Beyânuh*, VI, 334.

⁷⁵⁶ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 776; Nahhâs, *el-Kat’ ve l-İ’tinâf*, s. 428; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 388.

⁷⁵⁷ Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 250.

Yukarıdaki tespitlerden ilgili yere (ق) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira ilgili yerde vakf edildiğinde âyet; *قَالَ بَلْ فَعَلَهُ مَنِ فَعَلَهُ* “Dedi ki; yapan yapmıştır.” şeklinde mana almaktadır. Oysa müfessirler âyeti bu manada tefsir etmemiş, âyetin meâlini bu şekilde veren herhangi bir Türkçe meâle de rastlanmamıştır.⁷⁵⁸ Bazı müfessirlerin bir peygambere yalan isnad edilmemesi için söz konusu yerde vakfın *tâm* olduğunu söylemiş olmasına gelince buna gerek olmadığı kanaatindeyiz. Zira Peygamber (as.) şöyle buyurmuştur: “İbrahim, üç yerde yalan konuşmuştur. İkiisi Allah hakkındadır. Birincisi; Hasta olmadığı halde *إِنِّي سَقِيمٌ* “Ben hastayım” demesi. İkincisi, putları kırdığı halde *بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا* “Hayır! Bunu şu büyükleri yapmıştır” demesi. Üçüncüsü ise zalim bir hükümdar, hanımı Sârâ'nın kendisine yakınlığını sorduğunda “kardeşimdir” demesi.”⁷⁵⁹ Bunlar; gerçek anlamda yalan olmadığı için günah sayılmamaktadır. Zira İbrahim (as.)'ın gayesi yalan konuşmak olmayıp, bir batılı ortaya çıkarmak, hakkı hâkim kılmaktı. Peygamber (as.) ise: “Kinâyeli konuşmak yalandan kurtulmanın bir yoludur.”⁷⁶⁰ buyurmuştur. Dolayısıyla bir peygambere gerçek anlamda yalan isnat edilmeyeceği için söz konusu yerde vakfa gerek kalmamaktadır. Bu sebeple ilgili yerde vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulmaması, konulması durumunda *بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا* cümlesi sonuna vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Zira bu, tefsir kaynaklarında âyet için yapılan yorumlarla ve Türkçe meâllerde âyet için verilen meâllerle de uyum arz edecektir. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.18. Mu'minûn Sûresindeki Vakf İşaretleri

Mu'minûn, 23/19

فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِّنْ نَّجِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَّكُمْ فِيهَا فَوَاقِهِ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ

“Onunla (yağmurla) sizin için hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. Bu bağ ve bahçelerde sizin için pek çok meyveler vardır ve siz onlardan yiyorsunuz.”

⁷⁵⁸ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁷⁵⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Musned'u Ahmed*, II, 403; İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, XIII, 45.

⁷⁶⁰ Bkz. et-Tahâvî, *Şerhu Muşkilî'l-Âsâr*, VII, 369; el-Beyhakî, *Sunenu'l-Kubrâ*, X, 199; İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, XIII, 45; Ebû bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *Musannaflu İbn Ebî Şeybe*, (tahkik) Muhammed Avâmeh, Dâru'l-Kible, ts. XIII; 325.

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda فَانْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ cümlesi sonuna (م) alâmeti konularak vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Cümle vasl edilecek olursa sonra gelen لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ cümlesinin أَغْنَابٍ kelimesinin vasfı olduğu anlaşılacaktır. Hâlbuki onu vasf etmemektedir.”⁷⁶¹

Görüşlerine başvurulmuş müfessirler ilgili yerde vakftan söz etmemişlerdir.⁷⁶² İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ cümlesinin, جَنَّاتٍ kelimesinin sıfatı veya ona hal olduğu söylenmiştir.⁷⁶³

İbnu’l-Enbârî ve Dâni, söz konusu yerde vakfın yapıp yapılmayacağından bahsetmemiş, Nahhâs vakfın kâfi olduğunu, Uşmûnî ise câiz olduğunu söylemiştir.⁷⁶⁴

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle ilgili yerde (م) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Secâvendî’nin cümle vasl edilmesi durumunda لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ cümlesinin, أَغْنَابٍ kelimesinin vasfı olduğu anlaşılacağı gerekçesiyle ilgili yerde vakfın lâzımî olduğunu söylemesi kanaatimizce isabetli değildir. Zira bu tür yerlerde âyetin anlamının ne şekilde sahîh olacağına bakılarak ona göre i’râbının yapılması gerekir. Bu durumda Secâvendî’nin, لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ cümlesinin أَغْنَابٍ kelimesinin vasfı olduğu anlaşılacağı endişesi mevzu bahis değildir. Dolayısıyla söz konusu yerde vakfın lâzımî olması söz konusu olamaz. Nitekim her ne kadar âyet için yukarıda verilen meâl, ilgili yerde vakf dikkate alınarak verilmişse de müracaat edilen diğer birçok meâlde, “*Onunla size, içlerinde sizin için birçok meyvalar bulunan hurma ve üzüm bahçeleri yetiştirdik, onlardan yiyoruz.*” şeklinde vasl dikkate alınarak âyetin meâlinin verilmiştir.⁷⁶⁵

⁷⁶¹ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 295.

⁷⁶² Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIX, 20; Sâlebî, *el-Keşfu ve l-Beyân*, IV, 43; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, VII, 553; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XII, 113; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, V, 471; Siddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, IX, 106.

⁷⁶³ Harrât, *Muşkilu İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 343; *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, VI, 503; *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XVIII, 165.

⁷⁶⁴ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 782; Nahhâs, *el-Kat’ ve l-İ’tinâf*, s. 454; Dâni, *el-Muktefâ fi l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 400; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 254.

⁷⁶⁵ Bkz. S. Ateş. Benzer ifadeler için bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; M. Esed.

Ayrıca İbnu'l-Enbârî ve Dâni'nin ilgili yerde vakftan söz etmemesi, Nahhâs'ın, vakfin *kâfi* olduğunu, Uşmûnî'nin ise câiz olduğunu söylemesi, en azından vakfin lâzımî olmadığı şeklinde anlaşılması gerektiğine işaret olmalıdır.

Diğer taraftan *لَكُمْ فِيهَا فَوَاحِشٌ* cümlesinin *جَنَاتٍ*'in sıfatı ya da ona hal olduğunun söylenmiş olması, ilgili yerde vakfin câiz olmadığını dahi söz konusu etmektedir. Zira Secâvendî'ye göre sıfat ve mevsûfun birbirinden ayırt edilmemesi gerekmektedir.⁷⁶⁶ Bu nedenle ilgili yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.19. Nûr Sûresindeki Vakf İşaretleri

Nûr, 24/37

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾

“Onlar, ne ticaret ne de alış-verişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır. Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ* cümlesi sonuna (٣٧) alâmeti konularak vakfin sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, sebebinin şu şekilde açıklamıştır: “Zira sonra gelen cümle, *رِجَالٌ* kelimesinin sıfatıdır. Fakat zaruret halinde vakf edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.”⁷⁶⁷

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (٣٧) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira söz konusu yerde vakf edildiğinde “(Öyle) Adamlar ki, ne ticaret, ne alışveriş onları Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namazı kılmaktan ve zekâtı vermekten tutkuya kaptırıp alıkoyamaz.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen *يَخَافُونَ يَوْمًا* cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise “Onlar, kalplerin ve gözlerin dehşetten allak bullak olacağı günden korkarlar.” şeklinde hem anlam açısından

⁷⁶⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 129.

⁷⁶⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 302.

öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Tefsir ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili kaynaklarda, يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ cümlesinin رجال'un ikinci sıfatı olduğu söylenmiş ancak öncesindeki cümleden ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁷⁶⁸ Ayrıca يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ cümlesinin ثَلَاثِهِمْ fiilindeki mef'ûlün hali olabileceği de söylenmiştir.⁷⁶⁹

İbnu'l-Enbârî ve Dâni, ilgili yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından bahsetmemiş, Nahhâs, vakfın kâfi olduğunu, Uşmûnî ise sonra gelen cümlelerin isti'nâfi yapılması durumunda vakfın câiz olacağını söylemiştir.⁷⁷⁰

Yukarıdaki bilgilerden hareketle söz konusu yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira her ne kadar Secâvendî ilgili yere (ﻻ) alâmetini koymuş ise de zaruret halinde vakf edilmesinde sakınca bulunmadığını ayrıca belirtmiştir. Bu ise söz konusu yere zaruret halinde vakfın câiz olduğuna işaret eden (ص) alâmetinin uygun olacağını ifade etmektedir. Buna rağmen hem kendisi tarafından hem de mushaflarda ilgili yere (ﻻ) alâmeti konulması çelişki arz etmektedir. Ayrıca Nahhâs, söz konusu yerde vakfın kâfi olduğunu, Uşmûnî ise sonra gelen يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ cümlesinin isti'nâfi yapılması durumunda vakfın câiz olacağını söylemesi, ilgili yerde (ﻻ) alâmetinin uygun olmadığına işarettir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer birçok meâl de, üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde vakfi esas alarak âyetin meâlini vermiştir.⁷⁷¹ Dolayısıyla söz konusu yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise âyetin uzun olması nedeniyle zorunlu durumlarda vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere (ﻻ) alâmeti konulmuştur.

⁷⁶⁸ Bkz. Mukâtil b. Süleymân b. Beşir el-Ezdî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, (tahkik) Ahmed Ferîd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003. II, 420; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, VIII, 2609; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 194; Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, IV, 47; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III, 420; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 299; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 3346; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XII, 280; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhit*, VIII, 50; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 69; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, IX, 232; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XVIII, 267.

⁷⁶⁹ Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, VI, 607.

⁷⁷⁰ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 786; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 478; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 414; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 268.

⁷⁷¹ Bkz. Diyanet Vakfı; Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; S. Ateş; A. Uğur; F. Kuran; Ali Bulaç; A. F. Yavuz.

3.20. Furkân Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Furkân, 25/4

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾

“İnkâr edenler, “Bu Kur’an, Muhammed’in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Başka bir topluluk da bu konuda ona yardım etmiştir” dediler. Böylece onlar haksız ve asılsız bir söz uydurdular.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ ve وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ cümleleri sonuna hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmeti bir arada konulmuştur. Secâvendî ise her iki yere sadece (ج) alâmetini koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “قَوْمٌ آخَرُونَ cümlesi üzerinde vakf câizdir. Üzerinde vakf edildiğinde sonra gelen وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ cümlesi, inkârcılar hakkında Allah’ın ihbar mahiyetinde ifadesi olduğu anlaşılacaktır. وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ cümlesi vasl edilerek وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ üzerinde vakf edildiğinde ise cümle, Peygamber (as.) ve beraberindekiler hakkında ihbar mahiyetinde inkârcıların bir ifadesi olduğu anlaşılacaktır. Bu durumda her iki cümle sonunda vakf edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Zira âyet, bir nefeste okunamayacak kadar uzundur.”⁷⁷²

Tefsirlerde وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ cümlesi i’tirâzî bir cümle olarak değerlendirilmiş ve Allah’ın inkârcılar hakkında ihbar mahiyetinde ifadesi olarak yorumlanmıştır.⁷⁷³ İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili kaynaklarda ise وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ cümlesinin isti’nâfi olduğu söylenmiştir.⁷⁷⁴

İbnu’l-Enbârî, âyette vakftan söz etmemiş, Nahhâs, وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ cümlesi üzerinde vakfin *kâfi* olduğunu, وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ cümlesi sonunda ise vakftan söz etmemiştir. Dâni, وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ cümlesi sonunda vakftan söz etmemiş, وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ cümlesi sonunda ise *kâfi* olduğunu

⁷⁷² Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 305.

⁷⁷³ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, VIII, 2663; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIX, 237; Nisâbü’rî, *Bâhiru’l-Burhân*, VI, 35; Sâlebî, *el-Keşfu ve’l-Beyân*, VII, 123; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, VI, 72; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 3375; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, IV, 206; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhîr*, VIII, 82. İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VI, 93; Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, XI, 136; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzîl*, V, 93; *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 433; Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, IX, 82.

⁷⁷⁴ Sâfî, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XVIII, 306.

söylemiştir. Uşmûnî ise قَوْمٌ آخِرُونَ cümlesi sonunda vakfın *hasen*, ظُلماً وَزُوراً cümlesi sonunda ise *ahsen* olduğunu söylemiştir.⁷⁷⁵

Yukarıdaki açıklamasında Secâvendî'nin, âyeti iki şekilde yorumladığı ancak bunun muânaka vakfını gerektirmediği anlaşılmaktadır. Zira فَقَدْ جَاؤُ ظُلْمًا وَزُورًا ifadesinin inkârcılar hakkında, ihbar mahiyetinde Allah'ın bir ifadesi olduğunun kabul edilmesi durumunda, inkârcılara ait iki ifade arasında îtirâzî olarak gelmiş olacağından her iki yerde vakfın câiz olduğunu, bu şekilde inkârcının ifadesiyle Yüce Allah'ın ifadesinin ayırt edilmiş olacağını söylemiştir. Diğer taraftan Secâvendî, فَقَدْ جَاؤُ ظُلْمًا وَزُورًا ifadesinin Peygamber (as.) ve beraberindekiler hakkında ihbar mahiyetinde inkârcıların bir ifadesi olduğu kabul edilecek olsa dahi bir nefeste okunamayacak kadar âyetin uzun olması, قَوْمٌ آخِرُونَ cümlesi üzerinde de vakfın câiz olduğu görüşündedir. Dolayısıyla Secâvendî'ye göre âyette muânaka vakfına gerek olmadığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen mushaflarda ilgili yere muânaka alâmeti konulması uygun değildir.

Ayrıca فَقَدْ جَاؤُ ظُلْمًا وَزُورًا cümlesi, âyet sonu olduğu için her halükarda üzerinde vakf caiz olduğundan sadece قَوْمٌ آخِرُونَ cümlesi sonuna vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Zira bu, tefsir kaynaklarında âyet için yapılan yorumların yanı sıra Türkçe meâllerde âyet için verilen meâllerle de uyum arz edecektir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de her iki yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâlinin verildiği görülmektedir.⁷⁷⁶ Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda sadece قَوْمٌ آخِرُونَ cümlesi sonuna vaslın evlâ olduğunu ifade eden (صلى) işareti konulmuştur.

b) Furkân, 25/58-59

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ۗ الرَّحْمَنُ فَسْئَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾

“Sen, o ölümsüz ve daima diri olana (Allah'a) tevekkül et. O'nu her türlü övgüyle yücelterek tesbih et. Kullarının günahlarından hakkıyla haberdar olarak O yeter!”
“Gökleri ve yeryüzünü ve ikisi arasındakileri altı gün içinde (altı evrede) yaratan, sonra da Arş'a kurulan Rahmân'dır. Sen bunu haberdar olana sor!”

⁷⁷⁵ İbnu'l-Enbârî, *Îdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 803; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 478; Dânî, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 414; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 271.

⁷⁷⁶ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş.

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَكَفَىٰ بِهِ يَذُنُوبٍ عِبَادِهِ cümleleri sonuna hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmeti konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de her iki yere sadece (ج) alâmetini koymuş, sebebini ise şu şekilde açıklamıştır: “وَكَفَىٰ بِهِ يَذُنُوبٍ عِبَادِهِ خَيْرًا” cümlesi üzerinde vakf câizdir. Zira sonra gelen الَّذِي öncesindeki الْحَيِّ’ya sıfat olabildiği gibi ibtidâ edilerek الرَّحْمَنُ kelimesi haber yapılabilmektedir. Ayrıca عَلَى الْعَرْشِ üzerinde de vakf câizdir. Zira sonra gelen الرَّحْمَنُ kelimesi هُوَ الرَّحْمَنُ şeklinde takdir edilebilmektedir.”⁷⁷⁷

Tefsir ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili kaynaklarda الَّذِي muhtedâ, الرَّحْمَنُ ise haberi yapılarak âyet tefsir ve i’râb edilmiştir.⁷⁷⁸ Bazı tefsirlerde ise Secâvendî’nin dediği gibi الَّذِي ifadesi الْحَيِّ kelimesine sıfat yapılmıştır. Bu durumda sonra gelen الرَّحْمَنُ ifadesi takdiri هُوَ olan mahzûf bir zamire haber ya da muhtedâ olup, فَسئلَ بِهِ خَيْرًا cümlesi onun haberi olmaktadır.⁷⁷⁹ Ancak Bâkûlî, الَّذِي ifadesinin, takdiri هُوَ olan mahzûf bir zamire haber olabileceğini,⁷⁸⁰ Semerkandî ise الَّذِي’nin isti’nâfi olduğunu ve عَلَى الْعَرْشِ üzerinde mananın tamamlandığını söylemiştir.⁷⁸¹

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Uşmûnî, Secâvendî ile aynı görüşü paylaşımlarının yanı sıra الَّذِي’nin takdiri هُوَ olan mahzûf bir zamir ile merfû yahut اَعْنِي ile mansûb edilebileceğini, dolayısıyla her iki yerde de vakfın kâfi olacağını söylemişlerdir.⁷⁸² Dâni ise âyet sonunda vakftan söz etmemiş, ancak الرَّحْمَنُ kelimesinden ibtidâ edilerek sonrasının ona haber yapılması durumunda عَلَى الْعَرْشِ üzerinde vakfın tām olduğunu söylemiştir.⁷⁸³

Secâvendî’nin vakf yerleri ile ilgili söylediklerinden, âyette muânaka vakfını kastettiği anlaşılmaktadır. Birincisi, âyet sonunda vakf edilmesidir. Bu durumda sonra

⁷⁷⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 307.

⁷⁷⁸ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIX, 287; Nahhâs, *İ’râbu’l-Kur’ân*, 3, 165; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 294; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 225; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, VIII, 120-121; Harrât, *Muşkilu İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 365; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, VII, 33; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XIX, 35.

⁷⁷⁹ Bkz. Nahhâs, *İ’râbu’l-Kur’ân*, 3, 165; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 294; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 225; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, VIII, 120-121; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, IV, 75; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, VII, 33.

⁷⁸⁰ Bâkûlî, *Keşfu’l-Muşkilât ve İdâhi’l-Mu’dilât*, s. 975; Benzer ifadeler için bkz. *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 439.

⁷⁸¹ Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, II, 543.

⁷⁸² Bkz. İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 807; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 485; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 275.

⁷⁸³ Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 419.

gelen الَّذِي mubtedâ, الرَّحْمٰنُ ifadesi ise haberdirdir. Buna göre âyetin meâli yukarıda verildiği şekildedir. Nitekim görüşleri zikredilen birçok müfessir ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili yazarlar âyeti bu şekilde yorumlamıştır. İkincisi ise الَّذِي'nin öncesindeki الْحَيِّ ifadesine sıfat yapılarak عَلَى الْعَرْشِ üzerinde vakf edilmesidir. Her ne kadar âyetin i'râbıyla ilgili yukarıda zikredilenlerden bunun mümkün olduğu anlaşılırsa da müracaat edilen Türkçe meâllerde bu şekilde bir meâle rastlanmadı.

Yukarıdaki bilgilerden الَّذِي'nin takdiri هُوَ olan mahzûf bir zamir ile merfû yahut اَغْنِي ile mansûb olmasının da mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre her iki cümle anlam açısından tam cümleler olacağından muânaka alâmeti konulan her iki yerde de vakf câizdir. Nitekim müracaat edilen birçok meâl, her iki yerde vakfî dikkate alarak âyetin meâlini vermiştir.⁷⁸⁴

Ayrıca الْحَيِّ ifadesinin الْحَيِّ kelimesine sıfat yapılması durumunda, Secâvendî'nin âyet sonunda vakfın caiz olmayacağını söylemesi de kanaatimizce geçerli bir gerekçe değildir. Zira bu durumda dahi âyet sonunda vakf edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Çünkü Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda öncesindeki وَتَوَكَّلْ عَلَى وَتَوَكَّلْ عَلَى cümlesi sonuna mutlak vakf olduğunu ifade eden (ط) alâmeti konulmuş, Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuştur. Burada vakf câiz görüldüğü halde الَّذِي ifadesi الْحَيِّ kelimesinin sıfatı oluyor diye âyet sonunda vakfın caiz olmadığını söylenmesi anlaşılır değildir. Dolayısıyla ilgili yerlerde muânaka alâmetine gerek olmadığı kanaatinde olduğumuzdan söz konusu yerlere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise sadece عَلَى الْعَرْشِ üzerine vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da sadece عَلَى الْعَرْشِ cümlesi sonuna (صل) işareti, Şam'da basımı yapılan mushaflarda ise (ج) işareti konulmuştur.

⁷⁸⁴ Âyetin meâli, “Ölmeyecek olan bir hayat sahibine tevekkül et ve O'na hamd ile beraber tesbihte bulun ve kullarının günahlarına O'nun haberdar olması kifâyet eder. O ki, gökleri ve yeri ve bunların arasında olanları altı günde yarattı, sonra, Arş üzerine hükümran oldu. O, Rahmân'dır, O'nu haberdar olandan sor.” şeklinde verilmiştir. Bkz. Ö. N. Bilmen; Benzer ifadeler için bkz. H. B. Çantay; S. Ateş; M. Esed; A. Bulaç.

3.21. Şuarâ Sûresindeki Vakf İşaretleri

Şuarâ, 27/208-209

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢١٠﴾

“Biz, hiçbir memleketi uyarıcıları olmadıkça helâk etmedik. (208) Bu, bir hatırlatmadır. Biz zalim değiliz.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette مُنْذِرُونَ üzerine hem muânaka alâmeti hem de (ق) alâmeti ذِكْرَىٰ üzerine ise muânaka alâmetinin yanı sıra (قف) alâmeti konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de herhangi bir alâmet koymamış, ancak her iki yerde vakfin olduğunu şu şekilde açıklamıştır: “مُنْذِرُونَ üzerinde vakfin olduğu söylenmiştir. Vakf edildiğinde, sonra gelen ذِكْرَىٰ kelimesinin takdiri ذَكْرَتَاهُمْ ذِكْرَىٰ şeklinde olup, bu durumda ذِكْرَىٰ’nın vasl edilmesi gerekmektedir. Ancak âyet vasl edilerek ذِكْرَىٰ’nın mef’ûlun lehû yapılması ve üzerinde vakf edilmesi evlâdır.”⁷⁸⁵

Görüşlerine başvuru müfessirler, ذِكْرَىٰ kelimesinin i’râbıyla ilgili iki vecih olduğunu söylemişlerdir. Birincisi; ذِكْرَىٰ kelimesinin يُذَكِّرُونَهُمْ yahut benzer fiillerle mansûb olduğudur. İkincisi ise; تِلْكَ ذِكْرَىٰ ya da هُمْ ذِكْرَىٰ veya إِنْذَارُنَا ذِكْرَىٰ şeklinde mahzûf bir mübtedâya haber olduğudur.⁷⁸⁶

İbnu’l-Enbârî ve Nahhâs, bazı müfessirlerin şuarâ sûresinde لَهَا مُنْذِرُونَ âyeti dışında tām vakf bulunmadığını nakletmiş, İbnu’l-Enbârî ayrıca şunu demiştir: “Burada vakfin *hasen* olduğu kanaatindeyiz. Üzerinde vakf edilmesi durumunda ذِكْرَىٰ kelimesinden ibtidâ edilerek üzerinde vakf edilmelidir. Bu durumda ذِكْرَىٰ kelimesinin takdiri; هِيَ ذِكْرَىٰ ya da يُذَكِّرُونَهُمْ ذِكْرَىٰ olmaktadır.”⁷⁸⁷ Dâni, her iki yerde

⁷⁸⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 314.

⁷⁸⁶ Ferrâ, *Maâni l-Kur’ân*, III, 249; Taberî, *Câmiu l-Beyân*, XIX, 403; Zeccâc, *Îrâbu l-Kur’ân*, IV, 103; Sâlebî, *el-Keşfu ve l-Beyân*, VII, 181; Mekkî b. Ebi Tâlib, *Muşkilu l-Îrâbi l-Kur’ân*, II, 530; Beğavî, *Meâlimu t-Tenzil*, VI, 130; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 343; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi l-Kur’ân*, XIII, 140; Beyzâvî, *Envâru t-Tenzil*, IV, 254; Neseî, *Medâriku t-Tenzil*, III, 161; Semerkandî, *Bahru l-Ulûm*, II, 568; Ayrıca bkz. Derviş, *Îrâbu l-Kur’ân ve Beyânuh*, VII, 143; Sâfi, *el-Cedvel fi l-Îrâbi l-Kur’ân*, XIX, 148.

⁷⁸⁷ İbnu’l-Enbârî, *Îdâhu l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 814; Nahhâs, *el-Kat’ ve l-Îtinâf*, s. 496.

vakfin *tâm* olduğunu, Uşmûnî ise مُنْذِرُونَ üzerinde vakfin *tâm* ذِكْرَى üzerinde ise *etem* olduğunu söylemiştir.⁷⁸⁸

Yukarıdaki vakf yerlerinde hem muânaka alâmeti hem de (ق) ve (ف) alâmetlerinin bir arada konulmasının uygun olmadığı kanısındayız. Zira muânaka alâmeti konulduğu yerlerin ilkinde vakfi diğerinde ise vaslı yahut aksini gerekli kılmakta iken söz konusu alâmetler, konulmuş olduğu yerlerin ikisinde de vakfin câiz olduğuna işaretler.

Secâvendî'nin vakf yerleri ile ilgili yukarıdaki açıklamasından âyette muânaka vakfını kastettiği anlaşılmaktadır. Birincisi; مُنْذِرُونَ üzerinde vakf yapılmasıdır. Bu durumda sonra gelen ذِكْرَى'nın takdiri; ذَكَرْنَاهُمْ ذِكْرَى şeklinde olduğunu ve vasl edilmesi gerektiğini söylemiştir.⁷⁸⁹ Buna göre âyetin meâli şu şekildedir. “Biz, hiçbir memleketi uyarıcıları olmadıkça helâk etmedik. Onlara bir hatırlatma ile hatırlattık ve biz zalim değiliz.” İkincisi ise; مُنْذِرُونَ kelimesinin vasl edilerek ذِكْرَى üzerinde vakf edilmesidir. Bu durumda âyetin meâli; “Biz hiçbir memleketi, öğüt vermek üzere (gönderdiğimiz) uyarıcıları (peygamberleri) olmadan yok etmemişizdir. Biz zalim değiliz.” şeklinde olmaktadır. Nitekim bazı Türkçe meâllerde âyetin meâli bu şekilde verilmiştir.⁷⁹⁰ Ancak yukarıda zikredilen bilgilerden, مُنْذِرُونَ üzerinde vakf edilmesi durumunda ذِكْرَى'nın, تِلْكَ ذِكْرَى ya da ذِكْرَى هُمْ ذِكْرَى veya ذِكْرَى إِنْذَارًا şeklinde mahzûf bir mübtedaya haber olacağının söylenmiş olması, muânaka vakfı konulan her iki yerde de vakfin câiz olduğu anlamına gelmektedir. Zira bu durumda cümle isim cümlesi olacağından öncesindeki ve sonrasındaki cümlelerden bağımsızdır. Dolayısıyla âyette muânaka vakfına gerek bulunmamaktadır. Nitekim Türkçe meâllerin birçoğunda, muânaka alâmeti konulan her iki yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁷⁹¹

Ayrıca Secâvendî her ne kadar “مُنْذِرُونَ üzerinde vakf edilmesi durumunda sonrasında gelen ذِكْرَى'nın üzerinde vakfin olmadığını söylemişse de bunun isabetli olmadığını düşünüyoruz. Zira bu durumda ذِكْرَى'nın takdirinin, ذَكَرْنَاهُمْ ذِكْرَى “Onları bir hatırlatma ile hatırlattık.” şeklinde olduğunu söylemiş, dolayısıyla anlam açısından öncesindeki ve sonrasındaki cümlelerden bağımsız tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen cümleden ibtidâ edildiğinde ise “ve biz zalim değiliz.” şeklinde her ne kadar

⁷⁸⁸ Dâni, *el-Muktefâ fi 'l-Vakfi ve 'l-İbtidâ*, s. 424; Uşmûnî, *Menâru 'l-Hudâ*, s. 282.

⁷⁸⁹ Secâvendî'nin, cümlelerin vasl edilmesi gerektiğini söylemiş olması, sonrasında gelen cümlelerin atıf olması sebebiyledir.

⁷⁹⁰ Bkz. Diyanet Vakfı; H. B. Çantay.

⁷⁹¹ Bkz. Diyanet; Elmalılı; Ö. N. Bilmen; S. Ateş; G. Onan; A. Uğur; Ali Bulaç.

öncesine atfediliyorsa da hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Kaldı ki مُنْذِرُونَ kelimesi âyet sonu olduğu için her halükarda üzerinde vakf câizdir. Zira âyet ortasında vakf edilecek diye âyet sonunda vakfın câiz olmadığına söylenmesi, Peygamber (as.)'ın kıraatine uygun olmamakla birlikte kıraatte fasılaların oluşturduğu ahengi de bozmaktadır. Bu nedenle ilgili yerlere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise sadece ذِكْرِي üzerinde vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yerlere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.22. Naml Sûresindeki Vakf İşaretleri

Naml, 27/68

لَقَدْ وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنَّ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾

“Andolsun, bizler de bizden önce babalarımız da bununla tehdit edilmiştik. Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette لَقَدْ وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ cümlesi sonuna (٧) alâmeti konularak vakfın caiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de, ölümden sonra dirilişi inkâr edenlerin إِنَّ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ şeklindeki alaylı ifadesiyle ibtidâ edilmemesi için ilgili yerde vakfın câiz olmadığını söylemiştir.⁷⁹²

Tefsir kaynaklarında söz konusu yerde vakfın olup olmadığından bahsedilmemiş, ancak üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümle ve sonraki cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁷⁹³ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise إِنَّ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ cümlesinin isti'nâfi olduğu söylenmiştir.⁷⁹⁴

⁷⁹² Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 319.

⁷⁹³ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, IX, 2916; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 490-491; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, VI, 175; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 276; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 208; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzil*, V, 155; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, X, 63; es-Sa'dî, *Tefsîru'l-Kerîmu'r-Rahmân*, I, 608.

⁷⁹⁴ Bkz. Harrât, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, I, 383; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XX, 203; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, VII, 245.

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerde vakftan bahsetmemiş, Uşmûnî ise vakfin *hasen* olduğunu söylemiştir.⁷⁹⁵

Yukarıda zikredilen bilgilerden söz konusu yere (ﻻ) alâmeti konulmasının uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira ölümden sonra dirilişi inkâr edenlerin alaylı ifadesiyle ibtidâ edileceği gerekçesiyle ilgili yerde vakfin sakıncalı olduğu söylenmesinin isabetli olmadığını düşünüyoruz. Nitekim yukarıda zikredilen bilgilerden, her iki cümlelerin de anlam açısından tam cümleler olmakla birlikte siyâk ve sibâktan *إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ* cümlesinin inkârcıya ait olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

Ayrıca söz konusu yerde vakf edilmesi durumunda öncesinden ibtidâ edilmesi gerektiğine göre *لَقَدْ وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَأَبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ* cümlesinden ibtidâ edilmesi gerekecektir. Şu var ki bu cümle de inkârcıya ait olup, onun alaylı şekilde dirilişi inkârını anlatmaktadır. (Buna rağmen ibtidâ edilmesinde sakınca görülmemiştir.) Dolayısıyla söz konusu yerde vakf edilmesi durumunda öncesinden ibtidâ edilmesinin bir anlamı kalmadığına göre sonra gelen *إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ* cümlesinden ibtidâ edilmesi en uygun seçenek olacaktır.

Uşmûnî, her ne kadar söz konusu yerde vakfin *hasen* olduğunu söylemişse de benzer yerlerde Kur'an okuyucusunun, inkârcı hakkında bildirileni sadece tilâvet etmiş olacağından vakfin caiz olduğunu söylemiştir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu cümle üzerinde vakf esas alınarak âyetin meâlinin verilmiştir.⁷⁹⁶ Bu nedenle ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise zorunlu durumlarda vakfin câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması daha uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

⁷⁹⁵ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 814; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 504; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 431; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 286. (Uşmûnî, benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde inkârcının sözüyle ibtidâ edilecek diye vakfin câiz olmaması söz konusu olmayacağını, zira Kur'an okuyucusunun Yüce Allah'ın inkârcı hakkında hikâyeye ettiğini sadece kıraat ettiğini söylemiştir. Bkz. *Menâru'l-Hudâ*, s. 232.

⁷⁹⁶ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

3.23. Kasas Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Kasas, 28/35

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصُلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْعَالِيُونَ ﴿٣٥﴾

“Allah, “Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size bir iktidar vereceğiz de âyetlerimiz sayesinde size (kötü bir amaçla) ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar, galip gelecek olanlardır” dedi.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette بِآيَاتِنَا ifadesi üzerine (ج) alâmeti konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Allah’ın âyetleri sayesinde Firavun ve ordusu, Musa ve Harun (as.)’a ilişememişlerdir. Ancak, Allah’ın âyetleri sayesinde Musa ve Harun’un onlara galip geldiğinin ifade edilmesi için الْيَكُمَا üzerinde vakf evlâdır.”⁷⁹⁷

Yukarıda zikredilen âyette بِآيَاتِنَا üzerine (ج) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira her ne kadar Secâvendî sadece بِآيَاتِنَا üzerine (ج) alâmetini koymuşsa da âyeti iki şekilde yorumlamış ve muânaka vakfına işaret etmiştir. Birinci muânaka alâmetinin الْيَكُمَا üzerinde olması gerekir. Üzerinde vakf edilmesi durumda بِآيَاتِنَا ifadesi sonrasına mutaalık olacağından vasl edilmelidir. Yukarıdaki ifadesinden bunun Secâvendî’nin de tercihi olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre âyetin meâli, “Allah, “Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size bir iktidar vereceğiz de size (kötü bir amaçla) ulaşamayacaklar. Âyetlerimiz sayesinde siz ve size uyanlar, galip gelecek olanlardır.” dedi.” şeklinde verilmiştir. Nitekim bazı Türkçe meâllerde de âyetin meâli bu şekilde verilmiştir.⁷⁹⁸ İkinci muânaka alâmetinin ise بِآيَاتِنَا ifadesi üzerinde olması gerekir. الْيَكُمَا ifadesinin vasl edilmesi durumunda بِآيَاتِنَا üzerinde vakf yapılmalıdır. Bu durumda âyetin meâli; “Allah, “Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size bir iktidar vereceğiz de âyetlerimiz sayesinde size ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar, galip gelecek olanlardır” dedi.” şeklinde olmaktadır. Ancak mushaflarda sadece بِآيَاتِنَا üzerine vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetin konulmuş olması, âyet için yapılan iki yorumdan sadece birini yansıtmaktadır.

⁷⁹⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 323-324.

⁷⁹⁸ Bkz. Elmalılı; H. B. Çantay; M. Esed.

Görüşlerine başvuru bazı müfessirler, Secâvendî'nin dediği gibi بِآيَاتِنَا cümlesinin, hem öncesindeki يَصْلُونَ fiiline mutaallık olabileceğini hem de sonrasındaki غَالِبُونَ fiiline mutaallık olabileceğini söylemişlerdir. Öncesindeki يَصْلُونَ fiiline mutaallık edilmesi durumunda âyet; Allah'ın âyetleri sayesinde Firavun ve ordusu, Musa ve Harun (as.)'a ilişemediklerini ifade edecektir. Ancak بِآيَاتِنَا cümlesinin, sonrasında gelen غَالِبُونَ fiiline mutaallık edilmesi durumunda âyet; Allah'ın âyetleri sayesinde Musa, Harun ve beraberindekilerin, Firavun'a ve ordusuna galip geldiklerini ifade edecektir.⁷⁹⁹

Taberî, بِآيَاتِنَا ifadesindeki ب'ın, غَالِبُونَ fiiline sıla olduğunu söylemiş,⁸⁰⁰ bu ise onun عَلَيْكُمَا üzerinde vakfî esas olarak âyeti tefsir ettiğini göstermektedir. Elmalılı ise, عَلَيْكُمَا üzerinde vakf etmiş, ancak بِآيَاتِنَا ifadesini kâsem olarak değerlendirip âyetin meâlini şu şekilde vermiştir: “Allah buyurdu ki: “Pazını kardeşinle güçlendireceğiz ve sizin için bir saltanat kuracağız da size ulaşamayacaklar. Âyetlerimiz hakkı için, siz ve size uyanlar üstün geleceksiniz!”

İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili kaynaklarda ise بِآيَاتِنَا ifadesinin, sonrasında gelen غَالِبُونَ fiiline mutaallık olduğu, dolayısıyla وَمَنْ اتَّبَعَكُمَا الْعَالِبُونَ cümlesinin isti'nâfi olduğu söylenmiştir.⁸⁰¹ Bazıları ise بِآيَاتِنَا ifadesinin, öncesindeki جُعِلَ fiiline yahut يَصْلُونَ fiiline mutaallık olduğunu söylemiş,⁸⁰² buna göre vakf عَلَيْكُمَا üzerinde olmaktadır.

İbnu'l-Enbârî عَلَيْكُمَا üzerinde vakftan söz etmemiş, بِآيَاتِنَا üzerinde vakfın *tâm* olduğunu söylemiştir.⁸⁰³ Nahhâs, عَلَيْكُمَا üzerinde vakfın câiz olduğunu, بِآيَاتِنَا üzerinde ise *tâm* olduğunu söylemiştir.⁸⁰⁴ Dâni, Taberî ve Ahfeş'in عَلَيْكُمَا üzerinde vakfî *tâm* gördüklerini nakletmiş ve şunları söylemiştir; “onlar, Musa ve Harun (as.)'ın Allah'ın âyetleri sayesinde Firavun'a ve ordusuna galip geldiğini söylemişlerdir. Hâlbuki بِآيَاتِنَا'nin, الْعَالِبُونَ kelimesine mutaallık olması doğru olmaz. Zira sıla ve mevsûlünün birbirinden ayrılmaması gerekir.⁸⁰⁵ Uşmûnî ise بِآيَاتِنَا ifadesinin يَصْلُونَ fiiline mutaallık edilmesi durumunda vakfın عَلَيْكُمَا üzerinde, الْعَالِبُونَ'ye mutaallık edilmesi durumunda ise

⁷⁹⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 414; Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 1024; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 292; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII, 304; Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, III, 189; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 237.

⁸⁰⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 579; Ayrıca bkz. *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 471.

⁸⁰¹ Bkz. Harrât, *Muşkilu'l-Râbi'l-Kur'ân*, I, 389.

⁸⁰² Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, VII, 326.

⁸⁰³ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 823.

⁸⁰⁴ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 512.

⁸⁰⁵ Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 438.

إِلَيْكُمْ üzerinde olacağını söylemiştir. Zira Musa ve Harun'un, Allah'ın âyetleri sayesinde düşmanlarına galip gelmiş olması, Allah'ın âyetleri sayesinde Firavun'un ve ordusunun, Musa ve Harun'a ilişmemiş olmasından evlâdır. Nitekim Allah'ın âyeti olan asa ile Musa sihirbazlara galip gelmiştir.⁸⁰⁶

Yukarıdaki bilgilerden hareketle sadece بِآيَاتِنَا (ج) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Secâvendî dâhil müfessirlerin ve vakf ve ibtidâ âlimlerinin ekseriyeti, âyeti iki manada yorumlamışlardır. Ancak sadece بِآيَاتِنَا (ج) alâmetinin konulması, âyet için yapılan yorumlardan sadece birini yansıtmaktadır. Bu ise üzerinde vakf edilmesi durumunda oluşmaktadır. Aksi halde Musa ve Harun'un Allah'ın âyetleri sayesinde Firavun'a ve ordusuna galip geldikleri veya Firavun ve ordusunun Allah'ın âyetleri sayesinde Musa ve Harun'a ilişemedikleri anlamlarından birini gözardı etmektedir. Bu nedenle إِيَّاكُمْ ve بِآيَاتِنَا cümlelerinin üzerine muânaka alâmeti konulması uygun olacaktır. Nitekim bu, Secâvendî'nin vakf yeri ile ilgili açıklamasına uygun olduğu gibi tefsir kaynaklarında âyet için yapılan yorumlarla da örtüşecektir. Ayrıca Kur'an okuyucusuna dilediği yerde vakf ederek dilediği anlamı oluşturmasına imkân sağlayacaktır. Nitekim Kahire'de basımı yapılan mushaflarda إِيَّاكُمْ ve بِآيَاتِنَا cümleleri sonuna muânaka alâmeti konulmuştur. Medine'de ve Şam'da basımı yapılan mushaflarda ise sadece إِيَّاكُمْ üzerine (ج) alâmeti konulmuştur.

b) Kasas, 28/38

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أطَّلِعُ إِلَى إِلَهٍ مُوسَى وَإِنِّي لِأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾

“Firavun, “Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Benim için bir ateş yakıp tuğla yap da bana bir kule yap! Belki Mûsâ'nın ilâhına çıkar bakarım(!) Şüphesiz ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum” dedi.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette لَعَلِّي أطَّلِعُ إِلَى إِلَهٍ مُوسَى cümlesi sonuna (ل) alâmeti konularak vakfın sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir.

⁸⁰⁶ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 291.

DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de Firavun'un sözünün devam ettiği gerekçesiyle ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁸⁰⁷

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (ﻯ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira Firavun'un sözünün devam ettiği gerekçesiyle vakfin sakıncalı olduğunun söylenmiş olması vakfa engel teşkil etmez.

Tefsir kaynaklarında ilgili yerde vakftan bahsedilmemiş, ancak üzerinde vakfin sakıncalı görüldüğü cümle ve sonraki cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁸⁰⁸ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili kaynaklarda ise ya vakfin sakıncalı görüldüğü cümlelerin sonrasında gelen *وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ* cümlesinin anlam açısından tam bir cümle olduğu ve öncesine atfedildiği⁸⁰⁹ ya da cümlelerin i'tirâzî olduğu belirtilmiştir.⁸¹⁰

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni, söz konusu yerde vakfin yapılabilmemesinden bahsetmemişlerdir.⁸¹¹ Uşmûnî ise Şeyhu'l-İslâm olarak nitelendirdiği Ebû Yahya Zekeriyya el-Ensârî'nin (926/1520) ilgili yerde vakfı *kâfi* gördüğünü nakletmiş ve şunu ilave etmiştir: "Her ne kadar söz konusu ifade, Firavun'a ait olsa da Kur'an okuyucusu, Firavun hakkında Allah'ın bildirdiğini sadece tilâvet etmektedir. Yoksa böylesi bir ifadeyi Mümin'in telaffuz etmesi düşünülemez."⁸¹²

Yukarıda zikredilenlerden hareketle söz konusu yerde vakf edilmesinde sakınca olmadığı anlaşılmaktadır. Zira sonra gelen *وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ* cümlesinden ibtidâ edildiğinde âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır. Kaldı ki âyetin siyâk ve sibâkından cümlelerin Firavun'un ifadesi olduğu da kolayca anlaşılmaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde görüldüğü üzere diğer meâllerde de vakfin sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁸¹³

⁸⁰⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 324.

⁸⁰⁸ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, IX, 2979; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 581; Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, IV, 145. Mâverdî, *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, IV, 253; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, VI, 209; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIII, 289; Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, III, 190; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 238; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzil*, V, 174; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, II, 609; Âlûsî, *Rûhu'l-Maâni*, XX, 82; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, X, 121.

⁸⁰⁹ Harrât, *Muşkilü İ'râbi'l-Kur'an*, I, 390; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânüh*, VII, 330.

⁸¹⁰ Sâfî, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XX, 260.

⁸¹¹ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 823; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 512; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 438.

⁸¹² Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 291.

⁸¹³ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

Diğer yandan söz konusu yerde vakf edilmek zorunda kalındığı durumlarda öncesinden ibtidâ edilmesi gerektiğine göre yine inkârcının sözüyle ibtidâ edilmiş olacaktır. Zira öncesindeki *يَا هَامَانَ عَلَى الطَّيْنِ* cümlesi de Firavun'a ait ifadedir. Buna rağmen mushaflarda öncesindeki *وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي* cümlesi sonuna (ج) alâmeti konulmuş, Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁸¹⁴ Dolayısıyla vakf edilmesi durumunda öncesinden ibtidâ edilmesinin bir anlamı kalmadığına göre sonra gelen *وَأْتِي لَأَطُّنُهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ* cümlesinden ibtidâ edilmesi en uygun seçenek görülmektedir. Aksi halde âyetin başı olan *وَقَالَ فِرْعَوْنُ* cümlesinden ibtidâ edilmesi gerekecek, bu ise zorunlu olarak yapılan vakfi anlamsız kılacaktır. Uşmûnî'nin de ifadesiyle Kur'an okuyucusu, inkârcı hakkında Allah'ın bildirdiğini sadece tilâvet etmiş olup ona inanmamaktadır. Bu nedenle ilgili yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise zorunlu durumlarda vakfın câiz olduğunu ifade eden (ص) alâmetinin uygun olacağı kanaatindeyiz. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.24. Ankebût Sûresindeki Vakf İşaretleri

Ankebût, 29/36

وَالِي مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾

“Medyen’e de kardeşleri Şu’ayb’ı peygamber olarak gönderdik. Şu’ayb, “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Âhiret gününe ümit besleyin ve yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın” dedi.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *وَالِي مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا* cümlesi sonuna (ي) alâmeti konularak vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. Secâvendî de, sonra gelen (ف) harfinin öncesine mutaallık olduğunu söylemiş, söz konusu yere aynı alâmeti koymuştur.⁸¹⁵

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ي) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ي) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki ilgili yerde vakf edildiğinde, *“Medyen’e de kardeşleri Şuayb’ı*

⁸¹⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 324.

⁸¹⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 328.

peygamber olarak gönderdik.” şeklinde anlam açısından tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen *اغْبُدُوا اللَّهَ فَقَالَ يَا قَوْمِ اغْبُدُوا اللَّهَ* cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise; “*Şuayb, “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin” dedi.*” şeklinde her ne kadar (ف) harfi ile geldiği için öncesine mutaallık olsa da anlam açısında hem tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Görüşlerine başvurulmuş bazı müfessirler, ilgili yerde vakfın olup olmadığından bahsetmemiş, ancak üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümle ve sonrasını ayrı ayrı ele alarak âyeti tefsir etmişlerdir.⁸¹⁶ Diğer tefsirlerde ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise *وَأَرْسَلْنَا وَآلِي مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا* cümlesinin mukadder *وَأَرْسَلْنَا* cümlesine mutaallık olduğu, *اغْبُدُوا اللَّهَ فَقَالَ يَا قَوْمِ اغْبُدُوا اللَّهَ* cümlesinin ise tam bir cümle olduğu ve öncesine atfedildiği söylenmiştir.⁸¹⁷

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerde vakfın yapıp yapılmayacağından bahsetmemiş,⁸¹⁸ Uşmûnî ise *وَأَرْسَلْنَا وَآلِي مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا* cümlesinin mukadder *وَأَرْسَلْنَا* cümlesiyle mansûb olması durumunda vakfın *tâm* olduğunu, öncesindeki *وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا* cümlesine atfedilmesi durumunda ise vakfın câiz olduğunu söylemiştir.⁸¹⁹

Yukarıdaki bilgilerden hareketle söz konusu yerde vakfın sakıncalı olmadığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar *اغْبُدُوا اللَّهَ فَقَالَ يَا قَوْمِ اغْبُدُوا اللَّهَ* cümlesinin öncesine mutaallık olduğu gerekçesiyle vakfın câiz olmadığı söylenmişse de bunun isabetli olmadığı kanaatindeyiz.⁸²⁰ Zira ilgili yerde vakf edildiğinde âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat

⁸¹⁶ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, IX, 3059; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 34; Zeccâc, *İ’râbu’l-Kur’ân*, IV, 156; Mâverdî, *en-Nuketü ve’l-Uyûn*, IV, 269; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, VI, 241; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XIII, 349; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, VIII, 356; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VI, 277; Nesefî, *Medâriku’t-Tenzil*, III, 199; Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, X, 152.

⁸¹⁷ Zeccâc, *İ’râbu’l-Kur’ân*, III, 72; *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 484; Mucîruddîn, *Fethu’r-Rahmân*, IV, 248; Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, X, 190; Harrât, *Muşkilü İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 400; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânüh*, VII, 433; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XX, 336.

⁸¹⁸ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 827; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 523; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 444.

⁸¹⁹ Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 296.

⁸²⁰ Mesela: *كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَآخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ* “*Âyetlerimizi yalanladılar. Allah da onları günahlarıyla yakaladı.*” (Âli İmrân, 2/11) âyetinde de benzer bir durum söz konusudur. Zira *كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَآخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ* cümlesi öncesindeki cümleye mutaallık olduğu halde *كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا* sonuna (ج) alâmeti konulmuş, Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuştur. Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 153.

edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf olduğu dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁸²¹

Ayrıca üzerine (لا) alâmeti konulan *وَالِي مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا* cümlesinin, mukadder *وَأَرْسَلْنَا* cümlesinin mansûbu olduğunun söylenmesi, Uşmûnî'nin ise söz konusu cümlenin mukadder *وَأَرْسَلْنَا* ile mansûb olması durumunda ilgili yerde vakfin *tâm* olacağını söylemiş olması, bu kanaatimizi desteklemektedir.

Diğer taraftan benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfin caiz olduğu belirtilmiştir. Mesela: *وَالِي مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ* *Medyen halkına da kardeşleri Şu'ayb'ı peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."*⁸²² *وَالِي عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ* *Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u peygamber olarak gönderdik. Onlara, "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."*⁸²³ âyetlerinde *هُودًا* ve *شُعَيْبًا* üzerine (ط) alâmeti konulmuş, Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁸²⁴ Her ne kadar söz konusu âyetlerde *قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ* cümlesi (ف) harfiyle gelmediği için vakf caiz görülümüşse de (ف) harfinin vakfa engel teşkil etmediği kanaatindeyiz. Nitekim Türkçe meâllerde de âyetlerin meâli aynı şekilde verilmiştir. Bu nedenle ilgili yere (لا) alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin uygun olacağı kanaatindeyiz. Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushafalarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.25. Ahzâb Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Ahzâb, 33/53

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرٍ نَاظِرِينَ إِنِّيهِ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعَمْتُمْ

فَانتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنَسِينَ لِحَدِيثِ

⁸²¹ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁸²² Â`râf, 7/85 - Hûd, 12/84.

⁸²³ Â`râf, 7/65 - Hûd, 12/50.

⁸²⁴ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 205-243.

“Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber’in evlerine girmeyin, çağrıldığımız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *عَبْرَ نَاطِرِينَ إِيَّاهُ* cümlesi sonuna (ﻻ) alâmeti konularak vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonra gelen (و) harfinin atıf, *وَلَكِنْ*’in ise istidrâk olduğu gerekçesiyle ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁸²⁵

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ﻻ) alâmeti, vakfın sahîh hiçbir vechinin olmadığı, dolayısıyla konulduğu yerde vakf edildiğinde mananın bozulacağını ifade etmektedir. Hâlbuki ilgili yerde vakf edildiğinde, “Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber’in evlerine girmeyin.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen *وَإِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا* cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise, “çağrıldığımız zaman girin.” şeklinde hem anlam açısından tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Tefsir kaynaklarında ve İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde (ﻻ) alâmeti konulan cümlenin sonrasında gelen *وَإِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا* cümlesinin istidrâk cümlesi olduğu ve öncesine atfedildiği söylenmiş, ancak öncesindeki cümleden ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁸²⁶

İbnu’l-Enbârî ve Dâni ilgili yerde vakfın olup olmadığından bahsetmemiş, Nahhâs ise vakfın *tâm* olduğunu söylemiştir.⁸²⁷

⁸²⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 345.

⁸²⁶ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 309; Nahhâs, *İ’râbu’l Kur’ân*, III, 323; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 563; Sâlebî, *el-Keşfu ve’l-Beyân*, VIII, 58; Mâverdî, *en-Nuketü ve’l-Uyûn*, IV, 418; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, III, 657; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XIV, 225; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 383; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VI, 454; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vîl fi Meâni’t-Tenzil*, V, 273; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, III, 66; Mucîruddîn, *Fethu’r-Rahmân*, V, 382; Ebu’l Abbâs Ahmed b. Muhammed, *Bahru’l Medîd*, VI, 74; Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, XI, 129; es-Sa’dî, *Teyşîru’l-Kerîmu’r-Rahmân*, I, 670; Harrât, *Muşkilü İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 425; Sâfî, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XXII, 182; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânüh*, VIII, 40.

⁸²⁷ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 598; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 166; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 461. (Uşmûnî ise Secâvendî’nin dediği gibi sonrasında gelen *وَإِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا*’in istidrâk olduğunu, dolayısıyla vakfın olmadığını söylemiştir. Bkz. Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 310.)

Yukarıdaki bilgilerden hareketle söz konusu yerde vakf edilmesinde sakınca bulunmadığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar sonra gelen cümlenin öncesine atfedildiği gerekçe gösterilerek söz konusu yerde vakfın câiz olmadığı söylenmişse de, bunun vakfa engel teşkil etmediği görülmektedir. Zira vakf edildiğinde âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen mealde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de ilgili yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁸²⁸

Ayrıca söz konusu yerde zorunlu olarak vakf edilecek olsa (Y) alâmeti olduğu için öncesinden ibtidâ edilmesi gerektiğine göre âyetin başından ibtidâ edilmesinden başka uygun yer bulunmamaktadır. Bu ise zorunlu olarak yapılan vakfı anlamsız kılmaktadır. Dolayısıyla ilgili yerde vakf edildiğinde ibtidâ için en uygun seçenek فَادْخُلُوا cümlesi olmaktadır. Bu nedenle söz konusu yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise zorunlu durumlarda vakfın câiz olduğunu ifade eden (ص) alâmetinin konulması uygun olacaktır. Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

b) Ahzâb, 33/60-61

لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُتَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا^{٥٤}
مَلْعُونِينَ^{٥٥} أَيْنَ مَا تُغْفَوُا أَخَذُوا وَقْتَلُوا تَقْتِيلًا^{٥٦}

“Andolsun, eğer münafıklar, kalplerinde bir hastalık bulunanlar ve Medine’de kötü haberler yayıp ortalığı karıştıranlar (tuttukları yoldan) vazgeçmezlerse, elbette seni onların üzerine gitmeye teşvik edeceğiz. Onlar da (bundan sonra) orada lânete uğramış kişiler olarak seninle pek az süre komşu kalacaklardır. Nerede bulurlarsa, yakalanırlar ve yaman bir şekilde öldürülürler.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette مَلْعُونِينَ ve إِلَّا قَلِيلًا cümleleri sonuna hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmeti bir arada konulmuştur. Secâvendî ise ilgili yerlere sadece (ج) alâmetini koymuş, gerekçesini ise şu şekilde açıklamıştır: “لَا يُجَاوِرُونَكَ عَلَيْهِمْ إِلَّا قَلِيلًا” üzerinde vakf câizdir. Zira sonra gelen مَلْعُونِينَ kelimesi, لَا يُجَاوِرُونَكَ cümlesine hal olabileceği gibi zemm’in ve şetm’in mansûbu da yapılabilmektedir. Ayrıca مَلْعُونِينَ kelimesi üzerinde de vakf câizdir. Çünkü sonra gelen وَقْتَلُوا أَخَذُوا cümlesine de vakf câizdir.

⁸²⁸ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

مَلْعُونِينَ şart cümlesi zikri geçen münafıkların sıfatı olabileceği gibi isti'nâfi bir cümle de yapılabilmektedir. Ancak إِلَّا قَلِيلًا üzerinde vakf, مَلْعُونِينَ kelimesinin ise zemm'e ve şetm'e hamledilerek vasl edilmesi evlâdır.⁸²⁹

Görüşlerine başvuru tefsir ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde مَلْعُونِينَ kelimesinin hal üzerine mansûb olduğu ya da قَلِيلًا kelimesine sıfat olduğu⁸³⁰ veya zemm ve şetm üzerine mansûb olduğu söylenmiştir.⁸³¹

İbnu'l-Enbârî, her iki yerde vakfın *hasen* olduğunu,⁸³² Nahhâs, Dâni ve Uşmûnî ise مَلْعُونِينَ kelimesinin لَا يُجَاوِزُونَكَ cümlesine hal yapılması durumunda إِلَّا قَلِيلًا üzerinde vakfın olmadığını, zemm'in ve şetm'in mansûbu yapılması durumunda ise إِلَّا قَلِيلًا üzerinde vakfın *tâm* olduğunu söylemiş, مَلْعُونِينَ üzerinde ise vakfın olup olmadığından söz etmemişlerdir.⁸³³

Secâvendî'nin vakf yerleri ile ilgili açıklamasından âyeti iki anlamda yorumladığı, ancak âyette muânaka vakfına işaret etmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla muânaka alâmeti konulan her iki yerde de vakf edilmesinde sakınca yoktur. Birincisi, مَلْعُونِينَ kelimesinin لَا يُجَاوِزُونَكَ cümlesine hal yapılmasıdır. Bu durumda âyet sonu olan إِلَّا قَلِيلًا cümlesi vasl edilerek مَلْعُونِينَ üzerinde vakf edilmelidir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâl, إِلَّا قَلِيلًا cümlesi vasl مَلْعُونِينَ üzerinde vakf esas alınarak verilmiştir. İkincisi, إِلَّا قَلِيلًا üzerinde vakf edilerek مَلْعُونِينَ kelimesinin zemm'in ve şetm'in mansûbu yapılmasıdır. Bu durumda sonra gelen مَا تُقْفُوا أُخَذُوا وَتُتْلُوا تَقْتِيلًا cümlesi münafıkların

⁸²⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 345-346.

⁸³⁰ Bkz. Mekki b. Ebî Tâlib, *Muşkilü'l-râbi'l-Kur'an*, II, 582; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 3646; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmî'l-Kur'an*, XIV, 246; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII, 506; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 483; Ebu'l Abbâs Ahmed b. Muhammed, *Bahru'l Medîd*, VI, 85; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, IV, 370; Sâfî, *el-Cedvel fi'l-râbi'l-Kur'an*, XI, 192; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, VIII, 49.

⁸³¹ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, X, 3156; Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, IV, 41; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 328; Nisâbü'rî, *Bâhiru'l-Burhân fi Maâni'l-Muşkilâti'l-Kur'an*, VI, 266; Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, IV, 236; Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, VIII, 64; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, VI, 310; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 570; Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 1087; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, IV, 463; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 386; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, III, 252; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, XII, 147; Muciruddîn, *Fethu'r-Rahmân*, V, 391. Harrât, *Muşkilü'l-râbi'l-Kur'an*, I, 426.

⁸³² İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 843.

⁸³³ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 556; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 461; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 310; (Buna göre her iki yerde vakf câizdir. Zira مَلْعُونِينَ kelimesinin, zemm ve şetm'in mansûbu yapılması durumunda anlam açısından sonrasında gelen cümleden bağımsız tam bir cümle oluşmaktadır.)

sıfatı olabileceği gibi isti'nâfi bir cümle de olabilmektedir. Sıfat yapılması durumunda مَلْعُونِينَ ifadesinin vasl edilmesi gerekir. Buna göre âyetin meâli; “*Nerede bulunurlarsa mel'unlar olarak tutulurlar ve öldürülürler.*” şeklinde olmaktadır. Nitekim müracaat edilen Türkçe meâllerin birçoğunda âyetin meâli bu şekilde verilmiştir.⁸³⁴ آيِنَ مَا تُقِفُوا أَحَدُوا أَيِنَ مَا تُقِفُوا أَحَدُوا وَتَقْتَلُوا تَقْتِيلًا cümlesinin isti'nâfi yapılması durumunda ise bütün cümleler anlam açısından tam ve birbirinden bağımsız olacağından muanaka alameti konulan her iki yerde de vakf edilebilmektedir. Nitekim yukarıda görüşleri zikredilen müfessirler, i'râbu'l-Kur'an ile ilgili yazarlardan birçoğunun yanı sıra vakf ve ibtidâ âlimleri, مَلْعُونِينَ kelimesinin zemm'in ve şetm'in mansûbu olabileceğini, sonrasında gelen آيِنَ مَا تُقِفُوا أَحَدُوا وَتَقْتَلُوا تَقْتِيلًا cümlesinin ise isti'nâfi yapılabileceğini söylemişlerdir. Nitekim bazı Türkçe meâllerde de her iki yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁸³⁵

Ayrıca إِلَّا قَلِيلًا cümlesi âyet sonu olduğundan her halükarda üzerinde vakf edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Zira bu, Peygamber (as.)'ın Kur'an kıraatindeki sünneti olmakla birlikte âyet sonlarının oluşturduğu kâfiyelerle de uyum arz etmektedir. Bu nedenle ilgili yerlere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise sadece مَلْعُونِينَ üzerinde vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetlerden birinin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da sadece مَلْعُونِينَ üzerine vaslın evlâ olduğunu ifade eden (صلى) işareti konulmuştur.

3.26. Sebe Sûresindeki Vakf İşaretleri

Sebe, 34/24

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ إِبَائِكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

“De ki: “Size göklerden ve yerden kim rızık verir?” De ki: “Allah. O hâlde, ya biz hidâyet yahut apaçık bir sapıklık üzereyiz, ya da siz!”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette قُلِ اللَّهُ cümlesi sonuna (ل) alâmeti konularak vakfın sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf

⁸³⁴ Bkz. Ö. N. Bilmen; Ayrıca bkz. Elmalılı; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; A. Bulaç.

⁸³⁵ Bazı Türkçe meâllerde âyetin meâli şu şekilde verilmiştir; “... Sonra orada, senin yanında ancak az bir zaman kalabilirler. Lânetlenirler; nerede rastlansalar yakalanıp öldürülürler. Bkz. S. Ateş; Ş. Piriş.

yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sözün devam ettiği gerekçesiyle ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.⁸³⁶

Yukarıdaki âyette ilgili yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ﻻ) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki söz konusu yerde vakf edildiğinde “De ki: “Size göklerden ve yerden kim rızık verir?” sorusuna “De ki: “Allah” şeklinde cevap verilerek tam bir cümle oluşmaktadır. Sonrasında gelen وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise; “O hâlde, ya biz hidâyet yahut apaçık bir sapıklık üzereyiz, ya da siz!” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Tefsir kaynaklarında ilgili yerde vakftan bahsedilmemiş, ancak sonrasında gelen وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ cümlesi isti'nâfi yapılarak tefsir edilmiştir.⁸³⁷ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise قُل cümlesinin emir sigasında fiil, اللهُ lafzının ise, takdiri يَزُوقُنَا olan mahzûf bir haberin muhtedâsı yahut takdiri هُوَ olan bir muhtedânın haberi olduğu, وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ cümlesinin ise tam bir cümle olduğu ve öncesine atfedildiği söylenmiştir.⁸³⁸

Nahhâs ve Dâni söz konusu yerde vakfın *kâfi* olduğunu, İbnu'l-Enbârî, *hasen* olduğunu, Uşmûnî ise قُل مِّنْ يَزُوقُكُم مِّنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ cümlesi üzerinde vakf edilmemesi durumunda vakfın *hasen* olacağını söylemiştir.⁸³⁹

⁸³⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 349.

⁸³⁷ Bkz. Ahfeş, *Maâni'l-Kur'an*, III, 33; Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, IV, 54; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 401; Nahhâs, *Maâni'l-Kur'an*, V, 417; Mâverdî, *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, IV, 449; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III, 680; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 590; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz*, V, 58; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 3663; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIV, 298; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 400; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII, 546; en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, III, 260; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 517; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, VI, 454; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 66; Ebu'l Abbâs Ahmed b. Muhammed, *Bahru'l Medid*, VI, 128; Muciruddîn, *Fethu'r-Rahmân*, V, 421; Âlûsî, *Rûhu'l-Maâni*, XXII, 140; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, VII, 227; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XI, 191 Sa'dî, *Teysîru'l-Kerîmu'r-Rahmân*, I, 679.

⁸³⁸ Harrât, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, I, 431; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuhu*, VIII, 89-90; Sâfî, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXII, 220;

⁸³⁹ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 846; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 562; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 465; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 313.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle söz konusu yerde vakfın sakıncalı olmadığı anlaşılmaktadır. Sözün devam ettiği gerekçesiyle vakfın sakıncalı olduğunun söylenmesi isabetli görünmemektedir. Zira ilgili yerde vakf edildiğinde âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen birçok meâlde de söz konusu yerde vakf olduğu esas alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁸⁴⁰

Ayrıca yukarıda görüşleri zikredilen vakf ve ibtidâ âlimlerinin ilgili yerde vakfın *kâfi* olduğunu, tefsir ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili kaynaklarda ise *وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ* cümlesinin isti'nâfi yapılarak tefsir edilmesi, söz konusu yerde vakf edilmesinde problem olmadığını göstermektedir. Bu nedenle ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere vaslın evlâ olduğunu ifade eden (صلى) işareti konulmuştur.

3.27. Yâsin Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Yâsîn, 36/13

وَاصْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

“(Ey Muhammed!) Onlara, o memleket halkını örnek ver. Hani oraya elçiler gelmişti.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda *وَاصْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ* cümlesi üzerine (م) alâmeti konularak vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, sebebinin şu şekilde açıklamıştır: “إِذْ edatı, وَاصْرِبْ fiilinin zarfı olmayıp cümlenin takdiri; وَإِذْكَرْ إِذْ ve إِذْ edatı, وَاصْرِبْ fiilinin zarfı olduğu anlaşılacak, dolayısıyla gerçekleşmesi imkânsız bir durumun oluşmasına neden olacaktır.”⁸⁴¹

Yukarıda zikredilen yere (م) alâmetinin uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (م) alâmeti vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığını, cümlenin vasl edilmesi durumunda mananın uygun olmayacağını ifade etmektedir. Nitekim Secâvendî söz konusu yerin vasl edilmesi durumunda إِذْ edatının, وَاصْرِبْ fiilinin zarfı olduğu şeklinde anlaşılacağını,

⁸⁴⁰ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁸⁴¹ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 356.

bunun ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına yol açacağını söylemiştir. Ancak bu şekilde bir endişeye gerek olmadığı kanaatindeyiz. Zira Kur'an okuyucusu ya da dinleyicisi, Peygamber efendimizin, sözü edilen şehir halkına elçilerin geldiği zamana gidip, onları müşriklere örnek vermesi şeklinde gerçekleşmesi imkânsız olmakla birlikte gereksiz bir düşünce gelmeyeceğinden âyetin ne şekilde sahîh anlam alacağına bakılarak ona göre i'râbının yapılması veya mahzûf takdir edilmesi gerekir.⁸⁴²

Görüşlerine başvuru tefsir ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili kaynaklarda, أَصْحَابِ إِدٍ cümlesine bedel olduğu⁸⁴³ ya da أَصْحَابِ الْقَرْيَةِ cümlesinin, خَيْرَ أَصْحَابِ الْقَرْيَةِ şeklinde olduğu⁸⁴⁴ veya âyetin, وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلًا مِثْلَ أَصْحَابِ الْقَرْيَةِ şeklinde takdir edildiği söylenmiştir.⁸⁴⁵

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerde vakftan bahsetmemiş, Uşmûnî ise إِدٍ'in mukaddere mutaallık olması durumunda vakfın câiz olacağını söylemiştir.⁸⁴⁶

Yukarıda zikredilen bilgilerden söz konusu yerde vakfın lâzımî olmadığı anlaşılmaktadır. Zira görüşleri zikredilen müfessirler ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde, ya إِدٍ edatı أَصْحَابِ الْقَرْيَةِ cümlesine bedel kılınmış ya da mahzûf takdir edilerek onun mansûbu kılınmıştır. Bu durumda إِدٍ edatının وَأَضْرَبَ fiilinin zarfı olduğu anlaşılma endişesi kalmayacağı için uğruna vakfın lâzımî kılındığı endişe de ortadan kalkmış olacaktır.⁸⁴⁷

Diğer yandan Secâvendî'nin, cümlenin takdirinin إِدٍِ وَأَذْكُرُ şeklinde olduğunu söylemiş olması, vakfın lâzımî olmadığı şeklinde anlaşılabilirliğinin işaretidir. Zira vakf halinde mahzûfun takdir edilmesinin câiz olması, vasl halinde de takdir edilmesinde engel bulunmadığını gösterir. Nitekim Uşmûnî, إِدٍ'in mahzûf olan bir fiile mutaallık edimesi durumunda, vakfın câiz olabileceğini söylemiştir. Bunun yanı sıra yukarıda

⁸⁴² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 291; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhit*, II, 263.

⁸⁴³ Bkz. Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 3705; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 10; Beyzâvî, *Envârû't-Tenzil*, I, 427; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, IV, 6; *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 534; Ebussuûd, *İrşâdu Akli's-Selîm İle Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, VII, 161; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XI, 277; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, VIII, 182; *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân*, XXII, 295.

⁸⁴⁴ Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'ân*, IV, 281; Nahhâs, *İ'râbu'l-Kur'ân*, V, 482; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, VII, 10; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 3705.

⁸⁴⁵ Ukberî, *et-Tibyân fi İ'râbi'l-Kur'an*, II, 202.

⁸⁴⁶ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 852; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 578; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 473; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 319.

⁸⁴⁷ Bkz. İsmail Sâdık *el-Vakfu'l-Lâzim fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 232.

görüşleri zikredilen vakf ve ibtidâ âlimleri ilgili yerde vakfın lâzımî olduğunu söylemeleri şöyle dursun vakftan dahi söz etmemiş olmaları, en azından vakfın lâzımî olmadığını ifade etmektedir. Nitekim Dâni her ne kadar ilgili yerde vakftan söz etmemişse de benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfın kâfi olduğunu söylemiştir.⁸⁴⁸ Uşmûnî'nin ise söz konusu yerde vakfın câiz olmadığını söylemiş olması, bu kanaatimizi desteklemektedir.

Ayrıca mushaflarda benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde herhangi bir vakf alâmeti konulmamış veya mutlak vakfın olduğuna işaret eden (ط) alâmeti konulmuştur.⁸⁴⁹ Secâvendî de ilgili yerlerde اِنْ in, takdiri اِنْ اِنْ olan mukadder bir fiile mutaallık olduğunu, dolayısıyla vakfın zorunlu olmadığını söylemiştir.⁸⁵⁰ Bu nedenle söz konusu yere de herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmet uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

b) Yâsîn, 36/52

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾

“Şöyle derler: “Vay başımıza gelene! Kim bizi diriltip mezarımızdan çıkardı? Bu, Rahman'ın vaad ettiği şeydir. Peygamberler doğru söylemişler.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette مَرْقَدِنَا üzerine hem (م) alâmeti hem de sekte alâmeti konulmuştur. Secâvendî ise sadece (م) alâmetini koymuş, sebebinin ise şu şekilde açıklamıştır: “Çünkü هَذَا zamiri مَرْقَدِنَا kelimesinin sıfatı olmayıp sonra gelen cümlenin mubtedâsıdır. Cümlenin vasl edilmesi durumundasonrasında gelen cümle mubtedâsız kalacaktır.”⁸⁵¹

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (م) alâmeti vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığını, dolayısıyla konulduğu yerde vakfın zorunlu olduğuna işaret etmektedir.

⁸⁴⁸ Bkz. Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 190.

⁸⁴⁹ Bkz. s. 85-86.

⁸⁵⁰ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 190-274-380-381-402.

⁸⁵¹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 358.

Müfessirlerden Taberî ve Râzî, âyet ile ilgili şunları söylemişlerdir: “Âyet iki manada yorumlanmış olup هَدَا, hem öncesindeki مَرَقِدًا'a sıfat, hem de sonrasına mubtedâ yapılmıştır. Öncesine sıfat yapılması durumunda sonrasında gelen مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ cümlesi, takdiri بِعَثْكُمْ ya da هُوَ olan bir mubtedâyâ haber olmaktadır.” Ancak Râzî mahzûfa ihtiyaç duyulmaması açısından مَرَقِدًا üzerinde vakfin evlâ olduğunu söylemiştir.⁸⁵²

Zeccâc, Mekkî b. Ebî Tâlib, Zemahşerî ve Ebû Hayyân, cümlenin مَرَقِدًا ile tamamlandığını, dolayısıyla sonra gelen هَدَا'nın mubtedâ, مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ cümlesinin ise ona haber olduğunu, ancak هَدَا'nın mecrûr konumunda مَرَقِدًا'ya sıfat yapılmasının da mümkün olduğunu söylemişlerdir. Bu durumda cümle هَدَا ile tamamlanmış olup, مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ cümlesi, takdiri هَدَا olan bir mahzûfa haber ya da حَقُّ olan bir mahzûfa mubtedâ veya haber olacaktır.⁸⁵³

İbn Atiyye ise cumhur ulemânın مَرَقِدًا üzerinde vakfin olduğu görüşünde olduğunu ifade ettikten sonra şunu söylemiştir: “مَرَقِدًا'ya işaret olabileceği için burada da cümlenin tamamlanmış olması muhtemeldir.”⁸⁵⁴

İbnu'l-Enbârî, ilgili yerde vakfin *hasen* olduğunu, Dâni ve Uşmûnî *tâm* olduğunu, Uşmûnî ayrıca kurrâdan bazılarının مَرَقِدًا'yı vasl ederek هَدَا üzerinde vakf ettiklerini söylemiştir. Nahhâs ise مَرَقِدًا üzerinde vakfin evlâ olduğunu söylemiştir.⁸⁵⁵

Öncelikle ilgili yere sektenin yanı sıra (م) alâmetinin bir arada konulmuş olmasının uygun olmadığı görünmektedir. Çünkü (م) alâmeti, zorunlu şekilde vakfi gerektirdiğinden sektenin uygulanabilirliğini ortadan kaldırmaktadır. Zira sekte sadece vasl halinde uygulanabilmektedir. Söz konusu vakf yerindeki (م) alâmeti bazı tecvîd kitaplarında şu şekilde anlatılmıştır: “Burada (م) alâmeti olduğu için üzerinde durulabilir. Dolayısıyla nefes alınır ve vakf olur. Bu, evlâ olandır. Sekte yapmak ise

⁸⁵² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, 532; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 3733.

⁸⁵³ Zeccâc, *Maâni'l-Kur'an ve I'râbuhu*, X, 549; Nahhâs, *I'râbu'l-Kur'an*, III, 400; Nahhâs, *Maâni'l-Kur'an*, V, 505; Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, VIII, 130; Mâverdî, *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, V, 24; Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muşkilü I'râbi'l-Kur'an*, II, 607; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 23; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, IX, 74; Ayrıca bkz. Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, IV, 77; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, XV, 42; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzil*, VI, 12.

⁸⁵⁴ İbn-i Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz*, IV, 526.

⁸⁵⁵ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 853; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 581-582; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 473; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 320-321.

câizdir.”⁸⁵⁶ Ancak (م) alâmeti için böyle bir ifade uygun olmamaktadır. Zira (م) alâmeti vakfın evlâ olduğuna değil, lâzımî olduğuna işarettir. Dolayısıyla مَرَقِدْنَا üzerine vakfın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulmasının uygun olacağı anlaşılmaktadır. Buna göre مَرَقِدْنَا üzerinde vakf edilerek هَذَا'nın مَرَقِدْنَا'nın sıfatı olmadığına işaret edilecektir. Vasl edilmesi durumunda ise sekte yapılarak هَذَا'nın مَرَقِدْنَا'nın sıfatı olmadığına işaret edilmiş olacaktır.

Diğer taraftan müfessirlerin ve vakf ve ibtidâ âlimlerinin vakf yeri ile ilgili söylediklerinden âyette muânaka alâmetinin de uygun olacağı anlaşılmaktadır. Zira âyet iki şekilde yorumlanmış olup Kur'an okuyucusu dilediği yerde vakf ederek dilediği anlamın oluşmasını sağlayacaktır. Ancak Hafız kıraatinde مَرَقِدْنَا üzerinde sekte olmasıyla birlikte cumhur ulemânın مَرَقِدْنَا üzerinde vakfın evlâ olduğunu söylemesi, Türkçe meâllerde âyet için verilen meâllerle de uyum arz etmesi açısından مَرَقِدْنَا üzerinde vakfın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin yanı sıra sekte alâmetinin konulmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere vakfın evlâ olduğunu ifade eden (قلى) işareti yanı sıra sekte alâmeti konulmuştur.

3.28. Sâd Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Sâd, 38/21

وَهَلْ أُنَبِّئُكَ نَبِيُّ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ

“Sana davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı aşarak mabede girmişlerdi.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette نَبِيُّ الْخَصْمِ cümlesi üzerine (م) alâmeti konularak üzerinde vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır. “Çünkü إِثْبَانِ, إِذْ zarfı değildir. Bilakis cümlenin takdîri وَادُّكُنْ إِذْ şeklindedir.”⁸⁵⁷

⁸⁵⁶ Pakdil, *Tâ’lim Tecvid ve Kıraat*, s. 211; Benzer ifadeler için bkz. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 251; Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 347.

⁸⁵⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 366.

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (م) alâmeti vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığını, cümlenin vasl edilmesi durumunda mananın bozulacağını ifade etmektedir. Nitekim Secâvendî, ilgili yerin vasl edilmesi durumunda اذ'ın اِئْتِيَانِ'nin zarfı olarak anlaşılacağını, bunun ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına neden olacağı endişesi taşımıştır. Ancak böyle bir endişeye gerek olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü Kur'an okuyucusu yahut dinleyicisi, davacıların mâbedin duvarını aşarak Dâvud (as.)'ın yanına girdikleri sırada sözü edilen haberin Peygamber (as.)'a geldiği şeklinde gerçekleşmesi imkânsız olmakla birlikte gereksiz bir düşünce gelmez. Zira âyetin bunu kastetmediği kolayca anlaşıldığından âyetin ne şekilde sahîh anlam alacağına bakılarak ona göre i'râbının yapılması ya da mahzûf takdir edilmesi gerekir.⁸⁵⁸ Bu bağlamda Zemahşerî ve Beyzâvî âyet ile ilgili şunları söylemişlerdir: “اذ' edatının, اَتَاكَ yahut التَّبَا ya da mahzûf bir fiil ile mansûb edilmiş olması düşünülebilir. اَتَاكَ ile mansûb olması imkânsızdır. Zira haberin Peygamber (as.)'a gelmesi, Dâvud (as.) zamanında olmayıp âyetin nüzûlüyle birlikte dir. التَّبَا ile mansûb olması da mümkün değildir. Zira التَّبَا Peygamber (as.) zamanında olmayıp Dâvud (as.) zamanındadır. Dolayısıyla اذ'ın mahzûf ile mansûb edilmiş olmasından başka bir seçenek kalmamaktadır. Bu durumda cümlenin takdiri; وَهَلْ اَتَاكَ نَبَاً تَحَاكُمُ الْخَضَمِ اِذْ تَسُوْرُوْا الْمِحْرَابِ “Sana, davacıların muhakemeleşmek için duvarı aşip mâbede girdikleri haberi geldi mi?” şeklindedir.⁸⁵⁹

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerde vakftan söz etmemiş,⁸⁶⁰ Uşmûnî ise vakfin câiz olmadığını şu şekilde açıklamıştır; “sonrasında gelen اذ' edatı zarf olup takdiri; تَحَاكُمُ الْخَضَمِ şeklinde bir mahzûf ile mansûptur. Dolayısıyla اذ'deki âmil içerdiği fiil manasından ötürü تَحَاكُمُ kelimesidir.”⁸⁶¹

Yukarıdaki bilgilerden söz konusu yerde vakfin lâzımî olmadığı anlaşılmaktadır. Zira görüşleri zikredilen bütün müfessirlerin yanı sıra vakf ve ibtidâ âlimlerinden Uşmûnî, vakfin zorunlu görüldüğü cümlenin sonrasında gelen اذ'ın, mahzûf ile mansûb olduğunu söylemişlerdir. Bu ise vakfin lâzımî olduğuna gerekçe olarak ilgili yerin vasl

⁸⁵⁸ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 291; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhit*, II, 263.

⁸⁵⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 82; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 41; Ayrıca bkz. Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'ân*, II, 624; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XII, 25; Devîş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, VIII, 346.

⁸⁶⁰ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 861; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 597; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 481.

⁸⁶¹ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 328.

edilmesi durumunda إِذْ'in اِثْنَانِ'in zarfı olduğu şeklinde anlaşılacağı endişesinin yersiz olduğunu göstermektedir. Zira اِثْنَانِ'in zarfı olmayıp, fiil anlamını ifade eden mahzûf kelimesinin zarfı olmaktadır. Bu durumda söz konusu yerde vakfın lâzımî olduğunu söylemek bir yana vakfın caiz olmaması dahi söz konusu olabilir.

Ayrıca yukarıda görüşleri zikredilen vakf ve ibtidâ âlimleri, ilgili yerde vakfın lâzımî olduğunu söylemeleri bir yana vakftan dahi söz etmemiş olmaları, en azından ilgili yerde vakfın lâzımî olmadığını ifade etmektedir. Zira Uşmûnî'nin de vakfın câiz olmadığını söylemiş olması, bu kanaatimizi desteklemektedir.

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra ayrıca Secâvendî'nin vakf yeri ile ilgili “إِذْ'in âmili mahzûf olup takdiri; اذُّكُزْ şeklinde” ifadesi de vaslın câiz olabileceği şeklinde anlaşılabilir. Zira vakf halinde mahzûfun takdir edilmesinin câiz olması, vasl halinde de takdir edilmesinde engel bulunmayacağını ifade etmektedir. Ayrıca mushaflarda benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde herhangi bir vakf alâmeti konulmamış ya da mutlak şekilde vakfın olduğunu ifade eden (ط) alâmeti konulmuştur.⁸⁶² Secâvendî de ilgili yerlerde إِذْ'in, takdiri اذُّكُزْ olan mukadder bir fiile mutaallık olduğunu söylemiş, dolayısıyla vakfın lâzımî olmadığını söylemiştir.⁸⁶³ Bu nedenle ilgili yere herhangi bir alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise vakfın câiz olduğunu ifade eden herhangi bir alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

b) Sâd, 38/41

وَادُّكُزْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ط

“(Ey Muhammed!) Kulumuz Eyyûb’u da an. Hani o, Rabbine, “Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu” diye seslenmişti.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette أَيُّوبَ kelimesi üzerine (م) alâmeti konularak üzerinde vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Cümlelerin vasl edilmesi durumunda إِذْ edatı, وادُّكُزْ

⁸⁶² Bkz. s. 86.

⁸⁶³ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 190-274-380-381-402.

fiilinin zarfı olarak anlaşılacak, bu ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına neden olacaktır. Hâlbuki ذٰلْ in amili mahzûftur.”⁸⁶⁴

Yukarıda zikredilen yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (م) alâmeti cümlenin vasl edilmesi durumunda mananın bozulacağını ifade ettiğinden, vakfın lâzımî olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Secâvendî ilgili yerin vasl edilmesi durumunda ذٰلْ in, وَاذْكُزْ fiilinin zarfı olarak anlaşılacağını, bunun ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına neden olacağı endişesi taşımıştır. Ancak böylesi bir endişe gerek yoktur. Zira Kur’an okuyucusu yahut dinleyicisi, emrin muhatabı olan Peygamber Efendimiz’in, Eyyûb (as.)’ın Yüce Allah’a nida ettiği zamana giderek onu anlatması şeklinde gerçekleşmesi imkânsız olmakla birlikte gereksiz bir düşünce gelmez. Çünkü âyetin bunu kastetmediği kolayca anlaşılacaktır. Dolayısıyla bu tür yerlerde âyetin ne şekilde sahîh anlam alacağına bakılarak ona göre âyetin i’râbının yapılması ya da mahzûf takdir edilmesi gerekir.⁸⁶⁵ Görüşlerine başvurulmuş müfessirler ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde, ذٰلْ in عَبَدْنَا’ye bedel olduğu söylenmiştir.⁸⁶⁶

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni söz konusu yerde vakfın yapıp yapılmayacağından bahsetmemiş,⁸⁶⁷ Uşmûnî ise ذٰلْ in mukadder bir fiil ile mansûb edilmesi durumunda vakfın câiz olacağını söylemiştir.⁸⁶⁸

Yukarıdaki bilgilerden söz konusu yerde vakfın lâzımî olmadığı anlaşılmaktadır. Zira müfessirler ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili yazarlar, ذٰلْ in عَبَدْنَا’ye bedel olduğunu, bu ise ilgili yerde vakfın caiz olmasını dahi tartışılır hale getirmektedir. Çünkü Secâvendî, bedel zikredilmeden cümlenin tamamlanmayacağından vakfın uygun olmayacağını söylemiştir.⁸⁶⁹ Ayrıca görüşleri zikredilen vakf ve ibtidâ âlimlerinin ilgili yerde vakfın lâzımî olduğunu söylemiş olmaları şöyle dursun, vakftan dahi söz etmemiş olmaları en

⁸⁶⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 367.

⁸⁶⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, V, 291; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, II, 263.

⁸⁶⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 98; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, IX, 161; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 48; Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, IV, 35; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, VII, 228; Siddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân fi Makâsidi’l-Kur’ân*, XII, 49; Harrât, *Muşkilu İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 455; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, VIII, 366; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XXIII, 127.

⁸⁶⁷ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 862; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 600; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 484.

⁸⁶⁸ Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 329.

⁸⁶⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 125.

azından vakfın lâzımî olmadığını ifade etmektedir. Uşmûnî'nin ise ilgili yerde vakfın câiz olmadığını söylemiş olması, bu kanaatimizi desteklemektedir.

Aslında Secâvendî'nin vakf yeri ile ilgili “ذِكْرُ”in âmili mahzûf olup, takdiri; ذِكْرٌ ذِكْرٌ” ifadesi, vaslın câiz olduğu şeklinde anlaşılabilir. Zira vakf halinde mahzûfun takdir edilebilir olması, vasl halinde de takdir edilmesinde engel bulunmayacağı anlamına gelmektedir. Nitekim Uşmûnî vakf yeri ile ilgili açıklamasında, ذِكْرُ”in, takdiri ذِكْرٌ olan mahzûf bir fiile mutaallık edilmesi durumunda vakfın câiz olacağını söylemiştir.

Ayrıca mushaflarda benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmet konulmuş, Secâvendî’de söz konusu yerlere aynı alâmetleri koymuştur.⁸⁷⁰ Bu nedenle ilgili yere de herhangi bir alâmeti konulmaması, konulması durumunda vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetlerden birinin konulmasının uygun olacağı kanaatindeyiz. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.29. Zumer Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Zumer, 39/3

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾

“İyi bilin ki, halis din yalnız Allah’ındır. O’nu bırakıp da başka dostlar edinenler, “Biz onlara sadece, bizi Allah’a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz” diyorlar. Şüphesiz Allah, ayrılığa düştükleri şeyler konusunda aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz Allah, yalancı ve nankör olanları doğru yola iletmez.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ cümlesi üzerine (م) alâmeti konularak üzerinde vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Çünkü sonra gelen cümlenin takdiri;

⁸⁷⁰ Bkz. s. 84-85.

مَا نَعْبُدُهُمْ şeklinde. Cümle vasl edilecek olursa مَا نَعْبُدُهُمْ cümlesinin Allah'a ait bir ifade olduğu anlaşılacak, bunun ise doğru olmadığı açıktır.⁸⁷¹

Görüşlerine başvuru tefsirlerde ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili kaynaklarda, âyet şu şekilde i'râb edilmiştir: “وَالَّذِينَ” mubtedâ, haberi ise إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ cümlesi ya da مَا نَعْبُدُهُمْ cümlesinden önce, takdiri يَقُولُونَ olan bir mahzûftur. إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ cümlesi olması durumunda مَا نَعْبُدُهُمْ cümlesi hal olmaktadır. Nisâbûrî ayrıca ilgili yerin vasl edilmesi durumunda, مَا نَعْبُدُهُمْ cümlesinin Allah'tan ihbar mahiyetinde bir ifade olduğu şeklinde anlaşılacağı gerekçesiyle vakfın lâzımî olduğunu söylemenin büyük bir yanığı olduğunu söylemiştir. Zira mubtedâ ve haberin birbirinden ayırt edilmemesi gerekmektedir.⁸⁷²

İbn Atiyye ve Râzî ise âyetin takdirinin; وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ يَقُولُونَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى şeklinde olup, يَقُولُونَ fiilinin mahzûf haber olduğunu söylemişlerdir.⁸⁷³

İbnu'l-Enbârî ve Dâni, söz konusu yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından söz etmemiş, Nahhâs vakfın câiz olmadığını,⁸⁷⁴ Uşmûnî ise mubtedâ konumunda olan وَالَّذِينَ'ye takdiri يَقُولُونَ fiili olan mahzûf bir haberin getirilmesi durumunda vakfın *hasen* olacağını, مَا نَعْبُدُهُمْ cümlesinin وَالَّذِينَ'nin haberi yapılması durumunda ise vakfın câiz olmayacağını söylemiştir.⁸⁷⁵

Yukarıda zikredilenlerden, söz konusu yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Secâvendî'nin söz konusu yerin vasl edilmesi durumunda مَا نَعْبُدُهُمْ ifadesinin Allah'a ait ihbar mahiyetinde bir ifade olacağı şeklindeki endişesi uygun değildir. Çünkü ilgili yerde vakf edildiğinde cümle; “O'nu bırakıp da başka dostlar edinenler,” şeklinde olup haberi zikredilmediğinden eksik kalmaktadır. Tam bir

⁸⁷¹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 370.

⁸⁷² Nisâbûrî, *Garâibu'l-Kur'an*, VI, 393; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 113; Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 1159; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 57; Benzer ifadeler için bkz. Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, IX, 183; Siddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XII, 79.

⁸⁷³ Ahfeş, *Maâni'l-Kur'an*, III, 22; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, I, 104; İbn Atiyye, *el-Muharrer el-Veciz fi Tefsiri Kitâbi'l-Aziz*, IV, 588; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 3833; Benzer ifadeler için bkz. Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, IV, 111; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XV, 233; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, IV, 41; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 68; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, VIII, 388; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXIII, 150.

⁸⁷⁴ Zira وَالَّذِينَ mubtedâ olup haberi henüz gelmemiştir.

⁸⁷⁵ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 867; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 487; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 605; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 332.

cümle olması için ise, takdiri يَقُولُونَ olan mahzûf bir fiilin getirilmesi gerekmektedir. Bu durumda kavî ve mekûlû (filî ve mef'ûlû) zikredilmemiş olacağından yine cümle eksik kalacaktır.

Ayrıca Secâvendî'nin vakfın lâzımî olduğuna gerekçe olarak مَا نَعْبُدُهُمْ cümlesinin takdirinin, يَقُولُونَ مَا نَعْبُدُهُمْ şeklinde olduğunu söylemiş olması, vaslın câiz olduğuna işaret olarak değerlendirilebilir. Zira vakf halinde mahzûfun takdir edilebilir olması, vasl halinde de takdir edilebileceğini ifade etmektedir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yer, يَقُولُونَ مَا نَعْبُدُهُمْ şeklinde takdir edilmiş ve vasl dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁸⁷⁶ Bu nedenle ilgili yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise vakfın câiz olmadığını ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

b) Zumer, 39/4

لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاضْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٤﴾

“Eğer Allah bir çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından dilediğini seçerdi. O, bundan uzaktır, yücedir. O, bir ve her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan Allah'tır.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَلَدًا وَكَذَلِكَ cümlesi üzerine (٧) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yerin vasl edilerek Allah'ın hemen tenzih edilmesi gerektiğini söylemiş, aynı alâmeti koymuştur.⁸⁷⁷

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (٧) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira ilgili yerde vakf edildiğinde, *“Eğer Allah bir çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından dilediğini seçerdi.”* şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen سُبْحَانَهُ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise *“O, bundan*

⁸⁷⁶ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁸⁷⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 370.

uzaktır.” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Tefsir kaynaklarında söz konusu yerde vakfın olup olmadığından bahsedilmemiş, ancak her iki cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁸⁷⁸ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise *شِبْحَانَهُ* ifadesinin isti'nâfi bir cümle olmakla birlikte i'tirâzî bir cümle olabileceği de söylenmiştir.⁸⁷⁹

İbnu'l-Enbârî ve Dâni söz konusu yerde vakftan söz etmemiş, Uşmûnî vakfın *hasen* olduğunu, Nahhâs ise vakfın *tâm* olduğunu söylemiştir.⁸⁸⁰

Yukarıdaki bilgilerden, ilgili yerde (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira sonrasında gelen *شِبْحَانَهُ* ifadesi, öncesindeki cümle ile anlam ve lafız açısından arasında herhangi bir bağ bulunmamaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁸⁸¹

Ayrıca mushaflarda benzer ifadelerin olduğu yerlerde ya herhangi bir alâmet konulmamış,⁸⁸² ya (ط) alâmeti,⁸⁸³ ya da (م) alâmeti konularak vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiş,⁸⁸⁴ DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yerlere aynı alâmeti koymuştur.⁸⁸⁵ Dolayısıyla söz konusu yere de herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetlerden

⁸⁷⁸ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 252; Nisâbüri, *Bâhiru'l-Burhân fî Maâni'l-Muşkilâti'l-Kur'an*, VI, 394; Nahhâs, *Maânil Kur'an*, VI, 151; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 114; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, XV, 234; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, IX, 184; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 85; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fî Meâni't-Tenzil*, VI, 67; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XII, 80.

⁸⁷⁹ Harrât, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, I, 458; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, VIII, 390; Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, XXIII, 152.

⁸⁸⁰ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 867; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 605; Dâni, *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 487; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 332.

⁸⁸¹ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁸⁸² Bkz. s. 72.

⁸⁸³ Bkz. s. 72.

⁸⁸⁴ Bkz. s. 73.

⁸⁸⁵ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 187-188-232.

birinin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere (ج) alâmeti konulmuştur.⁸⁸⁶

3.30. Mu'min Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Mümin, 40/28

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ ط...

“Firavun ailesinden, imanını gizlemekte olan mümin bir adam şöyle dedi: “Rabbim Allah’tır, dediği için bir adamı öldürecek misiniz? Hâlbuki o, size Rabbinizden apaçık mucizeler getirdi...”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ üzerine (ق) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, ancak vakfın uygun olmadığını şu şekilde açıklamıştır: “Her ne kadar burada vakfın câiz olduğu söylenmişse de doğrusu âyetin vasl edilmesidir. Çünkü sözü edilen kişi, Firavun ailesindedir. Firavun ailesinden olmadığı kabul edilse dahi sonra gelen cümle bahsi geçen mümini vafsettiğinden, mevsûf ile sıfatın birbirinden ayırt edilmemesi gerekir.”⁸⁸⁷

Taberî, vakf yeri ile ilgili şunları söylemiştir: “Her ne kadar bahsi geçen mümin kişinin İsrailoğullarından olduğunu söyleyenler, مُؤْمِنٌ ifadesi üzerinde vakfın uygun olacağını, Firavun’un ailesinden olduğunu söyleyenler ise uygun olmacağını söylemişlerse de bu doğru değildir.⁸⁸⁸ Çünkü burada vakfın olup olmaması, mümin kişinin İsrailoğullarından olup olmamasına bağlı değildir. Zira vakf edilecek olursa kavl ve mekûl (fiil ve mef’ûl) birbirinden ayrılmış olacağından mana tamamlanmamaktadır. Bu durumda cümle; “Mümin bir adam dedi.” şeklinde olup mümin kişinin ne dediği

⁸⁸⁶ Ezheru’ş-Şerîf Mushaflarında ilgili yere vakfın lâzımı olduğuna işaret eden alâmet konulmuştur. Bkz. İsmail Sâdık *el-Vakfu’l-Lâzim fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 68.

⁸⁸⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 376.

⁸⁸⁸ Taberî, bahsi edilen mümin kişinin Firavun ailesinden olduğu görüşündedir. Zira Firavun onun sözünü dinlemiş, Musa’yı öldürmemiştir. Eğer İsrailoğullarından olsaydı, Firavun onun sözünü dinlemez, Musa’yı öldürmeye yeltenirdi.” Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXI, 376.

anlatılmamış olacaktır.⁸⁸⁹ Diğer müfessirler ise mümin kişinin Firavun'un ailesinden olduğunu söylemiş, vakf ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamışlardır.⁸⁹⁰

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni, mümin kişinin İsrailoğullarından olduğunu söyleyenlerin *وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ* cümlesi üzerinde vakf ettiğini, Firavun'un ailesinden olduğunu söyleyenlerin ise vakf etmediklerini söylemişlerdir.⁸⁹¹ Uşmûnî ise sözü edilen mümin kişinin İsrailoğullarından olduğu kabul edilsin ya da edilmesin her iki durumda da ilgili yerde vakfın câiz olmadığını şu şekilde savunmuştur; “Mümin kişinin İsrailoğullarından olduğu kabul edilecek olsa dahi sonra gelen cümle bahsi geçen mümini vasfettiğinden mevsûf ile sıfatın birbirinden ayırt edilmemesi gerekir.”⁸⁹²

Yukarıda söylenenlerden hareketle ilgili yerde vakfın câiz olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Secâvendî'nin yanı sıra Taberî ve Uşmûnî de sözü edilen mümin kişinin, Firavun ailesinden olmadığı kabul edilecek olsa dahi kavî ve mekûl birbirinden ayrılmış olacağından vakfın uygun olmayacağını söylemişlerdir. Buna rağmen hem Secâvendî tarafından hem de mushaflarda ilgili yere vakfın caiz olabileceği alâmetinin konulması kanaatimizce uygun değildir. Kaldı ki yukarıda âyet için verilen meâlden anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meallerde de sözü edilen mümin kişinin Firavun'un ailesinden olduğu kabul edilerek âyetin meâli verilmiştir.⁸⁹³ Dolayısıyla ilgili yere vakfın câiz olduğunu ifade eden herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vakfın caiz olmadığını ifade eden (Y) alâmetinin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

⁸⁸⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 376.

⁸⁹⁰ Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 167; Ebû Hayyân, *Bahrû'l-Muhit*, IX, 251. Benzer ifadeler için bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, X, 3266; Mâverdî, *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, V, 152; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 90; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 140; İbn Teymiyye, *Dakâikü't-Tefsîr*, I, 314; *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 571; Şankitî, *Edvâu'l-Beyân fî İdâhi'l-Kur'ân-i bi'l-Kur'ân*, VI, 383; (Müfessirler, mü'min kişinin; *فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا* “Başımıza geldiğinde bizi Allah'ın azabından kim kurtarır?” şeklindeki ifadesinin, onun İsrailoğullarından olduğunun kanıtı olduğunu, zira İsrailoğullarından olsaydı, böyle bir endişesi olmazdı.”

⁸⁹¹ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 871; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 616-617; Dâni, *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 493.

⁸⁹² Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 338.

⁸⁹³ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

b) Mümin, 40/46

الَّذِينَ يُعْرِضُونَ عَلَيْهَا غُذُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾

“(Öyle bir) ateş ki, onlar sabah akşam ona sunulurlar. Kıyametin kopacağı günde de, “Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun” denilecektir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ cümlesi üzerine (قف) alâmeti konularak üzerinde vakf olduğu belirtilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “وَیَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ cümlesi öncesine atfedilsin ya da isti’ nâfi kılınsın her durumda üzerinde vakf câizdir. Fakat غُذُوًّا وَعَشِيًّا cümlesi vasl edilecek olursa, أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ üzerinde vakf evlâdır. Zira bu durumda daha sonra gelen أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ cümlesinin takdiri يُقَالُ لَهُمْ olup, âyet şu anlamdadır; “Onlara denilir ki ey Firavun ailesi! Azabın en şiddetlisine girin.” yahut “Zebanilere denilir ki! Ey Zebaniler! Firavun ailesini azabın en şiddetlisine koyun.”⁸⁹⁴

Taberî, âyet ile ilgili şunları söylemiştir: “Firavun ailesi suda boğulduktan sonra ruhları sabah akşam ateşe arz olunmaktadır. Bu durum kıyamete kadar devam edecektir. Kıyamet koştığında ise onlara; أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ denilecek ve ateşe atılacaklardır.”⁸⁹⁵

Benzer bir ifadeyle Râzî şöyle demiştir: “Ashabımız, غُذُوًّا وَعَشِيًّا cümlesinin kabir azabına delil olduğunu söylemişlerdir. Çünkü âyette Firavun ailesinin sabah akşam ateşe arz olunduğu anlatılmaktadır. Bilindiği üzere dünya hayatında Firavun ailesi sabah akşam ateşe arz olunmamıştır. Âyette kıyamet günü de kastedilmemiştir. Çünkü sonra gelen أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ifadesi, Firavun ailesinin kıyametten sonraki azabını anlatmaktadır. Dolayısıyla sabah akşam ateşe arz olunma sadece berzâh âlemindeydir.”⁸⁹⁶

Beyzâvî, İbn Teymiyye ve İbni Kesîr, âyet ile ilgili şunları söylemişlerdir: “Firavun ailesinin ruhları, kıyamete dek sabah akşam ateşe arz olunacaktır. Kıyamet koştuktan sonra ise cesed ile birlikte ateşe atılacaklardır. Bu nedenle غُذُوًّا وَعَشِيًّا cümlesinin kabir azabına delil olduğunu söylemişlerdir. Çünkü âyette Firavun ailesinin sabah akşam ateşe arz olunmamıştır. Âyette kıyamet günü de kastedilmemiştir. Çünkü sonra gelen أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ifadesi, Firavun ailesinin kıyametten sonraki azabını anlatmaktadır. Dolayısıyla sabah akşam ateşe arz olunma sadece berzâh âlemindeydir.”⁸⁹⁶

⁸⁹⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 377-378.

⁸⁹⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 396. Celâlen sahibi de aynı şekilde âyeti tefsir etmiştir. Bkz. *Tefsiru'l-Celâleyn*, s. 574.

⁸⁹⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 3909.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ وَعَشِيًّا cümlesinin akabinde denilmiştir. Bu âyet, berzâh âleminde azabın olduğuna dair Ehl-i Sünnet'in en temel delillerindendir.”⁸⁹⁷

Kurtûbî, النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا cümlesi ile anlam tamamlandığı için üzerinde vakf edilmesi gerektiğini, sonra da وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ şeklinde ibtidâ edilerek cümlenin vasl ile okunması gerektiğini söylemiştir.⁸⁹⁸

Nahhâs, Beğavî ve Ebû Hayyân وَعَشِيًّا غُدُوًّا cümlesi ile mananın tamamlandığını, النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا cümlesinin ise takdiri; يُقَالُ لَهُمْ olan bir mahzûfa mâmul olduğunu söylemişlerdir.”⁸⁹⁹

Şankîfî (1325/1973) ise söyle demiştir: “Yüce Allah, Firavun ailesinin dünyadaki azabı ile ilgili وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ “*Firavun ailesini suda boğduk.*” buyurmuştur. Berzâh azabı ile ilgili, النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا “*(Firavun ailesi) sabah akşam ateşe arz olunurlar.*” demiştir. Âhîret azabı ile ilgili ise وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ “*Kıyametin kopacağı günde, “Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun” denilecektir.*” buyurmuştur.”⁹⁰⁰

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni وَعَشِيًّا غُدُوًّا cümlesi üzerinde vakfin *tâm* olduğunu, وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ cümlesi üzerinde ise vakf olmadığını söylemişlerdir.⁹⁰¹ Uşmûnî ise وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ cümlesinden önce وَتَقُولُ şeklinde bir fiilin takdir edilmesi durumunda, وَعَشِيًّا غُدُوًّا üzerinde vakfin *tâm* olduğunu, bu durumda zaruret olmadan وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ cümlesi üzerinde vakfin doğru olmayacağını söylemiştir.⁹⁰²

Yukarıda zikredilenlerden وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ cümlesi üzerinde vakfin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ cümlesinin isti'nâfi yapılması durumunda dahi üzerinde vakfin câiz olduğu söylenemez. Çünkü bu durumda cümle; “*kıyametin kopacağı gün*” şeklinde eksik kalmaktadır. Nitekim görüşleri zikredilen müfessirlerin

⁸⁹⁷ Bkz. Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 95; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 146; İbn Teymiyye, *Dakâikü't-Tefsir*, III, 191.

⁸⁹⁸ Kurtûbî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XV, 320.

⁸⁹⁹ Nahhâs, *İ'râbu'l-Kur'an*, IV, 35; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, I, 341; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, IX, 262; Benzer ifadeler için bkz. Harrât, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'an*, 1. 472; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, VIII, 493.

⁹⁰⁰ Şankîfî, *Edvâu'l-Beyân*, 43. 34.

⁹⁰¹ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 872; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 619; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 494.

⁹⁰² Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 339.

tamamı وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ cümlesini isti'nafi yapmak suretiyle vasl halinde âyeti tefsir etmiş, görüşlerini zikrettiğimiz vakf ve ibtidâ âlimlerinden hiçbiri, ilgili yerde vakfın olduğunu söylememiştir. Bunların yanı sıra âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen bütün meâller de وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ وَعَشِيًّا وَعُذُوًّا cümlesi üzerinde vakfı, وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ cümlesinde ise vasl dikkate alarak âyetin meâlini vermişlerdir.⁹⁰³ Dolayısıyla söz konusu yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise vakfın caiz olmadığını ifade eden alâmetlerden birinin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

c) Mümin, 40/69-70

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّى يُضْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَمِمَّا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾

“Allah’ın âyetleri hakkında tartışanları görmedin mi? Nasıl da döndürülüyorlar? Onlar, kitabı (Kur’an’ı) ve elçilerimize gönderdiklerimizi yalanlayanlardır. Onlar ileride bilecekler.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette يُضْرَفُونَ üzerine hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmeti, وَمِمَّا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا cümlesi üzerine ise muânaka alâmeti ve (قف) alâmeti bir arada konulmuştur. Secâvendî ise birinci vakf yerine sadece (ج) alâmetini, ikincisine ise sadece (قف) alâmetini koymuş sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Zira الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ, الَّذِينَ كَذَّبُوا filindeki zamire bedel olabilmektedir. Sonra gelen فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ cümlesi ise tehdit mahiyetinde olduğu için ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Ayrıca الَّذِينَ كَذَّبُوا, الَّذِينَ كَذَّبُوا cümlesinin ise haber olması mümkündür.”⁹⁰⁴

Taberî ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserler, ikinci الَّذِينَ كَذَّبُوا’nın öncesindeki sıfat olduğunu söylemişlerdir.⁹⁰⁵ Bazı müfessirler ise ikinci الَّذِينَ كَذَّبُوا’nın öncesindeki bedel

⁹⁰³ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁹⁰⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 378-379.

⁹⁰⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXI, 414; Harrât, *Muşkilu İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 475; Sâfî, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, 24. 273.

olabileceği gibi, mahzûf bir muhtedâya haber yahut zemm'in mansûbu olduğunu söylemişlerdir.⁹⁰⁶

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni her iki yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından söz etmemişlerdir.⁹⁰⁷ Uşmûnî ise şöyle demiştir; “الَّذِينَ”nin muhtedâ yapılması durumunda öncesindeki âyet sonunda vakf *tâm*, mahzûf bir muhtedâya haber yapılması ya da takdiri *أعني* olan bir fiilin mansûbu yapılması durumunda ise *kâfî*dir. Zira فَسَوْفَ يَغْلَمُونَ cümlesi tehdit mahiyetinde olduğundan ibtidâ edilebilmektedir. Dolayısıyla زُشَلْنَا üzerinde vakf *hasen* yahut *kâfî*dir.”⁹⁰⁸

Secâvendî'nin vakf yerleri ile ilgili söylediklerinden âyette muânaka vakfına işaret edildiği anlaşılmaktadır. Secâvendî, birinci vakf yerinin âyet sonu olduğunu, üzerinde vakf edilmesi durumunda sonra gelen الَّذِينَ”nin muhtedâ, فَسَوْفَ يَغْلَمُونَ cümlesinin ise haber olacağından زُشَلْنَا üzerinde vakfın câiz olmadığını söylemiştir. Bu durumda âyetlerin meâli şu şekilde olmaktadır; “*Bakmaz mısın o Allahın âyetlerinde mücadeleye kalkanlara nereden döndürülüyorlar? Kitaba ve Resullerimizi gönderdiğimiz şeylere yalan diyenler artık ileride bileceklerdir.*” Nitekim Türkçe meâllerin birçoğunda âyetlerin meâli bu şekilde verilmiştir.⁹⁰⁹ İkincisi ise âyet sonunun vasl edilerek زُشَلْنَا üzerinde vakf olduğunu söylemiştir. Bu durumda âyetlerin meâli şu şekilde olmaktadır; “*Allah'ın âyetleri hakkında tartışanların, Kitabı ve elçilerimize gönderdiklerimizi yalanlayanların, nasıl da döndürdüklerini görmedin mi? Onlar ileride bilecekler.*” Ancak, her ne kadar yukarıda görüşleri zikredilen müfessirler ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde الَّذِينَ”nin öncesine sıfat yapılarak bu şekilde bir meâl mümkün olsa da müracaat edilen meâllerden hiç biri âyetin meâlini bu şekilde vermemiştir.

Secâvendî'nin söylediklerinin yanı sıra vakf yerleri ile ilgili yukarıda zikredilenlerden, muânaka vakfı olduğu söylenen her iki yerde de vakfın câiz olabileceği anlaşılmaktadır. Zira الَّذِينَ, takdiri هُمْ olan mahzûf bir muhtedâya haber ya da takdiri *أعني* olan bir fiilin mansûbu olabileceği söylenmiştir. Nitekim âyet için yukarıda

⁹⁰⁶ Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhîr*, IX, 271; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, IV, 274; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XII, 212; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, VIII, 517.

⁹⁰⁷ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 873; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 622; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 495.

⁹⁰⁸ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 340.

⁹⁰⁹ Bkz. Elmalılı; Ayrıca bkz. Ö. N. Bilmen; S. Ateş; M. Esed.

verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen bazı Türkçe meâller de الَّذِينَ'yi takdiri هُمْ olan mahzûf bir mubtedâya haber yapmak sûretiyle âyetin meâlini vermişlerdir.⁹¹⁰ Dolayısıyla söz konusu yerlerde muânaka vakfına gerek olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle ilgili yerlere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise sadece وَحَفِظْنَا عَلَيْكَ عَلَيْكَ üzerinde vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da sadece وَحَفِظْنَا عَلَيْكَ üzerine vaslın evlâ olduğunu ifade eden (صلى) işareti konulmuştur.

3.31. Fussilet Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Fussilet, 41/12

فَقَضَيْنَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ

الْعَلِيمِ

“Böylece onları, iki günde (iki evrede) yedi gök olarak yarattı ve her göğe kendi işini bildirdi. En yakın göğü kandillerle süsledik ve onu koruduk. İşte bu, mutlak güç sahibi ve hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette بِمَصَابِيحٍ üzerine (ق) alâmeti konulmuştur. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere (ط) alâmetini koymuş, herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.⁹¹¹

Taberî, وَحِفْظًا üzerinde vakftan söz etmemiş, وَحِفْظًا üzerinde vakf ile ilgili ise şunları söylemiştir: “Nahivciler, وَحِفْظًا kelimesinin mansûb edeni hakkında farklı görüşler beyan etmişlerdir. Bazıları, وَحِفْظًا وَحِفْظًا şeklinde mahzûf bir fiil ile mansûb olduğunu, diğerleri ise cümlenin وَحِفْظًا وَحِفْظًا manası üzerine mansûb olduğunu, zira (و) harfi düşürüldüğünde âyet; وَحِفْظًا وَحِفْظًا şeklinde olduğunu söylemişlerdir.⁹¹²

⁹¹⁰ Bkz. H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; Ali Bulaç; A. Uğur; G. Onan.

⁹¹¹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 380.

⁹¹² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 441. (İkinci görüşe göre ilgili yerde vakf câiz değildir.) Benzer ifadeler için bkz. Ahfeş, *Maâni'l-Kur'an*, IV, 4; Zeccâc, *Î'râbu'l-Kur'an*, IV, 381; Nahhâs, *Î'râbu'l-Kur'an*, IV, 52; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, VII, 166; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, XV, 342; *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 580; Derviş, *Î'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, VIII, 536; Sâfî, *el-Cedvel fi Î'râbi'l-Kur'an*, 24. 288.

وَحَفِظْتَاهَا Taberî'nin söylediklerine benzer ifadelerle âyetin وَحَفِظْتَاهَا manasında olmasının mümkün olduğu gibi, وَحَفِظْنَا الْمَصَابِيحَ زِينَةً وَحَفِظْنَا anlamında mef'ûlun lehû olmasının da câiz olduğunu söylemişlerdir.⁹¹³

İbnu'l-Enbârî, her iki yerde vakfın olup olmadığından söz etmemiş, Nahhâs ve Dâni üzerinde vakfın câiz olmadığını, وَحَفِظْنَا üzerinde ise vakfın *kâfi* olduğunu söylemişlerdir.⁹¹⁴ Uşmûnî ise söyle demiştir: “وَحَفِظْنَا kelimesinin, وَحَفِظْتَاهَا şeklinde mahzûf bir fiil ile mansûb edilmesi durumunda, وَحَفِظْنَا üzerinde vakf câizdir. Vakf edilmesi durumunda وَحَفِظْنَا kelimesinden ibtidâ edilerek üzerinde vakf edilmesi gerekmektedir. Ancak cümlenin takdirinin; وَجَعَلْنَا التُّجُومَ زِينَةً وَحَفِظْنَا anlamında olması durumunda, sadece وَحَفِظْنَا üzerinde vakf vardır.”⁹¹⁵

Yukarıda zikredilen bilgilerden وَحَفِظْنَا kelimesinin iki şekilde mansûb olduğu anlaşılmaktadır. Birincisi, وَجَعَلْنَا التُّجُومَ زِينَةً وَحَفِظْنَا anlamında mansûb olduğudur. Buna göre وَحَفِظْنَا üzerinde vakf caiz olmaz. İkincisi ise cümlenin وَحَفِظْتَاهَا şeklinde mahzûf bir fiil ile mansûb olduğudur. Buna göre وَحَفِظْنَا üzerinde vakf câiz olup, وَحَفِظْنَا şeklinde ibtidâ edilerek üzerinde vakf edilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde bir tilâvetin hoş karşılanmayacağı açıktır. Zira وَحَفِظْتَاهَا cümlesi mukadder olacağından وَحَفِظْنَا şeklinde ibtidâ edilerek üzerinde vakf edildiğinde, Secâvendî'nin vakf ve ibtidâdaki ilkelerine uygun olmamakla birlikte tilâvetin ahengi de bozulacaktır. Nitekim anlam açısından tam cümleler oluşması durumunda dahi Secâvendî, mâ'tûf üzerinde vakfın câiz olmayacağını söylemiştir. Hâlbuki ilgili yerde mahzûf takdir edilerek ancak tam cümle oluşabilmektedir. Dolayısıyla sadece وَحَفِظْنَا üzerine vakfın câiz olduğuna işaret eden alâmetin konulması, وَحَفِظْنَا üzerinde ise herhangi bir alâmetin konulmaması uygun olacaktır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâller de وَحَفِظْنَا kelimesi üzerine vasl dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁹¹⁶ Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da sadece وَحَفِظْنَا üzerine (ج) alâmeti konulmuştur.

⁹¹³ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, IV, 196; Nisâbûrî, *Bâhiru'l-Burhân fî Maâni'l-Muşkilâti'l-Kur'ân*, VI, 446. Benzer ifadeler için bkz. Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XII, 234. (İkinci görüşe göre söz konusu yerde vakf câiz değildir.)

⁹¹⁴ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 876; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 626; Dâni, *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 497.

⁹¹⁵ Bkz. Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 342.

⁹¹⁶ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

b) Fussilet, 41/40

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Âyetlerimiz konusunda (yalanlama amacıyla) doğruluktan sapanlar bize gizli kalmaz. O hâlde kıyamet gününde ateşe atılan mı, yoksa güven içinde gelen kimse mi daha iyidir? Dilediğinizi yapın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ cümlesi üzerine (ل) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Sonra gelen بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ cümlesi, söz konusu emrin tehdit mahiyetinde olduğuna işarettir. İlgili yerde vakf edilecek olursa emrin mutlak olduğu anlaşılabilir. Bunun ise en hafif şekli ibâha (özgür olma) dır. Dolayısıyla ilgili yer vasl edilerek emrin mutlak olarak anlaşılmasının önüne geçilmelidir.”⁹¹⁷

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ل) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira ilgili yerde vakf edildiğinde, âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlinden de anlaşıldığı üzere, “Dilediğinizi yapın.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise, “Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir.” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Tefsir kaynaklarında söz konusu yerde vakfın olup olmadığından bahsedilmiş, ancak üzerinde vakfın sakıncalı görüldüğü cümle ve sonrası, ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁹¹⁸ İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise vakfın sakıncalı görüldüğü cümlenin sonrasında gelen بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ cümlesinin isti’nâfi olduğu söylenmiştir.⁹¹⁹

⁹¹⁷ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 382.

⁹¹⁸ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXI, 478; Sâlebî, *el-Keşfu ve l-Beyân*, VIII, 298; Mâverdî, *en-Nuketü ve l-Uyûn*, V, 185; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, IV, 135. İbn Atiyye, *el-Muharreru’l-Vecîz*, V, 17; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’an*, XV, 366; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 116; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 183; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzil*, VI, 113; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, III, 218; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, VII, 262; Ebu’l Abbâs Ahmed b. Muhammed, *Bahru’l-Medid*, VI, 523; es-Sa’dî, *Teysîru’l-Kerîmu’r-Rahmân*, I, 750.

⁹¹⁹ Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’an ve Beyânuh*, V, 569; Harrât, *Muşkilu İ’râbi’l-Kur’an*, I, 481; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’an*, 24. 316.

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerde vakfın *tâm* olduğunu, Uşmûnî ise *hasen* olduğunu söylemiştir.⁹²⁰

Yukarıda zikredilenlerden hareketle söz konusu yerde (ﻻ) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira emrin mutlak şekilde anlaşılacağı endişesiyle ilgili yerde vakfın câiz olmadığı söylenmişse de bunun vakfa engel teşkil etmediği kanaatindeyiz. Çünkü her iki cümle anlam açısından birbirinden bağımsız tam cümleler olup, siyâk ve sibaktan emrin mutlak olmadığı kolayca anlaşılmaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meallerde de söz konusu yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁹²¹

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra görüşleri zikredilen bütün vakf ve ibtidâ âlimleri ilgili yerde vakfın olduğunu söylemiş, mushaflarda da benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde (ج) alâmeti konularak vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir.⁹²² Bu nedenle söz konusu yerde de (ﻻ) alâmetinin konulmaması, konulması durumunda vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere (صلى) işareti konulmuştur.

c) Fussilet, 41/50

وَلَئِنْ أَدَقْنَا رَحْمَةً مِّمَّا مِنْ بَعْدِ صَرَءَاءَ مَسْتَهْتَهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ
لَلْحُسْنَىٰ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾

“Andolsun! Başına gelen bir zarardan sonra kendisine tarafımızdan bir rahmet tattursak mutlaka “Bu benim hakkımdır, Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Andolsun, Rabbime döndürülürsem, şüphesiz O’nun yanında benim için daha güzel

⁹²⁰ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 877; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 627; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 498; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 343.

⁹²¹ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁹²² Mesela: “De ki: “Ona ister inanın, ister inanmayın. Şüphesiz, daha önce kendilerine ilim verilenler, Kur'an kendilerine okunduğunda derhal yüzüstü secdeye kapanırlar.” (İsrâ, 17/107) âyetinde, *قُلْ أَمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا* cümlesi sonuna (ط) alâmeti konularak mutlak şekilde vakfın olduğuna işaret edilmiştir. Yine *قُلْ إِنَّ مِنْ دُونِهِ مَا شِئْتُمْ* *فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ* *وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* “Siz de Allah'tan başka dilediğiniz şeylere ibadet edin!” De ki: “Şüphesiz hüsrana uğrayanlar, kıyamet gününde kendilerini ve ailelerini hüsrana sokanlardır.” (Zümer, 39/15) âyetinde *قُلْ أَمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا* cümlesi üzerine de (ط) alâmeti konulmuş, Secâvendî de söz konusu yerlere aynı alâmeti koymuştur. Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 264-371.

şeyler vardır” der. *Andolsun, biz inkâr edenlere yaptıklarımızı mutlaka haber vereceğiz ve andolsun, onlara mutlaka ağır azaptan tattıracağız.*”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *وَلَيْسَ أَذَقْتَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ* ve *بَعْدِ صَرَءَاءَ مَسْنَتُهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي* cümleleri üzerine (ل) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de inkârcıya ait sözün devam ettiği gerekçesiyle ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.

Tefsir kaynaklarında ilgili yerlerde vakfın olup olmadığından söz edilmemiş, ancak cümleler ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁹²³ İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise *وَلَيْسَ أَذَقْتَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ صَرَءَاءَ مَسْنَتُهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي* cümlesinin şart ve cevap olduğu, sonra gelen *وَلَيْسَ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لِحُسْنَى* ve *وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً* cümlelerinin ise tam cümleler olduğu ve öncesine atfedildiği söylenmiştir.⁹²⁴

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerlerde vakfın yapılıp yapılmayacağından bahsetmemişlerdir. Uşmûnî ise Kur’an okuyucusunun Yüce Allah’ın inkârcı hakkında bildirdiğini sadece tilâvet edip onun söylediklerine inanmadığını, Dolayısıyla söz konusu yerlerde vakf edilmesi durumunda sonra gelen cümleden ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığını söylemiştir.⁹²⁵

Yukarıda zikredilenlerden hareketle söz konusu yerlerde (ل) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira (ل) alâmeti hiçbir şekilde vakfın câiz olmadığını ifade ettiğinden, zorunlu durumlarda üzerinde vakf edilecek olsa dahi öncesinden ibtidâyı gerekli kılmaktadır. Hâlbuki söz konusu cümleler, anlam açısından birbirinden bağımsız tam cümleler olup siyâk ve sibakından ibtidâ edilmesi sakıncalı görülen cümlelerin inkârcıya ait olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Bu sebeple inkârcıya ait sözün devam ettiği gerekçesiyle vakfın sakıncalı olduğunun söylenmesi isabetli görünmemektedir.

⁹²³ Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXI, 490; Sâlebi, *el-Keşfu ve’l-Beyân*, VIII, 300; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, IV, 136; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 210; İbn Atiyye, *el-Muharreru’l-Veciz*, V, 21; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XV, 373; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 119; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhîr*, IX, 316; İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 186; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzil*, VI, 114; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, III, 221; Ebussuûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İle Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm*, VIII, 18; Mucîruddîn, *Fethu’r-Rahmân*, VI, 166; Bursevî, *Rûhu’l-Beyân*, VIII, 213; Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, XII, 266.

⁹²⁴ Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, IX, 6; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XXV, X,

⁹²⁵ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 879; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 630; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 499; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 344.

Zira Uşmûnî'nin de dediği gibi, Kur'an okuyucusu inkârcı hakkında Allah'ın bildirdiğini sadece tilâvet etmiştir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen meâllerde de söz konusu yerde vakf olduğu dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁹²⁶

Ayrıca söz konusu yerlerde zorunlu olarak vakf edildiğinde öncesinden ibtidâ edilmesi gerektiğine göre öncesindeki cümleler de inkârcıya ait olduğu için âyetin ilk cümlesi وَلَئِنْ أَدْفُتَاهُ رَحْمَةً cümlesinden ibtidâ edilmesi gerekecektir. Bu durumda zorunlu olarak yapılan vakfin bir anlamı kalmamaktadır. Dolayısıyla zorunlu olarak vakf edildiğinde ibtidâ için en uygun seçenek vakfin sakıncalı görüldüğü yerlerin sonrasında gelen cümlelerdir. Nitekim mushaflarda benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde (ﻻ) alâmeti konulmamış,⁹²⁷ Secâvendî de koymamıştır.⁹²⁸ Dolayısıyla ilgili yerlerde de herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda zorunlu durumlarda vakfin câiz olduğunu ifade eden (ص) alâmetinin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yerlere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.32. Zuhruf Sûresindeki Vakf İşaretleri

Zuhruf, 43/81

قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ

“(Ey Muhammed!) De ki: “Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, ona kulluk edenlerin ilki ben olurdum.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَلَدٌ üzerine (ق) alâmeti konularak vakfin câiz olduğuna işaret edilmiştir. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, sebebinin şu şekilde açıklamıştır: “قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ cümlesindeki إِنْ'in nâfiye olup, âyetin “Rahmân'ın hiç bir çocuğu yoktur.” anlamında olduğu söylenmiştir. Ancak en doğrusu cümlenin vasl edilerek إِنْ'in şart edatı yapılmasıdır. Çünkü âyet; “Zannettiğiniz gibi

⁹²⁶ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁹²⁷ Bkz. s. 152.

⁹²⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 268.

eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, ona kulluk edenlerin ilki ben olurdum.” anlamında olup, Rahmân'ın çocuğu olmadığı kat'î şekilde ifade edilmiştir.⁹²⁹

Taberî, *ûl* edatının hem nefy hem de şart edatı olarak âyetin yorumlandığını zikretmiş ve şöyle demiştir: “Bana göre doğru olanı *ûl*'in şart edatı olarak âyetin yorumlanmasıdır. Zira nâfiye yapılması durumunda âyet; “Allah'ın hiçbir çocuğu yoktu.” anlam alacaktır. Bu durumda cahil müşrik, önceleri Allah'ın çocuğunun olmadığını, ancak sonra çocuk edindiğini vehmedebilecektir. Dolayısıyla âyetin doğru okunması şöyledir; “ey Rasulüm! Meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söyleyen kavminin müşriklerine şunu de! Eğer Allah'ın bir çocuğu olsaydı herkesten önce ben ona ibadet ederdim. Ancak onun hiçbir çocuğu olmadığı gibi, O'na çocuk da yaşmamaktadır. Bu nedenle ben yalnız O'na ibadet ediyorum.”⁹³⁰

Râzî, âyetin, Peygamber (as.)'ın Allah'a çocuk isnad edilmesine karşı çıkmasının, müşriklerle tartışma ve inatlaşma sebebiyle olmadığını en güzel şekilde ifade ettiğini söylemiştir. Zira Allah'ın çocuk edindiği isbat edilseydi, onu kabullenme ve ona hizmet etme noktasında, Peygamber (as.)'ın onlardan daha hırslı olacağını ifade etmektedir demiştir.⁹³¹

Nesefî, bir örnekle âyetin şu bağlamda anlaşılması gerektiğini söylemiştir: “Babası padişah olan birinin yüceltildiği gibi Allah'ın bir çocuğu olsaydı elbette o da yüceltilirdi. Dolayısıyla Peygamber (as.) onu yüceltme noktasında en hırslı kişi olacaktı. Bu faraza olarak varid olmuş, Allah'a çocuk isnad edilmesi kesin bir dille nefyedilmiştir.”⁹³²

Diğer tefsirler ve *i'râbu'l-Kur'an* ile ilgili eserlerde, *ûl*'in faraza anlamında şart edatı olduğu, dolayısıyla âyetin Allah'ın çocuk edindiği kesin şekilde reddedildiği belirtilmiştir.⁹³³

⁹²⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 392.

⁹³⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 651.

⁹³¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 4005.

⁹³² Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, IV, 101.

⁹³³ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, VII; 223; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 268; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhîr*, IX, 389; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 241. Ayrıca bkz. *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 602; Harrât, *Muşkilu'l-Râbi'l-Kur'an*, I, 495; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IX, 111.

İbnu'l-Enbârî, söz konusu yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından bahsetmemiştir.⁹³⁴ Nahhâs, اِنْ'in ma anlamında nefy edatı olup, vakfın وَلَدٌ üzerinde olması gerektiğini söyleyenlerin olduğunu, ancak vakfın âyetin sonunda olması gerektiğini söylemiştir.⁹³⁵ Dâni ve Uşmûni ise herhangi bir açıklama yapmadan اِنْ'in nâfiye yapılması durumunda vakfın وَلَدٌ üzerinde, şart yapılması durumunda ise âyetin sonunda olması gerektiğini söylemişlerdir.⁹³⁶

Yukarıda zikredilen bilgilerden söz konusu yerde vakfın uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira görüşleri zikredilen bütün müfessirler, اِنْ'in şart edatı olduğunu kabul ederek âyeti tefsir etmiş, âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de اِنْ, şart edatı kabul edilerek âyetin meâli verilmiştir.⁹³⁷ Bu nedenle ilgili yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda vakfın caiz olmadığını ifade eden alâmetin konulmasının uygun olacaktır. Zira bu, tefsir kaynaklarında âyet için yapılan yorum ve Türkçe meâllerde âyet için verilen meâllerle de uyum arzedecektir. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.33. Duhân Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Duhân, 44/43-44-45

اِنَّ شَجَرَةَ الرَّقْمِۙ طَعَامُ الْاٰثِمِۙ كَالْمُهْلِۙ يَغْلِي فِي الْبَطْوٰنِۙ

“Şüphesiz, zakkum ağacı, günahkârların yemeğidir. O, maden eriyiği gibidir. Karımlarda kaynar.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette طَعَامُ الْاٰثِمِ ve كَالْمُهْلِ cümleleri üzerine hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmeti bir arada konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî ise her iki yere sadece (ج) alâmetini koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “طَعَامُ الْاٰثِمِ üzerinde vakf câizdir. Çünkü sonrasında gelen كَالْمُهْلِ’deki câr, takdiri هِيَ olan bir mahzûfun haberi olması mümkün olduğundan ibtidâ edilebilmektedir. Bu durumda cümlenin takdiri; هِيَ şeklindedir. Ayrıca كَالْمُهْلِ üzerinde de vakf câizdir. Zira يَغْلِي فِي الْبَطْوٰنِ cümlesi, takdiri هُوَ olan bir mahzûfa haber olabilmektedir. Bu durumda cümlenin takdiri; هُوَ يَغْلِي فِي

⁹³⁴ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 886.

⁹³⁵ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 647.

⁹³⁶ Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 511; Uşmûni, *Menâru'l-Hudâ*, s. 352.

⁹³⁷ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

الْبَطُونِ şeklindedir. Bu nedenle âyet sonunun vasl edilmesi durumunda كَالْمُهْلِ üzerinde vakf edilmelidir.”⁹³⁸

Tefsir kaynaklarında ilgili yerlerde vakfın olup olmadığından söz edilmemiş, ancak âyetler ayrı ayrı ele alınarak tefsir edilmiştir.⁹³⁹ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise إِنَّ شَجَرَةَ الرَّقُومِ طَعَامُ الْأَثِيمِ cümlesinin إِنَّ ismi ve haberinden oluştuğu, كَالْمُهْلِ ifadesinin ikinci haber olduğu, يَغْلِي فِي الْبَطُونِ cümlesinin ise الرَّقُومِ kelimesinin hali yahut mahallen mansûb olup, كَالْمُهْلِ'ye mutaallık olduğu söylenmiştir.⁹⁴⁰

İbnu'l-Enbârî ve Dâni ilgili yerlerde vakftan söz etmemiş,⁹⁴¹ Nahhâs ve Uşmûnî ise كَالْمُهْلِ üzerinde vakfın olmadığını, ancak تَغْلِي şeklindeki kıraate göre كَالْمُهْلِ üzerinde vakfın câiz olduğunu söylemişlerdir.⁹⁴²

Öncelikle yukarıda zikredilen vakf yerlerinde hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmetinin bir arada konulmasının uygun olmadığını belirtelim. Zira muânaka alâmeti konulduğu yerlerin ilkinde vakfi diğerinde ise vaslı yahut aksini gerekli kılmakta iken, (ج) alâmeti konulduğu yerlerin ikisinde de vakfın câiz olduğuna işaret etmektedir.

Secâvendî'nin yukarıda vakf yerleri ile ilgili söylediklerinden âyette muânaka vakfi olduğu anlaşılmamaktadır. Zira Secâvendî, âyet sonu olan طَعَامُ الْأَثِيمِ üzerinde vakf edilmesi durumda, sonra gelen كَالْمُهْلِ ifadesinin takdiri هِيَ olan bir mubtedâya haber olduğunu, daha sonra gelen cümlelerin takdirinin ise هُوَ يَغْلِي فِي الْبَطُونِ şeklinde olduğunu söylemiştir. Bu ise muânaka alâmeti konulan her iki yerde aynı okuyuşta vakfın câiz olduğunu ifade etmektedir. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâl de her iki yerde vakf esas alınarak âyetin meâli verilmiştir.

Ayrıca كَالْمُهْلِ üzerinde vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetin de uygun olmadığı kanaatindeyiz. Yukarıda görüşleri zikredilen İbnu'l-Enbârî ve Dâni'nin söz konusu yerde vakftan söz etmemeleri, Nahhâs ve Uşmûnî'nin ise sadece تَغْلِي şeklindeki

⁹³⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 396.

⁹³⁹ Bkz. Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, IV, 160; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 43; Nahhâs, *Maâni'l-Kur'an*, VI, 412; Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, VIII, 355; Mâverdi, *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, V, 257; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz*, V, 67; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 259; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 260.

⁹⁴⁰ Harrât, *Muşkilü İ'râbi'l-Kur'an*, I, 498; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IX, 132; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXV, 134.

⁹⁴¹ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 888; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 514.

⁹⁴² Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 652; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 355.

kıraate göre vakfın câiz olabilceğini söylemiş olmaları, كَالْمُهْلِ üzerinde vakfın uygun olmadığını göstermektedir. Nitekim müracaat edilen birçok meâl de, كَالْمُهْلِ üzerinde vaslı esas alarak âyetin meâlini vermiştir.⁹⁴³

Diğer taraftan mushaflarda benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde herhangi bir alâmet konulmamıştır. Mesela: (Susuzluktan) “وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ” *(Susuzluktan) feryat edip yardım dilediklerinde, maden eriyiği gibi, yüzleri yakıp kavuran bir su ile kendilerine yardım edilir.*⁹⁴⁴ âyetinde, كَالْمُهْلِ üzerine herhangi bir alâmet konulmamış, DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de herhangi bir alâmet koymamıştır.⁹⁴⁵ Bu nedenle söz konusu yere de herhangi bir alâmetin konulmayıp sadece âyetlerin sonunda vakf edilerek tilâvet edilmesi uygun olacaktır. Zira bu şekilde tilâvet edilmesi, Peygamber (as.)’ın kıraatine uygun olmakla birlikte âyetlerin kâfiyelerinin oluşturduğu ahenk ortaya çıkacak, Türkçe meâllerde âyet için verilen meallerle de uyum arz edecektir. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yerlere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

b) Duhân, 44/48-49

ثُمَّ ضَبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾

“Sonra başının üstüne kaynar su azabından dökün. (Deyin ki:) “Tat bakalım! Hani sen güçlüydün, şerefliydin!”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette ذُقْ kelimesi üzerine hem (ل) alâmeti hem de (ج) alâmeti bir arada konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî ise sadece (ل) alâmetini koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “ذُقْ fiilinden sonra gelen اِنَّ’nin اَنَّ şeklinde okunması durumunda, ذُقْ üzerinde vakf câiz olmaz. Çünkü bu durumda cümle; لَاتَنَّ ya da بَاتَنَّ şeklinde olmaktadır. Fakat اِنَّ ile okunması durumunda vakf caiz olmakla birlikte vasl evlâdır. Zira cümle فَاتَنَّ şeklindedir.”⁹⁴⁶

⁹⁴³ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁹⁴⁴ Kehf, 18/29.

⁹⁴⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 267.

⁹⁴⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 396; Benzer ifadeler için bkz. Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 1222.

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (ﻻ) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ﻻ) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlelerin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki ilgili yerde vakf edildiğinde “*Tat bakalım!*” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen *إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ* cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise; “*Hani sen güçlüydün, şerefliydin!*” şeklinde anlam açısından yine tam bir cümle oluşmakla birlikte ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf olduğu dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁹⁴⁷

Tefsir kaynaklarında ilgili yerde vakfın olup olmadığından bahsedilmemiş, ancak üzerine (ﻻ) alâmeti konulan cümle ve sonrasında gelen cümle ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.⁹⁴⁸ Diğer bazı müfessirler ise, Secâvendî'nin dediği gibi *إِنَّ* ile okunması halinde sonrasında gelen cümlelerin isti'nâfi olacağını, *أَنَّ* ile okunması durumunda ise isti'nâfi olmayacağını söylemişlerdir.⁹⁴⁹ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise *ذُئ* fiilinin takdiri *لَهُ يُقَالُ لَهُ* şeklinde mahzûf bir kavlin mekûlü (fiilin mef'ûlü) olduğu, sonra gelen *إِنَّكَ* cümlesinin ise isim cümlesi olduğu söylenmiştir.⁹⁵⁰

İbnu'l-Enbârî, söz konusu yerde mutlak vakf olduğunu, Nahhâs, Dâni ve Uşmûnî ise vakfın *kâfi* olduğunu söylemişlerdir.⁹⁵¹

Yukarıda vakf yeri ile ilgili söylenenlerden ilgili yerde vakfın sakıncalı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Secâvendî dâhil görüşleri zikredilen bütün müfessirler ve vakf ve ibtidâ âlimleri *ذُئ* ifadesinden sonra gelen *إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ* cümlesinin *إِنَّكَ* şeklinde okunması durumunda söz konusu yerde vakfın câiz olacağını söylemişlerdir. Türkiye'de

⁹⁴⁷ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁹⁴⁸ Bkz. Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, IV, 161; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 48; Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, IV, 428; Mâverdî, *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, II, 257; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, V, 68; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 4018; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhîd*, IX, 408; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 260; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzil*, II, 152; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, XIII, 287; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 560; Ebussuûd, *İrşâdu Akli's-Selîm İle Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, VIII, 65; Siddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XII, 410.

⁹⁴⁹ Nahhâs, *İ'râbu'l-Kur'an*, IV, 135; Sâlebî, *el-Kesfu ve'l-Beyân*, VIII, 356; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV, 182; Ukberî, *İmlâu Mâ Menne Bihi'r-Rahmân*, II, 231; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVI, 151; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 260.

⁹⁵⁰ Bkz. Harrât, *Muşkilu'l-Râbi'l-Kur'an*, I, 498; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IX, 135.

⁹⁵¹ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 888; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 652; *ed-Dâni*, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 514; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 355.

tilâvet edilen mushaflar Hafs kıraatine göre oluşturulduğu için اِنَّكَ şeklinde kesre ile okunmaktadır. Buna rağmen mushaflarda ilgili yere (ج) alâmetinin yanı sıra (ل) alâmetinin konulması, okuyucunun zihninde kargaşaya neden olduğundan uygun değildir. Kanaatimizce söz konusu alâmetler, Secâvendî'nin اِنَّكَ şeklindeki kıraate işaret etmesi sebebiyledir. Ancak birçok yerde farklı kıraatlere işaret ederek Secâvendî vakfın caiz olup olmadığına işaret ettiği halde Türkiye'de tilâvet edilen mushaflar Hafs kıraatine göre oluşturulduğu için mushafa yansıtılmamış,⁹⁵² buna gerek te yoktur. Dolayısıyla söz konusu yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise sadece vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Zira Secâvendî her ne kadar ilgili yere (ج) alâmetini koymuşsa da vakf yeri ile ilgili açıklamasında cümlenin vasl edilmesinin evlâ olduğunu söylemiştir. Buna rağmen hem kendisi tarafından hem de mushaflarda ilgili yere vaslın evlâ olduğuna işaret eden alâmetin değil de (ج) alâmetinin konulmuş olması uygun değildir. Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.34. Câsiye Sûresindeki Vakf İşaretleri

Casiye, 45/21

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾

“Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini, inanıp salih amel işleyenler gibi kılacağımızı; hayatlarının ve ölümlerinin bir olacağını mi sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyetin sonuna rükû' alâmeti konulmuştur. İlgili yerde kıraatin kat' edilemeyeceği iddiasında değiliz. Zira sonra gelen âyet ile anlam ve lafız açısından güçlü bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak rükû' alâmetinin sonra gelen âyet sonuna konulması daha uygun olacaktır. Zira rükû' alâmetinin konulduğu âyetin öncesindeki âyetlerde, kötülük edenlerin, iman edip salih amel işleyenler ile hem dünyada hem de âhirette asla eşit tutulmayacakları haber

⁹⁵² Mesela Secâvendî: مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا âyetinde مَتَاعَ kelimesini مَتَاعَ şeklinde zamme ile okuyanların vakf etmelerinde sakınca bulunmadığını söylemiştir. Ancak Hafs kıraatinde مَتَاعَ şeklinde okunduğu için Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda مَتَاعَ cümlesi sonuna sadece (ل) alâmeti konulmuştur. Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 230.

verilmiştir. Sonra gelen *وَحَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ* “Allah, gökleri ve yeri, hak ve hikmete uygun olarak, herkese kazandığının karşılığı verilsin diye yaratmıştır. Onlara zulm edilmez.”⁹⁵³ âyeti ise öncesindeki âyetin devamı niteliğinde olup, zulme uğramaksızın her kişinin yaptığı için karşılığını bulacağı vurgulanmıştır.

Müfessirler, rükû’ alâmetinin konulduğu âyetten sonra gelen *وَحَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ* âyetini de öncesindeki âyet grubunda ele almışlardır.⁹⁵⁴ Dolayısıyla rükû’ alâmetinin bu âyetin sonunda olması, ondan sonra gelen *أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَرْمِيَهُ وَآصَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مَنْ يَهْدِيهِ مَنْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ* “Nefsinin arzusunu ilâh edinen, Allah’ın; (hâlini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah’tan başka kim doğru yola eristirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?” âyetinin ise yeni âyet grubunun başlangıcı olması daha uygun olacaktır.

3.35. Muhammed Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Muhammed, 47/4

فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْنَتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَانَ فِإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ۗ ذَٰلِكَ ۗ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَآتَتْصِرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِّيَبْلُوَ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ ۗ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضَلَّ

أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾

“(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihâyet onları çokertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur. Eğer Allah dileseydi, onlardan oç alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *حَتَّىٰ إِذَا أَثْنَتُمُوهُمْ* cümlesi üzerine (٧) alâmeti konularak vakfin câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı

⁹⁵³ Casiye, 45/22.

⁹⁵⁴ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, IV, 186; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 267; el-Bikâî, *Nazmu’d-Durer*, VII, 101; *Fethu’l-Kadir*, 5, 12.

alâmeti koymuş, gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: “فَشُدُّوا الْوَتَاقَ” cümlesi üzerinde vakf câiz değildir. Zira sonrasında (ف) harfi gelmiş, بَعْدُ kelimesi de öncesine mutaallıktır. Fakat şart cümlesinden ibtidâ edileceği için ilgili yerde vakf edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.”⁹⁵⁵

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (ل) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ل) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki ilgili yerde vakf edildiğinde, “Nihâyet onları çökertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Daha sonra gelen cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise, “Bundan sonra, savaş sona erinceye dek (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin.” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Tefsir kaynaklarında söz konusu yerde vakfın olup olmadığından bahsedilmemiş, ancak sonra gelen فَأَمَّا مَنَّا بَعْدُ وَأَمَّا فِدَاءٌ cümlesi isti'nâfi kabul edilerek tefsir edilmiştir.⁹⁵⁶ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise حَتَّى إِذَا أَنْتَضْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَاقَ ve فَأَمَّا مَنَّا بَعْدُ وَأَمَّا فِدَاءٌ حَتَّى cümlelerinin şart ve cevaptan oluştuğu söylenmiştir.⁹⁵⁷

İbnu'l-Enbârî ve Dâni söz konusu yerde vakftan bahsetmemiş, Nahhâs ve Uşmûnî ise vakfın *tâm* olduğunu söylemişlerdir.⁹⁵⁸

Yukarıda vakf yeri ile ilgili söylenenlerden hareketle ilgili yerde vakfın câiz olduğu anlaşılmaktadır. Zira Secâvendî her ne kadar ilgili yere (ل) alâmetini koymuşsa da sonra gelen şart cümlesinden ibtidâ edileceği için vakfın sakıncalı olmadığını söylemiştir. Buna rağmen hem kendisi tarafından hem de mushaflarda ilgili yerde vakfın caiz olmadığını ifade eden (ل) alâmetinin konulması uygun değildir. Ayrıca görüşleri

⁹⁵⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 404.

⁹⁵⁶ Bkz. Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, V, 9; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 154; Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, V, 6; Mâverdî, *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, V, 293; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 4057; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVI, 226; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 189; Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, I, 4837; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, IV, 120; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, 6, 173; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 282; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, 35; Şankî, *Edvâu'l-Beyân*, 50. IX,

⁹⁵⁷ Harrât, *Muşkilü İ'râbi'l-Kur'an*, I, 507; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IX, 200; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXVI, 208.

⁹⁵⁸ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 896; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 663; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 523; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 361.

zikredilen müfessirler ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili telif yapanların, فَأَمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِنَّمَا فِدَاءٌ cümlesinin isti'nâfi olduğunu, Nahhâs ve Uşmûnî'nin ilgili yerde vakfin *tâm* olduğunu söylemiş olmaları, söz konusu yere vakfin caiz olduğunu ifade eden alâmetin konulmasının uygun olacağını göstermektedir. Zira bu, tefsir kaynaklarında yapılan yorumların yanı sıra Türkçe meâllerde âyet için verilen meâllerle de uyum arz edecektir. Nitekim yukarıda âyet için verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf olduğu dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.⁹⁵⁹ Medine'de ve Şam'da basımı yapılan mushaflarda ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamış, Kahire'de basımı yapılan mushaflarda ise (ل) alâmeti konulmuştur.

Mushaflarda yukarıda zikredilen âyette ayrıca حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا cümlesi üzerine muânaka alâmeti yanı sıra (ج) alâmeti, ذَلِكَ üzerine ise hem muânaka alâmeti hem de (ط) alâmeti konulmuştur. Secâvendî ise birinci vakf yerine sadece (ج) alâmetini, ذَلِكَ üzerine ise sadece (ط) alâmetini koymuş, gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: “أَوْزَارَهَا üzerinde vakf edildiğinde ذَلِكَ'nin haberi mahzûf olup, takdiri كَذَلِكَ şeklindedir. Ancak mahzûfa ihtiyaç duyulmaması açısından ذَلِكَ'nin öncesiyle birlikte okunması evlâdır.”⁹⁶⁰

Görüşlerine başvuru bazı müfessirler, ذَلِكَ'nin mahzûf bir mubtedânın haberi olup âyetin; اَفْعَلُوا الشكلinde olduğunu söylemişlerdir.⁹⁶¹ Bazı müfessirler ذَلِكَ'nin, اَفْعَلُوا الشكلinde mahzûf bir fiil ile mansûb olup isti'nâfi olduğunu⁹⁶² ya da takdiri حُكْمِ الْكُفَّارِ شکلinde ذَلِكَ'nin mahzûf bir haberin mubtedâsı olabileceğini,⁹⁶³ sonra gelen şart

⁹⁵⁹ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

⁹⁶⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 404.

⁹⁶¹ Nahhâs, *İ'râbu'l-Kur'an*, IV, 179; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 319; Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 1243; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, V, 98; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVI, 229; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, I, 189; *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 618; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, 35; Mucîruddîn, *Fethu'r-Rahmân*, VI, 310; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IX, 200; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXVI, 207; Siddik Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XIII, 53.

⁹⁶² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 319; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVI, 229; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, I, 189; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, 36; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IX, 200; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXVI, 207.

⁹⁶³ Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 319; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVI, 229; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, 36.

cümlesinin ise isti'nâfi olduğunu söylemişlerdir.⁹⁶⁴ Diğerleri ise *أَوْزَارَهَا* üzerinde vakf, *ذَلِكَ* üzerinde ise vaslı dikkate alarak âyeti tefsir etmişlerdir.⁹⁶⁵

İbnu'l-Enbârî ve Dâni *أَوْزَارَهَا* üzerinde vakfın *hasen* olduğunu, Nahhâs ve Uşmûnî ise *kâfi* olduğunu söylemiş, *ذَلِكَ* üzerinde ise vakftan bahsetmemişlerdir.⁹⁶⁶

Yukarıda söz konusu yerlere muânaka alâmetinin yanı sıra (ج) ve (ط) alâmetlerinin konulmasının uygun olmadığı görülmektedir. Zira muânaka alâmeti konulduğu yerlerin ilkinde vakfi, diğerinde ise vaslı yahut aksini gerekli kılmakta iken (ج) ve (ط) alâmetleri, konulmuş olduğu yerlerin ikisinde de vakfın câiz olduğuna işarettir.

Secâvendî'nin yukarıda vakf yerleri ile ilgili söylediklerinden âyette muânaka vakfına ihtiyaç olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Muânaka alâmetinin konulduğu her iki yerde de vakfın câiz olabileceğini söylemiştir. Nitekim *أَوْزَارَهَا* üzerinde vakf edildiğinde *ذَلِكَ*'nin haberinin mahzûf olup takdirinin *كَذَلِكَ* şeklinde olduğunu söylemiş, bu ise muânaka alâmeti konulan her iki yerde de vakfın caiz olduğu anlamına gelmektedir. Bu durumda âyetin meâli; “...Artık savaş sona erince (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Bu böyledir. Eğer Allah dileseydi, onlardan öç alırdı...” şeklinde olmaktadır. Nitekim yukarıda görüşleri zikredilen müfessirlerin çoğunluğu ve bazı Türkçe meâller, muânaka alâmetinin konulduğu her iki yerde vakfi esas olarak âyetin meâlini vermişlerdir.⁹⁶⁷

Ayrıca vakf yerleri ile ilgili yukarıda anlatılanlardan, her ne kadar muânaka alâmetinin konulduğu her iki yerde de vakfın caiz olduğu anlaşılıyorsa da kanaatimizce sadece *أَوْزَارَهَا* üzerine vakf alâmetinin konulması daha uygundur. Bu durumda âyette mahzûf takdir edilmesine ihtiyaç duyulmayacağı gibi bu şekilde yapılacak bir tilâvet, Peygamber (as.)'ın kıraatine de uygun olacaktır. Zira Peygamber (as.), her Kur'an tilâvetinde *أَوْزَارَهَا* üzerinde vakf ederek tilâvet ederdi. Bu sebeptendir ki Kûflerin

⁹⁶⁴ Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVI, 229; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 189; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, 37; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 283; Harrât, *Muşkilu'l-Râbi'l-Kur'an*, I, 507; Derviş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IX, 200; Sâfi, *el-Cedvel fi'l-Râbi'l-Kur'an*, XXVI, 207.

⁹⁶⁵ Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, V, 10; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 158; Nisâbûrî, *Bâhiru'l-Burhân fi Maâni'l-Muşkilâti'l-Kur'an*, VII, 14; Mâverdî, *en-Nuketu ve'l-Uyûn*, V, 292; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, IX, 462.

⁹⁶⁶ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 896; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 663; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 523; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 361.

⁹⁶⁷ Bkz. Ö. N. Bilmen; Ayrıca bkz. H. B. Çantay; M. Esed; Ali Bulaç.

dışındaki iddu'l-âyet âlimleri, ilgili yeri âyet sonu kabul etmişlerdir.⁹⁶⁸ Bunların yanı sıra vakf ve ibtidâ âlimlerinin de sadece *أَوْزَارَهَا* üzerinde vakfın olduğunu söylemiş olmaları bu kanaatimizi desteklemektedir. Medine ve Şam'da basımı yapılan mushaflarda sadece *أَوْزَارَهَا* üzerine vakfın câiz olduğunu ifade eden (ج) alâmeti konulmuş, Kahire'de basımı yapılan mushaflarda ise ilgili yerlere muânaka alâmeti konulmuştur.

b) Muhammed, 47/21

طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ

“İtaat ve güzel bir söz onlar için daha hayırlıdır. İş ciddileşince Allah'a verdikleri söze bağlı kalsalardı, elbette kendileri için daha iyi olurdu.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ* cümlesi üzerine (قف) alâmeti konularak üzerinde vakf edilmesi istenmiştir. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yere aynı alâmeti koymuş, sebebinin şu şekilde açıkladığıdır: “Cümlenin takdiri; *فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ كَذَّبُوا أَوْ خَالَفُوا* “iş ciddileşince ya yalan söylerler ya da sözlerinden dönerler.” şeklindedir.”⁹⁶⁹

Tefsir kaynaklarında ilgili yerde vakfın olup olmadığından bahsedilmemiş, sonra gelen *فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ* cümlesi, *إِذَا*'nın cevabı yapılarak âyet tefsir edilmiştir.⁹⁷⁰ Ebû Hayyân ise âyetin; *إِذَا كَانَ الشِّتَاءُ فَلَوْ جِئْتَنِي لَكَسَوْتُكَ* “Kış geldiğinde bana gelersen seni giydiririm.” ifadesinde olduğu gibi *فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ* cümlesinin *إِذَا*'nın cevabı olduğunu söylemiştir.⁹⁷¹ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde de *إِذَا*'nın şart edatı olduğu, *فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ* cümlesinin ise onun cevabı olduğu söylenmiştir.⁹⁷²

⁹⁶⁸ Kûfî dışındakiler; “Mekkî, Medeniyyu'l-Evvel, Medeniyyu'l-Ehîr, el-Basrî ve eş-Şâmî'dir.” Bkz. ed- Dâni, *el-Beyân fî İddi Âyi'l-Kur'an*, s. 79-81-228; Abdurrezzâk b. Ali, *Murşidu'l-Hilân ile Ma'rifeti Âyi'l-Kur'an*, I, 163.

⁹⁶⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 406.

⁹⁷⁰ Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, V, 13; Mâverdî, *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, V, 301; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 327; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 317; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, IV, 123; Saâlibî, *el-Cevâhiri'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'an*, IX, 35; *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 621.

⁹⁷¹ Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhîr*, IX, 471.

⁹⁷² Nahhâs, *İ'râbu'l Kur'an*, IV, 187; Harrât, *Muşkilü İ'râbi'l-Kur'an*, I, 509; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IX, 219; Sâfî, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, XXVI, 225.

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerde vakfın olup olmadığından bahsetmemiş,⁹⁷³ Uşmûnî ise Secâvendî'nin dediği gibi cümlenin; *فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ كَذَّبُوا أَوْ خَالَفُوا* "iş ciddileşince ya yalan söylerler yahut sözlerinden dönerler." şeklinde takdir edilmesi durumunda vakfın câiz olacağını, *فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ* cümlesinin *إِذَا*'nın cevabı kılınması durumunda ise câiz olmadığını söylemiştir.⁹⁷⁴

Yukarıda zikredilenlerden ilgili yere (ف) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanatine varmaktayız. Zira her ne kadar Secâvendî ve bazı müfessirler,⁹⁷⁵ *إِذَا*'nın cevabının takdiri; *كَذَّبُوا أَوْ خَالَفُوا* şeklinde bir mahzûfun olabileceğini söylemişlerse de, mahzûfa ihtiyaç olmadığı halde takdir edilmesi tercih edilmemektedir.⁹⁷⁶ Dolayısıyla *فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ* cümlesinin şart cümlesinin cevabı yapılması daha uygun olacaktır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer mellerde de *فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ* cümlesi şart cümlesinin cevabı yapılarak âyetin meâli verilmiştir.⁹⁷⁷ Bu nedenle ilgili yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.36. Necm Sûresindeki Vakf İşaretleri

Necm, 53/31

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَىٰ

"Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. (Bu) kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, iyilik edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırması için (böyle)dir."

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette *وَمَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ* cümlesi üzerine (ل) alâmeti konularak üzerinde vakfın sakıncalı olduğuna işaret edilmiştir. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu

⁹⁷³ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 897; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 666; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 524.

⁹⁷⁴ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 362.

⁹⁷⁵ Bkz. Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, I, 84; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 176; Nisâbüri, *Bâhiru'l-Burhân fi Maâni'l-Muşkilâti'l-Kur'an*, VII, 17; İbn Atiyyeh, V, 104; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 4069; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVI, 244; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, VI, 181; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 288; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesir*, VII, 406.

⁹⁷⁶ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 140; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhîd*, II, 178.

⁹⁷⁷ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

yere aynı alâmeti koymuş nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Çünkü sonrasında gelen *لِيَجْزِيَ*’deki (ل) öncesindeki anlama mutaallık olup âyet; “Allah, göklerdeki ve yerdeki her şeyi mülk edindi ki kişinin yaptığığın karşılığını versin.” manasındadır.”⁹⁷⁸

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (ل) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ل) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlenin tamamlanmadığını yahut sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki ilgili yerde vakf edildiğinde, “göklerde olanlar da, yerde olanlar da Allah’ındır.” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonrasında gelen *لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاؤًا بِمَا* *لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى* cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise, “kötülük yapanları yaptıklarıyla cezalandıracak, güzellik edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırarak.” şeklinde hem anlam açısından tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Zemahşerî, âyet ile ilgili şunları demiştir; “*لِيَجْزِيَ* fiilindeki (ل) harfi, öncesindeki âyette geçen *مَنْ اهْتَدَى* *هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ اهْتَدَى* yolundan sapanı daha iyi bilir. O, hidâyete ereni de daha iyi bilir.” cümlesine mutaallıktır. Zira Yüce Allah’ın hidâyete üzere olanı da dalalete sapanı da bilmiş olması, yaptıklarının karşılığını vermesini gerektirmektedir.”⁹⁷⁹ Diğer birçok müfessir de Zemahşerî’nin ifadelerine benzer ifadelerde bulunmuş, ayrıca (ل) harfinin sebebiyeti değil akıbeti ifade ettiğini, dolayısıyla *وَمَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ* cümlesinin i‘tirâzî bir cümle olduğunu söylemişlerdir.⁹⁸⁰

Râzî ise şöyle demiştir; “*لِيَجْزِيَ* fiili, âlemin yaratılışına mutaallık olmayıp *هُوَ* *إِنَّ رَبَّكَ هُوَ* *مَنْ ضَلَّ* cümlesine mutaallıktır. Dolayısıyla âyet; *مَنْ ضَلَّ* *وَاهْتَدَى يُجْزَى الْجَزَاءَ* “Hidâyete eren de dalalete sapan da karşılığını bulacaktır anlamındadır. Buna göre *وَمَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ* cümlesi, i‘tirâzîdir.”⁹⁸¹

⁹⁷⁸ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 421.

⁹⁷⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 425.

⁹⁸⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV, 311; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVII, 105; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, V, 258; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, X, 19; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, X, 75; Ebu'l Abbâs Ahmed b. Muhammed, *Bahru'l-Medîd*, VII, 356; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, IX, 197; Dervîş, *Î'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, IX, 362; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XIII, 262.

⁹⁸¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 4248.

İbnu'l-Enbârî, ilgili yerde vakfın olup olmadığından bahsetmemiş, Dâni, vakfın *kâfi* olduğunu, Nahhâs ve Uşmûnî ise *لِيَجْرِيَ* deki ل'nin takdiri, فَهُوَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ, dolayısıyla vakfın câiz olduğunu söylemişlerdir.⁹⁸²

Yukarıda vakf yeri ile ilgili söylenenlerden söz konusu yerde vakf edilmesinde sakınca bulunmadığı anlaşılmaktadır. Görüşleri zikredilen müfessirler ve vakf ve ibtidâ âlimlerinin *لِيَجْرِيَ* fiilindeki (ل) harfinin sebebiyeti değil, akibeti ifade ettiğini ve öncesindeki âyette geçen وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ اهْتَدَى cümlesine mutaallık olduğunu söylemiş olmaları, söz konusu yerde vakfın caiz olduğunu ifade etmektedir. Zira bu durumda وَفِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ cümlesi i'tirâzî olmaktadır. Yukarıda âyet için verilen meâlde her ne kadar *لِيَجْرِيَ* deki (ل) harfinin öncesindeki anlama mutaallık edildiği anlaşılmaktaysa da müracaat edilen birçok meâl, (ل) harfini akıbet anlamında öncesindeki âyette geçen وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ اهْتَدَى cümlesine mutaallık etmiş, vakfın sakıncalı görüldüğü cümle üzerinde vakfi esas alarak âyetin meâlini şu şekilde vermişlerdir: “*Bütün göklerdeki ve yerdeki hep Allah'ındır. Akıbet kötülük yapanları yaptıklarıyla cezalandıracak, güzellik edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandıracaktır.*”⁹⁸³

Ayrıca Secâvendî'nin âyetin; “*Allah, göklerdeki ve yerdeki her şeyi mülk edindi ki kişinin yaptığıının karşılığını versin.*” manasında olduğu gerekçesiyle vakfın câiz olmadığını söylemiş olmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira âyetin bu şekilde yorumlanması, bütün varlıkların bir sebebe bağlı olarak Allah'ın mülkü olduğu şeklinde yanlış bir algıya neden olabilir. Hâlbuki varlıkların Allah'ın mülkü olması, herhangi bir sebebe bağlı olmayıp, yaratıcısı olduğu içindir. Dolayısıyla Dâni'nin ilgili yerde vakfın *kâfi* olduğunu, Nahhâs ve Uşmûnî'nin de vakfın câiz olduğunu söylemiş olmalarından hareketle ilgili yere (ل) alâmetinin konulmaması, konulması durumunda vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetlerden biri uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

⁹⁸² İbnu'l-Enbârî, *Îdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 911; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 543; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 678; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 375.

⁹⁸³ Bkz. Elmalılı; Benzer ifadeler için bkz. Ö. N. Bilmen; M. Esed; A. F. Yavuz; Ali Bulaç; A. Gölpınarlı; Ş. Piriş.

3.37. Rahmân Sûresindeki Vakf İşaretleri

Rahmân, 55/10-11

وَالْأَرْضِ وَصَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿١٠﴾ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿١١﴾

“Allah, yeri yaratıklar için var etti. Orada meyve(ler) ve salkımlı hurma ağaçları vardır.”⁹⁸⁴

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette فِيهَا فَاكِهَةٌ cümlesi üzerine (ص) alâmeti konularak zaruret halinde vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de hiçbir açıklama yapmadan söz konusu yere aynı alâmeti koymuştur.⁹⁸⁵

İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde فِيهَا فَاكِهَةٌ cümlesinin mubtedâ ve haberden oluşan tam bir cümle olduğu, sonrasında gelen ذَاتُ الْأَكْمَامِ وَالنَّخْلُ cümlesinin ise anlam açısından tam bir cümle olup öncesine atfedildiği söylenmiştir.⁹⁸⁶

Görüşlerine başvurulanan vakf ve ibtidâ âlimlerinden hiçbiri ilgili yerde vakftan bahsetmemiştir.⁹⁸⁷

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yerde zaruret olsun veya olmasın vakfın caiz olduğu konusunda bir itirazımız yoktur. Ancak yine de ilgili yere (ص) alâmetinin konulmasına ihtiyaç bulunmadığı kanaatindeyiz. Çünkü ilgili bölümde âyetler kısa olup, zaruret söz konusu değildir. Zaruret olması durumunda ise öncesindeki ve sonrasındaki âyetlerin sonunda vakf edilmesi daha uygun olacaktır. Zira her ne kadar Türkiye’deki mushaflarda âyetlerin sonuna (ل) alâmeti konularak vakfın câiz olmadığına işaret edilmişse de âyet sonu olduğu için Secâvendî dâhil bütün vakf ve ibtidâ âlimleri zaruret halinde vakf edilmesinde sakınca bulunmadığını söylemişlerdir. Diğer yandan birçok kurrâya göre âyet sonu olduğu için vakf edilmesi evlâ görülmüştür.⁹⁸⁸ Kaldı ki âyet sonunun vasl edilerek zarûret gerekçesiyle âyetin ortasında vakf edilmesi izahı zor bir durumdur. Bu nedenle ilgili yere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, vakf edilmesi durumunda âyetlerin sonunda vakf edilmesinin daha uygun olacağını

⁹⁸⁴ Rahmân, 55/11.

⁹⁸⁵ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 424.

⁹⁸⁶ Bkz. Nahhâs, *İ’râbu’l Kur’ân*, IV, 304; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânüh*, IX, 398.

⁹⁸⁷ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 915; Nahhâs, *el-Kat’ ve l-İ’tinâf*, s. 703; Dâni, *el-Muktefâ fi l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 547; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 378.

⁹⁸⁸ Bkz. s. 58-60.

düşünüyoruz. Zira âyetlerin sonunda vakf ederek yapılacak tilâvet, Peygamber (as.)’ın tilâvetine uygun olmakla birlikte âyetlerin kâfiyelerinin oluşturduğu ahengin ortaya çıkmasını da sağlamış olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.38. Vâkıa Sûresindeki Vakf İşaretleri

Vâkıa, 56/35-38

إِنَّا أَنْشَأْنَاهُمْ إِنشَاءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ أَنْكَارًا ﴿٣٦﴾ غُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾

“Onları âhiret mutluluğuna erenler için, hep bir yaşta eşlerini çok seven gösterişli bakireler yaptık.”

Yukarıdaki لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ifadesininin öncesindeki âyetlerde insanların âhiretteki durumundan bahsedilmiş olup, insanların üç grup olacağı ifade edilmiştir. Birinci grup: *“Önde olanlar; (erdem, amel ve ödülde) önde olanlar; İşte onlar nimetlerle dolu cennetlerde Allah’a en yakın olanlardır. Onların çoğu öncekilerden, azı da sonrakilerdendir.”*⁹⁸⁹ Âyetleri ve sonrasındaki âyetlerde kendilerinden bahsedilen *sâbikunlar* (önde olanlar) dir. İkinci grup: *“Amel defteri sağından verilenler; ne mutlu o sağından verilenlere! Onlar dalbastı kiraz ve meyve yüklü muz ağaçları arasında; Kesintisiz gölgeler altındadır.”* âyeti ve sonraki âyetlerde bahsedilen *Ashâbu’l-Yemîn* (Amel defteri sağından verilenler) dir. Üçüncü grup ise: *“Kötülüğe batanlar ise ne mutsuz kimselerdir!”*⁹⁹⁰ âyetinde ve sonra gelen âyetlerde bahsedilen *Ashâbu’s-Şimâl* (Amel defteri solundan verilenler) dir.

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda rükû’ alâmeti لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ âyetinin sonuna konulmuştur. İlgili âyetin öncesindeki âyetler, cennet ehli olan *Ashâbu’l-Yemîn* ve onların âhiretteki durumundan haber vermektedir. Sonra gelen *ثُمَّ مِنَ الْأُولَىٰ ﴿٣٩﴾ وَثُمَّ مِنَ الْآخِرِينَ* *“bunların birçoğu öncekilerden, birçoğu da sonrakilerdendir.”*⁹⁹¹ âyetlerinde ise *Ashâbu’l-Yemîn’in* her ümmette ne oranda olduğunu haber vermiş olup böylece *Ashâbu’l-Yemîn’i* konu edinen âyetler son bulmuştur. Daha sonra gelen, *وَأَصْحَابِ الشِّمَالِ مَا*

⁹⁸⁹ Vâkıa, 10/14.

⁹⁹⁰ Vâkıa, 56/41.

⁹⁹¹ Vâkıa, 56/40.

savaşanlar, (diğerleri ile) bir değildir. Onların derecesi, sonradan harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah, hepsine de en güzel olanı (cenneti) va'detmiştir. Allah, bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”⁹⁹⁶

Mushaflarda yukarıda zikredilen âyetin sonuna rükû' alâmeti konulmuştur. Söz konusu alâmetin ele alınmasındaki amaç, elbette ilgili yerde kıraatin kat' edilemeyeceği iddiası değildir. Zira sonra gelen âyet ile anlam ve lafız açısından güçlü bir ilişki bulunmadığından kıraatin kat' edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Fakat rükû' alâmetinin daha sonra gelen âyetin sonuna konulmasının daha uygun olacağını düşünüyoruz. Çünkü rükû' alâmetinin konulduğu âyet ile öncesindeki âyetler infakı ele almaktadır. Sonra gelen, *مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ*, “kim Allah'a güzel bir borç verecek ki, Allah da onu kendisine kat kat ödesin. Ona çok değerli bir mükâfat da vardır.”⁹⁹⁷ âyeti de öncesindeki âyetlerde olduğu gibi infakı teşvik edip bu âyet ile infakı ele alan âyetler son bulmuştur. Sonra gelen, *يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ* “mümin erkeklerle mümin kadınların nurlarının, önlerinde ve sağlarında koştuğunu göreceğin gün kendilerine şöyle denir: Bugün size müjdelenen şey içlerinden ırmaklar akan, ebedi olarak kalacağınız cennetlerdir. İşte bu büyük başarıdır.” âyeti ise müminlerin âhiretteki ahvalini ve onlara verilecek mükâfatı, daha sonraki âyetler ise ahirette müminler ile münafıklar arasındaki diyalogdan söz etmektedir.⁹⁹⁸

Görüşlerine başvurulmuş müfessirler, *مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ* âyetini de öncesindeki âyet grubunda zikretmiş, sonra gelen âyeti yeni bir âyet grubunun başlangıcı olarak ele almışlardır.⁹⁹⁹ Bu nedenle rükû' alâmetinin *مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ* âyetinin sonuna konulması daha uygun olacaktır.

⁹⁹⁶ Hadîd, 57/10.

⁹⁹⁷ Hadîd, 57/11.

⁹⁹⁸ Hadîd, 57/11.

⁹⁹⁹ Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 472; Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, IX, 231; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, X, 101; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 10; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, 238; Siddîk Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XIII, 400.

b) Hadîd, 57/16

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ
الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾

“İman edenlerin Allah’ı zikretmekten ve inen haktan dolayı kalplerinin saygı ile ürpermesinin zamanı gelmedi mi? Daha önce kendilerine kitap verilip de, üzerinden uzun zaman geçen, böylece kalpleri katılaşımlar gibi olmasınlar. Onlardan birçoğu fasık kimselerdir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ cümlesi üzerine (لَا) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olmadığına işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, herhangi bir açıklama yapmamıştır.¹⁰⁰⁰

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (لَا) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira söz konusu yerde vakf edildiğinde, “iman edenlerin Allah’ı zikretmekten ve inen haktan dolayı kalplerinin saygı ile ürpermesinin zamanı gelmedi mi?” şeklinde tam bir cümle oluşmaktadır. Sonra gelen, وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ, cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise; “daha önce kendilerine kitap verilip de, üzerinden uzun zaman geçen, böylece kalpleri katılaşımlar gibi olmasınlar.” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Tefsir kaynaklarında ilgili yerde vakfın olup olmadığına bahsedilmemiş, ancak sonra gelen وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ cümlesinin hem nehiy hem de لَا يَكُونُوا şeklinde mansûb konumunda olabileceği ifade edilmiştir.¹⁰⁰¹ Diğer kaynaklarda ise وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ cümlesinin sadece nehiy olduğu söylenmiştir.¹⁰⁰²

¹⁰⁰⁰ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 431. (İlgili yere Secâvendî’nin (لَا) alâmetini koymuş olması, sonra gelen وَلَا يَكُونُوا cümlesini atf cümlesi olarak i’rab etmesi sebebiyledir.)

¹⁰⁰¹ Bkz. Ferrâ, *Maâni l-Kur’ân*, V, 82; Nahhâs, *Îrâbu l-Kur’ân*, IV, 360; Sâlebî, *el-Keşfu ve l-Beyân*, IX, 240; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 475; Râzî, *Mefâtihu l-Gayb*, I, 4408; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi l-Kur’ân*, XVII, 248; Ebû Hayyân, *Bahru l-Muhît*, X, 108; Nesefî, *Medâriku t-Tenzil*, IV, 177; el-Hâzin, *Lubâbu t-Te vil fi Meâni t-Tenzil*, VII, 35; Semerkandî, *Bahru l-Ulûm*, III, 385; Derviş, *Îrâbu l-Kur’ân ve Beyânuh*, IX, 467.

¹⁰⁰² Bkz. İbn Kesîr, *Tefsiru l-Kur’âni l-Azîm*, VIII, 20; Siddık Hasan Han, *Fethu l-Beyân*, XIII, 412.

İbnu'l-Enbârî, ilgili yerde vakftan bahsetmemiş, Dâni, vakfin *kâfi* olduğunu, Nahhâs ve Uşmûnî ise وَلَا يَكُونُوا cümlesinin nehiy cümlesi yapılması durumunda vakfin *kâfi* olacağını söylemişlerdir.¹⁰⁰³

Yukarıda vakf yeri ile ilgili söylenenlerden, ilgili yerde vakfin câiz olduğu anlaşılmaktadır. Zira وَلَا يَكُونُوا cümlesinin nehiy cümlesi yapılması durumunda isti'nâfi bir cümle olacağından ilgili yerde vakf edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Nitekim yukarıda görüşleri zikredilen müfessirlerin ve vakf ve ibtidâ âlimlerinin çoğunluğu, وَلَا يَكُونُوا cümlesinin nehiy cümlesi olduğunu söylemişlerdir. Diğer yandan âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de وَلَا يَكُونُوا cümlesi nehiy cümlesi yapılarak âyetin meâli verilmiştir.¹⁰⁰⁴ Hâlbuki söz konusu yere (لَا) alâmetinin konulması, vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığını ifade etmektedir.

Ayrıca وَلَا يَكُونُوا cümlesinin atıf cümlesi yapılması durumunda dahi zorunlu olarak vakf edildiğinde sonrasında gelen cümleden ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmayacağını düşünüyoruz. Zira benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde de âyetin siyâk ve sibakından mananın anlaşılır olduğu söylenmiş, vakfin câiz olduğuna işaret edilmiştir.¹⁰⁰⁵ Diğer yandan zorunlu olarak vakf edildiğinde öncesinden ibtidâ edilmesinin gerekli görülmesi durumunda âyetin başından ibtidâ edilmesi dışında uygun yer bulunmamaktadır. Bu durumda yapılan vakfin bir anlamı kalmayacaktır. Dolayısıyla öncesine atfedildiği söylenmesi durumunda dahi وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ cümlesinden ibtidâ edilmesi en uygun seçenek olacaktır. Bu nedenle ilgili yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda ise vakfin caiz olduğuna işaret eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim yukarıda âyet için verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf dikkate alınarak âyetin çevirisi yapılmıştır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.40. Talâk Sûresindeki Vakf İşaretleri

Talâk, 65/10

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا

¹⁰⁰³ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 724; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 559; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 386.

¹⁰⁰⁴ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

¹⁰⁰⁵ Bkz. Dipnot, 21-81.

“Allah, âhirette onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. O hâlde, ey iman etmiş olan akıl sahipleri, Allah’a karşı gelmekten sakının! Allah, size bir zikir (Kur’an) indirdi.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ve فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ cümleleri üzerine hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmeti bir arada konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî ise sadece فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ üzerine (ج) alâmetini koymuş, nedenini şu şekilde açıklamıştır: “Her ne kadar فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ cümlesi üzerinde vakfın câiz olduğu söylenmişse de bu uygun değildir. Doğru olan, فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ cümlesi üzerindedir.”¹⁰⁰⁶

Görüşlerine başvuru müfessirler ilgili yerlerde vakfın olup olmadığından söz etmemiş, ancak onlardan birçoğu فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ cümlesinin öncesine sıfat yahut atfî-beyân olduğunu ya da فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ cümlesinin her ikisinin de isti’nâfi olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁰⁷ Bazıları ise فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ cümlesi üzerinde vakfi esas alarak âyeti tefsir etmişlerdir.¹⁰⁰⁸

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni, فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ üzerinde vakftan söz etmemiş, فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ üzerinde ise İbnu’l-Enbârî vakfın hasen, Nahhâs ve Dâni, *tâm* olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁰⁹ Uşmûnî ise sadece فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ üzerinde vakfın uygun olduğunu savunmuştur.¹⁰¹⁰

Yukarıdaki söz konusu vakf yerlerinde muânaka alâmetinin yanı sıra (ج) alâmetinin konulmuş olmasının uygun olmadığını düşünüyoruz. Zira muânaka alâmeti konulduğu yerlerin ilkinde vakfi, diğerinde ise vaslî yahut aksini gerekli kılmakta iken (ج) alâmeti, konulmuş olduğu yerlerin ikisinde de vakfın câiz olduğuna işarettir. Bunu

¹⁰⁰⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve’l-İbtidâ*, s. 445.

¹⁰⁰⁷ Nahhâs, *İ’râbu’l-Kur’ân*, IV, 455; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XVIII, 174; *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 688; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, 284; Ebu’l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, *Bahru’l-Medîd*, VIII, 111; Siddîk Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, XIV, 194; Harrât, *Muşkilu İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 559; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânüh*, X, 126; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XXVIII, 288.

¹⁰⁰⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXIII, 467; Zeccâc, *İ’râbu’l-Kur’ân*, V, 188; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 4485; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, X, 203; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzil*, VII, 113; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, III, 442.

¹⁰⁰⁹ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 939; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 746; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 574.

¹⁰¹⁰ Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 396.

belirttikten sonra Secâvendî'nin, vakf yerleri ile ilgili söylediklerinden âyette muânaka vakfi olmadığı anlaşıldığı kanaatinde olduğumuzu ifade edelim. Zira her ne kadar Secâvendî اولي الألبابِ cümlesi sonunda vakfin câiz görüldüğünü nakletmiş ve (ج) alâmetini koymuşsa da الَّذِينَ أَمَّنُوا üzerinde vakfin doğru olduğunu savunmuştur. Buna rağmen hem kendisi hem de mushaflar tarafından اولي الألبابِ (ج) alâmetinin konulmuş olması uygun değildir. Zira yukarıda görüşleri zikredilen bütün müfessirler, sadece الَّذِينَ أَمَّنُوا üzerinde vakfi esas alarak âyeti yorumlamışlardır. Vakf ve ibtidâ âlimleri ise sadece الَّذِينَ أَمَّنُوا üzerinde vakfin olduğundan söz etmiş, birçok meâlde de الَّذِينَ أَمَّنُوا üzerinde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.¹⁰¹¹

Diğer yandan اولي الألبابِ üzerinde vakf edilecek olursa sonra gelen, الَّذِينَ أَمَّنُوا cümlesinden ibtidâ edilebilmesi için mahzûfa ihtiyaç duyulacaktır. Mahzûfa ihtiyaç duyulmadan âyetin yorumlanması mümkün iken takdir edilmesi tercih edilen bir durum değildir.¹⁰¹² Dolayısıyla âyette muânaka alâmetine ihtiyaç olmadığı için sadece الَّذِينَ أَمَّنُوا üzerinde vakfin câiz olduğuna işaret eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da sadece الَّذِينَ أَمَّنُوا (ج) alâmeti konulmuştur.

3.41. Tahrîm Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Tahrîm, 66/8

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا آتِنَا مَا نَدْعُو وَاعْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨﴾

“Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin. Umulur ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların nurları önlerinden ve sağlarından aydınlatır, gider. “Ey Rabbiniz! Nûrumuzu bizim için Tamamla, bizi bağışla; çünkü senin her şeye hakkıyla gücün yeter” derler.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ cümlesi üzerine (ل) alâmeti konularak üzerinde vakfin câiz olmadığına

¹⁰¹¹ Bkz. Elmalılı Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

¹⁰¹² Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 140; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhit*, II, 178.

işaret edilmiştir. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonra gelen *يَوْمَ*'nin *يُدْخِلْكُمْ* fiiline mutaallık olabileceğini söylemiş, aynı alâmeti koymuştur.¹⁰¹³

Görüşlerine başvurulmuş müfessirlerin ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili telif yapanların birçoğu, *يَوْمَ*'nin *يُدْخِلْكُمْ* fiiline mutaallık olduğunu söylemişlerdir.¹⁰¹⁴ Ancak bazıları *يَوْمَ*'deki âmilin *يُدْخِلْكُمْ* fiili olabileceği gibi, takdiri *أَدْكُرُ* olan mahzûf bir fiil olabileceğini de söylemişlerdir.¹⁰¹⁵

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni, ilgili yerde vakftan bahsetmemiş, Uşmûnî ise vakfın câiz olduğunu, *يَوْمَ*'nin öncesine mutaallık edilmesi durumunda câiz olmayacağını söylemiştir.¹⁰¹⁶

Yukarıda vakf yeri ile ilgili söylenenlerden, söz konusu yerde (ﻻ) alâmetinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira (ﻻ) alâmeti, konulduğu yerde vakfın sahîh hiçbir vechinin olmadığını ifade ettiğinden, zorunlu olarak vakf edilecek olsa dahi öncesinden uygun yerden ibtidâyı gerektirmektedir. Hâlbuki *يَوْمَ*'deki âmil *يُدْخِلْكُمْ* fiili olabileceği gibi, takdiri *أَدْكُرُ* olan mahzûf bir fiil de olabilmektedir. Bu durumda Uşmûnî'nin dediği gibi söz konusu yerde vakf edilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Nahhâs ise her ne kadar vakf ve ibtidâ ile ilgili kitabında söz konusu yerde vakftan bahsetmemişse de *İ'râbu'l-Kur'ân* adlı kitabında *يَوْمَ*'nin mansûb olabileceği gibi mubtedâ yapılmasının mümkün olduğunu söylemiştir.¹⁰¹⁷

Diğer taraftan her ne kadar Secâvendî söz konusu yere (ﻻ) alâmetini koymuşsa da, vakf yeri ile ilgili açıklamasında *يَوْمَ لَا يُخْرِجِي اللَّهُ النَّبِيَّ* cümlesinin *يُدْخِلْكُمْ* fiiline mutaallık olabileceğini söylemiş olması, *يَوْمَ*'nin başka şekilde i'râbının da mümkün olabileceği şeklinde anlaşılmaktadır. Nitekim her ne kadar yukarıda âyet için verilen meâlde *يَوْمَ* ifadesinin öncesine mutaallık olduğu esas alınarak âyetin meâli verilmişse de müracaat

¹⁰¹³ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 446.

¹⁰¹⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 574; İbn Atiyyeh, *Muharreru'l-Veciz*, V, 308; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 4490; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVIII, 200; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, X, 214; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, V, 357; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, 292; Muciruddîn, *Fethu'r-Rahmân*, VII, 101; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân*, XXVIII, 300.

¹⁰¹⁵ Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVIII, 200; Ayrıca bkz. Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, X, 138.

¹⁰¹⁶ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 941; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 749; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 577; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 398.

¹⁰¹⁷ Nahhâs, *İ'râbu'l-Kur'ân*, IV, 464.

edilen diğer meâllerde isti'nâfi yapılarak âyetin meâli verilmiştir.¹⁰¹⁸ Dolayısıyla söz konusu yere herhangi bir alâmetin konulmaması, konulması durumunda vaslın evlâ olduğunu ifade eden alâmetin konulması isabetli olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

b) Tahrîm, 66/11

وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ

الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾

“Allah, iman edenlere ise, Firavun’un karısını örnek gösterdi. Hani o, “Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun’dan ve onun yaptığı işlerden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar!” demişti.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ cümlesi üzerine (م) alâmeti konularak üzerinde vakfın lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de إِذْ edatının, darbu’l-meselin zarfı olmadığını, zira cümlenin takdirinin إِذْ وَادُّكُزْ olduğunu söylemiş, ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.¹⁰¹⁹

Yukarıda zikredilen âyette söz konusu yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü (م) alâmeti vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığını, cümlenin vasl edilmesi durumunda mananın yanlış olacağını ifade etmektedir. Secâvendî’nin, cümlenin vasl edilmesi durumunda إِذْ edatının darbu’l-meselin zarfı olduğu şeklinde anlaşılacağını, bunun ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına yol açacağı endişesi yeterli bir gerekçe görünmemektedir. Zira bu tür yerlerde âyetin ne şekilde sahîh anlam alacağına bakılarak ona göre âyetin i’râbının yapılması ya da mahzûf takdir edilmesi gerekir.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁸ Âyetin meâli; (Ey iman edenler, tam bir sıdk-u hulûsa mâlik bir tevbe ile Allaha dönün. Olur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örter ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. O gün Allah peygamberini ve iman edip onunla beraber olanları rüsvay etmeyecek, nurları önlerinde ve sağlarında koşacak, «Ey Rabbimiz, diyecekler, bizim nurumuzu tamamla, bizi bağışla. Şübhesiz ki Sen herşey’e hakkıyla kaadirsın») şeklinde verilmiştir. Bkz. H. B. Çantay. Ayrıca bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; A. F. Yavuz; Ali Bulaç; Ş. Piriş.

¹⁰¹⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 447.

¹⁰²⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 291; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, II, 263.

Tefsir kaynaklarında, ilgili yerde vakfin olup olmadığından ve âyetin i'râbıyla ilgili açıklamada bulunulmamıştır.¹⁰²¹ İ'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise اِذْ edatının مَثَلًا kelimesine¹⁰²² ya da ona bedel olan bir mahzûfa mutaallık olduğu söylenmiştir.¹⁰²³

İbnu'l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni söz konusu yerde vakftan bahsetmemiş,¹⁰²⁴ Uşmûnî ise اِذْ'ın öncesine mutaallık olduğunu, bu nedenle vakfin câiz olmadığını söylemiştir.¹⁰²⁵

Yukarıda zikredilenlerden ilgili yerde vakfin lâzımî olmadığı anlaşılmaktadır. Secâvendî'nin söz konusu cümlelerin vasl edilmesi durumunda اِذْ'ın darbu'l-meselin zarfı olduğu şeklinde anlaşılacağı endişesinin isabetli bir yaklaşım olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü Kur'an okuyan yahut dinleyen, Firavun'un karısının Yüce Allah'a yakarıшта bulunduğu sırada Allah'ın onu müminlere örnek gösterdiği şeklinde bir düşünce gelmemekle birlikte bu şekilde bir düşünceden de sakınca bulunmadığını düşünüyoruz. Zira Firavun'un karısı, Allah'a yakarıшта bulunduğu Allah onu müminlere darbu'l-mesel kılmış, ancak bu durumun sonradan müminlere haber verilmiş olması mümkündür.

Ayrıca Secâvendî'nin vakf yeri ile ilgili; “اِذْ'ın âmili mahzûf olup takdiri اِذْ كُذِّبَ” şeklindedir” ifadesi, vaslın câiz olabileceğini ifade edebilir. Zira vakf halinde mahzûfun takdir edilmesinin câiz olması, vasl halinde de takdir edilmesinde engel bulunmayacağını ifade etmektedir.

Diğer taraftan vakf ve ibtidâ âlimlerinin ilgili yerde vakftan söz etmemiş olması, en azından vakfin lâzımî olmadığı şeklinde anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim her ne kadar Dâni burada vakftan söz etmemişse de benzer ifadelerin olduğu bazı yerlerde vakfin *kâfi* olduğunu söylemiştir.¹⁰²⁶

¹⁰²¹ Bkz. Mukâtil, b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, III, 379; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 499; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, VIII, 171; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 576; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVIII, 202; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhit*, X, 216; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 172; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 449.

¹⁰²² Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXIX, 8; Benzer ifadeler için bkz. Siddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XIV, 221.

¹⁰²³ Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, X, 142.

¹⁰²⁴ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 941; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 749; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 578.

¹⁰²⁵ Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 398.

¹⁰²⁶ Bkz. Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 190.

Yukarıda söylenenlerin yanı sıra mushaflarda benzer ifadelerin geçtiği bazı yerlerde herhangi bir alâmet konulmamış ya da mutlak vakfın olduğunu ifade eden (ط) alâmeti konulmuştur.¹⁰²⁷ Secâvendî de ilgili yerlerde اذْ in, takdiri اذْكَرْ olan mukadder bir fiile mutaallık olduğunu söyleyerek vakfın lâzımî olmadığını söylemiştir.¹⁰²⁸ Bu nedenle ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamalıdır. Konulması durumunda ise vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.42. Kalem Sûresindeki Vakf İşaretleri

a) Kalem, 68/40-41

سَلُّهُمْ أَيُّهُمْ بِذَلِكَ رَعِيمٌ ۝ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ ۝ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾

“Onlara soruver, buna hangisi kefildir? Yoksa onlar için ortaklar mı vardır? Haydi, eğer doğru sözlü kimseler iseler o ortaklarını getiriversinler.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette سَلُّهُمْ أَيُّهُمْ بِذَلِكَ رَعِيمٌ ve سَلُّهُمْ أَيُّهُمْ بِذَلِكَ رَعِيمٌ ۝ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ ۝ cümleleri üzerine hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmeti konulmuştur. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de söz konusu yerlere sadece (ج) alâmetini koymuş ve şu açıklamayı yapmıştır: “رَعِيمٌ üzerinde vakf câizdir. Zira sonra gelen أَمْ, hem أَيُّهُمْ’a cevap olabilmekte hem de istifham olduğu için ibtidâ edilebilmektedir. Âyet sonunun vasl edilmesi durumunda müşriklerin فَلْيَأْتُوا emriyle aciz bırakılmış olmaları için أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ ۝ cümlesi üzerinde de vakf câizdir.”¹⁰²⁹

Tefsir kaynaklarında ilgili yerlerde vakfın olup olmadığından söz edilmemiş, ancak muânaka alâmeti konulan her iki cümle ayrı ayrı ele alınarak âyetler tefsir edilmiştir.¹⁰³⁰ İrâbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ ۝ cümlesinin isti’nâfi

¹⁰²⁷ Bkz. s. 84-85.

¹⁰²⁸ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 190-274-380-381-402.

¹⁰²⁹ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 451-452.

¹⁰³⁰ Ferrâ, *Maâni l-Kur’ân*, V, 129; Taberî, *Câmiu l-Beyân*, XXIII, 554; Beğavî, *Meâlimu t-Tenzil*, V, 374; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 597; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi l-Kur’ân*, XVIII, 247; Ebû Hayyân, *Bahru l-Muhît*, X, 246; İbn Kesîr, *Tefsîru l-Kur’âni l-Azîm*, VIII, 198; Şevkânî, *Fethu l-Kadîr*, V, 316; Muciruddîn, *Fethu r-Rahmân*, VII, 134.

olduğu söylenmiş, فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ cümlesi ise takdiri إِنَّ كَانَ لَهُمْ شُرَكَاءٌ “eğer ortakları varsa...” şeklindeki mahzûf bir şartın cevabı kılınmıştır.¹⁰³¹

İbnu'l-Enbârî ve Dâni, her iki yerde vakfin olup olmadığından söz etmemiş, Nahhâs ve Uşmûnî ise sadece âyet sonu olan أَلَيْسَ بِذَلِكَ زَعِيمٌ cümlesi üzerinde vakfin *kâfi* olduğunu söylemişlerdir.¹⁰³²

Yukarıdaki vakf yerlerinde hem muânaka alâmeti hem de (ج) alâmetinin bir arada konulmasının uygun olmadığını düşünüyoruz. Zira muânaka alâmeti konulduğu yerlerin ilkinde vakfi diğerinde ise vaslı yahut aksini gerekli kılmakta iken (ج) alâmeti konulmuş olduğu yerlerin ikisinde de vakfin câiz olduğuna işarettir. Kaldı ki Secâvendî'nin vakf yerleri ile ilgili yukarıda söylediklerinden âyette muânaka vakfına gerek olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Secâvendî, أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءٌ cümlesinin istifham cümlesi olduğu için ibtidâ edilebileceğini, sonra gelen فَلْيَأْتُوا emriyle müşriklerin aciz bırakılmaları için أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءٌ cümlesi üzerinde vakfin câiz olduğunu söylemiş olması, muânaka alâmetinin konulduğu her iki yerde de aynı okuyuşta vakfin câiz olabileceğini ifade etmektedir.

Diğer yandan müfessirlerin muânaka alâmeti konulan her iki cümleyi ayrı ayrı ele alarak âyetleri tefsir etmeleri, i'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerin her iki cümlenin isti'nâfi olduğunu söylemeleri, âyette muânaka alâmetine ihtiyaç olmadığını göstermektedir. Nitekim âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de her iki yerde vakf dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.¹⁰³³ Dolayısıyla ilgili yerlerde herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, konulması durumunda ise sadece أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءٌ cümlesi üzerinde vakfin caiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Zira birinci vakf yeri âyet sonu olduğundan her durumda üzerinde vakf edilmesinde sakınca bulunduğu şöyle dursun, vakfin evlâ olduğu dahi söylenmiştir. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yerlere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

¹⁰³¹ Harrât, *Muşkilü İ'râbi'l-Kur'an*, I, 565; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânüh*, X, 180; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXIX, 49.

¹⁰³² İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 944; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 755; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 582; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 402.

¹⁰³³ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

b) Kalem, 68/48

فَاضِرٍ لِّحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْخُوْتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ط

“Sen, Rabbinin hükmüne sabret. Balık sahibi (Yûnus) gibi olma. Hani o, (balığın karnında) kederli bir hâlde Rabbine yakarmıştı.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette كَصَاحِبِ الْخُوْتِ وَلَا تَكُنْ cümlesi üzerine (م) alâmeti konularak üzerinde vakfin lâzımî olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ذِ’in öncesine zarf olmadığını, bilakis takdiri اذْذُ olan mahzûf bir fiilin mef’ûlü olduğunu söylemiş, ilgili yere aynı alâmeti koymuştur.¹⁰³⁴

Görüşlerine başvuru müfessirler ve i’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ذِ’deki âmilin mahzûf olup cümlelerin takdirinin; وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْخُوْتِ حَالِ نِدَائِهِ “Balık sahibi (Yûnus’un) seslendiği durumdaki gibi olma!” şeklinde olduğunu, dolayısıyla cümlelerin; لَا تَكُنْ مَكْظُومًا “kederli olma!” manasında olduğunu söylemişlerdir. Zira âyette Yunus (as.)’ın zatı değil, içinde bulunduğu durum kastedildiği ifade edilmiştir.¹⁰³⁵

İbnu’l-Enbârî, Nahhâs ve Dâni ilgili yerde vakftan bahsetmemiş,¹⁰³⁶ Uşmûnî ise ذِ’deki âmilin mahzûf bir muzaf olup, takdirinin; لَا تَكُنْ كَحَالِ أَوْ قِصَّةِ صَاحِبِ الْخُوْتِ “Balık sahibi (Yûnus’un) durumu yahut hikâyesi gibi olma.” şeklinde olup söz konusu yerde vakfin câiz olduğunu söylemiştir.¹⁰³⁷

Yukarıda zikredilen âyette ilgili yere (م) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira (م) alâmeti, vaslın sahîh hiçbir vechinin olmadığını, cümlelerin vasl edilmesi durumunda mananın bozulacağını ifade etmektedir. Secâvendî’nin cümlelerin vasl edilmesi durumunda ذِ’in öncesine zarf olduğu şeklinde anlaşılacağını, bunun ise gerçekleşmesi imkânsız bir mananın oluşmasına yol açacağı endişesine gerek yoktur. Zira bu tür yerlerde âyetin ne şekilde sahîh anlam alacağına bakılarak ona göre âyet

¹⁰³⁴ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 452.

¹⁰³⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I, 4520; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, X, 248; Ayrıca bkz. Siddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, XIV, 277; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, X, 185; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XXIX, 53.

¹⁰³⁶ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 944; Nahhâs, *el-Kat’ ve l-İ’tinâf*, s. 756; Dâni, *el-Muktefâ fi l-Vakfi ve l-İbtidâ*, s. 582.

¹⁰³⁷ Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 402.

i'râb edilmeli ya da mahzûf takdir edilmelidir.¹⁰³⁸ Nitekim yukarıda zikredilenlerden âyetin takdirinin; لَا تَكُنْ كَحَالِ أَوْ قِصَّةِ صَاحِبِ الْخُوتِ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْخُوتِ حَالِ نِدَائِهِ ya da تَكُنْ كَحَالِ أَوْ قِصَّةِ صَاحِبِ الْخُوتِ ya da تَكُنْ كَصَاحِبِ الْخُوتِ حَالِ نِدَائِهِ şeklinde olduğu söylenmiş, bu ise ilgili yerde vakfın lâzımî olmadığını ifade etmektedir.

Ayrıca mushaflarda benzer ifadelerin geçtiği bazı yerlerde vakfın lâzımî olduğunu ifade eden (م) alâmeti konulmamış,¹⁰³⁹ Secâvendî de اذْكَرُ in, takdiri اذْكَرُ olan mukadder bir fiile mutaallık olduğunu, dolayısıyla vakfın lâzımî olmadığını söylemiştir.¹⁰⁴⁰ Bu nedenle ilgili yere vakfın lâzımî olduğunu ifade eden alâmetin konulmaması gerekir. Konulması durumunda ise vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

3.43. Müzzemmil Sûresindeki Vakf İşaretleri

Müzzemmil, 73/20

... فَأَقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ...

“...Allah, içinizde hastaların bulunacağını, bir kısmınızın Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacağını, diğer bir kısmınızın ise Allah yolunda çarpışacağını bilmektedir. O hâlde, Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a güzel bir borç verin...”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette فَأَقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ cümlesi üzerine (ل) alâmeti konularak üzerinde vakfın câiz olmadığı belirtilmiştir. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de sonra gelen cümlelerin öncesine atfedildiğini söylemiş, söz konusu yere aynı alâmeti koymuştur.¹⁰⁴¹

Yukarıda zikredilen âyette فَأَقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ cümlesi üzerine (ل) alâmetinin konulmasının uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira (ل) alâmeti, üzerinde vakf edilmesi durumunda cümlelerin tamamlanmadığını ya da sonra gelen cümleden ibtidânın câiz olmadığını ifade etmektedir. Hâlbuki ilgili yerde vakf edildiğinde âyet için yukarıda verilen Türkçe meâlimden de anlaşıldığı üzere, “O hâlde, Kur'an'dan kolayınıza geleni

¹⁰³⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 291; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, II, 263.

¹⁰³⁹ Bkz. s. 84-85.

¹⁰⁴⁰ Bkz. Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 190-274-380-381-402.

¹⁰⁴¹ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 462.

okuyun.” şeklinde cümle tamamlanmaktadır. Sonra gelen وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا cümlesinden ibtidâ edildiğinde ise “*Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah’a güzel bir borç verin.*” şeklinde hem anlam açısından öncesinden bağımsız tam bir cümle oluşmakta hem de ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmadığı görülmektedir.

Tefsir kaynaklarında ilgili yerde vakfın yapılıp yapılmayacağından bahsedilmemiş, ancak وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا cümlesinin öncesindeki ruhsatı te’kid mahiyetinde zikredildiği söylenmiş, sonra gelen cümle ile ayrı ayrı ele alınarak âyet tefsir edilmiştir.¹⁰⁴² İ’râbu’l-Kur’an ile ilgili eserlerde ise وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا cümlesinin fiil, fail ve mef’ulden oluşmuş tam bir cümle olduğu, sonra gelen وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ cümlesinin ise isti’nâfi olduğu söylenmiştir.¹⁰⁴³

İbnu’l-Enbârî ve Dâni, söz konusu yerde vakfın *tâm* olduğunu, Nahhâs ve Uşmûnî ise *kâfi* olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁴⁴

Yukarıda zikredilen bilgilerden ilgili yerde vakfın sakıncalı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira her ne kadar sonrasında gelen وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا cümlesinin öncesine atfedildiği gerekçesiyle ilgili yerde vakfın câiz olmadığı söylemişse de bu durumun vakfa engel teşkil etmediği görülmektedir. Çünkü ilgili yerde vakf edildiğinde âyetin anlaşılmasında problem oluşmamaktadır. Nitekim âyet için yukarıda verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer meâllerde de söz konusu yerde vakf olduğu dikkate alınarak âyetin meâli verilmiştir.¹⁰⁴⁵

Ayrıca yukarıda görüşleri zikredilen i’râbu’l-Kur’an ile ilgili telif yapanlar, وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ cümlesinin isti’nâfi olduğunu söylemiş olmaları, vakf ve ibtidâ âlimlerinin vakf olduğunu belirtmiş olmaları, söz konusu yerde (ل) alâmetinin uygun olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla ilgili yere herhangi bir vakf alâmetinin

¹⁰⁴² Bkz. Ferrâ, *Maâni’l-Kur’ân*, V, 151; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXIII, 699; Nisâbüri, *Bâhiru’l-Burhân fi Maâni’l-Muşkilâti’l-Kur’ân*, VII, 235; Sâlebî, *el-Keşfu ve’l-Beyân*, X, 66; Mâverdî, *en-Nuketü ve’l-Uyûn*, VI, 134; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, V, 170-172; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XIX, 56; Ebû Hayyân, *Bahru’l-Muhît*, X, 321; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VIII, 258; el-Hâzin, *Lubâbu’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzil*, VII, 171; Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, III, 490; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, 371; Sıddık Hasan Han, *Fethu’l-Beyân*, XIV, 196.

¹⁰⁴³ Harrât, *Muşkilü İ’râbi’l-Kur’ân*, I, 559; Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’ân ve Beyânuh*, X, 270; Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’ân*, XXIX, 144.

¹⁰⁴⁴ İbnu’l-Enbârî, *İdâhu’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 954; Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İ’tinâf*, s. 769; Dâni, *el-Muktefâ fi’l-Vakfi ve’l-İbtidâ*, s. 593; Uşmûnî, *Menâru’l-Hudâ*, s. 408.

¹⁰⁴⁵ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

konulmaması, konulması durumunda ise vakfın câiz olduğunu ifade eden alâmetlerden birinin konulması uygun olacaktır. Nitekim Medine ve Şam'da basımı yapılan mushaflarda söz konusu yere (ج) alâmeti, Kahire'de basımı yapılan mushaflarda ise (ص) alâmeti konulmuştur.

3.44. Müddessir Sûresindeki Vakf İşaretleri

Müddessir, 74/39-40

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ ۖ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِيْنِ ۗ فِي جَنّٰتٍ ۖ يَتَسَاءَلُوْنَ ۗ

“Ancak âhiret mutluluğuna eren kimseler başka. Onlar cennettedirler. Birbirlerine sorular sorarlar.”

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyetlerde إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِيْنِ ve فِي جَنّٰتٍ cümleleri üzerine hem muânaka alâmeti hem de (ط) alâmeti bir arada konulmuştur. DİB'in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî ise sadece إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِيْنِ üzerine (ط) alâmetini koymuş ve şu açıklamayı yapmıştır: “إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِيْنِ cümlesi üzerinde vakf vardır. Vakf edilmesi durumunda sonra gelen cümle, فِي جَنّٰتٍ فِيْهَا يَتَسَاءَلُوْنَ şeklinde olacağından iki mahzûfa ihtiyaç duyulacaktır. İki mahzûfa ihtiyaç duyulmaması açısından âyet sonu vasl edilerek فِي جَنّٰتٍ üzerinde vakf edilebilir.”¹⁰⁴⁶

Görüşlerine başvuru müfessirlerden bazıları ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili telif yapanlar ilgili yerlerde vakfın olup olmadığından söz etmemiş, ancak إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِيْنِ ve فِي جَنّٰتٍ يَتَسَاءَلُوْنَ عَنِ الْمُجْرِمِيْنَ cümleleri üzerinde vakf halinde âyetleri tefsir etmişlerdir.¹⁰⁴⁷ Bazıları ise فِي جَنّٰتٍ cümlesinin, takdiri هُمْ olan mahzûf bir muhtedânın haberi

¹⁰⁴⁶ Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 464.

¹⁰⁴⁷ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, X, 3385; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 24. 36; Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 76; Mâverdi, *en-Nuketü ve'l-Uyûn*, VI, 148; Beğavî, *Medâlimu't-Tenzil*, V, 179; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, V, 370; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 4589; Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIX, 87; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, V, 417; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, IV, 242; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 273; el-Hâzin, *Lubâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, VII, 179; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 496; *Tefsîru'l-Celâleyn*, s. 713; Mucîruddîn, *Fethu'r-Rahmân*, VII, 213; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, X, 185.

olduğunu,¹⁰⁴⁸ Harrât da *جَنَّاتٍ فِي* cümlesinin *يَنْسَاءُلُونَ* fiilindeki (و) harfinin haline mutaallık olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁴⁹

Nahhâs, her iki yerde vakfın olup olmadığından söz etmemiş, İbnu'l-Enbârî, Dâni ve Uşmûnî ise sadece âyetlerin sonunda vakfın *tâm* olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁵⁰

Yukarıda vakf yerleri ile ilgili söylenenlerden âyette muânaka alâmetine gerek olmadığı anlaşılmaktadır. Görüşleri zikredilen bazı müfessirler ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili telif yapanların yanı sıra Secâvendî'nin de vakf yeri ile ilgili söylediklerinden ilgili yerde muânaka vakfına gerek olmadığı anlaşılmaktadır. Zira *إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ* cümlesi üzerinde vakfın caiz olduğu, sonrasında gelen *جَنَّاتٍ فِي* cümlesinin ise takdiri *هُمُ* olan mahzûf bir mubtedânın haberi ve isti'nâfi olduğu için ibtidâ edilerek üzerinde vakf edilebilmektedir. Çünkü bu durumda daha sonra gelen cümlenin takdiri; *يَنْسَاءُلُونَ فِيهَا* şeklinde olup, anlam açısından tam bir cümle olmaktadır. Buna göre âyetler; “*Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir; Ancak sağdakiler başka. (Onlar) cennetler içindedirler. (orada) soruşurlar.*” Nitekim yukarıda âyet için verilen meâl de her iki yerde vakf dikkate alınarak verilmiştir.

Diğer taraftan yukarıda görüşleri zikredilen birçok müfessir, i'râbu'l-Kur'an ile ilgili telif yapanların yanı sıra vakf ve ibtidâ âlimlerinin söylediklerinden sadece âyetlerin sonunda vakfın olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim yukarıda âyet için verilen meâlde anlaşıldığı üzere diğer birçok meâl de, âyetlerin sonunda vakfi esas alarak âyetlerin meâlini vermiştir.¹⁰⁵¹ Bu ise söz konusu yerlerde vakf alâmetine ihtiyaç olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu yerlere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması uygun olacaktır. Bu durumda sadece âyetlerin sonunda vakf edilerek tilâvet edileceğinden, Peygamber (as.)'ın kıraatine uygun olmakla birlikte âyet sonlarında vakfın oluşturduğu ahenk te ortaya çıkmış olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda da ilgili yerlere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

¹⁰⁴⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 656; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhit*, X, 338; Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn*, I, 5513; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, IV, 383; Ahmed b. Muhammed, *Bahru'l Medîd*, VIII, 275; Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XIV, 419; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyânuh*, X, 291.

¹⁰⁴⁹ Harrât, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'ân*, I, 576.

¹⁰⁵⁰ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 956; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 771; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 596.

¹⁰⁵¹ Bkz. Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı.

3.45. Kadr Sûresindeki Vakf İşaretleri

Kadr, 97/4-5

تَنْزِيلُ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ۗ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

“Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette بِإِذْنِ رَبِّهِمْ cümlesi üzerine (ج) alâmeti konularak vakfın câiz olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî ise sonra gelen مِنْ كُلِّ أَمْرٍ cümlesinin, takdiri هِيَ olan mahzûf bir mutaallıkının olabileceğini söylemiş, ilgili yere (ط) alâmetini koymuştur. Ayrıca mushaflarda âyet sonu olan مِنْ كُلِّ أَمْرٍ cümlesi üzerine hem muânaka alâmeti hem de (ل) alâmeti bir arada konulmuş, سَلَامٌ üzerine ise hem muânaka alâmeti hem de (ف) alâmeti konulmuştur. Secâvendî ise سَلَامٌ üzerine sadece vaslın evlâ olduğunu ifade eden (ٴ) alâmetini koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Zira âyet; يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ “Allah’ın emrinden (azabından) onu korurlar.”¹⁰⁵² âyetindeki ile aynı manada olup, âyette o gecenin her türlü beladan selâmet olduğu anlatılmıştır. Ayrıca حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ cümlesi ibtidâî bir cümle de olabilir. Bu durumda âyet, o gecenin hayrının ve bereketinin fecrin doğuşuna kadar devam ettiğini anlatmış olacaktır. Nitekim İbn Abbâs’ın, مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ “her kişiden (melekden) selam vardır.” şeklinde kıraat ettiği nakledilmiş, bu ise hem بِإِذْنِ رَبِّهِمْ hem de سَلَامٌ üzerinde vakfın olduğu düşüncemizi desteklemektedir.”¹⁰⁵³

Taberî, âyetin, o gecede Meleklerin ve Rûh’un (Cebrail) Rablerinin izniyle o yılda gerçekleşmesi takdir edilen rızık, ecel vb. her türlü iş için indiğini haber verdiğini, dolayısıyla âyet sonu olan مِنْ كُلِّ أَمْرٍ cümlesi ile mananın tamamlandığını söylemişlerdir. Bazıları ise âyetin, Meleklerin ve Rûh’un, Rablerinin izniyle o gecede indiğini ve her mümin erkeğe ve bayana selam verdiklerini anlattığını söylemişlerdir.¹⁰⁵⁴ Taberî’ye

¹⁰⁵² Râ’d, 13/11.

¹⁰⁵³ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 501-502.

¹⁰⁵⁴ Âyeti bu şekilde yorumlayanlar, مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ “(O gece) inen her kişiden (melekden) selam vardır.” şeklindeki bir kıraate dayanarak بِإِذْنِ رَبِّهِمْ ve سَلَامٌ üzerinde vakf etmişlerdir. Ancak bu şekilde bir kıraat ile okunması uygun değildir. Zira kurrâdan hiçbiri bu şekilde okunmamış, Mushaflarda da أَمْرٍ şeklinde resmedilmemiştir. Bkz. Taberî, *Câmiu l-Beyân*, XXIV, 534; Uşmûnî, *Menâru l-Hudâ*, s. 431.

göre birinci görüş sahîh olup, vakfın âyetin sonunda olması gerekmektedir.¹⁰⁵⁵ Diğer müfessirler âyetlerin sonunda mananın tamamlandığını söylemiş, başka bir açıklama yapmamışlardır.¹⁰⁵⁶ Bazı tefsir kaynaklarında ve i'râbu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde ise *هِيَ* cümlesinin mukaddem haber ve mubtedâdan oluştuğu ve isti'nâfi bir cümle olduğu söylenmiştir.¹⁰⁵⁷

Vakf ve ibtidâ âlimleri *يَاذِنِ رَبِّهِمْ* cümlesi üzerinde vakftan söz etmemiş, *مِنْ كُلِّ أَمْرٍ* cümlesi üzerinde ise İbnu'l-Enbârî vakfın *kâfi* olduğunu, Nahhâs, Dâni ve Uşmûnî ise *hasen* olduğunu, vakf edilmesi durumunda *سَلَامٌ* ile ibtidâ edilerek âyetin tamamlanması gerektiğini söylemişlerdir. Uşmûnî, ayrıca İbn Abbas'ın *مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ* şeklinde kıraat ederek üzerinde vakf ettiğine dair rivâyetin sahîh olmadığını söylemiştir.¹⁰⁵⁸

Yukarıda zikredilenlerden hareketle *يَاذِنِ رَبِّهِمْ* cümlesi üzerinde vakfın uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Secâvendî'nin, sonra gelen *car*'ın takdiri *هِيَ* olan mahzûf bir mutaallıkının olabileceği gerekçesiyle vakfın olduğunu söylemesi kanaatimizce isabetli değildir. Zira yukarıda görüşleri zikredilen müfessirlerden ve vakf ve ibtidâ âlimlerinden âyeti bu şekilde yorumlayan olmamış, birçok Türkçe mealde de sadece âyetlerin sonunda vakf dikkate alınarak âyetlerin meâli verilmiştir.¹⁰⁵⁹

İbn Abbâs'tan rivayet edilen; *مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ* şeklindeki kıraati de ayrıca görüşünü destekleyici delil göstererek Secâvendî'nin ilgili yerde vakfın câiz olduğunu söylemesi de isabetli görünmemektedir. Zira söz konusu rivâyetin sahîh olmaması bir yana

¹⁰⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 534.

¹⁰⁵⁶ Ferrâ, *Maâni'l-Kur'an*, V, 226; Zeccâc, *İ'râbu'l-Kur'an*, V, 347; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, VIII, 492; Mâverdî, *en-Nuketu ve'l-Uyûn*, VI, 314; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 787; Râzî, *Mefâihü'l-Gayb*, I, 4802; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, V, 515; Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, IV, 283; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 578; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, IX, 193-194; Saâlibî, *el-Cevâhiri'l-Hisân fî Tefsiri'l-Kur'an*, X, 258. Âlûsî, *Rûhu'l-Maânî*, XXX, 196-197; Siddîk Hasan Han, *Fethu'l-Beyân*, XV, 321.

¹⁰⁵⁷ Bkz. Nahhâs, *İ'râbu'l-Kur'an*, V, 268; Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muşkilü İ'râbi'l-Kur'an*, II, 830; Bâkûlî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, s. 1467; *Tefsiru'l-Celâleyn*, s. 746; Harrat, *İ'râbu'l-Kur'an*, I, 598; Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve Beyânuh*, X, 537; Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, XXX, 373.

¹⁰⁵⁸ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 981; Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 812; Dâni, *el-Muktefâ fî'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 625; Uşmûnî, *Menâru'l-Hudâ*, s. 431. (Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf* adlı kitabında söz konusu yerde vakfdan söz etmemiş, ancak *İrabul Kura'n* adlı kitabında cümlelerin *مِنْ كُلِّ أَمْرٍ* ile tamamlandığını söylemiştir. Bkz. Nahhâs, *İ'râbu'l-Kur'an*, V, 268.

¹⁰⁵⁹ Bkz. Elmalılı Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş.

mushaflarda da امرئيه şeklinde resmedilmemiştir.¹⁰⁶⁰ İlgili kıraatin sahîh olduğu varsayılsa dahi Türkiye’de tilâvet edilen mushaflar Hafs kıraatine göre basıldığından vakf yerlerinin ve alâmetlerinin de ona göre oluşturulması gerekir.

Ayrıca âyet sonu olan مِنْ كُلِّ أَمْرٍ üzerine hem muânaka alâmeti hem de (ل) alâmetinin سَلَامٌ üzerine ise hem muânaka alâmeti hem de (قف) alâmetinin bir arada konulmasının da uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira muânaka alâmeti konulduğu yerlerin ilkinde vakfı, diğerinde ise vaslı yahut aksini gerekli kılmakta iken (ل) alâmeti vakfin sakıncalı olduğunu (قف) alâmeti ise vakfin evlâ olduğuna işaret ettiğinden söz konusu alâmetler birbiriyle çelişmektedir.

Secâvendî’nin vakf yerleri ile ilgili açıklamasından âyette muânaka vakfına işaret edildiği anlaşılmaktadır. Birincisi; âyet sonu olan مِنْ كُلِّ أَمْرٍ üzerinde vakf, سَلَامٌ kelimesinin ise vasl edilmesidir. Bu durumda âyetlerin meâli şöyle olacaktır. “*Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.*” Nitekim yukarıda âyet için verilen meâlde anlaşıldığı üzere müracaat edilen diğer Türkçe meâller de âyetin meâlini bu şekilde vermişlerdir.¹⁰⁶¹ İkincisi ise âyet sonunun vasl edilerek سَلَامٌ üzerinde vakf edilmesidir. İbn Abbâs’ın rivâyetini de kanıt göstererek Secâvendî, bu şekilde vakfin evlâ olduğunu söylemiştir. Bu durumda âyetin meâli şöyle olmaktadır. “*Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede iner de iner. O gece, her türlü beladan selamettir. (O), tan yerinin ağarmasına kadardır.*” İbn Abbâs’ın rivâyetine göre ise âyetin meâli şöyle olmaktadır. “*Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede iner de iner. (O gece) inen her kişiden (melekden) selam vardır. (O), tan yerinin ağarmasına kadardır.*” Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere müracaat edilen hiçbir müfessir ve vakf ve ibtidâ âlimi, bu şekilde âyeti yorumlamamış, söz konusu rivâyetin sahîh olmadığı da daha önce ifade edilmişti. Bu nedenle ilgili yerlere herhangi bir vakf alâmetinin konulmaması, âyetlerin sonunda sadece vakf edilerek tilâvet edilmesinin daha uygun olacağını düşünüyoruz. Zira bu şekilde tilâvet edilmesi, Peygamber (as.)’ın kıraatine uygun olmakla birlikte âyetlerin bitim yerlerinin oluşturduğu ahenk te ortaya çıkacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire’de basımı yapılan mushaflarda da söz konusu yerlere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

¹⁰⁶⁰ İbn Abbâs’ın bu şekilde kıraat ettiği rivâyeti sahîh değildir. Zira söz konusu kıraatı sadece Kelbî İbn Abbâs’a nisbet ederek nakletmiş, onun rivâyeti ise kabul edilmemektedir. Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 534; Secâvendî, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, s. 502.

¹⁰⁶¹ Bkz. Elmalılı; Ö. N. Bilmen; H. B. Çantay; Diyanet Vakfı; S. Ateş; M. Esed.

3.46. Mesed Sûresindeki Vakf İşaretleri

Mesed, 111/3-5

سَيَضِلُّ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۖ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۗ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝

“O, bir alevli ateşe girecektir. Karısı da boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu hâlde sırtında odun taşıyarak (o ateşe girecektir).”

Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda yukarıda zikredilen âyette ذَاتَ لَهَبٍ cümlesi üzerine (ج) alâmeti konularak üzerinde vakfin câiz olduğuna işaret edilmiştir. DİB’in vakf yerleri için asıl kaynak kabul ettiği Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, gerekçesini şu şekilde açıklamıştır; “sonra gelen وَامْرَأَتُهُ ifadesi öncesine atfedilebildiği gibi ibtidâî bir cümle de yapılabilmektedir.” Ayrıca Türkiye’de tilâvet edilen mushaflarda وَامْرَأَتُهُ cümlesi üzerine (ط) alâmeti konularak üzerinde mutlak şekilde vakfin olduğuna işaret edilmiştir. Secâvendî de ilgili yere aynı alâmeti koymuş, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Evlâ olan وَامْرَأَتُهُ cümlesinin سَيَضِلُّ daki merfû zamire¹⁰⁶² atfedilerek üzerinde vakf edilmesidir. Bu durumda sonra gelen حَمَّالَةَ الْحَطَبِ cümlesinin takdiri أُغْنِي حَمَّالَةَ الْحَطَبِ şeklinde olacağı için ibtidâ edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.”¹⁰⁶³

Tefsir kaynaklarında âyet iki şekilde i’râb edilerek tefsir edilmiştir. Birincisi, Secâvendî’nin de ifade ettiği gibi وَامْرَأَتُهُ cümlesinin سَيَضِلُّ fiilindeki zamire atfedilerek fail yapılmasıdır. Bu durumda âyetin takdiri; “O ve hanımı ateşe atılacaklardır.” şeklinde olup, buna göre فِي جِيدِهَا cümlesi hal konumundadır. İkincisi ise وَامْرَأَتُهُ cümlesinin mubtedâ yapılmasıdır. Bu durumda فِي جِيدِهَا cümlesi haber olmaktadır.¹⁰⁶⁴ حَمَّالَةَ lafzının mansûb olmasıyla ilgili ise¹⁰⁶⁵ Ferrâ ve Bâkûlî, zemm’in ve şetm’in mansûbu olduğunu söylemiş,¹⁰⁶⁶ diğer müfessirler ise söz konusu ifadenin

¹⁰⁶² Merfû zamirden kasıt, fiildeki gizli olan هو zamiri olup Ebû leheb’i ifade etmektedir.

¹⁰⁶³ Secâvendî, *el-Vakf ve l-İbtidâ*, s. 516.

¹⁰⁶⁴ Zeccâc, *Maâni l-Kur’ân ve l-râbuhu*, V, 375; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 819; *el-Cedvel fi l-râbi l-Kur’ân*, XXX, 422; Benzer ifadeler için ayrıca bkz. Taberî, *Câmiu l-Beyân*, 24. 678; Sıddık Hasan Han, *Fethu l-Beyân*, XV, 439; Dervîş, *l-râbu l-Kur’ân ve Beyânuh*, X, 611.

¹⁰⁶⁵ İmamı Âsım, حَمَّالَةَ lafzını nasb ile diğerleri ise raf ile okumuşlardır. Raf ile okunması durumunda وَامْرَأَتُهُ cümlesi üzerine vakf câiz değildir. Zira mubteda, habersiz kalmaktadır. Bkz. Seyyid Lâşin *ebu l-Ferah/Hâlid Muhammed el-Hâfiz, Takribu l-Maâni, fi Şerhi Hirzi l-Emâni fi l-Kıraâti Sebi’ Dâru’z-Zemân*, el-Medîne, 1413/h. s. 448.

¹⁰⁶⁶ Ferrâ, *Maâni l-Kur’ân*, V, 242; Bâkûlî, *Keşfu l-Muşkilât ve l-Edâhi l-Mu’dilât*, s. 1489.

zemm'in ve şetm'in mansûbu yapılmasının mümkün olduğu gibi hal yapılmasının daha uygun olacağını söylemişlerdir.¹⁰⁶⁷

Nahhâs, Kisâî'den (189/805) naklederek vakf yerleri ile ilgili şunları söylemiştir: “*وَأَمْرَاتُهُ* cümlesi üzerinde vakf edilerek *وَأَمْرَاتُهُ* cümlesinden ibtidâ edilmesi en güzeldir. Çünkü sonra gelen *حَمَّالَةَ الْحَطَبِ* cümlesi ona bedel, *فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ* cümlesi ise haber olmaktadır.¹⁰⁶⁸ İbnu'l-Enbârî, Dâni ve Uşmûni ise, Secâvendî'nin dediği gibi ilgili yerlerde iki vecih olduğunu söylemiş, şu açıklamayı yapmışlardır; “*وَأَمْرَاتُهُ* cümlesi öncesine atfedilerek üzerinde vakf edilebilir. Bu durumda sonra gelen *حَمَّالَةَ الْحَطَبِ* cümlesi, zemm ve şetm ile mansûb olacağından ibtidâ edilebilmektedir. Ayrıca *وَأَمْرَاتُهُ* cümlesinin mübteda, *حَمَّالَةَ الْحَطَبِ* cümlesi ve nâsb edeni (أُذْمٌ veya أَشْتَمٌ ifadeleri) ise onun haberi yapılabilmektedir. Bu durumda *وَأَمْرَاتُهُ* cümlesinin üzerinde vakf doğru olmaz.” İbnu'l-Enbârî ayrıca Abdullah b. Mesûd'un; *وَأَمْرَاتُهُ حَمَّالَةَ لِلْحَطَبِ* şeklindeki şaz kıraatine dayanarak *حَمَّالَةَ الْحَطَبِ* cümlesinin hal üzerine mansûb edilmesi durumunda *وَأَمْرَاتُهُ* üzerinde vakfın câiz olmayacağını söylemiştir.¹⁰⁶⁹

Yukarıda zikredilenlerden hareketle ilgili yerlerdeki vakf alâmetlerinin uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zira söz konusu alâmetler, aynı okuyuşta her iki yerde vakfi câiz kılmaktadır. Aynı anda vakf edilecek olursa *وَأَمْرَاتُهُ* cümlesinin öncesine atfedildiği mi, yoksa isti'nâfi bir cümle olduğu mu anlaşılamayacağı için âyetlerde bir işkâl söz konusu olacaktır. Bunun yanı sıra *وَأَمْرَاتُهُ* cümlesinin isti'nâfi yapılması durumunda da cümle tamamlanmamış olacağından, üzerinde vakf edilmesi uygun olmamaktadır. Dolayısıyla Secâvendî *ذَاتَ لَهَبٍ* cümlesi üzerine (ج) alâmetini, *وَأَمْرَاتُهُ* cümlesi üzerine ise (ط) alâmetini koymak suretiyle öncesine atfedilmesinin evlâ, isti'nâfi bir cümle yapılmasının ise câiz olduğuna işaret etmiştir. *وَأَمْرَاتُهُ* cümlesinin öncesine atfedilmesi durumunda üzerinde vakf edilmesinde problem bulunmamaktadır. Ancak âyet sonunda vakf edilip *وَأَمْرَاتُهُ* cümlesi ibtidâî bir cümle yapıldığında haber zikredilmemiş olacağından üzerinde vakfın câiz olmayacağı açıktır. Dolayısıyla Secâvendî her iki yere

¹⁰⁶⁷ Sâlebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 327; Ayrıca bkz. Ahfeş, *Maâni'l-Kur'an*, IV, 53; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 24. 678; Zeccâc, *Maâni'l-Kur'an ve İ'râbuhû*, V, 375; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 819; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, V, 501; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I, 4889; Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXX, 422.

¹⁰⁶⁸ Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, s. 826.

¹⁰⁶⁹ İbnu'l-Enbârî, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 990; Dâni, *el-Muktefâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, s. 637; Uşmûni, *Menâru'l-Hudâ*, s. 437.

vakfın caiz olduğunu ifade eden alâmetleri koymuş, ancak aynı okuyuşta her iki yerde vakf etmeyi kastetmemiştir.

Secâvendî'nin vakf yerleri ile ilgili söylediklerinden âyette muânaka vakfı olduğu anlaşılmaktadır. Zira *وَامْرَأَتُهُ* öncesine atfedilecek olursa, âyet sonunun vasl edilerek *وَامْرَأَتُهُ* üzerinde vakf edilmesi gerekir. İbtidâî bir cümle yapılması durumunda ise âyet sonu olan *ذَاتَ لَهَبٍ* cümlesi üzerinde vakf edilerek *وَامْرَأَتُهُ* ifadesinin haberi zikredilmemiş olacağından vasl edilmesi gerekecektir. Dolayısıyla Secâvend, ilgili yerlerde muânaka vakfını kastetmiş olup, kanaatimizce ilgili yerlerde muânaka alâmetinin konulması söz konusu problemi çözeceği için uygun olacaktır. Bu durumda Kur'an okuyucusu, tercih ettiği anlamın oluşmasını sağlamak için dilediği yerde vakf edebilecektir.

Ayrıca âyet sonunun vasl, *وَامْرَأَتُهُ* üzerinde ise vakf edildiğinde sonra gelen *حَمَّالَةَ* cümlesinin *أَغْنِي حَمَّالَةَ الْحَطَبِ* "odun taşıyanı kastediyorum." şeklinde takdir edilmesi gerekecektir. Bunun ise Ebû Leheb'in birden fazla hanımının olduğu şeklinde anlaşılabilmesine imkân vereceğini düşünüyoruz. Oysa yaptığımız araştırmalar sonucunda Ebû Leheb'in Ümmü Cemîl dışında hanımı olduğundan bahsedilmemiştir.¹⁰⁷⁰ Dolayısıyla her âyetin sonunda vakf ederek tilâvet edilmesi daha uygun olacaktır. Böylece okuyuş, hem Peygamber (as.)'in tilâvetine uygun olacak hem de âyetlerin sonunun oluşturduğu ahenk ortaya çıkmış olacaktır. Nitekim Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda ilgili yerlere herhangi bir alâmet konulmamıştır.

¹⁰⁷⁰ Bkz. İbn Sa'd, Muhammed, *Kitâbu't-Tabakâtu'l-Kubrâ*, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 2001; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik, *Sîretu'n-Nebî*, Dâru's-Sahâbeti li't-Turâs, Tanta, 1995.

SONUÇ

Vakf, ilk dönem kıraat âlimlerince Kur'an tilâvetinde nefes alacak kadar durma anlamında kullanıldığı gibi, okuyuşu sonlandırma manasında da kullanılmıştır. Ancak daha sonra, nefes alacak kadar durmaya vakf, kıraati sonlandırmaya ise kat' denmeye başlanmıştır. İbtidâyı ise ilk dönem kıraat âlimleri, Kur'an okuyuşuna başlama ve vakftan sonra tekrar okuyuşa devam etme anlamında kullanmışken daha sonra gelenler; kat'ın zıddı olarak ibtidâyı, vakf'ın zıddı olarak ta isti'nâfi kullanmışlardır.

Vakf ve ibtidâ ilmi, Kur'an'ın anlamıyla ilgili olduğundan, Kur'an ilimleri arasında önemli bir yeri vardır. Zira normal bir konuşmada ya da metin okumada dahi uygun yerde başlanması ve anlamın tamamlandığı yerde kesilmesi, konuşmanın veya okunan metnin, hedeflenen anlam çerçevesinde anlaşılmasını sağlamaktadır. Söz konusu Allah kelamı Kur'an olunca bu durumun daha da önem arz edeceği aşikârdır. Zira Yüce Allah'ın Kur'an âyetlerindeki maksadının anlaşılması, vakf ve ibtidânın bilinmesi ve onlara riâyet edilerek tilâvetin yapılmasına bağlıdır. Bu nedenle vakf ve ibtidâ ilmi, asr-ı saadet'ten beri Kur'an eğitim müfredatına girmiş, her dönemde önemsenmiştir.

Diğer İslâmi ilimlerde olduğu gibi vakf ve ibtidâ ilminin öğretimi de ilk dönemlerde sözlü anlatımla olmuştur. Tedvin edilen bir ilim haline gelmesi ise hicri ikinci asrın başlarında olmuştur. Konuyla ilgili telif edilen eserlerde teorik bilgilerin yanı sıra Kur'an'ı Kerim, vakf ve ibtidâ açısından kelime kelime tetkik edilmiştir. Ancak ilk dönemlerde vakf türleri için sembol kullanılmamış, her vakf türü için belli bir işaret kullanılmasına hicri dördüncü asırda başlanmıştır. Vakf yerlerinin sembol ile gösterilmesi Secâvendî ile şöhret bulmuş, bu sembollerin genel olarak mushaflara yansıtılması ise hicri onuncu asırdan itibaren başlamıştır.

Türkiye'de tilâvet edilen mushaflara genel anlamda kaynaklık eden Muhammed b. Tayfûr el-Gaznevî es-Secâvendî'nin doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak kaynaklarda 560/1165 yılında vefat ettiği belirtilmektedir. Secâvendî'nin *el-Vakf ve'l-Ibtidâ* kitabı, alanla ilgili en meşhur eserlerdendir. Zira ondan önce telif edilmiş eserlere kıyasla daha öz ve yalın cümlelerle kaleme alınmıştır.

Secâvendî, vakf kavramlarını kendinden öncekilerden farklı olarak altı kategoride değerlendirmiş, her vakf türüne ise bir harf ile işaret etmiştir. Onun öncesinde ve

sonrasında vakf ve ibtidâ ile ilgili birçok eser yazılmış olmasına rağmen onun oluşturduğu vakf kavramları ve işaretleri daha çok yaygınlık kazanmıştır. Dolayısıyla pek çok İslâm ülkesindeki mushaflarda her ne kadar onun belirlediği vakf yerlerine ve işaretlerine çoğu yerde muhalefet edilmişse de, genelde onun vakf sistemi, oluşturduğu kavramlar ve kullandığı semboller kullanılmıştır.

Okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak amacıyla Kur'an'a sonradan konulan vakf alâmetleri ictihâdî olduğundan bu yerlerin tesbitinde isabetli olmayan görüşlerin olması muhtemeldir. Nitekim Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda okuyucunun zihninde kargaşaya neden olacak düzeyde aynı yerde birden fazla vakf işareti bulunduğu görüldü. Bazen vakf yeri ile ilgili (özellikle muânaka vakfi) Secâvendî'nin maksadının doğru yansıtılmadığı kanaatine varıldı. Bazen (ﻻ) alâmetine gerek olmadığı halde konulduğu, bazen de içerdiği anlama aykırı konulduğu tespit edildi. Birçok yerde, Türkçe meâllerde verilen meâllerle, irdelenen vakf yerinde vakf edilmesi durumunda oluşan meâlin uyumluluk arz etmediği görüldü. Ayrıca Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda, Secâvendî'nin vakf kavramları arasında bulunmayan rükû' alâmetine yer verilmiş, bazen uygun olmayan yerlere konulduğu sonucuna varıldı. Bunların yanı sıra müracaat edilen Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda az yerde (ﻻ) alâmeti konulmuş olup, âyetlerin sonuna konulmamıştır. Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda ise (ﻻ) alâmeti kullanılmasında mübalağa gidilmiştir. Vakfin caiz olmadığına, dolayısıyla sonra gelen cümleden ibtidânın caiz olmadığına işaret olduğu halde pek çok âyetin sonunda (ﻻ) alâmetinin konulmuş olması ise (ﻻ) alâmetine yüklenen anlam ile bağdaşmadığı gibi Peygamber (as.)'ın Kur'an tilâvetiyle de uyuşmamaktadır.

Secâvendî'nin vakf sisteminde altı kavram ve onlara ait işaret bulunduğu halde Türkiye'de tilâvet edilen mushaflarda vakfin ve vaslın eşit düzeyde câiz olduğunu ifade eden *el-vakfu'l-câiz* kavramının alâmeti bulunmamakta, vakfin evlâ olduğuna ise üç farklı alâmetin işaret ettiği görülmektedir. Buna karşın çalışmada müracaat edilen Medine, Şam ve Kahire'de basımı yapılan mushaflarda *el-vakfu'l-murahhasu lizarûra* (zorunlu durumlarda caiz olan vakf) alâmeti dışında Secâvendî'nin vakf sistemine ve kavramlarına uyulduğu görülmektedir.

Allah'ın kitabı olması sebebiyle hataların en aza indirgenmesi açısından bu alanda yapılacak çalışmanın kişisel değil, ortak akıl ürünü olması elzemdir. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı öncülüğünde konuyla ilgili çalıştaylar ve sempozyumlar düzenlenmesi elzemdir. Yine

Başkanlık tarafından belirlenecek alanda uzman bir komisyon tarafından Secâvendî'nin, diğerk vakf ve ibtidâ âlimlerinin yanı sıra müfessirlere ve Türkçe meâllere de müracaat edilerek vakf yerleri ve alâmetlerinin yeniden belirlenmesi sonucunda mushafların yeniden basımının yapılmasının gerekli olduğu kanaatine varılmıştır.

Bu çalışma ile Allah'ın kitabına hizmet noktasında az da olsa bir katkımızın olduğunu umuyor ve bundan mutluluk duyuyoruz.

KAYNAKÇA

- Abdulazîz b. Abdullah, *Muallimâtu'l-Kur'ân fi'l-Mağribi'l-Arabi'l-Aksâ*, Câmîiatu'l-Îmâm b. Suûd, Riyad, 1405/h.
- Abdurrezzâk b. Ali b. İbrahim Musa, *Murşidu'l-Hilân ilâ Ma'rifeti Âyi'l-Kur'ân*, Matbaatu Câmîiatu el-İslâmiyye, Medine, 1990.
- Ahfeş, Ebu'l-Hasen Saîd b. Mes'ad el-Mecâşeî el-Belhî, *Maâni'l-Kur'ân*, (tahkik) Hudâ Mahmûd, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 1990.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. b. Hilâl eş-Şeybânî, *Musnedu Ahmed*, Muessetu Kurtuba, Kahire, ts.
- Altıkulaç, Tayyar, "Secâvendî", *DİA*. İstanbul, 2009.
- Âlûsî, Muhammed Ebu'l-Fadl, *Rûhu'l-Maâni fi Tefsîri Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İst. 1998.
- Bâkûlî, Ebu'l-Hasen Ali b. el-Huseyn el-İsbahânî, *Keşfu'l-Muşkilât ve İdâhi'l-Mu'dilât*, (tahkik) Muhammed b. Ahmed ed-Dâlî, Matbaatu's-Sabâh, Dımaşk, 1994.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ, *Maâlimu't-Tenzîl*, (tahkik) Abdurrezzâk el-Mehdî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420/h.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. El-Huseyn b. Ali b. Mûsa el-Husrevcirdî el-Hurasânî, *Sunemu'l-Kubrâ*, (tahkik) Muhammed Abdulkâdir Atâ, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Beyzâvî, Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- Bezdevî, Fahrulislâm Ali b. Muhammed, *Usûlu'l-Bezdevî*, (tahkik) Said Pektaş, Dâru'l-Beşâir el-İslâmiyye.
- Bikâî, Burhânuddîn Ebi'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer, *Nazmu'd-Durer fi Tenâsubi'l-Âyâti ve's-Suver*, (tahkik) Abdurrezzâk Gâlip Mehdî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- Buhârî, Ebû Abdilleh Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1998.
- Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafâ, *Rûhu'l-Beyân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, (tahkik) Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu el-Hancî, Kahire, 1998.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hamed, *es-Sihâh fi'l-Luga*, (tahkik) Ahmed Abdulgafûr Atar, Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987.

- Çelebî, Kâtip, Mustafa b. Abdullah, *Keşfu'z-Zumûn An Esâmi'l-Kutubi ve'l-Funûn*, Muessetu Târihi't-Türk, Ankara, 2014.
- Çetin, Abdurrahman, “*Secâvendî*” *DİA*. İst. 2012.
 Kur'an Okuma Esasları, Emin Yayınları, Bursa, 2010.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd el-Emevî el-Endelûsî, *el-Muktefâ fi'l-Vakfı ve'l-İbtidâ*, (tahkik) Yûsuf Abdurrahmân Maraşlı, Muessetu'r-Risâle, Beyrut, 1987.
 el-Beyân fi İddi Âyi'l-Kur'ân, (tahkik) Gânim el-Kadûrî el-Hamd, merkezu'l-Mahtûtât ve't-Turâs, Kuveyt. 1994.
- Dâvûdî, Hâfiz Şemsuddîn Muhammed b. Ali b. Ahmed, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, (tahkik) Ali Muhammed Ömer, Mektebe'tu Vehbe, 1977.
- Debûsî, Ebû Zeyd Ubeydullah b. Ömer b. İsa, *Takvîmu'l-Edille fi Usûli'l-Fıkh*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmeyye, Beyrut, 2007.
- Dehîm, Mehdî, *Mefâhîmi'l-Vakf ve'l-İbtidâ Abre Merâhili't-Târihiyye*, 2. Uluslararası Kıraat Sempozyumu, İstanbul, 2017.
- Dervîş, Muhyiddîn, *İ'râbu'l-Kur'ân ve Beyâmuh*, Dâru'l-İrşâd li'ş-Şuûni'l-Câmiyye, Humus, Suriye, 1415/1996.
- Duman, M. Zeki, “Tefsir Te'vil ve Tefsirde Temel İlkeler Açısından Secavend'lerde Mânaya Tesir Eden Önemli Üç Hata”, *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, İst. 2010.
- Durreh, Muhammed Ali Tâhâ, *Tefsîru'l-Kur'ân'il Kerîm ve İrâbuhû ve Beyâmuhû*, Dâru'l-Hikme, 2002.
- Ebî Şeybe, Ebû bekr Abdullah b. Muhammed, *Musannaflu İbn Ebî Şeybe* (tahkik) Muhammed Avâmeh, Dâru'l-Kible, ts.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sunemu Ebî Dâvud*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Ebû Hayyân el-Endelûsî, *Bahru'l-Muhît*, (tahkik) Sıdkî Muhammed Cemîl, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1420/h.
- Ebussuûd, Muhammed b. Muhammed el-Amâdî, *İrşâd'u Akli's-Selîm İlâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-Luğa*, Dâru's-Sadık, Kahire, ts.
- Farac, Dr. Muhammed Nasrallah, *el-Vakf ve Vazâifuhû İnde'n-Nahviyyîn ve'l-Kurrâ*, Meclisu'n-Neşr'il-İlmî, Câmiatu'l-Kuveyt, 2001.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Ziyâd, *Maâni'l-Kur'ân*, (tahkik) Dr. Abdulfettâh İsmâîl eş-Şelbî, Dâru's-Surûr, ts.
- Feyyûmî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, *el-Misbâhu'l-Munîr fi Garîbi Şerhi'l-Kebîr*. Matbaatu'l-Ânî, Bağdat, 1398/h.

- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1987.
- Funeyân, Dr. Suûd, *Âsâru'l-Hanâbileti fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 1. Baskı, ts.
- Hamevî, Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Sadr, Beyrut. 1984.
- *Mu'cemu'l-Udebâ*, Dâru'l-Fikr, 3. Baskı, 1400/h.
- Harrât, Ahmed b. Muhammed *Muškil'u İ'rabi'l-Kur'ân*, Mecmau'l Melik Fehd litibâati'l mushafi'ş-Şerîf, ts.
- Hasenat 4 Kur'an Araştırma sistemi*, www.hasenat.net, 2007-2009.
- Hâzin, Alâuddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî, *Lubâbu't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- İbn Acîbe, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, *Bahru'l Medîd*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- İbn Âşûr, *et-Tahrîr vet-Tenvîr*, Dâru't-Tûnusiyye, Tunus, 1984.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlip el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri Kitabi'l Azîz*, (tahkik) Abdu's-Selâm eş-Şâfî Muhammed, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut. 1993.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân Râzî, (tahkik) Es'ad Muhammed et-Tayyib, *Tefsîru İbn Ebî Hâtîm*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Sayda, ts.
- İbn Fâris, Ebi'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1991.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed Ebû Hâtîm et-Temîmî el-Bestî, *Sahîhu İbn Hibbân*, (Tahkik) Şuayb el-Arnâvût, Muessetu'r-Risâle, Beyrut, 1993.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik, *Sîretu'n-Nebî*, Dâru's-Sahâbeti li't-
- İbn Kayyım, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebûbekr el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, (tahkik) Şuayb el-Arnâvût – Abdulkâdir el-Arnâvût, Mueessetu'r-Risâle, Beyrut, 1996.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Medine, 1993.
- İbn Kuteybe, *Te'vîlu Müşkil'i İrabi'l-Kur'ân*, (tahkik) Seyyid Ahmet Sakar, İsâ el-Bâbî el-Halbî, Kahire, ts.
- İbn Mâceh, *Sunemu İbn Mâce*, Dâru'l- Mâ'rife, Beyrut, 1997.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 1994.
- İbn Sa'd, Muhammed, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kubrâ*, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 2001.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdulhâlîm el-Harrânî, (tahkik) Dr. Muhammed es-Seyyid el-Celînd, *Dakâiku't-Tefsîr*, Müessesetu Ulûmi'l-Kur'ân, ts.
- *Mukaddimetun fî Usûli't-Tefsîr*, (tahkik) Adnân Zarzûr, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Kuveyt, 1972.

- İbnu'l-Cevzî, Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *Zâdu'l-Mesîr*, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1404/h.
- İbnu'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed, *Gâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, Mektebetu'l-Mutebennâ, Kahire, ts.
- *en-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşer*, (tahkik) Ali Muhammed ed-Diba', Matbaatu ticâriyyetu'l-Kubrâ, (Tasvîr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye,) ts.
- İbnu'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Beşşâr, (tahkik) Muhyiddîn Abdurrahmân Ramazân, *İdâhu'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, Matbûatu Mecmau'l-Lugâti'l-Arabiyya, Dımaşk, 1971.
- İbnu'l-Humâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdulvâhid es-Sivâsî, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- İbrâhîm, Muhammed Tîb, *İ'râbu'l-Kur'ân*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2011.
- İdâretu'l Buhûsi'l İslâmiyyet'i fî Ezheri's-Şerîf, *Kahire mushafî*, Dâru'l Menâr, Kahire, 1998.
- İdâretu'l İftâi ve't-Tedrisi'd-Dîni fî Sûriye, *Şam mushafî*, Muessesetu Ulûmi'l Kur'ân, Dımaşk, 2012.
- İshâk b. Râhaveyh, İbrâhîm b. Mahled b. el-Hanzalî, *Musnedu İshâk b. Râhaveyh*, (Tahkik) Abdulgafûr b. Abdulhak el-Belûşî, Mektebetu'l-Îmân, el-Medine, 1991.
- İshâk, Ali Şevvâh, *Mu'cem Musannafâti'l-Kur'ân*, Dâru'r-Rifâi, Riyad, 1403/h.
- İsmail Sâdık Abdurrahîm, *el-Vakfu'l-Lâzim fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru's-Sâbirîn, Kahire, 2008.
- *el-Vakfu'l-Memnû fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru's-Sâbirîn, Kahire, 2009.
- Karaçam, İsmail, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, İst. 2002.
- Kayhan, Veli, *Vakf ve ibtidâ İlmi ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, X/2. 2006.
- Kehale, Ömer Rızâ, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Kıftî, el-Vezîr Cemâluddîn Ebi'l-Hasen Ali b. Yûsuf, *İnbâhu'r-Ruvât Alâ Enbâhi'n-Nuhât*, (tahkik) Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1406/h.
- Kitâbu'l-Ezhiyeti fî İlmi'l-Hurûf*, (Tahkik) Abdulmun'im el-Melûhî, yy.
- Konukçu, Enver, "Gazne" *DİA*. İst. 1996.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*, (tahkik) Hişâm Semîr el-Buhârî, Dâru Âlemu'l Kutub, Riyad, 2003.
- Mahallî, Celâluddîn / es-Suyûtî, Celâluddîn, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Dâru'r-Reyyân li't-Turâs, İskenderiyye, 1987.

- Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, *en-Nuket ve'l-Uyûn*, (tahkik) es-Seyyid b. Abdulmaksût b. Abdurrahîm, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Mecmau'l-Melik Fehd Litibâati'l-Mushafi'l-Medîneti'l-Munevvere, *Medîne mushafi*, 1987.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed el-Kaysî, *Muşkilu İ'râbi'l-Kur'ân*, (tahkik) Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1405.
- Meymûnî, Abdullah Ali, *Fazlu İlmi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ ve Hukmu'l-Vakfi Alâ Ruûsi'l*
- Mucîruddîn b. Muhammed *Fethu'r-Rahmân fî Tefsîri'l Kur'ân* (tahkik) Nûruddîn Tâlib, Dâru'n-Nevdîr, Vuzâratu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l İslâmiyye, Katar, ts.
- Muessese Ali Beyt, *el-Fihrisu's-Şâmil li't-Turâs... Mahtûtatü't-Tecvîd*, Mecmau'l-Meleki li Buhûsi'l-İslâmiyye, Amman. 1986.
- Muhlis, Muhammed Saîd Muhammed Ali, *Ahkâm'u Tecvîdi'l-Kur'ân*, Aksa Yay. Umman, 1989.
- Mukâtil, b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî, *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*, (tahkik) Ahmed Ferîd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- Muslim b. Haccâc, *Sahîhu Muslim*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1996.
- Nahhâs, Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *el-Kat' ve'l-İ'tinâf*, (tahkik) Dr. Abdurrahmân b. İbrahim el-Metrûdî Dâru Âlemi'l-Kutub, Riyad, 1992.
- *İ'râbu'l-Kur'ân*, (tahkik) Dr. Zuheyr Gâzî Zâhid, Âlemu'l-Kutub, 1988.
- *Maâni'l-Kur'ân*, (tahkik) Muhammed Ali es-Sâbûnî, Câmiatu Ummu'l-Kurâ, Mekke, 1409/h
- Nesâî, Ahmed b, Şuayb ebû Abdurrahmân, *Sunemu'n-Nesâî*, Mektebet'u ve Matbûât'u'l-İslâmiyye, Haleb, 1986.
- Nesefî, Ebu'l-Berakât Ahmed b. Mahmûd, (tahkik) Mervân Muhammed eş-Şiâr, *Medâriku't-Tenzîl*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, ts.
- Nîsâbûrî, Muhammed b. Ebi'l-Hasan b. El-Huseyn el-Gaznevî, *Bâhiru'l-Burhân fî Maâni Muşkilâti'l-Kur'ân*, (tahkik) Suâd b. Sâlih b. Saîd Babkî, Câmiat'u Ummu'l-Kurâ, Mekke, ts.
- *Garâibu'l-Kur'ân ve Ragâibu'l Furkân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyyeti, Beyrut, 1996.
- Pakdil, Ramazan, *Ta'lim Tecvîd ve Kiraat*, M.Ü. İlahiyat Vakfi Yayınları, İst. 2014.
- Paşa, İsmail, *Hediyyetu'l-Ârifîn*, Dâru'l-Ulûmi'l-Hadîse, Beyrut, ts.
- Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, Dımaşk, 1997.
- *el-Mufredât fî Garîbi'l Kur'ân*, (tahkik) Muhammed Seyyid Kîlânî, Dâru'l-Ma'rife, ts.

- *Tefsir'u Râgıp el-İsfahânî* (tahkik) Muhammed Abdulazîz Besyûnî, Kulliyetu'l Âdâb, Câmiatu Tanta, 1999.
- Râzî, Fahrüddîn, Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn, *Mefâtihi'l-Ğayb*, Dâru İhyâi't-Turâsu'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Rızâ, Muhammed Reşîd, *Tefsiru'l-Menâr*, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmmetu li'l-Kitâb, 1990.
- Saâlibî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf, *el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Muessesetu'l Âlemî, Beyrut, ts.
- Sâdî, Abdurrahmân b. Nâsır, *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân Fî Tefsîri'l-Kelâmi'l-Mennân*, (tahkik) Abdurrahmân b. Ma'la el-Luveyhik, Muessesetu'r-Risâle, 2000.
- Safar, İbtisâm Merhûn, *Mu'cemu'd-Dirâsât el-Kur'âniyye*, Câmiatu'l-Mûsul, 1984.
- Safedî, Selâhüddîn Halîl b. Eybek b. Abdullah, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, (tahkik) Amed el-Arnâvut/Türkî Mustafa, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2000.
- Sâfî, Mahmûd b. Abdurrahman, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân*, Dâru'r-Reşîd Muessesetu'l-İmân, Dımaşk, 1418.
- Sâlebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm *el-Keşf ve'l-Beyân*, (tahkik) el-İmâm Ebû Muhammed b. Âşûr, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2002.
- Secâvendî, Muhammed b. Tayfûr, *el-Vakf ve'l-İbtidâ*, (tahkik) Dr. Muhsin Haşim Dervîş, Dâru'l-Menâhic, 2001.
- *İlelu'l-Vukûf*, (tahkik) Dr. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Îd, Mektebetu'r-Ruşd, Riyad, 2006.
- Sehâvî, Âlemuddîn Ali b. Muhammed, *Cemâlu'l-Kurrâ ve Kemâlu'l-İkrâ*, (tahkik) Dr. Ali Huseyn el-Bevvâb, Mektebetu't-Turâs, 1408/h.
- Semerkindî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. İbrâhîm, *Bahru'l-Ulûm*, (tahkik) Dr. Mahmûd Matarcî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-Mesûn fî İlmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, (tahkik) eş-Şeyh Ali Muhammed el-Muavved, Dâru'l-Kutubi'l-İlmeyye, Beyrut, 1993.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *Usûlu's-Serahsî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmeyye, Beyrut, 2015.
- Seyyid Lâşîn Ebu'l-Ferah / Hâlid Muhammed el-Hâfiz, *Takrîbu'l-Maânî, fî Şerhi Hirzi'l-Emânî fi'l-Kıraâti Sebi'* Dâru'z-Zemân, el-Medîne, 1413/h.
- Sezgin, Fuad, (Arapçaya Çeviri) Mahmûd Hicâzî, *Târih'it-Turâsi'l-Arabî*, es-Sekâfet'u ve'n-Neşr, Câmiatu'l-İmâm, Riyad, 1403/h.
- Sıddık Hasan Han, Ebu't-Tayyib Sıddık b. Hasan b. Ali b. Huseyn en-Neccârî, *Fethu'l-Beyân fî Makâsidi'l-Kur'ân*, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, ts.

- Suyûtî, Celâleddîn b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- *ed-Durru'l-Mensûr*, (tahkik) Merkezu Hicr li'l-Buhûs, Dâru Hicr, Kahire, 2003.
- *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz, Riyad, 1996.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadîr Beyne Fenni'r-Rivâyet'i ve'd-Dirâyeti*, Dâru'l-Hayr, Beyrut, 1992.
- Şinkîfî, Muhammed Emîn b. Muhtâr, *Edvâu'l-Beyân fî İdâhi'l-Kur'ân'i bi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmeyye, Beyrut, 1992.
- Tahânevî, Muhammed b. Ali, *Keşşâfu Istilâhâti'l-Funûn*, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1989.
- *Şerhu muşkili'l-Âsâr*, (tahkik) Şuayb el-Arnâvut, Muessetu'r-Risâle, 1994.
- Tahâvî, Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdulmelik b. Selâme el-Ezdî, *Şerhu Maâni'l-Âsâr*, (tahkik) Muhammed Zuhri en-Neccâr-Muhammed Seyyid Câdu'l-Hak, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1994.
- Tahhân, İsmail Ahmet / Hanay, Necattin, *Kur'an'ı Anlamada Vakfın Rolü*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 2. (2012).
- Tayyâr, Musâid b. Süleymân Nâsır, *Vukûfu'l-Kur'an ve Eseruhâ fi't-Tefsîr*, Macmau'l-Melik Fehd lit-Tibâati ve'n-Neşr, Medine. 1431/h.
- Temel, Nihat, *Kur'an Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, M.Ü. İlahiyat Vakfi Yay. İst. 2014.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Serve, *Tuhfetu'l-Ehvezî bi Şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Ukberî, Ebu'l-Bakâ Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah, *et-Tibyân fî İ'râbi'l-Kur'an*, İhyâu Kutubi'l Arabiyya, ts.
- Uşmûnî, Ahmed b. Muhammed b. Abdulkerîm, *Menâru'l-Hudâ fi'l-Vakfi ve'l-İbtidâ*, Mektebetu ve Matbaatu Mustafa el-Bâbî ve Evlâduhû, Mısır, 1973.
- Zebîdî, Muhammed Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Fikr, ts.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. Seriy b. Sehl, *Maâni'l-Kur'ân ve İ'râbuhû*, (tahkik) Dr. Abdulcelîl Abduh Şelebî, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1988.
- Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz, *et-Târihu'l-İslâm ve Vefâyâtu'l-Meşâhiri ve'l-Âlâm*, (tahkik) Ma'rûf, Beşşâr Ahmed, Dâru Garbi'l-İslâmî, 2003.
- *Siyeru'l-A'lâmi'n-Nubelâ*, Muessetu'r-Risâle. ts.
- *Tezkiratu'l-Huffâz*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.

- Zekerıyyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ, *el-Maksad li Telhîsi mâ fi'l-Murşid*, Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1973.
- Zemaşerî, Ebu'l-Kasım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmid't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, (tahkik) Dr. Yûsuf Abdurrahmân Maraşlî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1994.
- Ziriklî, Hayruddîn b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Fâris, *el A'lâm*, Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.
- Zürkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhili'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmeyye, Beyrut, 1996.

EK: TAHLİL EDİLEN VAKF YERLERİ VE İŞARETLERİNİN TÜRKİYE, MEDİNE, ŞAM VE KAHİRE'DE BASIMI YAPILAN MUSHAF LARDAKİ KARŞILAŞTIRMALI TABLOSU

Sûre-Âyet No	Türkiye'de tilâvet edilen mushafta konulan alâmet	Medine'de tilâvet edilen mushafta konulan alâmet	Şam'da tilâvet edilen mushafta konulan alâmet	Kahire'de tilâvet edilen mushafta konulan alâmet
Fâtiha, 2/6	صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾	صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾	صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾	صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾
Bakara, 2/116	وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ ط	وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ ط	وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ ط	وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ ط
Bakara, 2/119	إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾	إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾	إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾	إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾
Bakara, 2/180	كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ط	كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ط	كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ط	كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ط
Bakara, 2/222	قُلْ هُوَ آدَى فَاغْتَرَلُوا النَّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ ط	قُلْ هُوَ آدَى فَاغْتَرَلُوا النَّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ ط	قُلْ هُوَ آدَى فَاغْتَرَلُوا النَّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ ط	قُلْ هُوَ آدَى فَاغْتَرَلُوا النَّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ ط

Bakara, 2/231	وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣١﴾	وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣١﴾	وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣١﴾	وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣١﴾
Bakara, 2/246	أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى إِذْ قَالُوا لِنَبِيِّ لَهُمْ ائْتِنَا مَلِكًا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ	أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى إِذْ قَالُوا لِنَبِيِّ لَهُمْ ائْتِنَا مَلِكًا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ	أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى إِذْ قَالُوا لِنَبِيِّ لَهُمْ ائْتِنَا مَلِكًا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ	أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى إِذْ قَالُوا لِنَبِيِّ لَهُمْ ائْتِنَا مَلِكًا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
Bakara, 2/251	فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَأَتِيَهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مَا يَشَاءُ	فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَأَتِيَهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مَا يَشَاءُ	فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَأَتِيَهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مَا يَشَاءُ	فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَأَتِيَهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مَا يَشَاءُ
Bakara, 2/258	أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتِيَهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ	أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتِيَهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ	أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتِيَهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ	أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتِيَهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ
Bakara, 2/273	وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٣٧٢﴾	وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٣٧٢﴾	وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٣٧٢﴾	وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٣٧٢﴾
Bakara, 2/283	وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٣٨٢﴾	وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٣٨٢﴾	وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٣٨٢﴾	وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٣٨٢﴾
Âli Imrân, 3/2	اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿١﴾	اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿١﴾	اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿١﴾	اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿١﴾

Âli İmrân, 3/7	وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ	وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ	وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ	وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ
Âli İmrân, 3/30	يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا	يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا	يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا	يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا
Âli İmrân, 3/137	قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ	قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ	قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ	قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ
Âli İmrân, 3/171 -172	وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ	وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ	وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ	وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ
Nisâ, 4/23	وَحَالَئِلُ ابْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ	وَحَالَئِلُ ابْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ	وَحَالَئِلُ ابْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ	وَحَالَئِلُ ابْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ
Nisâ, 4/25	وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ	وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ	وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ	وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

<p>Nisâ, 4/150</p>	<p>إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضِ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾</p>	<p>إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضِ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾</p>	<p>إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضِ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾</p>	<p>إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضِ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾</p>
<p>Mâide, 5/26</p>	<p>قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتَّبِعُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾</p>	<p>قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتَّبِعُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾</p>	<p>قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتَّبِعُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾</p>	<p>قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتَّبِعُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾</p>
<p>Mâide, 5/27</p>	<p>وَإِثْلَ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبِلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ ﴿٢٧﴾</p>	<p>وَإِثْلَ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبِلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ ﴿٢٧﴾</p>	<p>وَإِثْلَ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبِلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ ﴿٢٧﴾</p>	<p>وَإِثْلَ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبِلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ ﴿٢٧﴾</p>
<p>Mâide, 5/31-32</p>	<p>فَأَصْبَحَ مِنَ التَّائِبِينَ ﴿٣١﴾ ﴿٣٢﴾ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ</p>	<p>فَأَصْبَحَ مِنَ التَّائِبِينَ ﴿٣١﴾ ﴿٣٢﴾ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ</p>	<p>فَأَصْبَحَ مِنَ التَّائِبِينَ ﴿٣١﴾ ﴿٣٢﴾ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ</p>	<p>فَأَصْبَحَ مِنَ التَّائِبِينَ ﴿٣١﴾ ﴿٣٢﴾ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ</p>

	جَمِيعًا	جَمِيعًا	جَمِيعًا	جَمِيعًا
Mâide, 5/110	إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا	إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا	إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا	إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا
En'âm, 6/91	قُلِ اللَّهُ تَمَّ ذَرْهُمُ فِي حَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾	قُلِ اللَّهُ تَمَّ ذَرْهُمُ فِي حَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾	قُلِ اللَّهُ تَمَّ ذَرْهُمُ فِي حَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾	قُلِ اللَّهُ تَمَّ ذَرْهُمُ فِي حَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾
Âraf, 9/73 - Hûd, 12/61	وَالِى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ	وَالِى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ	وَالِى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ	وَالِى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ
Â'râf, 7/91-92	فَأَخَذتُّهُمُ الرِّجْفَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعْيَبًا كَانَ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعْيَبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾	فَأَخَذتُّهُمُ الرِّجْفَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعْيَبًا كَانَ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعْيَبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾	فَأَخَذتُّهُمُ الرِّجْفَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعْيَبًا كَانَ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعْيَبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾	فَأَخَذتُّهُمُ الرِّجْفَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعْيَبًا كَانَ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعْيَبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾
Â'râf, 7/163	وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاصِرَةً الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيَتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرْعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ	وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاصِرَةً الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيَتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرْعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ	وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاصِرَةً الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيَتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرْعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ	وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاصِرَةً الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيَتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرْعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ

	لَا تَأْتِيهِمْ	لَا تَأْتِيهِمْ	لَا تَأْتِيهِمْ	لَا تَأْتِيهِمْ
Tevbe, 9/128	لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ	لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ	لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ	لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ
Yûnus, 10/23	يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيِكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾	يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيِكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾	يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيِكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾	يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيِكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾
Yûnus, 10/71	وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبْرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذَكِّرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَاجْعَلُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظَرُونَ ﴿٧١﴾	وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبْرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذَكِّرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَاجْعَلُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظَرُونَ ﴿٧١﴾	وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبْرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذَكِّرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَاجْعَلُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظَرُونَ ﴿٧١﴾	وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبْرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذَكِّرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَاجْعَلُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظَرُونَ ﴿٧١﴾
Yûnus, 10/72	إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾	إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾	إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾	إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾
Hûd, 11/49	مَا كُنْتُ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ	مَا كُنْتُ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ	مَا كُنْتُ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ	مَا كُنْتُ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ

	هَذَا فَاصِرٌ ط	هَذَا فَاصِرٌ ط	هَذَا فَاصِرٌ ط	هَذَا فَاصِرٌ ط
Yûsuf, 12/24	وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ ط	وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ ط	وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ ط	وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ ط
Râ'd, 13/16	قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ ط	قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ ط	قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ ط	قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ ط
Nahl, 16/78	وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾	وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾	وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾	وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾
İsrâ, 17/82	وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَرْيَدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾	وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَرْيَدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾*	وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَرْيَدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾	وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَرْيَدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾
Kehf, 18/29	وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ط	وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ط	وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ط	وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ط

* Hicri 1429'dan sonra Medine'de basımı yapılan mushaflarda (لا) alâmeti kaldırılmıştır.

Kehf, 18/33	كَلِمَاتِ الْجَنَّتَيْنِ أَتَتْ أَكُلَهَا وَلَمْ تَظَلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا ﴿٣٣﴾	كَلِمَاتِ الْجَنَّتَيْنِ أَتَتْ أَكُلَهَا وَلَمْ تَظَلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا ﴿٣٣﴾	كَلِمَاتِ الْجَنَّتَيْنِ أَتَتْ أَكُلَهَا وَلَمْ تَظَلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا ﴿٣٣﴾	كَلِمَاتِ الْجَنَّتَيْنِ أَتَتْ أَكُلَهَا وَلَمْ تَظَلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا ﴿٣٣﴾
Kehf, 18/36	وَمَا أَطْرُقُ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتَ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾	وَمَا أَطْرُقُ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتَ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾	وَمَا أَطْرُقُ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتَ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾	وَمَا أَطْرُقُ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتَ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾
Kehf, 18/74	فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَفَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتِ نَفْسًا زَكِيَّةً بِعَيرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٤﴾	فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَفَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتِ نَفْسًا زَكِيَّةً بِعَيرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٤﴾	فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَفَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتِ نَفْسًا زَكِيَّةً بِعَيرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٤﴾	فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَفَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتِ نَفْسًا زَكِيَّةً بِعَيرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٤﴾
Meryem, 19/7	يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾	يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾	يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾	يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾
Meryem, 19/16	وَأذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَدَّتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾	وَأذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَدَّتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾	وَأذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَدَّتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾	وَأذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَدَّتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾
Meryem, 19/35	مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ ط	مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ ط	مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ ط	مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ ط
Enbiyâ, 21/3	وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا	وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا	وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا	وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا

	بَشَرٌ مِثْلُكُمْ ^ط	بَشَرٌ مِثْلُكُمْ ^ط	بَشَرٌ مِثْلُكُمْ ^ط	بَشَرٌ مِثْلُكُمْ ^ط
Enbiyâ, 21/63	قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾	قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾	قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾	قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾
Mu'minûn, 23/19	فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾	فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾	فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾	فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾
Nûr, 24/37	رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الرَّكْعَةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾	رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الرَّكْعَةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾	رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الرَّكْعَةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾	رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الرَّكْعَةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾
Furkân, 25/4	وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾	وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾	وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾	وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾
Şuarâ, 27/208-209	وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾	وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾	وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾	وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾
Neml, 27/68	لَقَدْ وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَأَبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ	لَقَدْ وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَأَبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ	لَقَدْ وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَأَبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ	لَقَدْ وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَأَبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ

	هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾	هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾	هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾	هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾
Kasas, 28/35	قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنْ اتَّبَعَكُمَا الْعَالِبُونَ ﴿٣٥﴾	قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنْ اتَّبَعَكُمَا الْعَالِبُونَ ﴿٣٥﴾	قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنْ اتَّبَعَكُمَا الْعَالِبُونَ ﴿٣٥﴾	قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنْ اتَّبَعَكُمَا الْعَالِبُونَ ﴿٣٥﴾
Kasas, 28/38	فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانَ عَلَى الطَّيْنِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لِأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾	فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانَ عَلَى الطَّيْنِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لِأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾	فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانَ عَلَى الطَّيْنِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لِأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾	فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانَ عَلَى الطَّيْنِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لِأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾
Ankebût, 29/36	وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾	وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾	وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾	وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾
Ahzâb, 33/53	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَاطِرِينَ إِنِيهِ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَاطِرِينَ إِنِيهِ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَاطِرِينَ إِنِيهِ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَاطِرِينَ إِنِيهِ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا

	مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثِ ﴿٥٢﴾	مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثِ ﴿٥٢﴾	مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثِ ﴿٥٢﴾	مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثِ ﴿٥٢﴾
Ahzâb, 33/60-61	لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُتَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِبَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٠﴾ مَلْعُونِينَ ۗ أَيُّ مَا تُقَفُّوا أُخَذُوا وَقُتِلُوا تَقْتِيلًا ﴿٥١﴾	لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُتَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِبَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٠﴾ مَلْعُونِينَ ۗ أَيُّ مَا تُقَفُّوا أُخَذُوا وَقُتِلُوا تَقْتِيلًا ﴿٥١﴾	لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُتَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِبَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٠﴾ مَلْعُونِينَ ۗ أَيُّ مَا تُقَفُّوا أُخَذُوا وَقُتِلُوا تَقْتِيلًا ﴿٥١﴾	لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُتَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِبَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٠﴾ مَلْعُونِينَ ۗ أَيُّ مَا تُقَفُّوا أُخَذُوا وَقُتِلُوا تَقْتِيلًا ﴿٥١﴾
Sebe, 34/24	قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي صَلَاحٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾	قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي صَلَاحٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾	قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي صَلَاحٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾	قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي صَلَاحٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾
Yâsîn, 36/13	وَاصْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾	وَاصْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾	وَاصْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾	وَاصْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾
Yâsîn, 36/52	قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا ۗ هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾	قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا ۗ هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾	قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا ۗ هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾	قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا ۗ هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾
Sâd, 38/21	وَهَلْ أَتَيْكَ نَبُؤًا الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾	وَهَلْ أَتَيْكَ نَبُؤًا الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾	وَهَلْ أَتَيْكَ نَبُؤًا الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾	وَهَلْ أَتَيْكَ نَبُؤًا الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾

Sâd, 38/41	وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾	وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾	وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾	وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾
Zumer, 39/3	وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ رُزْقًا إِنَّا اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾	وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ رُزْقًا إِنَّا اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾	وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ رُزْقًا إِنَّا اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾	وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ رُزْقًا إِنَّا اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾
Zumer, 39/4	لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَأَضَطَّفَى بِمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ ﴿٤﴾	لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَأَضَطَّفَى بِمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ ﴿٤﴾	لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَأَضَطَّفَى بِمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ ﴿٤﴾	لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَأَضَطَّفَى بِمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ ﴿٤﴾
Mümin, 40/28	وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ ﴿٢٨﴾	وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ ﴿٢٨﴾	وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ ﴿٢٨﴾	وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ ﴿٢٨﴾
Mümin, 40/46	النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ العَذَابِ ﴿٤٦﴾	النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ العَذَابِ ﴿٤٦﴾	النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ العَذَابِ ﴿٤٦﴾	النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ العَذَابِ ﴿٤٦﴾
Fussilet,	وَرَبِّنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا	وَرَبِّنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا	وَرَبِّنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا	وَرَبِّنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا

41/12	بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا	بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا	بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا	بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا
Fussilet, 41/50	وَلَيْنَ أَدْفَنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ صِرَاءٍ مَسْتَنَّهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي وَمَا أَطْرُقُ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَيْنَ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لِلْحُسْنَى	وَلَيْنَ أَدْفَنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ صِرَاءٍ مَسْتَنَّهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي وَمَا أَطْرُقُ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَيْنَ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لِلْحُسْنَى	وَلَيْنَ أَدْفَنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ صِرَاءٍ مَسْتَنَّهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي وَمَا أَطْرُقُ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَيْنَ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لِلْحُسْنَى	وَلَيْنَ أَدْفَنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ صِرَاءٍ مَسْتَنَّهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي وَمَا أَطْرُقُ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَيْنَ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لِلْحُسْنَى
Zuhruf, 43/81	قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾	قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾	قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾	قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾
Duhân, 44/43-44-45	إِنَّ شَجَرَةَ الرَّقُومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾	إِنَّ شَجَرَةَ الرَّقُومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾	إِنَّ شَجَرَةَ الرَّقُومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾	إِنَّ شَجَرَةَ الرَّقُومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾
Duhân, 44/48-49	دُقِّ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٨﴾	دُقِّ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٨﴾	دُقِّ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٨﴾	دُقِّ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٨﴾
Casiye, 45/21	سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾	سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾	سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾	سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾
Muhammed, 47/4	حَتَّىٰ إِذَا أَخْتُمُوهُمُ فَشَدُّوا الْوَتَاقَ فَمَا مَنَّا بَعْدُ وَإِنَّا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ﴿٤٧﴾	حَتَّىٰ إِذَا أَخْتُمُوهُمُ فَشَدُّوا الْوَتَاقَ فَمَا مَنَّا بَعْدُ وَإِنَّا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ﴿٤٧﴾	حَتَّىٰ إِذَا أَخْتُمُوهُمُ فَشَدُّوا الْوَتَاقَ فَمَا مَنَّا بَعْدُ وَإِنَّا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ﴿٤٧﴾	حَتَّىٰ إِذَا أَخْتُمُوهُمُ فَشَدُّوا الْوَتَاقَ فَمَا مَنَّا بَعْدُ وَإِنَّا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ﴿٤٧﴾

Muhammed, 47/21	فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوّ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿٦٦﴾	فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوّ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿٦٦﴾	فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوّ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿٦٦﴾	فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوّ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿٦٦﴾
Necm, 53/31	وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿٦٧﴾	وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿٦٧﴾	وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿٦٧﴾	وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿٦٧﴾
Rahmân, 55/10-11	فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالتَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿٦٨﴾	فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالتَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿٦٨﴾	فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالتَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿٦٨﴾	فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالتَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿٦٨﴾
Vâkıa, 56/35- 38	لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٦٩﴾	لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٦٩﴾	لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٦٩﴾	لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٦٩﴾
Hadîd, 57/10	وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٧٠﴾	وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٧٠﴾	وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٧٠﴾	وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٧٠﴾
Hadîd, 57/16	أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنْ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمْ الْأَمَدُ فَفَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ط	أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنْ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمْ الْأَمَدُ فَفَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ط	أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنْ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمْ الْأَمَدُ فَفَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ط	أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنْ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمْ الْأَمَدُ فَفَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ط
Talâk, 65/10	أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا	أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا	أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا	أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا

	أُولِي الْأَنْبَابِ الَّذِينَ أَمْتُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١﴾	أُولِي الْأَنْبَابِ الَّذِينَ أَمْتُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١﴾	أُولِي الْأَنْبَابِ الَّذِينَ أَمْتُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١﴾	أُولِي الْأَنْبَابِ الَّذِينَ أَمْتُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١﴾
Tahrîm, 66/8	عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يَكْفُرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ	عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يَكْفُرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ	عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يَكْفُرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ	عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يَكْفُرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
Tahrîm, 66/11	وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتِ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾	وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتِ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾	وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتِ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾	وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتِ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾
Kalem, 68/40-41	سَلِّمُوا إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ رَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾	سَلِّمُوا إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ رَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾	سَلِّمُوا إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ رَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾	سَلِّمُوا إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ رَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾
Kalem, 68/48	فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾	فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾	فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾	فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾
Müzzemmil,	فَاقْرَأْ مَا تَبَيَّرَ مِنْهُ ﴿٧٠﴾	فَاقْرَأْ مَا تَبَيَّرَ مِنْهُ ﴿٧٠﴾	فَاقْرَأْ مَا تَبَيَّرَ مِنْهُ ﴿٧٠﴾	فَاقْرَأْ مَا تَبَيَّرَ مِنْهُ ﴿٧٠﴾

73/20	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَأَتُوا الرَّكُوعَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَأَتُوا الرَّكُوعَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَأَتُوا الرَّكُوعَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَأَتُوا الرَّكُوعَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا
Kadr, 97/4-5	تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ﴿١٤٥﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿١٤٦﴾	تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ﴿١٤٥﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿١٤٦﴾	تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ﴿١٤٥﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿١٤٦﴾	تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ﴿١٤٥﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿١٤٦﴾
Mesed, 111/3-5	سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿١١٢﴾ وَأَمْرَاتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿١١٣﴾	سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿١١٢﴾ وَأَمْرَاتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿١١٣﴾	سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿١١٢﴾ وَأَمْرَاتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿١١٣﴾	سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿١١٢﴾ وَأَمْرَاتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿١١٣﴾